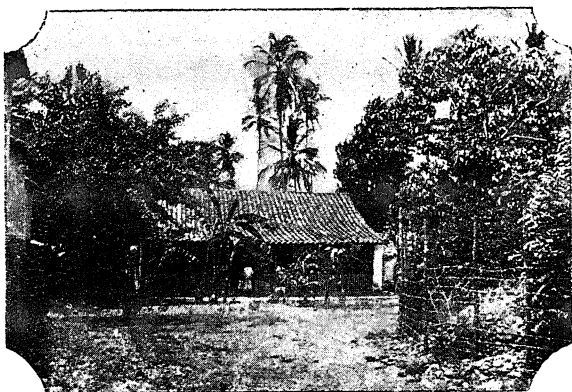

MEXICO

ÉS UTAZÁSOM A TROPUSOKON.

IRTA

BÁNÓ JENŐ

SZÁMOS KÉPPEL

BUDAPEST 1896

„KOSZMOS“ MŰINTÉZET KÖ- ÉS KÖNYVNYOMDA ÉS HIRLAPKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

ARADI-UTCA 8.

NAGY-SELMECI

Meliórisz Kálmánné

SZÜLETETT

TAPOLY-LUCSKAI

Banó Mariskának

Kedves egyetlen hugocskám!

*Kérlek fogadd szívesen ezen szerető testvéri
szízzel felajánlt könyvet, nem mint irodalmi becsü
művet — mert olyannak alkotásdra gyengének érzem
magamat — hanem csak mint egyszerű szórakoz-
tatót, melynek olvasása — midőn férjed munkával
elfoglalva s kedves gyermekeid már nyugalomra
térnek — csekély idődet némileg betöltse.*

Forrón szerető bátyád

a szerző.

BEVEZETÉS.

Meggyőződve arról, hogy két év előtt kiadott «Uti képek Amerikából» — czimű művem, a tisztelt magyar olvasó közönség szívesen fogadta, — és egy Budapesten megjelenő német ujság kivételével (melynek kritikájának éle nem annyira művem, mint az abban kifejtett politikai nézetemet vagdalta) a magyar sajtó is kedvezőleg nyilatkozott; sőt egyik-másik lap, talán túlságos jóakarattal ítélte azt meg; én erőt merítve e tényekből és buzdulva az irántam tanusított jóakaratok folytán; — elhatároztam, hogy a legutóbb befejezett utazásomról és tapasztalataimról új munkát irjak s azt, mint az előbb említett alkotásomat is, — tisztelt honfitársaim rendelkezésére bocsássam.

Ezen új, bár gyenge művem, némelyekben talán előbbeni munkámnál is nagyobb érdeklődést fog kelteni, szólnán oly földrészekről, melyek eddig még hazánk szép nyelvén sem eredetiben, sem pedig fordításban nem ösmertettek.

Ugy mint «Utiképek Amerikából» című könyvem nem birt irodalmi beccsel — ez sem dicsekedhetik azzal; egyszerű utazási leírás az egész, magában foglalva mindenből egy keveset.

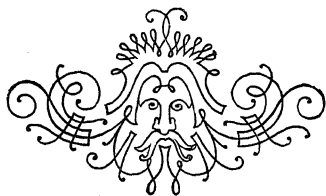
Földrajzt, történelmet, természetrajzot és sok más egyebet fog a nyájás olvasó abban sorrend nélkül összekeverve találni. Ugy adom elő a dolgokat, mint a hogy eszembe jutottak, ki nem válogatva semmit.

A mexicói köztársaságban való tartózkodásom alatt, volt szerencsém a tárca-cikkek nagyobb sorozatát küldeni hazám egyes lapjainak; nehogy tehát ez országról szólva ismétlődésekbe essem, talán nem volt tőlem hely-

telen eljárás, azokat keletjük szerint — mint a hogy megjelentek, egybefoglalni és művem első része gyanánt újból kiadatni.

Ily módon a t. olvasó közönség azon része, mely eddig tárca-cikkeimet nem olvashatta, avagy azokból csak egyeseket olvasott, az összesnek birtokába juthat, s bár gyenge tollal írva, sok érdekes dolgot tudhat meg azon országról, melynek régi urai az egykoron oly magas kulturán álló Aztékok voltak.

A mű második részét, utazásom Mexicóból — Veracrus kikötőn át az Antillákra és a nagy Humboldt részéről oly szépen ecsetelt Orinoko folyam által szelt Venezuela köztársaságba — képezi.

TARTALOM.

	Oldal
A sárga láz	1
Mexicó és Veracrus között	6
Veracrus	15
A tengeri út Veracrustól Progresoig	20
Néhány szó Yucatánról	23
Visszapillantás Mexicóra	25
A vihar	31
Cuba sziget	34
Havanna	41
Néhány cubai város rövid leírása ...	48
Az Antillák között	51
A spanyol Transatlantique társulat gőz- hajóján töltött utolsó órák	55
Venezuela felfedezésének rövid leírása	59
«La Guajira»	63
Venezuela és fővárosa Caracas	65
Egy utcai harc Caracasban	79
Néhány új adat Venezuela legutóbbi forradalmából	82
«Acapulco»	90
Puerto-Angel kikötő és Pochutla városa	94
«Pluma-Hidalgo» kávételepek	97

	Oldal
A «Sierra Madre» bércei között ...	100
Miahuatlantól—Oaxacáig	105
Oaxaca város	110
Egynapi utazásom a mexicói déli vasúton	118
Terra incognita és az Uj-Hungaria	122
Végszó	131
Rövid kirándulásom lóháton Venezuela belsejébe	133
«Victoria» Miranda állam fővárosa —	137
Tovar Német-Colonia felé	141
Néhány szó «Tovar» német telepről ...	145
Elutazásom Venezuelából	148
«Puerto Cabello»	150
Guajira tartomány	153
Cartagena de las Indias	156
«Colon»	162
Colontól Panamáig vasúton	164
«Panama» város	168
A Csendes-Oceánon	171
Közép-Amerika (Costa Rica, Nicaragua, San-Salvador és Guatemala)	174
Végszó	205

KÉPEK.

	Oldal
Kanoán utazó indiánok	2
A «Socalo» sétány Oaxacában... ..	3
Huitzilopochtli, a hadak istene	8
Indián típusok Veracrus államából	13
A szép Xochitl ösmerteti a Pulque italt Tepancaltzin Toltek császár előtt	18
«Tanácsterem» Mitla romjai Oaxaca államban... ..	21
Cuba sziget. (Egy lengő kocsi [volante] s egy pálmafa-sor Matanza város vidé- kéről)	29
Cuba sziget. (Matanza város látképe és annak kikötője)... ..	35
Teocalli, az Aztékok áldozóhelye	39
Cuba sziget. (Guardaraya de Palatina- sétány Havanna környékén)	45
Cuba sziget. (Santiago de Cuba város látképe a kikötővel együtt)... ..	49
Cuba sziget. (Részlet Santiago de Cuba városból)	56
Cuba sziget. (Legyező-pálmák [Aures- caria, Escelsa] Havannában)	61
Parlament épület Caracasban	67
Részlet Caracasból	72
(Puente Hieno) vashíd Caracasban	80
Typusok Venezuelából	84
Guajira folyó Caracas mellett	88
Bolivar lovasszobra Caracasban	95

	Oldal
Cuba sziget. (Egy urilak Cuba sziget belsejében)	101
A «Catedral» Oaxacában	106
«El Palacio» Mitla romjai Oaxaca államban	111
Santo Domingoi régi templom és convent. Oaxaca állam	115
Rio-Blanco folyó zuhataga az Agrícola vasút mentén	119
Pionti Hiaro	125
Schaeder ur vendégei az első tehervonat- tal Los-Tequesből Victoria város felé	149
Schaedler úr és egyik társa családjával	133
Előkelő indián	142
Előkelő indián leány	143
Cuba sziget. (Tropicus növényzet a szí- get belejében)	151
Cuba sziget. (Havanna város látképe)	157
Előkelő indián nő	160
Cuba sziget. (Castello del Moro-erőd Havannában)... ..	165
Azték régiség	172
Antimano I.	176
Kioszk Mexicó városban	181
Uta «Antimano» községben	186
Azték régiség	189
Maiquetia	196
Azték régiség	199
Tájkép	203

A SÁRGA LÁZ.

mitől félttem — bekövetkezett; megkaptam a sárga lázat. Két és fél évet töltöttem a mexicói köztársaság tropusai alatt s e borzasztó betegség megkimélt; most, midőn már azt hittem, hogy aclimatizálva vagyok, kellett azzal megküzdenem.

Minő küzdelem?

Az élet s halál közötti küzdelem volt az!

A sir már nyitva állott előttem s csak egy hajszáltól függött, hogy örökre eltemessen.

A hajszál el nem szakadt s én élve maradtam, hogy tovább küzdjek, de nem a halállal többé, — hanem az étellel.

A betegség agyvelőgyuladás és szívhártyalob kíséretében látogatott meg; már ezek is egyenkint elégségesek voltak arra, hogy kitörüljenek az élők sorából.

Tizenkét napi nagy szenvedés után, átlépve e két betegség krízisében, kissé jobban kezdettem magamat érezni; de nem soká tartott a javulás.

Valami irtózatossá lappangott bennem; éreztem végperceimet.

Meg voltam győződve, hogy rövid idő múlva meghalok — s ezen gondolat mélyen megrendített.

Meghalni! egyedül — elhagyatva mindenkitől; meghalni! ily távol gyermekeimtől, atyámtól, rokonaimtól; idegen földön, idegen nép között; borzasztó! oh borzasztó.

Mit tegyek? vége mindennek! itt nincs többé segítség.

Isten veletek, kedves jó gyermekeim; isten veled, szeretett atyám; isten veletek, rokonok és barátok. Hazám! tőled is bucsuzom, hiszen viszont nem látlak többé.

Leültem s reszkető kezekkel írtam egy levelet kedves atyámnak; hogy mit írtam — azt nem tudom, mert a már bennem lappangó láz — elrablá félig eszméletemet.

Nem kellett messzire röpkölniök, mert épp azon pillanatban, midőn szemeimet nyitám fel, néhány száz lépésnyire kis lakomtól lehelé ki végpárját egy öszvér.

Ő elhunyt, én pedig visszanyertem életemet.

Mily jó, hogy nem vagyok Confutius követője, mert különben furcsa következtetést kellene — az öszvér rögtöni halálából s az én feltámadásomból vonni.

Az életet visszakaptam ugyan, de testem a halottéhoz hasonlított; úgy néztem ki, mint a sírjából feltámadott; szemeim beesettek, színem kékessárga volt s a fejem a szenvedésektől és soványságtól szegletes, s hasonlított azon mumiákhoz, melyek hatezer éves nyugalomuk után — a francia tudósok az

KANOÁN UTAZÓ INDIÁNOK.

A Mexico közelében fekvő chinampas (uszókertek) között.

egyptomi piramisokból hoztak fel a napvilágra, hogy újra néhány ezerévet pihenjenek «Bulak» híres muzeumában.

Bizonyára II. Ramzes az, ki hozzám legjobban hasonlított, egyrészt rőt hajzata, másrészt — erősen hajlott orránál fogva, csak azon különbséggel, hogy az ő ereit balzsam tölté meg, (mert be volt balzsamozva), az enyémekeket pedig vér helyett víz.

Igy vegetáltam a kávételepen mintegy 10—12 napig, de látva, hogy ily módon igen lassan jövök magamhoz — s esetleg visszaesés következhetik be — elhatároztam magamat, minden gyöngeségem dacára utra kelni, s a szükséges levégőváltozás végett az egészséges éghajlatu Oaxacába menni.

Homályosan azonban arra még vissza emlékszem, hogy a levelet befejeztem, borítékba zártam, megírtam a címet és kiadtam a rendeletet, hogy egyik szolgám azonnal vigye a két napi járásnyira fekvő Pluma-Hidalgora postára.

A levél elment s én eszméletemet teljesen elveszítve összeroskadtam.

Talán el sem hiszik önök, ha elmondom, hogy teljes tíz napig voltam eszméletlen kívül, a legborzasztóbb lázban.

Az egész idő alatt sem ételt, sem italt nem vettem magamhoz.

Környezetem holtnak hitt, s már készíték számomra a sirt; koporsóra nem lett volna szükség, hiszen a nélkül gyorsabban emésztették volna fel testemet a föld férgei.

A «SOCALO» SÉTÁNY OAXACÁBAN.

A fekete vendégek — a dögkeselyűk, már megérezték a hullaszagot, mert ott kóvályogtak kis lakom födele fölött; már köszörülték csőrüket a jó pecsenyére, mely nemsokára föl lesz majd tálalva számukra. Én pedig küzködtem a halállal.

Szívem dobogása kezdett megállani; még egy lélegzet, még egy nyögés, — a lélek elhagyja a testet, -- s mindennek vége.

A lélegzet megjött egy hosszú sóhaj kíséretében, de szerencsére az élet lége volt s én fölemelve fejem — fölnyitottam szemeimet.

A fekete vendégek — még egy darabig kóvályogtak fölöttem, de meglátva szemem villámain — összerezzenek s szomorú kározással távoznak el, biztatva egymást, hogy «siessünk, mert itt többé nincsen keresni valónk!»

Administratorom — Hoffmann ur — egy hordágyat készíttetett számomra, hogy annak segítségével eszközöltessek transportálásom.

A hordágy azonban oly primitív alkotmány volt, az utak pedig a Siera Madrén keresztül oly rosszak, hogy én — utközben — dacára véghetetlen gyengeségemnek, előnyösebbnek tartottam elhagyni a hordágyat és öszvérré bizni gyenge fonalakkal összefércelt életemet.

Az utazás Camilla-telepről Oaxacáig nyolc napot vett igénybe, s csaknem folytonosan esőben történt; nem egyszer gondoltam, hogy nemsokára be fog következni a végkimerültség s én egyik avagy másik indián kunyhójában adom ki végre lelkemet.

A folyók és patakok a nagy és folytonos esőzések folytán nagyon meg voltak áradva, de én azokat, dacára szolgálaim intelmeinek, — nem egyszer életveszéllyel — keresztül gázoltam.

Eszemet még nem birtam teljesen s talán ez volt oka, hogy utközben semmitől vissza nem rettentem; rohantam mint az őrült, ki elvesztett esztét meggy keresni.

Rohanó ár, sikamlós lejtő, sziklás felületű ut, avagy a vihar által ledöntött s keresztbe fekvő fatörzs — nem szolgált akadályul; nekivágtam volna mindennek, talán a biztos halálnak is — melylyel pedig nem régen kacérkodtam.

Láz által fokozott vakmerőségemnek egy izben azonban csaknem megadtam az árát, mert — nem messze San Pedro en Alto községtől, mintegy tizezer láb magasságban a tenger színe fölött — öszvérem, megrökönyödve sarkantyum erős használata folytán, nekivágott egy a szél által gyökerestül kisodort nagy fának, s annyira belebonyolodott lábával a fának sárral telt gyökerei közé, hogy összeesett s engem félig maga alá temetett.

Igy maradtunk fekvve, én és az öszvér, néhány percet, az öszvér a gyökerek által, én pedig az öszvér sulya által voltam lekötve; egyikünk sem tudott e fatális helyzetből kivergődni. Szerencsém volt, hogy nem tüzes ménnel történt ezen dolog, mert az öszvérnél kevésbé türelmes állat, aligha agyon nem rugvergődéseivel, én pedig — tekintve tulgyengeségemet — ez alkalommal semmi hasznát sem vehettem régi tornászati tudományomnak.

Az öszvér sulya óriási nyomást gyakorolt vízzel dagadt lábaimra (a sárga láz utóbaja többnyire kisebb-nagyobb mértékű vizibetegség szokott lenni s ez rajtam is tapasztalható volt), én a nagy fájdalomtól csak fogamat szoritám össze; nem volt egyéb tenni valóm, mint megadni magam a sorsnak s bevárni míg szolgálaim megérkeznek.

Szolgálaim nemsokára meg is jöttek s nagynehezen sikerült nekik mindkettőnket kiszabadítani ezen kellemetlen helyzetből.

Szerencsémre; a gyökerek között levő lágy sár folytán, semmi törést sem szenvedtem s így néhány nap alatt a kékre nyomott láb helyre jött, bár a fájdalom még hetekig maradt társam.

Végre nagynehezen és sok viszontagság után megérkeztem Oaxacába s átadtam magam az orvosok radikális kurájának.

Oaxacában ismét ágyba kellett feküdnöm, mert újra erősebb mérvű lázba estem, de hála az égnek, ez már nem volt többé sárga láz, csak az idegek elgyengülése s a nagymérvű vérhiány folytán következett be.

Ezen hat—hét napig tartó láz után, bár érverésem még mindig percenként 114—120 között váltakozott, étvágyam kezdett lassankint visszatérni és mondhatom, naponta nem megvetendő mennyiségű hust, tejet és vereshort fogyaszték el.

Az étvágy végre meghozta némileg egészségemet is, s én bár erőre nézve igen távol voltam még a régi állapotoktól, kivéve a lázak folytán tulságosra megdagadt májamat, — a körülményekhez képest elég jól éreztem magamat; egyszóval kivergődtem iktóztató betegségemből.

Egy kissé erőhöz jutva, követtem az oxacai orvosok tanácsát s elutaztam a magasan fekvő fővárosba, Mexicóba.

MEXICO ÉS VERACRUS KÖZÖTT.

Miután másfél hónapot tölték Mexicóban s szigoruan követtem az orvosok utasításait, csaknem teljesen visszanyertem egészségemet és régi erőmet.

Az orvosok, azt ajánlották, hogy utókura gyanánt menjek hosszabb tengeri utra; hogy miért? bizonyára nem tudom, de sejtem, hogy a tengeri betegséggel, — mely minden rossz s feleslegest kikerget a gyomorból s így nagyrészt a testből is, — szándékoztak egészségemet teljesen helyreállítani.

Általában szokásos — a sárga lázból felocsudó reconvalescenseket, tengeri utra küldeni.

Mexicóban elbucsuztam barátaimtól és kedves honfitársaimtól; különösen Mihalovics Józsi bátyámtól, volt nehéz a válás, hiszen úgy éreztem magamat házánál, mint otthon, — hazulról pedig ugyancsak fájdalmas az eltávozás.

«Ki tudja fogjuk-e még valaha egymást látni» — voltak Józsi bácsi utolsó bucsu szavai.

Ki tudja? Ki tudja?

Józsi bácsi és kedves neje csak úgy dédelgettek Mexicóban létém alatt, mintha legkedvesebb testvérök lettem volna, ki is jelentették nem egy ízben, hogy én vagyok legigazibb s legbensőbb barátjuk, — pedig bizony sok és nagy befolyásu baráttal dicsekedhetnek. A külföldi nagykövetek s egyéb magas dignitások csaknem hetenként látogatják ezen igazán minden magyar által becsülést érdemlő honfit, ki szerény körülményeinél fogva is, képes volt magának megnyerő modora s kiváló műveltsége által oly pozíciót teremteni, — minőt az idegenek között talán senki.

Én büszke vagyok barátságára s véghetlen nagyra becsülöm is azt.

De utazzunk tovább.

Mexico és Veracruz között az ut igen érdekes, — nemcsak az ut szépsége miatt, — hanem a vasuttal érintő egyes helyek — történelmi nevezetességénél fogva is; azért nem lesz tehát érdektelen, ha — e különben talán száraz uti leírást egyes érdekes históriai adattal fűszerezem.

Az Aztékok régi fővárosát, az egykori «Tenochtitlant» — a paloták városát — melyet annyira megszerettem, a mexicó—veracrusi vasut vonatával reggeli 6 órakor hagytam el.

Gyönyörű tiszta idő kedvezett utazásomhoz; a két hegyóriás a Popocatepétl és Ixtahuátl, — a feljövő nap sugarai által megaranyozott hókoronával ragyogott felém; soká kísért utamban mindkettő, mintha azt kívánták volna, hogy mélyen véssem be elmémbe emlékeket.

Ne féljete! nem feledlek el soha, eszembe fogtok jutni a föld bármely részén legyek is.

Hát elfeledhető-e a természet remek csodája? Hiszen akkor felednem kéne Niagarát, tulei óriási «Sabina»-fát, «Yosemith»-völgy szépségeit, az «arany szarv»-szorost, — s mind, mind azt, a miben a természet mester-művet alkotott.

Még most is hallom a «Niagara» zugását, látom az Erie, Ontario és Michigen-tavak kék vizét, megrettenek a Missauri és Mississippi hőmpölygő áraitól, csodálom a «Rocky Mountains» sziklahegység különböző alkotásait s reszketek a Siera Nevada örök hóval telt ormainak hidegétől.

Ugy mint ezeket is bámultam, bámullak titeket is ti hegy-óriások, kikkel szemben hazám szép Tátrája s a Sweizi alpesek csak törpe alkotások.

Mintha megértették volna gondolataimat s ez megindítá őket, — elszomrodtak, — hogy bucsut veszek tőlük; nekik is mint nekem könnyű tódult szemeikbe, s nehogy észre vegyem azt, felhő fátyolt borítának — ősz fejük tetejére.

Alig egy órai ut után, elhaladva a szüz Mária megjelenéséről nevezetes Sn-Guadalupe városka mellett San Juan Tehutihuacon-ba érkezett a vonat. Nevezetes régi «Azték» város ez, ősi temetkezési helyeivel és földjén még most is gyakran található «Idoló» bálvány isteneivel.

Egy alkalommal meglátogattam e községet s több órát bolyongtam dr. Procopp Jenő honfitársammal együtt — annak környéken, keresve apró «Idolokat». Fáradtságunk eredménydus volt, mert úgy én, mint barátom is, több ily apró szentre bukkant s nem egy opsidian kőből készült nyíl végével és kés töredékkel tömtük meg zsebeinket.

Ezen opsidianból készült hosszú késekkel vágták fel az Aztékok emberi áldozataik kebelét, hogy abból a még működő szívet kiszakítsák s azt harci erejük s bátorságuk gyarapítása végett megegyék. Ily állhite tanitattak papjaik által.

Az ilyen áldozatok kivégzéséhez az ugynevezett «Teocalik» szolgáltak. A «Teocalik» a városok avagy nagy községek fő piaczaín állitattak fel, s nem ritkán óriási nagyságot öltöttek, többnyire csonka gula alakkal bírtak s csak egy oldalt voltak lépcsőkkel ellátva.

Az áldozatokat kivétel nélkül az ellenség foglyul ejtett harczosai képezték, — kik erőszakkal felhurcoltattak a «Teocalik» tetejére, egy nagy s faragványokkal ellátott kőre szoritattak le s az előbb említett módon kivégeztettek, testök pedig a felállított máglya lángjai közé vettetett.

A szív kiszakítása alkalmával kifolyó vér az áldozó helyeket körülvevő csatornába és reservoirekba fogatott fel s megivás végett az ünnepélyen megjelenő közönség között osztatott szét.

Az ily módon kivégzett áldozatok mindannyian a harczok istenének «Huitzilipochtlinak» megengesztelésére szolgáltak, ki nagyon kegyetlen természetű főhadur volt — mert évente néha, — különösen a fejedelmek koronázása alkalmával — százezrekre menő ember áldozatokat is követelt.

A feláldozásra szánt foglyok néha hónapokon át lettek az állam költségén jól tartva, hogy kivégzésükkor kövéren s egészséges testtel vándoroljanak át a más világba.

Hogy a culturának különben oly magas fokán álló Aztékok, honnét és

HUITZILOPOCHTLI, A HADAK ISTENE.

kitől öröklék ezen a canibalizmussal egyenlő barbár szokást, — nem tudni s a legnagyobb kutatások után sem tudtak a történészek annak nyomaira akadni; a legcsodálatosabb pedig az, hogy Mexicó ősi népei, mint a Toltekok, Csicsimekok soha e divatnak nem hódoltak; sőt az Aztékokkal egy korban — s azokkal szomszédságban élő népekről, mint a Zapotékok és Mistékokról sincsen bizonyítva, hogy e borzasztó szokásnak követői lettek volna. Az hogy «Mitla» romjainál, mely már Zapoték földön volt — «Teocáli» nyomaira akadtunk, melynek tetején most kápolna áll — semmit sem bizonyít; mert Mitla, állítólag, épp úgy mint hajdan Herculanium és Pompey görög gyarmat volt római birtokban; ez Azték colonia volt Zapoté-

kok földjén. «Zamacoio» szerint, «a kincseiről híres Moctezuma asztalánál naponta volt feltálalva friss ember szív s midőn Cortes első alkalomkor volt hivatalos Moctezuma ebédjéhez, az legelőször is e csemegét ajánlta vendégének elköltés végett. Cortes, ki itt vett tudomást először az Aztékok ez embertelen szokásairól; Aguilar és Malinche tolmácsai útján tudomására adta a hatalmas császárnak, hogy a sápadt arczu lények istene nem engedi meg, hogy embertársaink husát megegyük, s hogy szent keresztény hitvallás szerint — mely a szeretett vallása, e szokás a legnagyobb bűnök közé tartozik».

«Cortes ezen szavai annyira hatottak a jó szívü s minden iránt fogékony fejedelemre, hogy azonnal kiadta a rendeletet, hogy többé asztalára emberszív ne kerüljön s állítólag egész birodalmában eltiltotta örökre annak evését».

San Juan Tehutchuacánba különösen a magas s az egyiptomi piramisokra emlékeztető föld hányások vonják magokra az idegen figyelmét. Ugy mint Egyiptomban itt is, — magas rangú egyének temetkezési helyét képezték ezek, (ily piramisokat láttam meg Oaxaca mellett Villa d'Etlan és Ocotlan városhoz közel San Pedro Apostolo síkjain.) Különösen a «nap» és «hold» (sol y luna) piramisa méltó megemlítésre, a mennyiben mindkettő még teljesen jó állapotban van.

(A «nap» piramist megmásztam és soká gyönyörködtem a körülötte elterülő szép kies völgyön, melynek síkjából nem egy indián falu tornya emelkedik ki majestetikusán.

Megnéztem a Miksa császár idejéből visszamaradt ásások nyomait is, állítólag sok érdekes tárgy látott akkor napvilágot s lett a mexicói «Nemzeti Muzeumba» elhelyezve. A császár nagy barátja volt a mexicói régiségeknek s gyakran személyesen vezette az ásásokat.

Néhány évvel ezelőtt a «Nap» piramis talapzatán is végeztek ásásokat — s ez alkalommal találták meg a mexicói bálvány istenek legnagyobbikát a «nap istent» (dios del Sol); ezen Colossus hasonlólag a «Nemzeti muzeum»-ban nyert elhelyezést.

Hogy ő kelme minő súlylyal birt elképzelhetik ha megtudják, hogy — szállítása végett a piramistól a több mint félóránnyira fekvő vasuti állomásig formális vasutat kellett számára építeni. Mexicóban a fővárosban pedig, hasonlólag sineket raktak le — hogy az állomásról a muzeumig továbbithassák.)

Elhagyva San Juan Tehutehuacánt, — a vonat az «apami» sikokat érte el; melyek hazánk alföldjére emlékeztetik a vándort és éppen úgy, mint hazai — nagy költők szavai szerint, Magyarországon, «az aranykalászkodtől sárgulnak a rónaságok» — itt, a rendesen ültetett Magey növényektől «zöldülnek» azok.

A «Magey» egy az «Aloék» fajához tartozó plánta, melyből a mexicóiak a híres «Pulque»-italt készítik és pedig a következő módon:

A már kifejtett plántának, — mikor két-három évet ért el — utolsó hajtása, mexicóiak szerint szíve (corason) kimetszetik oly módon, hogy a növény közepén igazi «reservoir» készült; ennek nyílása — nehogy a nap sugarai behatoljanak — deszka darabokkal vagy nagy kövekkel be lesz fedve és magára hagyva.

Ez üreg néhány óra alatt egy méz édességű nedvvel «miel de Magey»-jal telik meg, melyet azután az indiánok egy tölcser alaku tök segítségével kiszívnak — mint nálunk a bort a hordóból — és tömtökbe helyeznek. Ezen folyadéknek több órán át fornia kell, míg nem «Pulque»-vé fejlődik s átadatik a kereskedelemnek.

Hogy a «Pulque» Mexicóban mily mennyiségben lesz elfogyasztva, — legjobban bizonyítja azon körülmény, hogy «Apam» állomásról, — naponta két-három külön vonat szállítja azt a köztársaság különböző pontjaira.

Ezen — az európaiak által is kedvelt ital feltalálása 1042-ik évben, Mexicó történetében — korszak alkotó — nevezetességgel bir s annak feltalálása egy «Xochitl» nevezetű hires szépségű «Toltock» nemzetségi nőnek tulajdoníttatik, ki azt legelőször «Tepancaltzin» nagyhatalmu töltéck császárnak ajánlta fel. E császár, — mint a mexicóiak tradíciója mondja, a nectár hatása által elbűvölve, annyira beleszeretett a nép gyermekébe Xochitl kisasszonyba, hogy tanácsadói ellenkezése daczára is nőül vette «Pulque» Hébe istennőjét, ki azonban megalapítónője lett egy új fejedelmi törzsnek, melynek ivadéki századokon át uralkodtak «Anajuac» földjén.

Az «apami» sikoknak mintegy folytatását képezik az «otumban» rónák; ezeknek is van története; itt csaptak össze 1520-ban először Cortes hadai az ellenszegülő indiánokkal (de nem Moctezuma népével), ezen ütközetnek — különösen indián részről tömérdek áldozatja volt, — mert a spanyoloknak már puskaporral működő fegyverei és ágyui, — ezer számra gyilkolták az egyszerű nyilakkal felfegyverkezett rút bőrűeket, — kik nem akarták elősmerni hatalmas nemzetük felett — a spanyol uralom fenhatóságát. S ha meggondoljuk, hogy a hajdani Aztékok, Zapotékok, Mistekok és perui Inkák kulturája, — a spanyolok invasiója idejében, — magasabb fokon állott, mint a hódító nemzeté magáé; — könnyen elhihetjük — hogy azon esetben, ha Schwartz Bertalan véletlenül Mexicóban — és nem Némethonban találta volna fel a puskaport, — ma valószínűleg úgy Mexicóban mint Perúban is, az elsőben Cortes, — az utóbbiban pedig Pesaro rablóbandáinak utódai lennének az Aztékok és Inkák saruinak tisztogatói.

Áthaladva az otunkbai rónákat — a vonat Apisacón áll meg. Apisaco elágazási pontot képez Puebla város felé.

Apisacótól mintegy kétórányi ut után ér a vonat Esperanza állomásra; innét lóvasut vezet Tehuacan városba, hogy az utas csatlakozást nyerjen az ujonnan épült «déli vasúthoz», mely Puebláról egyenesen Oaxacára vezet.

Esperanzán látni meg legelőször a remek szépségű s 18,500 láb magasú Orisabát; ez állítólag az egész új világ harmadik legmagasabb csucsa, csak a Csimborasso és Aconcagua szárnyalja azt túl.

A geografusok s maga a nagynevű Humbold is, azon véleményben voltak, hogy a Popocatepetl Mexico legmagasabb csucsa, az utóbbi mérések azonban — 1890-ik évben, bár csak néhány száz lábbal — az Orisabának adják az elsőséget.

Az Orisaba csucsát tisztán s teljes világításban láttam hófehér leplével, körülvéve többi vulkanikus alkotásu mellékgerinceivel, melyek csaknem a veracrusi alföldre vonulnak le.

Az Orisaba közvetlen talapzatán fekszik az «anahuacki» (most mexicói) fensík utolsó nagyobb helysége, a 25,000 lakossal bíró Orisaba város, mely nevét a nagy kiégett vulcantól nyeré. A vulcan állítólag a 19-ik század elején működött utóljára s a nagy német tudósnek volt alkalma őt kitörésében látni; ezen kitörés több mexicói város rombadőlését okozta; a földrengések, egész a Csendes-tenger partjaira terjedtek le; még ma is láthatni a «pacific» tenger partján fekvő városok és falvak összedült templomainak romjait. Oaxaca állam

déli részén alig van város avagy falu, ahol az új templom mellett — ha ugyan felépítették — a réginek romjaira ne akadnánk; így van ez Pochutlánban, Huatulcon, San Pedron, Santa Maria Oxolotepecen és számos más indián községekben, melyeket a Csendes-tenger partján tett vándorlásaim közben saját szemeimmel láttam.

Orisaba város kitűnő éghajlattal bír s nagy platanus (banana), kávé és cacao ültetvényekkel van körülveve.

Espanza és Orisaba városok között fekszik a «Maltrato» szoros, mely arról ösmert, hogy midőn Cortes első ízben elhagyta Veracrust és seregével együtt Tenostitlan (Mexico) felé ment, hogy Moctezuma hatalmát leverje, a nagy emelkedések, csaknem járhatlan utak és folytonos esőzések folytán a spanyolok sokat szenvedtek s több halottat hagytak hátra.

Orisabán túl valódi sweizi (de meleg) tájakon halad a vonat a nagy lejtőkön lefelé; sziklahasadékok, alagutak, hidak és merész hajlású viaduktok változnak egymással s dicsérik kitűnő alkotásuknál fogva mesterüket, az angolokat. (A mexico-veracrusi vasut az angolok által építették s most is azok kezében van s egész Amerikában — természetesen Észak-Amerikát sem véve ki — a legjobban készült vasutnak tartatik.)

Egy órányira Orisabától fekszik a kávéjáról nevezetes Cordova városka; csupa kert az egész, tarkázva élénk színekkel festett, kis faházaival s azokat szegélyező viritó és illatos virágaival.

Alig van ház, melynek verandaszerű s többnyire függőágygyal ellátott erkélyén ne csevegne egy-egy kajdács, avagy ne csicseregne néhány kis éneklőmadár. Valódi kis paradicsom, ahol élni csak öröm lehet, de lakói megelégedetteknek is látszanak, mert mosolylyal s kendőlobogtatással üdvözlik a vonatot, mely dübörögve halad el mellettük s üdvözlésüket hosszú füttytel viszonzza.

De fordítsuk tekintetünket más irányba, — mert ott mélyen alattunk a messze távolban kéklik valami. Régi ösmerősöm, az Atlanti Óceán az, mely csaknem beláthatatlan messzeségben — olvad össze az ég kék színével.

Csaknem megretten az utas, ha ezen mélységet maga előtt látja s meggondolja azt, hogy másfél óra alatt több mint 4090 lábat kell a vonatnak lejtőn lefelé megtennie, hogy a látható sikra jusson.

Az emberi elme s mérnöki tudomány nem ismer nehézségeket, mert oly szépen osztotta el czik-czakjaival a lejtőt, hogy a laicus vándor, alig veszi észre, hogy minő utat tett meg, midőn a vonat már a veracrusi sikra jut s maga felett látja a magasban a viaduktokat és félelmet gerjesztő vasuti töltéseket.

Lejutva a sikra, még egy órát halad a vonat s azután befordul Veracrusra s közvetlenül a tenger partján áll meg.

Peublát más alkalommal látogattam meg, s be kell vallanom, hogy — a fővárost sem véve ki — ezt tartom a köztársaság legszebb s egyszersmind legtisztább városának. Terei, templomai, palotái oly szépek s utcái oly rendben tartottak, hogy hasonlót az egész államban hiába keresnők. Pueblának 120—130 ezer lakosa van, kik arról nevezeteseek, hogy a császárság idejében Miksának leghűbb alattvalói voltak s még ma is nem egy akkori időben szerepet játszó

— s most is befolyásnak örvendő — polgár siratja ezen lovagias államfő halálát, kinek egyedüli, de egyszersmind reá vészthozó hibája abban rejlett, hogy nagyon is befolyásoltatta magát tanácsadói által s tulságosan bizott III. Napoleonba s az akkori katolikus egyház fejébe, IX. Piusba.

Az egyház befolyása azon időben Mexicóban már csaknem teljesen megszűnt, Napoleon pedig, kinek összes hadaira Európában volt szüksége, mexicó seregét Basaine-vel együtt csakhamar visszavoná.

Hiába kért szegény Miksa katonai s pénzbeli segílyt, azt mindenütt megtagadták, sőt életének megmentéseért is csak két állam kormányja, a washingtoni és Poroszországé, két férfi, Hugo Victor és Garibaldi s egy nő, Salm-Salm hercegné járt közre, de sajnosan eredménytelenül.

Az akkori osztrák miniszter, kinek nevét elhallgatom s ki Salm-Salm hercegnő részéről felszólítást nyert a császár megmentéséhez, saját bőrét feltve, megtagadta segédkezését s nem akart állama nevében jót állani az összegért, melyre a hercegnőnek — Miksa megszöktetése esetében — szüksége lett volna.

Ezen utolsó pontra nézve az összes felelősséget Zamocois «Historia de Mexico» című művére hárítom, ki ezt emigy adja elő, de kevesebb kimélettel, a mennyiben ő az illető volt osztrák miniszter nevét is közli.

Miksa császár emléke Mexicóban még ma is a legnagyobb tiszteletben tartatik fenn s maguk a köztársaságiak — tehát akkori ellenségei is — beösmérik, hogy a sors szigoruan büntette e lovagias fejedelmet.

Itt meg kell az igazság érdekében emlitenem, hogy Miksa császár halálát egy különös véletlen idézte elő, melynek, bár tudtán kívül, ő maga volt okozója.

Miksa császár ugyanis — rossz tanácsadói javaslatára — egy rendeletet adott ki, mely röviden a következőket foglalta magában.

«Mindazok, kik a létező kormány ellen fegyvert emelni mernek, avagy befolyásukkal annak megdöntésére működnek, hazaárulóknak tekintendők s hadi törvényszék elé állítandók.»

A köztársasági kormány, mely ezen időben Mexicóban folyton létezett, bár székhelyét gyakrabban változtatta is, s melynek feje — az egész császárság idejében — Yuares Benito volt; Miksa ezen törvényre emelt rendeletét magáévá tette s azt a császáriakhoz hasonlólag nem egyszer alkalmazásba is hozta, de természetesen amugy értelmezve, hogy: «a kormány a köztársasági, s mindaz ki ellene működik (legyen bár annak az ellenség által adva — neve «császár») hazaáruló s mint ilyen, haditörvényszék elé állítandó».

A császári kormány hadi törvényszéke, az ily foglyokat kivétel nélkül halálra ítélte; előre lehetett tehát tudni, hogy a republikánusok sem fognak Miksával szemben kivételt tenni. Miksát a szerencsétlen queretaroí ütközet után a köztársaságiak elfogták s az általa kiadott törvény alapján hadi törvényszék elé állították, s hogy az miként ítelt a császár felett, a szomorú következmények csakhamar megmutatták.

Láthatják tehát önök, hogy a köztársasági kormány, — mely leverte a császárságot, — midőn szegény Miksát saját törvénye — tehát a császári

kormány által készített törvény — alapján íteltette halálra; csak jogával élt s megboszulta a saját párthivein a császáriak részéről véghezvitt hasonló ítéleteket.

Mindenesetre sötét pontja ez Mexico történetének; de azért ez ország még sem érdemelte meg azon szigorú ítéleteket, melyekkel Európa legnagyobb része sújtotta és sújtja még mai napon is.

Hát más országok történelmében nincsenek-e sötét pontok? oh igen is vannak! csakhogya azokat feledni kell.

Legyünk tehát igazságosak Mexicóval szemben is s feledjük azt — amin többé változtatni nem lehet.

INDIÁN TYPUSOK VERACRUS ÁLLAMBÓL.

Yuares köztársasági elnököt Európában, de különösen nálunk, valóságos tigris szívűnek tartották s nem egyszer vetették szemére vad indián eredetét; sőt gyermekkoromban magam is hasonlólag gondolkoztam s kívántam éretlen eszemmel, hogy érje el mielőbb a nemezis. Pedig úgy a leggyakoribb ítéletek, mint azelőtt az én véleményem is — nagyon igazságtalanok voltak Yuares ellen, mert talán éppen ő birt legjobb szívvel Miksa császár ellenségei, de egyuttal ugynevezett jóbarátai között is.

Hiszen igaz, Yuares volt az, ki különösen miniszterének Lerdonak ösztönzésére helyben hagyta a hadi törvényszék halálos ítéletét, de ő volt az is, aki állítólag egy bizalmas emberével megküldte Miksának a börtön kulcsait, azon

figyelmeztetéssel, hogy siessen Veracrusba, szálljon az ott gőzben álló gőzhajóra s térjen vissza hazájába.

Miksa — itt ki nem fejezhető okoknál fogva — el nem fogadhatta Yuares kegyét s így Mejilla és Miramon tábornokaival együtt — az ítélet kihirdetése után néhány napra főbe lövetett.

Hogy Miksa császár mily nemes s nagylelkű gondolkozással birt, eléggé mutatja azon eljárása is, hogy midőn mindhárman a fegyverek elé állítottak fel s a vezénylő tiszt tiszteletből a középső helyre őt helyezé, e szavakkal fordult — legkedvesebb tábornokához — Miramonhoz:

«Tábornok! Egy hős még a fejedelmek által is bámulatot érdemel: mielőtt meghalnék a tisztelethelyet önnek óhajtom átadni;» s ezzel Miramont a középső helyre erőszakolta, (lásd Don Niceto de Zamacois «Historia de Mejico» című művének 18/II-ik kötet, 1574-ik oldal 1-ső pontját) s mint igazi hős halt meg.

Miksa császár (ugyancsak Zamacoiz citált művének hasonló könyv, hasonló oldal II-ik pontja szerint) halála előtti utolsó percekben az egybegyűlt mexikóiakhoz, kiknek szemeibe legnagyobbára könyek tódultak, a következő szavakat intézte:

«Mexicóiak! Én igaz ügyért halok meg, Mexico függetlenségeért és szabadságaért. Legyen az én vérem az utolsó megpecsételése új hazám szerencsétlenségének! Éljen Mexicó! Éljen a szabadság!»

A császár ezen utolsó szavaira nézve, ezen korszak írói között nincsenek mindnyájan egy véleményben, így Salm-Salm herceg — Miksa császár volt vezénylő tábornoka «Memoir»-jaiban is másként fejezi ki azokat. Egy azonban tény, hogy a mexicóiak zöme Zamacoiznak ad igazat; csakis az értelemre nézve nincsenek tisztában, amennyiben egyesek azt hiszik, hogy Miksa császár ezen szavait: «Én igaz ügyért halok meg», úgy értelmezte, hogy a köztársaságiak ítélete igazságos volt; mások pedig úgy értelmezik, hogy a császár azt akarta kifejezni, hogy az ő ügye, tehát a köztársaságiakkal az ellenkező, volt az igazságos vagyis igaz.

És ki tudja! Ha meggondoljuk, hogy utolsó szava «Éljen a szabadság!» volt, nincsen-e azoknak igazuk, kik az első értelmezés mellett kardoskodnak?

De hagyjuk szegény Miksát nyugodni s folytassuk utazásunkat.

VERACRUS.

Veracrust délután 6 órakor érte el a vonat, így tehát, még az este volt alkalmam szemlélhetni az élenkséget, mely a kikötőben honolt.

A tenger partján, vagyis a «duana maritime» (tengerészeti vámház) mellett, csak úgy pezsgett az élet, mintha az egész — an miniatour — Hamburg avagy Trieszt kikötője lenne.

A talyigák és targonczák megkenetlen kerekeinek nyikorgása, az emelő daruk csigáinak fülsértő jajgatása s a matrózok vihartól rekedt kiáltozása azonnal meggyőzi az utast, hogy élénk forgalmú kikötőbe jutott.

Én kifáradva az egész napi vasuti utazástól, nagyon meg voltam elégedve, — midőn lemosva az utazás porát, a «Hôtel Mexico» tengerpartra szülő III-ik emeletnek egyik erkélyéről — teljes kényelembe helyezve magamat, — szemlélhettem az alattam elterülő szép kikötőt, — mely a lemenő nap egyes visszamaradt sugara által — némileg meg volt még világítva, de csak azért, hogy a homály mielőbb beborítsa azt, s helyet adjon — a tenger tükre által kétszerezve vissza adott bolygó tüzek ezreinek — a lámpa lánogoknak, melyek az egész öblöt csakhamar mysticus fénybe helyezék.

Igy méléztam el egy-két órát a kis tündér világ szemlélésében, midőn az öbölben horgonyzó hajók éjfél s őrjárat-változását jelző harangjai megszólaltak s figyelmeztettek, hogy az új nap közeledik s nékem nyugalomra van szükségem.

Tíz napot töltöttem e városban s így volt elég időm azt keresztül-kasul barangolni s megnézni azon kevés látni valót, mi benne található.

Veracrus volt az első város, melyet a spanyolok Mexicoban alapítottak — a mennyiben Cortes hadai által annak alapja már 1519-ik évben vettetett meg.

E kikötő körülbelől 25—30 ezer lakossal bír, melyek száma azonban a téli hónapokban tetemesen szaporodik; csinosan van épülve, bár házai kicsinyek s többnyire csak egyemeletesek. Csaknem minden ház zöldre festett faerkélylyel van ellátva — mi az egésznek unalmas egyhanguságot kölcsönöz.

Utcái, — bár egyenesek s eléggé szélesek is — éppen nem bírnak az idegenre vonzó hatással, — mert tömérdek szenny s bűz honol bennök.

Veracruzban láttam életemben a legtöbb dög-keselyűt; ezek néha annyira ellepik az utcákat, hogy szinte feketednek tőlük, — s igazi harcokat vívnak — egy-egy hulladékért a sovány kóbor-kutyákkal, melyek hasonlólag nem kis számban barangolják be a várost s teszik folytonos marakodásaikkal kellemetlenné — az idegenre — az utcákon való sétálást.

A rendőrség nem zavarja őket garázdálkodásaikban, mert amugy vélekedik, hogy még is jobb ha ezek pusztítják el a város szennyét, mint senki. Az utcák tisztogatása Veracruzban úgy látszik még ösmeretlen valami, s ki tudja mikor fog a bölcs megszületni — ki azok tisztogatását szükségesnek fogja majd tartani?

Veracruz igazi otthona a különféle epidemiáknak — természetesen élőkön a sárgalázssal, — mely ugyancsak kiveszi — évente — részét a lakosság között.

Különösen az európaiak lesznek a nyári hónapokban nagyon megtizedelve e borzasztó betegség által, mely áldozataival, évente ezer számban szaporítja a temetők hantjait.

A sárgaláznak és nagy himlőnek tulajdonítatik Veracruz lassu emelkedése, és tényleg fel is tehető, — hogyha e két nyavalya nem volna átka e városnak, ma talán ez lenne a köztársaság legnagyobb s legfontosabb helye, — lévén Mexico egyedüli kikötője, mely az európai forgalmat közvetíti.

A téli időben, vagyis mikor a «vomito» (sárgaláz) szünetel — az élet Veracruzban igen élénk, és különösen a kikötőben — hol ilyenkor tömérdek európai hajó horgonyoz, hemzseg a nép s utazó közönség. Ilyenkor mindenféle nemzetiség látható, vigan, jó kedvvel, semmit sem törődve a holnappal, mert mindenki igen jól tudja, hogy az első «Nortéval» (éjszaki szél) eltűntek a sárga láz bacilussai s messze-messze földre vándorlának, tehát nincsen mitől félni.

De tavasszal, amikor ismét megszűnt a «Norte», s bekövetkezett a hőség s vele együtt visszatért a veszélyes sárga vendég is, — egyszerre vége az életnek, vége az élénkségnek; a kikötő csendes, az utcák halottak. Ha egy eltévedt idegen végigjárja is azokat, megretten a nyugalomtól és siet mielőbb felkeresni hajóját, mely a nyílt tengeren biztosabb helyzetben van, avagy igyekszik vasuttal a magasabban fekvő vidékeket elérni, mert ki tudja mire ébredne fel — ha ugyan felébredne? — ha az éjszakát ez elátkozott helyen töltené.

En téli időben, vagyis december hó vége felé jöttem Veracruzba, a sárgalázstól, melyen csak néhány hó előtt mentem keresztül, nem volt tehát mit félnem.

Sokan azon téves nézetben vannak — s ezt Európában is osztják, — hogy az, ki egyszer megküzdött e betegséggel, többé nincsen kitéve.

Nos, hát magam is tudok esetet, s hallottam nem egyszer több ilyenről beszélni, hogy olyanok, kik kétszer megbirkóztak vele, harmadszor legyőzettek s ott porladnak Veracruz népes temetőjében.

Egyedül a benszülöttek azok, kik egyáltalában nincsenek kitéve ezen epidemiának.

A sárgaláz az ázsiai koleránál ez időszerűleg sokkal veszélyesebb, mert míg az orvosi tudomány a kolera gyógyítására már nem egy gyógyszert talált fel, addig a sárgaláznál az összes ilyenmü kísérletek eredménytelenek maradtak, s míg a kolera betegek közül 50—60 százalék él meg, a sárgaláznál alig 5—6 százalék menekszik.

A veracrusi kikötőt, mely, mint alább említettem az európai hajók által is gyakran lesz felkeresve, a tengerészek nem igen kedvelik, mert vize igen sekély s a hajóknak távol a parttól, nyílt tengeren kell horgonyt vetniök; már pedig, tekintve a téli időben igazi orkánná fejlődhető északi szelet, ez a hajókra nézve életkérdés is lehet. Sok vitorláshajó, magában a kikötőben lelte már utolsó perceit, mert elszakítva horgonyaitól, vagy sziklához verve ment tönkre, vagy jobb esetben zátonyra kerülve jutottak szolgálatképtelenné.

Igy jutott néhány hónap előtt egy három árboczos éjszak-amerikai vitorláshajó zátonyra, s a legmegfeszítettebb munka mellett sem volt fatális helyzetből eddig kimenthető.

A mint az északi szél közeledése Tampico mexicói kikötő részéről táviratilag jeleztetik, s ez a kikötő hivatal által — egy magasan lengő kék színű lobogóval a hajók tudomására lesz hozva, — az összes kikötőkben horgonyzó gőzhajók — gőzt fejlesztenek, s így várják be a szelet, hogy szükség esetében gőzzel gyarapíthassák a horgonyláncok erejét, s ellenállhassanak a viharnak.

Veracrus lakossága igen kevert, s talán az egész köztársaságban az egyedüli hely, hol a négerek és mulattok elég számban vannak képviselve; én, legalább ki két és fél év alatt csaknem az egész köztársaságot keresztül-kasul jártam, csak itt-ott elvétele találtam egy-egy afrikai feketét, avagy annak fehérrel kevert ivadékát a mulattot.

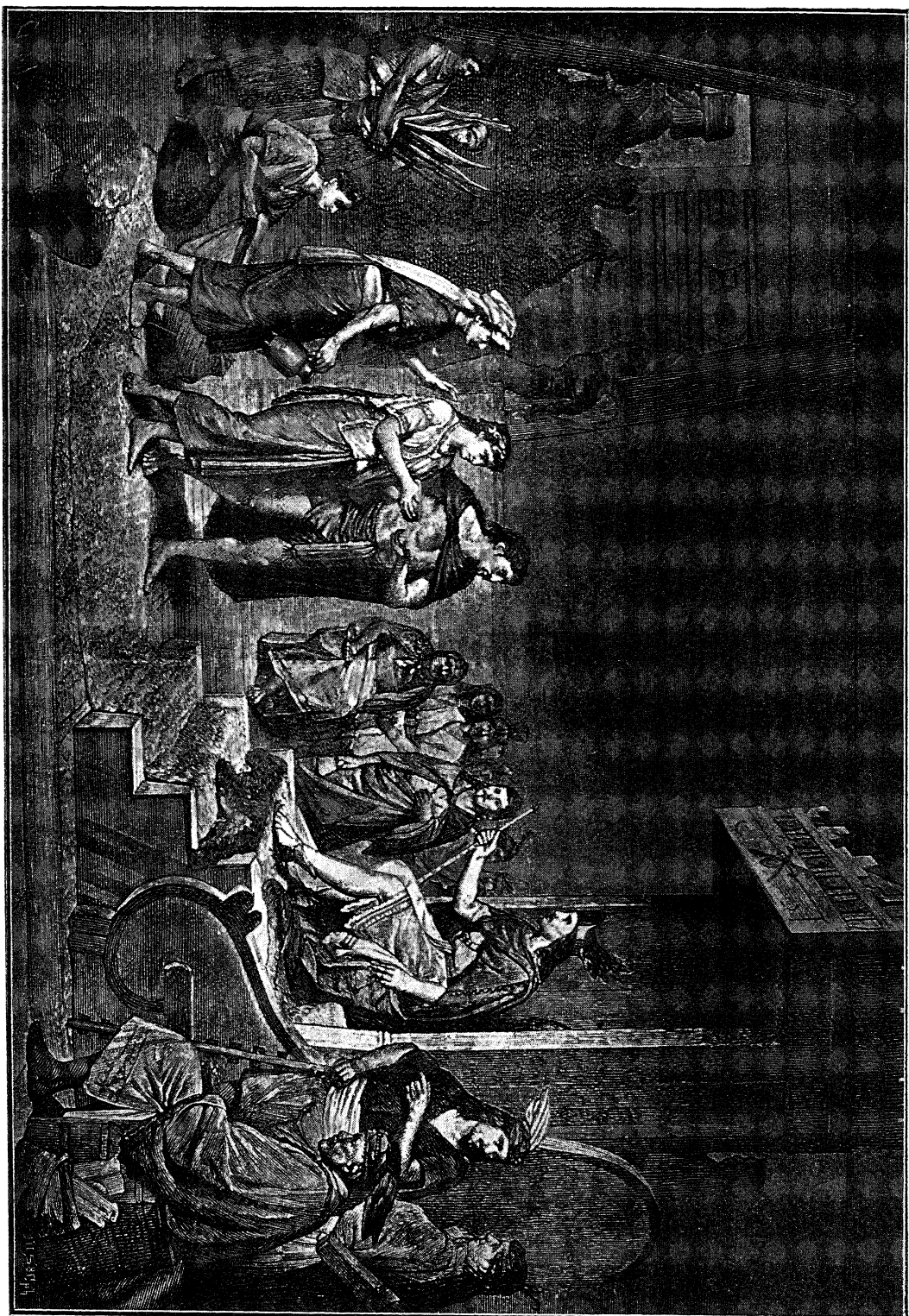
A négerek és mulattok többnyire a rakományok ki és berakásánál alkalmaztatnak, — avagy a kikötőben a matróz szolgálatot végzik.

Meg kell azonban nékik adni, hogy szigorú kézben ügyes s erős munkások; de a mint vásár avagy ünnepnapokon szabadaknak érzik magukat, s kissé mélyebben bele pillantottak a «Pulqueval», vagy «Tepachéval» telt poharakba, teljesen kivetkezik az embert, — s igazi vadállattá fejlődnek, s ugyancsak adnak tenni valót a különben éber szemü s nagyszámu rendőrségnek, hogy megzabolazza garázdálkodásaikban, — avagy egyszerűen vasra verve őket — beszállítsa a «Casillo» börtöneibe.

Nézetem szerint, a mulatt — a világ népeinek egyik legveszedelmesebb faja; mert alattomos, kapzsi, részeges, bosszuálló — s a lopásra nagy hajlammal bir, sőt embertársainak életét elvenni, — ha azzal magának némi hasznót vél tenni, avagy boszuját kielégítve látja, — sem okoz neki nagy lelkiismereti furdalást.

Ha be is csukják, elkövetett gázságukért néhány évre, ő áll attól a legtávolabb, hogy megbánja tettét, avagy megjavuljon; újra kezdi a régi

A SZÉP NOCIHTL, ÖSMERTETI A PULQUE ITALT TEPANCALITZIN, TOLTEK SCÁSZAR ELÓTT.

életet, s ha érdeke kívánja, nem retten attól sem vissza, hogy testvérét, apját, sőt saját gyermekét is megcsalja — és szükség esetében épp úgy feláldozza őket, mint bármely más embertársát, melyet prédaul tűzött ki.

Általában a mulatt, (természetesen, tisztelet a kivételeknek) mindkét fajának, — tehát a fehérnek és négernek, — csak rossz hajlamait szokta örökölni és ezért igen természetes, hogy az összes civilisált világ lakói által a legkevesebb tiszteletnek örvend; bár ő magát, ha ereiben csak egy csepp fehér vér van is, — már magasabb lénynek tartja, s fajrokonait — a négeket, — kik pedig nálánál sokkal többet érnek, — teljes gyűlölettel megveti, s nem ritkán csak egy nuanssal sötétebb színökért csufot űz belőlük.

A néger vér mással keverve igen veszedelmes, s ezért igaza volt egyik tudósnek, — kinek most neve nem jut eszembe, — a midőn azt állította, hogy: «egy csepp néger vér elegendő egész népfajok megfertőztetésére».

Veracrus középületei között igen kevés van megemlítésre méltó, s a régi épületek között talán egyedül a «Palacio Municipal» (városháza) köti le némileg figyelmünket, mert bár egyszerű, de izléses «Moor» stylusba épült.

Az újabb házak között a «Duana Maritima» (tengerészeti vámház) említendő meg, nem annyira szépsége, mint célszerű berendezése végett.

Veracrus elég jól berendezett színházzal a «Teatro Principal»-al rendelkezik, melyben a téli hónapokban, — nem ritkán — olasz opera, avagy Spanyolhonból átvitorlázott dráma- és operette-társulatok, — melyek mind a főváros felé igyekeznek, — tartják néhány estén át előadásait.

A szépen rendezett s tropicus növényzettel diszitett terek és sétányok, mindenesetre legkedveltebb helyei Veracrusnak; mert az irtózatos napihőség után, mely e városban folyton honol, az ember legalább este pihenheti ki magát némileg a terjedelmes pálmák és egyéb növények és fák árnyában, besziva a tenger felől lengedező üdítő esti szellőt.

Különösen az «Allameda» sétány kedves helye a közönségnek, ez legalább két kilométer hosszú s a legszebb pálmákkal van végigültetve s kényelmes padokkal ellátva; ennek terein kétszer hetenkint katona-zene mulattatja a sétáló közönséget, — mely ugyancsak jó keresetet ad a fagyalt s egyéb frissítők elárusítóinak, — kik csinosan énekelve ajánlják portékájokat.

A TENGERI UT VERACRUSTÓL—PROGRESSOIG.

«Havanna» a spanyol «Trasatlantique» társulat hajója, mely menetrend szerint december 24-én, vagyis karácsony este volt elindulandó, már 22-én érkezett meg Barcelonából Veracrusba. Személyzete ugyancsak serényen működött, hogy a ki és berakodásokkal készen legyen, s elindulhasson a rendes időben.

A hajó mint rendesen szokás már 23-án vonta fel elindulást jelző lobogóját, de azt délután újra nyugalomba helyezte, mert «Tampico» kikötő közelgő vihart jelzett, s ez nemsokára oly erővel jelent meg, hogy egy a podgyász beszállítását, mint az utasok beszállítását is, teljesen lehetlenné tette.

A vihar igazi orkán módjára tombolt, s ugyancsak felkorbácsolta a könnyen engedékeny hullámokat, melyek óriási erővel csapódva a «molo» gránitjához, milliárdnyi részekre oszolva pezsegtek ismét vissza a sötétben zöldülő tenger mélyében.

Már busulni kezdtem, hogy időmet néhány napra még Veracrusban kell elvesztegetnem, midőn örömmre, 24-én délután 4 órakor ismét felvonta a gőzös indulást jelző lobogóját.

Bár a tenger nem volt még teljesen megjuhászodva s a holt hullámok még elég magasságban kóvályogtak a viz tükrén, én ladikot fogadtam s podgyászommal együtt az elég távol horgonyzó hajóhoz eveztettem.

Feljutva a hajófedélzetre, egyik szolgálatban levő tengerésztiszt figyelemtetett, hogy a hajó csak holnap, vagyis 25-én fogja elhagyni a kikötőt s azért, ha éppen kívánnám, még vissza térhetek a városba s ott tölthetem az éjszakát; én előnyösebbnek véltem a hajón maradni — s karácsony éjjelét korán lefekve, Morfeus karjaiban tölteni.

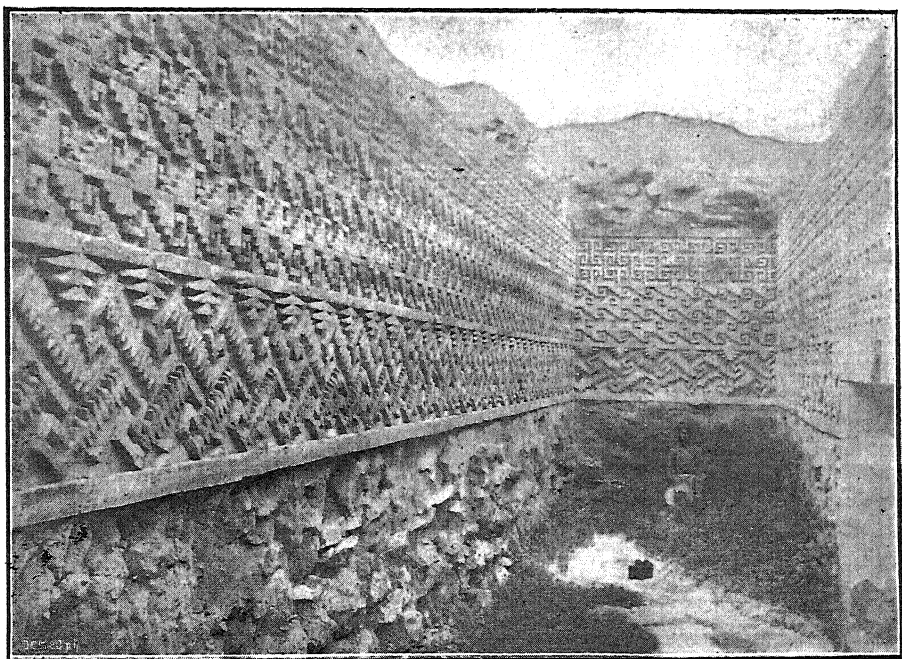
Legalább senki sem zavar s én gondolatimat szeretett atyámnak — s kedves három gyermekemnek szentelhetem; kik ott távol — az én szeretett hazámban most bizonyára többi rokonaimmal együtt, egy hatalmas

zöld karácsonyfa körül gyülekezve, örömtől repeső szívvél vizsgálják a sok szép ajándékot, melyekkel a jó Jézuska megörvendeztette őket.

Oh boldog gyermekkor! miért nem tarthat örökké? «Bár maradtam volna benne végig. De az embert vágyai vezérik».

A hajóra siető utasok, már korán reggel felzavartak álmomból; — azoknak volt hol tölteni karácsony éjjelét, — nem egy hatalmas csomaggal megajándékozva szálltak a hajóra s bucsuzának ölelkedésekkel az őket idáig kísérő rokonoktól és barátoktól.

Én senkitől sem bucsuztam, csak a podgyászomat szállító matrónának nyújtam oda kezem, ki azt erősen megszorítá, hogy emigy hálálja meg a néhány centavossal felül fizetett szállítási díjat.

«TANÁCSTEREM», MITLA ROMJAI OAXACA ÁLLAMBAN.

A gőzös nemsokára megtelt utasokkal, a horgonyok felszedettek s a fűtty az indulásra megadatott. Gyönyörű időben hagytuk el a kikötőt, az ég kék volt — a tenger pedig tükörsima.

A nap óriási melegséggel osztá sugarait, s mi utasok, — bár vászonlepel alatt ülve szemléltük a távolban fekvő hegyláncolatot, — mely az egész veracruzai sikot keret módjára rekeszti be — s gyönyörködtünk a mindig távolabbra maradó város tengerpartot szegélyző ház soraiban, — melyek már közvetlen a víz tükreéből látszottak kiemelkedni; — ugyancsak éreztük a tropicus égálj hatását, mert úgy csurgott rólunk mindnyájunkról az izzadság, mintha csak éppen most lettünk volna kimerítve a tenger vizéből.

A város csakhamar eltűnt szemeink előtt, a hegyláncolat pedig folyton alacsonyabb-alacsonyabb lett; még egy-két óra, s a tenger tükrén és a kék egen kívül többé semmi sem volt látható.

Amint azonban a nap lemenőben volt s kitisztult a lég, új tünemény kötötte le teljes figyelmünket: messze a láthatáron egy gula emelkedett ki a tengerből, gyönyörűen megpirítva a lenyugvó napnak még a horizonban veszteglő egyes sugara által.

Az Orisaba volt az, azon hegyóriás, mely tündérfejedelem módjára emelkedett ki — öt hódolattal környező alattvalói — a többi hegyláncok és csúcsok között.

E hatalmas ur még soká láttatta magát, s csak akkor mondott mindnyájunknak búcsut, midőn a teljes sötétség állott be s mi egyedül a csillagok milliárdjait láttuk fejünk felett csillámlani.

A «Vénus» csillag oly gyönyörűen ragyogott felettem, hogy azt eleintén új égi tüneménynek véltem s csakis miután minden astronomiai tudományomat igénybe vettem, győződtem meg, hogy az régi ismerősöm, a szépnem istennőjének névhordozója; de méltán is viseli e nevet — mert társai között kétségkívül legtündöklőbb — s így őt illeti a szépség pálmája.

Különös, hogy itt a tropusok alatt még a csillagzat is jobban fénylik, mint nálunk; én legalább Európában soha sem láttam ily gyönyörűen tündöklő égi testeket.

A tenger egész éjjel át jól viselte magát, hajnal felé azonban nyugtalanodni kezdett, s ezzel együtt az én jókedvem is megszűnt, mert csakhamar a tengeri betegség szimptomáit éreztem magamon — s ez nemsokára teljes mértékben kitört rajtam.

Bár más tengeri utazásaim alkalmával is sokat szenvedtem a betegségben, úgy látszott — sárga lázam óta még inkább inklináltam felé.

A tengeri ut Progressoig, vagyis a Yucatán-félsziget partjáig három napot vett igénybe, s én ugyancsak megőrültem, midőn december 29-én reggel megpillantám ezen — még Mexicóhoz tartozó félsziget partjait, mert azt hittem, hogy a hajó legalább is egy napot fog vesztegelni a fent említett kikötőben, s nekem lesz időm a betegség mámorából kissé kijózanodni. De nem úgy történt mint véltem, mert a hajó meg nem közelíthetvén a sekély vizü kikötőt, attól mintegy négy tenger mértföldnyi távolságban vetett horgonyt, s még az előbbinél is erősebben táncoltatta az utasokat.

NÉHÁNY SZÓ YUCATÁNROL.

Progreso körülbelül tizezer lelket számlál és Yucatán félszigetnek legnevezetesebb és egyuttal legélénkebb kikötőhelye. Meridával az állam fővárosával vasut köti össze.

Merida 50 ezer lakossal bir és a mexicói unió egyik legérdekesebb s kereskedelmileg igen fontos városát képezi.

A Yucatán-félsziget mint tudjuk politikailag Mexicóhoz tartozik ugyan, de népe éppen nem vonzódik az anyaországhoz, s lakói alig várják a pillanatot, hogy attól elszakadjanak s vagy függetlenek legyenek, vagy pedig szomszédjukhoz Bel-isléhez hasonlólag Angliához csatoltassanak.

A Yucatániaknak ezen mexicóiak iránti gyűlölete már igen régi keletű, s azt még a spanyolok bejövetele előtti időkre lehet visszavezetni, nem egy véres harcot vívtak ők már a hatalmas Aztékokkal is, kik bár sikertelenül, de minden áron jármuk alá akarták vetni a szabadságszerető népet, melynek kulturája az övékkel erősen versenyzett. Yucatán még nem is oly régen külön és teljesen független állam volt, később pedig Guatemalához csatlakozott, míg végül Mexicót volt kénytelen urának elismerni.

A yucatáni ugy életmódjában, mint szokásaiban is teljesen különbözik a többi mexicóiaktól, és bár tiszta indián vérből, de más törzsből származik is, jobban hódol az európai szokásoknak, mint amazok.

Jó erkölcsű, szorgalmas nép, de amellet erősen egoista, s tisztán ennek tulajdonítható, hogy európai kereskedők a félszigeten sehogy sem tudnak zöld ágra vergődni; az összes vállalatok és nagy kereskedelmi házak yucatániak kezében vannak.

A yucatáni nők messze földön híresek, szépségük, szorgalmuk, jó erkölcsük és megnyerő kedves modoruk által; különösen tisztaságuk ösmert az egész anyaországban; még a legszegényebb indián munkás nő is, ha egyebe sincsen, fehér ruhát visel s arra költi csekély vagyunkáját.

Az indián nők fehér ruhája (kivétel nélkül ily színűt viselnek) nem ritkán a leggyönyörűbb himzésekkel van ellátva — s oly ügyesen készítik a hasonlólag fehér színű csipkéket, hogy azok finomság és szépség tekintetében aligha állanak a «bruxelesi» csipke mögött.

Yucatán-félsziget nagyjából sík területtel bír — bár délkeleti részét óriási hegygerinc szeli át; e hegygerinc a déli oldalról megmászhatlan, s azért a terület, mely e gerincen túl fekszik csak tengeren közelíthető meg.

Ezen része Yucatánnak igazi sárgaláz fészek, — egészségtelen éghajlatára nézve azonos a francia Cayennével, és épp úgy, mint az büntető gyarmata a köztársaságnak, ez is büntető coloniája Mexicónak.

Minden nagyobb bűnös, mely megmenekszik a halálos büntetéstől, ide lesz deportálva, s bár a gonosztevők itt szabadon is bocsájtatnak, — e gyilkoló levegő befolyása alatt — legnagyobb részük elpusztul.

VISSZAPILLANTÁS MEXICÓRA.

Mielőtt elhagynám Mexicó földjét, talán nem lesz érdektelen egy mexicói ujságnak «Diario del Hogar»-nak, harmadfél év előtt megjelent «Utiképek Amerikából» című kis művem feletti kritikáját — fordításban — közölni önökkel; megjegyezve, hogy az a többi mexicói lapok által is átvétetett és közöltetett.

Igaz, hogy ezen kritika a legnagyobb jóakaratot tanusítja irántam s elhalmoz meg sem érdemlett dicséretekkel, távolról sem volt szándékom ezeket ösmertetni; én e tárcacikk közlésével csak azt akartam kimutatni és bizonyítani, hogy a mexicóiak nemzetünk iránt a legnagyobb szeretettel, becsüléssel és meleg ragaszkodással viseltetnek, s így már régen megérdemelték, hogy fátyolt borítva a multakra, nyujtsuk oda baráti jobbunkat azon népnek, mely azt igazán megérdemli és legnagyobb örömmel fogadja.

Ezenkívül Porfirio Diaz tábornoknak mexicói köztársasági elnöknek — egy hozzám intézett levelét fordításban is közlöm — mint bizonyítékát annak, hogy mi magyarok nemcsak a mexicói polgárok barátságára és rokonszenvére — de az államfő jóakaratára is biztosan számíthatunk.

A)

A MAGYAROK MEXICÓBAN.

(Fordította Bánó Jenő az 1891. év augusztus 14-én megjelent „Diario del Hogar” című mexicói lap 282-ik számából.)

«Bánó Jenő ur, egy a magyar államban szerepet játszó egyén fia, és utódja a dunai régiókban nevezetes ősi családnak, néhány év előtt — elhagyta Budapestet, másutt keresendő a szerencsét és boldogulást, melyet hazájában szeretett neje halálával teljesen elveszített.

Elhagyva a Duna és Tisza által öntözött szép rónákat, átszelé a Kárpátokat, melyek Ausztriát Magyarországtól elválasztják; megnézte Németország északi részét (Poroszországot), s áthaladva az iparban gazdag Germániát — megérkezett a Hansák régi városába — Brémába, hogy hajójegyet véve tovább utazzék.

Nemsoká tartózkodott itt, mert csakhamar áthajózva az Atlanti-Oceánt megjelent New-Yorkba; innét Niagara felé vette útját, hogy megcsodálja a bölcs «Tyndal» által oly költőiesen ecsetelt vizesét, s miután megnézte a nagy tavakat is, megérkezett Chicagoba — Amerika azon városába, mely csak tegnap született s ma már óriási nagyságra nőtt.

Az Unio több államán átutazva és keresztülhaladva a «Szikla» hegy-ségen, leszált ismét a völgybe, hogy meglátogassa a kettősöböllel ellátott San-Franciscót — mely, ha nem léteznének a földön igazságtalanságok — ma Mexicóhoz tartoznék. Bánó ur — tovább folytatta útját, mert áthaladva a kaliforniai hegyeken — hála a Central-vasutnak — csakhamar megérkezett köztársaságunkba.

Alig, hogy átlép a határon, ezerszeres meglepetések érik; «Utiképek Amerikából» című könyvében, melyben utazását egybefoglalta, miután leírta az Észak-Amerikára vonatkozó részt; Duna vidékének e pezsgővérű fia igazi lelkesültséggel ír Mexicó bámulatos tropicus szépségeiről, melyekről már régente álmodozott.

Utazónk, e könyve, három részre van osztva; és a mint az első 66 oldal a «Passo del Nortéig» terjedő útját foglalja magába; a másik két rész már teljesen Mexicónak van szánva.

Bánó úr több író, — Mexicóra vonatkozó művének hatása alatt jött földünkre, befolyásolva az Európában — országunk felett még ma is kedvezőtlenül nyilatkozó többség véleménye által; de csakhamar — minden Mexicóban töltött óra után, — véleménye hazánkat s népünket illetőleg — kedvezőbb lett. Ezután ír meg — igazságos, de nemzetünk iránt igazi vonzalmat bizonyító művét.

E könyv hazája nyelvén — magyarul — lett Budapesten a legjobb fotografiákkal együtt kiadva, s rövid idő alatt ezer példány fogyott el belőle, — néhány hó alatt sok téves hitet változtatott meg Európában köztársaságunkat illetőleg.

Földünk, ez ügyes író szerint, kedves és szimpatikus, és ki is fejezi e feletti véleményét azonnal, mert mint mondja: «átkelve a «Bravo»-folyón, mely Mexicó határát képezi, azonnal szemembe ötlött a nagy különbség — melyet az észak-amerikaiak és mexicóiak modorában észleltem; emezeket az előzékenység és szívélyesség, amazokat pedig a hidegség és durvaság jellemzi».

Később eszébe jutnak a történelmi emlékek, s mint ahogy saját hazáját látta több századon át török és osztrák iga alatt nyögni, úgy látta a mienket is három századon át spanyol járom alatt szenvedni, mignem megérkezett 1810-iki szabadulásunk.

Bánó úr továbbá kifejti művében, hogy úgy a mexicóiak, mint a magyarok szokásaiban — különösen a régiakban — és természetében is, sok hasonlóságot talált, mi — mint mondja: «már maga is elegendő, hogy kölcsönös szimpiátiával viseltessünk egymás iránt».

Folytatva utazását, Chihuahua államba érkezve, megtekinti annak hasonnevű fővárosát; lelkesedéssel és igazságosan ír a nagy Hidalgoról, kinek e

városban egyik szobra áll; és miután érdekes utmutatást nyújt útjának ezen részéről, behatol Durango-államba, melynek földje kies és termékeny, hegyei pedig gazdag ércel bővelkednek.

Mindenesetre nagy értékkel bír reánk nézve Bánó úr műve — mert mindenről igazságosan ír: így megösmerteti Lerdo városnak gazdag gyapot-termelését, szól a termény kivitelének emelkedéséről, s jelzi a nagy gyárak létezését s ismét meg van lepetve, hogy Európában hogyan lehet ez ország felett ily téves a nézet.

Folytatva vándorlásait Zacatecasba ér, hol az erősb ércnek a kőből való kiválasztása érdekli őt. Ezután a Brennan, Sierra-Madre egy részén és Bustamante hegységen átkelve, megérkezik végre a nagy mexicói fensikra, melynek szélén és hasonnevű folyó partján fekszik a meleg forrásairól és kertjeiről híres Aguas-Calientes.

Miután Leon várost érintette, hol annyi mindenféle bőrneműt látott, csaknem azon téves hiedelemben volt, hogy ez a köztársaság egyik legiparüzőbb helye. A sikon «ranchérok» (marha- és lótenyésztéssel foglalkozók) lát, melyek tüzes méneken iramodnak s használják a lassot a legnagyobb ügyességgel, hogy megfékezzék a fiatal csikót avagy marhát; és ismét feltámad benne a honfi érzelem, mert elképzei, hogy azok ott Magyarországi csikósai — kik talán az egyedüliek a világon, kik a mexicóiakat a lovon ülés ügyességében tulszárnyalják, s míg a mexicóiak a lassot használják, — nálók a «csikós-ostor» végzi e szerepet. Valószínű, hogy a spanyol «chicotte» (hosszú ostor) kifejezés a magyar «csikós»-tól veszi eredetét.

Midőn végre Bánó úr megpillantá az örökhóval telt két hegyóriást, melyek délről bekerítik a mexicói rónát s látja a főváros gyönyörű fekvését, teljesen meg lesz bűvölve a természet e szépsége által; ő sokat látott — az igaz, de talán ennyire, mint ez — semmi sem lepte őt még meg.

Megérkezve a fővárosba, európai modoru indóházat talál, s midőn a várost már kissé megösmerte és lakóival érintkezett, felkiált: «annyit hallottam beszélni Mexicó személybiztonsága ellen, hogy megérkezve a fővárosba, minden zsebembe gyilkos fegyvert rejtettem, mert azt hittem, hogy naponta legalább egyszer lesz szükség életmet a gyilkosok, — s pénzemet a rablók ellen megvédelmezni», s így folytatja tovább:

«Midőn megösmertem végre a nép természetét, egymásután visszahagytam a fegyvereket, s ma oly biztonságban érzem magamat, hogy az éjnek bármely órájában — minden fegyver nélkül, kivéve egy esernyőt, mely az esőtől tartozik megvédeni — egyedül járom be az utcákat, mert meg vagyok győződve, hogy sem gyilkos nem követeli életmet, sem pedig rabló nem leskelődik tárcám után. Mikor lesznek ott abban a rettentő civilizált Európában a viszonyok e tekintetben ily biztosak, mint itt? . . . Azt hiszem, csak érdekében járok el, ha a felelettel — adós maradok.»

A vasárnap megérkeztével, az Alamedán tanulmányozta a mexicói kisaszszonyok típusát, s azt tartja, hogy arcuk oliv-barna, melyet sok európai nő írgyelhetne, termetök bár alacsony, de szép alaku, s oly ügyesen vannak

öltözve, mintha mindannyi párisi hölgy lenne; szemöket igézőnek, szájakat rózsásnak találja — s azután igazi himnust zeng szépségük felett.

Midőn délután a «Paseo de la Reformán» megy végig, ismét hazájának emléke támad fel benne: Budapest «Andrássy»-utját látja maga előtt; azután Chapultepecre megy, soká bámulja annak mesés szépségü erdejét és régi palotáját; meglátogatja a katonai intézetet s azt igen jól berendezettnak találja; innét az 1847-ben elesett fiatal mexicóiak emlékére emelt szoborhoz veszi útját — s költői ábrándjában — egy öreg polgárt lát annak közelében könnyezni, — ki hős fiának halála felett kesereg, és felkiált: «Ne könnyezz, jó öregem. Fiad hős volt, s ezért büszke lehetsz; ezen emlék dicsőségét jelzi; teste bár porrá lett már, de neve e kőre vésve, örökké élni fog polgártársainak szívében. Boldog azon ország, melynek ily gyermekei vannak».

Már e sorok is elegendők lennének arra, hogy az író mindnyájunk szeretetét és tiszteletét kiérdemelje és a ki oly szépen és lelkesülten tud szólni hazánkról, mint ő, — bátran mexicóinak nevezhető; de előnyösnek vélem teljesen befejezni a képet.

A fővárosban töltött ideje alatt, — a középületekkel is foglalkozik és ismétli «Humboldt» ösmert szavait — ki Mexicót a paloták városának nevezte el: A mint dicséri a paloták sokaságának szépségét, épp úgy meghökken a Teatro Principa tónak förtelmes csunyasága felett: kijelenti továbbá, hogy Nemzeti Színházunk óriási nagy ugyan, — de hideg és éppen nem artisticus, bizonyítja, hogy képviselőházunk az architecturának épp oly gyenge alkotása, mint Budapest parlamentje.

Gyakorlott tolla alatt azután megjelennek nemcsak a többi épületek, templomok, tipusok de a vallás is, melyet örömmel lát elválasztva az államtól; végre egyes szokásainkkal foglalkozik — s teljes indignációval nyilatkozik a bikaviadatok ellen, melyek Mexicóban még szokásban vannak.

A mennyi erős és szigorú kifejezéssel lehet egy rossz szokást illetni, a mennyi igazsággal lehet egy erkölcstelen cselekedetet megtámadni, — annyi kifejezéssel illeti s annyi igazsággal küzd — és pedig a legbrillánsabb módon ezen barbár szokás ellen, mely nemcsak vérengző, szívtelen, brutális, de igazságtalan is.

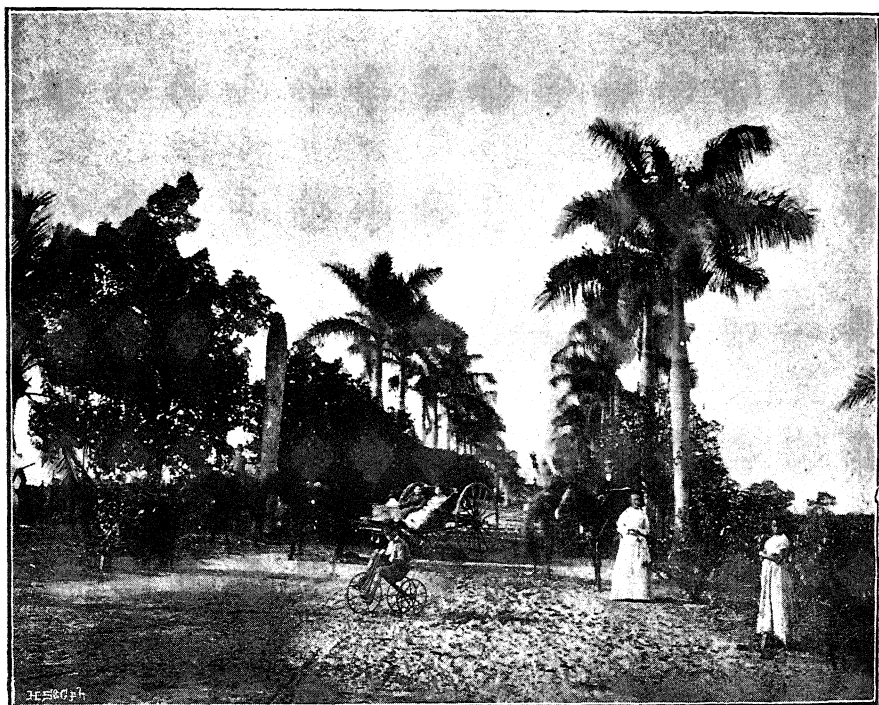
És miután így, — nyíltan kimondotta a bikaviadatok feletti véleményét, — ismét feltámad lelkében a mexicóiak iránti szeretete — s azt véli, hogy mind e rossz szokás csakis a spanyoloktól örököltetett.

Igazsággal felszólal a mexicóiak egyes háziszokásaik ellen is, — tudniillik a vőlegény és menyasszony közötti viszonyra nézve; helyteleníti, hogy a fiatal emberek előtt a leányos házak el vannak zárva s ennek következtében a fiatalok többnyire csak látásból ösmerik egymást s így kö:nek házassági frigyet, mi természetesen leggyakrabban helytelen alapokon nyugodván, okozza az — oly gyakori — boldogtalan családi viszonyt. Miután ezeket elmondta ismét a mexicóiak jó oldalait sorolja fel.

Ezeket foglalja magába a könyv II-ik része. Már a III-ik részben megváltoztatja eddigi írásmódorát s atyjához intézett levelek hosszú sorozatában ösmerteti tovább országunkat.

Ezekben, a Mexicó — déli részén fekvő kávételepekkel foglalkozik; leírja utazását Mexicóból — Oaxacára, Pochutlára és a Pacific tengerhez. Sajnálja a mexicóiakat, hogy függetlenségük kivívásáért oly sok véres háborúnak voltak kitéve; elősmeri hogy a mexicóiak szemében nem lehetett Miksa császár egyéb mint egy Napoleon által megcsalt usurpator, kit Mexicó zöme soha sem kívánt urának ect. ect.

Ha Bánó ur egyebet sem tett volna mint azt, hogy művével a rólunk képzelt helytelenséget rectificálta; már is óriási szolgálatot tett országunknak és megérdemelné, hogy munkája mindnyájunk által ösmertessék s a legnagyobb dicséretben részesíttessék. De ő többet tett mind ennél: mert követve Diaz tábornok — köztársasági elnökünk utmutatásait 7—8 leguányira a

CUBA SZIGET

Egy lengő kocsi (volante) s egy pálma-fasor Matanza város vidékéről.

csendes oceántól 14 napi járásra a vasuti állomástól Oaxaca államban mintegy 3000 hectárnyi területen, Lederer és Mais urak társaságában nagy kávételepnek vetette meg alapját.

Bánó ur műve, mely mint halljuk, hazájában páratlan eredményt ért el; és Camila-telep, mely nevét az író elhunyt nejéről nyerte — legjobb bizonyítéka azon szeretetnek, melyet író nemzetünk iránt érez.

Könyve, mely mint már említém, otthon hazájában sok dicséretet aratott; a kávétermelésről közölt tanulmánya pedig öt nyelven jelent meg, egy szóval, működésének eredménye oly kielégítő volt, hogy számtalanok kértek tőle felvilágosítást, — egyesek már meg is jöttek mint előhírnökei egy emigrációnak

— mely köztársaságunknak kétségkívül nagy hasznára váland. Ez a legnagyobb dicséret, mely Bánó ur művét érhet; megtudta döntení azon helytelen s igazságtalan véleményeket és előítéleteket melyeket irányunkban tápláltak s megszerzé nemzetének barátságát irántunk.

Műve, — melynek rövid vázlatát ime közlém — de mely mindnyájunk sajnálatára még nincsen spanyolra fordítva, örökké élénk emlékünke marad. Bánó ur, ki oly szép szavakkal és oly előkelő írői adománnyal írta le hazánkat, minden mexicói honfinak, — kinek a köztársaság jó hírneve szíven fekszik, — legnagyobb tiszteletét érdemlé meg s műve oda fog hatni, hogy a lovagias magyar nemzet fiai az összes mexicóiak által mindenkor mint igazi testvérek üdvözöltesse.

ESEQUIEL CHAVES.

B)

(*Porfirio Diaz tábornoknak, Mexicó köztársasági elnökének levele.**)

Mexicó, 1891. év márczius 11.

Bánó Jenő úrnak

Pochutla.

Tisztelt Uram!

Meggyőződve azon igazságokról, melyeket múlt hó 28-án keltezett nagyra-becsült soraival vélem közölni szíves volt, van szerencsém jelen levelemhez csatolva három ajánlólevelet bocsájtani rendelkezésre: egyet Oaxaca kormányzója, Chaves György tábornok részére, a másikat annak államtitkárja, Canseco Agoston urnak, végre a harmadikat Pochutlán lakó rokonom, Domingues Jacint úr részére; avégből, hogy a hivatalos közegek által semmiben se akadályoztassanak s nyugodtan lebonyolithassák összes üzleteiket.

Garcia képviselő úr útján kifejeztem már köszönetemet önnek, a nékem küldött érdekes könyvért és most ismétlem azt, maradva mint mindig barátja és

tisztelő híve

Porfirio Diaz.

*) Mindkettőnek eredetije kedves atyám Bánó József birtokában van.

A szerző.

A VIHAR.

Hajónk Progresszó kikötőt deczember 29-én este hagyta el és pedig elég nyughatatlan tenger mellett; minden utasnak feltűnt, hogy a parancsnok s a többi tengerésztiszt igen sokat tekintgetnek észak felé, a hol a láthatárt gyanus szürke lepel kezdé beborítani. Itt valami készülöben van, gondolák s ki tudja, mit hoz az éjszaka?

Én már Veracrusban megtanultam, hogy ezen gyorsan emelkedő szürke felhő előrse a «Norténak», mely néhány óra mulva meg fog jelenni s ki tudja, minő erővel tombol majd?

Nagyon veszélyes vendég ám ő kelme, néha alig haragszik s igen csinynyán bánik a hullámokkal, máskor meg — ha igazán mérges — igazi hegyekké emeli ki azokat a tenger mélyéből.

Ilyenkor nincsen jármű, mely magát biztos helyzetben érezheti, mert ugy a kis bárka, mint pánczélos hadigőzös is csak játékszere e viharnek.

A parancsnok teljes gőzt rendelt el a gépésznek, hogy gyorsan hagyjuk el Yucatan környékét, hol a víz sekély és a sok láthatatlan szikla nem ritkán csak néhány méternyire lappang a víz alatt s vihar esetén könnyen sirjává lesz a felette gyanutlanul lebegő hajónak.

A vihar előőrsei, a sirályok és halálmadarak, nagy számban röpködtek hajónk körül s ijesztgették a különben is reszkető nőket véstjelző sikoltozásaikkal.

A czápák néhány éhes példánya szintén ott czirkált hajónk körül, vigan ficzkándozva a víz színén; talán bizony megéreztek e vérszopó szörnyek, hogy itt néhány óra mulva dús lakoma lehet.

El sem fogadták a nékik hajított hulladékot, mely után pedig máskor ugyancsak kapkodnak; másra vágyott az ő foguk, emberhust éreztek, mely lágy és édes. Még a «delfinek», különben kedves falatjaikat is megvetették s bántatlanul hagyták őket maguk mellett eliramodni.

A felhők óriási gyorsasággal száguldoztak az égboltozaton, összezsapódva néha-néha az ellenirányból jövőekkel.

A «norténél» a légáramlat igen alacsonyan jár s azért nemritkán látni a légürben két ellenáramlat tusakodását, melynél sokszor a felső réteg marad győztes s küld többnyire erős esőt a földre.

A «norte» csak a legalsóbb rétegben bír nagy erővel s legyőzi a többi szelek hatását s ad új irányt a hullámok áramlatának, melyek annak megérkezéseig talán éppen az ellenirányból hömpölyögtek.

Ezen első tusakodása a tenger hullámainak bír a legkellemetlenebb hatással a tengeri betegséghez hajlammal bíró utasokra; mert az ilyen a hajót minden irányba mozgatva, azonnali émelygésre ösztönzi a gyöngye gyomrot, míg az egyirányból érkező bár erős hullámozás is, a hajónak rendszeres hintázást kölcsönözvén, a tengeri betegnek egyes pillanatban kis könnyebbülést nyújt.

Már távolból hallatszott a szél süvöltése s tisztán kivehető vala, hogy közelebb-közelebb érkezik; a villámok cikkáztak, az ég zengett, a tenger pedig zugott-bugott dühében. Az árbocok és vitorlafák recsegték, a kötéllekeiktől fölszabadult vitorlák meg oly erővel lebegtek a levegőben, hogy nemsokára széttépve, szétszaggatva, mint régi rongyok uszkáltak a pezsgő hullámok tetején s még a hajó gépjének döbörgését képzeljük hozzá s fogalmunk lehet azon pokoli zajról, mely még a legerősebb idegzetűeket is remegésbe hozta.

A kapitány parancsszava s a többi hajótisztek sipjainak éles hangja alig volt hallható az elemek tombolása közepette.

Víz, lég és tűz (a tüzet a villámok képviselték) mind-mind összeesküdött ellenünk s oly komédiát űztek szegény hajónkkal, hogy az apró dióhéj módjára csapattott egyik hullámról a másikra s minden pillanatban a tönkremenéssel fenyegetett bennünket.

A kapitány sápadtan állott a parancsnoki hidon, használva minden pillanatban kettős látcsövét, mely ugylátszik, nem valami kedves tárgygyal — bizonyára alig látható sziklacsoporttal — foglalkoztatja őt; folyton új irányt parancsol a kormányosnak s ugyancsak erősen kapaszkodik a hid karfájához, hogy le ne sodortassék a hullámok közé.

A habok minden pillanatban át-át csapkodnak a hajón s nem ritkán csak az árbocok emelkednek ki a vízből s úgy látszik, mintha a hajó víz alatt lenne már. Egy-egy nagyobb víztömeg nem egyszer hatol be a közös terembe, melynek ablakai nem bírva ellentállani a víz erős nyomásának, ropogva-recsegtve töredeznek el egymásután.

Én, ki a szalon egyik kerevetén hevertem s nyögtem a tengeri betegség fájalmaitól, többi utitársaimmal együtt nem egy hűvös fürdőt kaptam nyakam közé; de nem is igen haragudtam e hivatlan vendégre, mert az némileg fölfrissítette szétrepedéssel fenyegető agyamat.

Egész éjjel tombolt a vihar s mi az egész idő alatt élet s halál között lebegtünk; a mint azonban a hajnal első pirját a földre küldé s a nap gyönyörű aranysúgáraival megfényesíté a láthatárt, megérkezett megváltásunk is; a vihar csakhamar lenyugodott s mi csendes álomba merülve pihentük ki a borzasztó éjszaka fáradságait.

Később egy jezsuita pap, «Páter Dolores», ki Havannába készült menni, hogy valószínűleg mielőbb elhínthesse «a cél szentesíti az eszközt» elvét s ki — zárjel között szólva — ugyancsak rettegett a vihar alatt s morzsolta kezei között folyton az olvasót s félig hallható hangon könyörgött szűz Máriához bocsánatért (ezt onnét tudom, mert minden második szava «Oh Mária purissima» volt) misére hívta össze a hívőket, felszólítva engem is követelő hangon, hogy a szertartásnál okvetlenül jelenjek meg.

Én, ki bár más vallás követőjéhez tartozom is, de azért minden egyházszertartás előtt tisztelettel hajlok meg, mert az a véleményem, hogy minden hit jó és sérthetetlen; éppen nem tartottam volna vallásom elleni kihágásnak a misén való megjelenést, ha ahhoz nem ezen antipatikus pap által és ily követelő hangon lettem volna fölszólítva.

De így, ezen, már förtelmes ruhájánál fogva is ellenszenvet gyakorló szerzetes által híva föl arra, (a ravasz, a csuhát csak a hajón, tehát spanyol területen öltötte magára; Veracrusban világi pap ruhájában szállt föl, mert jól tudta, hogy ott, vagyis Mexicóban azonnal elcsuknák, ha ebben megjelennék), meg nem álhattam, hogy egy titkot: «Én protestáns vagyok», oda ne sugjak neki.

E szavak hallatára összerezcent Loyola e vitéze s oly borzasztó pillantást vetett rám, hogy azonnal kiismertem belőle Torquamadát, ki képes lenne rögtön az inquisitio földalatti börtöneibe záratni, hogy vagy forró olajat öntsön eretnek füleimbe, vagy pedig kerékbe töressen.

Szerencsére tul vagyunk már azon korszakon, a midőn ezen fekete lovagok büntetlenül gyakorolhatták gyalázatos gazságaikat s a vallás leple alatt üzték a legförtelmesebb bűnöket. Igazán csodálatos, hogy még most is, a XIX-ik század vége felé vannak államok, melyek megtűrrik területjeiken a jezsuitákat; ideje volna már az egész civilizált világból korbácscsal kergetni ki őket.

Páter Doloresnek nem maradt tehát egyéb tennivalója, mint keresztet vetve felém, anathemát mondani rám s fogai között morogni valamit, mi, ha nem csalódom, annyit jelentett, hogy: «apage satanas».

Én is megköszöntem csendes áhitattal az ég urának, hogy megmentett a veszélytől, de anélkül, hogy szükségem lett volna tanukra.

Dél felé teljesen lecsendesült az idő s mi a legverőfényesebb nap mellett haladtunk be Cuba-sziget legszebb s leghatalmasabb kikötő városába — Havannába.

CUBA SZIGET.

A nyugatindiai szigetek, e legnagyobbika, «az Antillák királynője», -- Columbus Kristóf által 1492. év október 28-án tett felfedezése s Katolikus Ferdinánd és neje Izabella fiának, később Aragonia és Castilla fejedelmének, Jánosnak tiszteletére «Juana» nevet nyerte. Katolikus Ferdinánd halála után a sziget neve megváltozott s «Fernandinának» neveztetett el; de ezen név alatt sem volt soká ismert, mert csakhamar Spanyolország patronusának nevéől Santiagonak, majd Cubának hivatott.

Ez utóbbi név lett a geografusok által elfogadva s maig is használva.

Nem lesz talán érdektelen Cuba sziget felfedezésére vonatkozólag néhány történeti adatot felsorolni:

Mint tudjuk Columbus Kristóf a velencei Marco Polo és az angol Mandeville műveiből sokat olvasott az ázsiai Indiákról s azoknak egy aranyban és természeti szépségekben gazdag szigetéről «Cipangóról», (most Japán), mely Marco Polo leírása szerint, egy Khán kormányzata alatt áll.

Columbus, ki korszakának első tengerésze volt s igen jól ismerte honfiktársának, Galileinek, problémáját s így természetesen a föld gömbölyűségéről is teljesen meg volt győződve; azon hiedelemben kecsgettette magát, hogy nyugatnak vitorlázva gyorsabban éri el «Indiát», mintha a velencei utját követve, egész Afrikát megkerülve keresi azt fel.

Midőn a nagy felfedező legelőször lépett a «Lucai», (most Bahama) szigetek egyikére, San-Salvadorra, teljesen meg volt győződve arról, hogy az már ázsiai Indiának Archipelágusához tartozik s hogy álmainak netovábbja, «Cipango» földje igen közel esik.

San-Salvadoron való tartózkodása alatt tudakozódott a rőt bőrűeknél, a nagy szigetről, mely sok aranyban bővelkedik s egy hatalmas khán birodalmát képezi? Az indiánok délnyugat felé mutattak s közlék vele, hogy az általa keresett föld nem más, mint «Cubanacan» földje (vagyis a mostani Cuba), mely csak néhány napi távolságra esik San-Salvadortól.

Cubanacannak az indiánok részéről való gyakori emlegetése, még jobban megerősítette tévedésében Columbust, mert a sziget nevének utolsó szótagját, «cant», «khánnak» vélve, szentül meg volt győződve, hogy a bennlakók tényleg az általa annyira keresett nagy Khán birodalmát «Cipangót» értik. Ez időszerűleg emberei közül, természetesen senki sem értvén még az indiának nyelvét, bővebb felvilágosításokra gondolni sem lehetett.

Ezernégyszázkilencvenkettedik év október 24 én szedette fel Columbus San-Salvadoron, La Pinta, Santa Maria és Ninna nevű hajóinak horgonyait, hogy az indiánok által jelölt irányt követve, mielőbb elérje a nagy szigetet.

CUBA SZIGET
Matanza város látképe és annak kikötője.

Columbus útjában tömérdek apró szigetekre (a Bahama szigetek egy részére) bukkant, de ezeket nem igen vette figyelembe, mert mást — a mi rá nézve nagyobb fontossággal bírt — keresett.

Végre három napi fáradtságos és veszélyes hajózás után, vagyis október 27-én este megpillantá távolból «Cuba» dombos partjait, melyek beláthatatlan messziségben keríték be a láthatárt. E partok láttára a vele jött rőt bőrűek azonnal ráfogták, hogy «ez az a föld, a melyet a főszellem fia keres».

Columbus, ki praktikus tengerész volt — ösmerve a még ki nem kutatót partok esetleges veszélyeit, nyílt tengeren vetett horgonyt — bevárando a

reggelt; másnap azonban, a mint kivilágosodott s ő eredménynyel eszközölhette a víz mélységének mérését, apró szigetekcskék és homokzátonyok között haladt be egy kis folyamnak torkolatába. A kis folyót San-Salvadornak keresztelé s csakhamar mindhárom hajójával kikötött Cubanakán földjén vagyis az általa «Juananak» nevezett szigeten.

Columbus, mint tudjuk, még halálos óráján is azon téves hitben volt, hogy a most Cubának nevezett sziget «Cipango» és Amerika többi része, melyet III-ik és IV-ik utjában látogatott meg az ázsiai Indiának egy részét képezi.

Cuba-sziget a felfedezése utáni első századokban sokat szenvedett a Corsarok és Pirátok (tengeri rablók) betöréseitől; kik nem egy már virágzásnak induló várost égettek porrá s gyilkolták le lakosait; így Havanna, Cien-Fuego, Matanza és Santiago is nem egyszer lett újra építve s végül bevehetetlenül megerősítve.

Minden utasnak, ki Cuba-szigetét körül hajókézli, legelőször is az erődítmények vonják magokra figyelmüket; melyekre Spanyolország ugyancsak sok milliót költetett, de a melyeket — ezen igazi aranybánya — coloniája már bizonyára ezerszeresen szolgáltatott vissza.

Cuba-sziget leghosszabb részén vagyis Mairi-foktól Szt.-Antal-fokáig 790 angol mértföld, legszélesebb részén pedig Maternillo és Crus-fokok között 117 angol mértföld. Összes területe 55 ezer □ mértföld.

Cuba-sziget lakóinak száma egymillió ötszázezer, melyek csaknem kivétel nélkül a katolikus hit elveit vallják. Protestáns csakis az idegenek között találhatik s az egész szigeten csak Havannában és Santiagóban van egy-egy apró kápolnájuk.

Mint tudjuk, e sziget őslakói az indiánok voltak, melyek Columbus első pontra szállásakor oly hódolatteljesen fogadták a spanyolokat, s rövid időtatt annyira megkedvelték a sápadt arcukat, hogy közülök sokan, úgy a férfiak, mint nők között is, önként kísérték el első visszatértében Spanyolországba a nagy utazót.

Mennyire megváltozott ez később!

Az indiánok a spanyoloknak — négy századon át — még most is tartó uralma alatt annyira kipusztultak Cuba-szigetén, hogy alig akadunk többé e nemes fajnak már csak nyomaira is; sőt mondhatni, hogy a Meztiz (fehérrel kevert) és Zambo (négerrel kevert) ivadéka is csaknem teljesen eltűnt már; avagy annyira összekeveredett a már századok előtt behozott néger-rabszolgák vérével, hogy az indián típus teljesen elveszítve eredeti sajátosságát, s igazi bár nem teljes fekete négerre lett. A lapos orr s duzzadt ajak és göndör haj csaknem mindeniknek főtulajdona már.

Annál több azonban a néger és mulatt, melyek számra nézve erősen túlhaladják az összes többi fajokat. Ezekután a creolok és spanyolok, úgy az éjszakamerikaiak, angolok s végül francziák vannak még eléggé képviselve. A kereskedelem az utóbbiak kezében van, míg a nagybirtokok «haciendák» nagyobbára a spanyolok és creolok által műveltetnek.

Csodálatos, hogy Cuba-sziget négerai, nem követték Santo-Domingó szigetbeli fajrokonait s fel nem lázadtak uraik ellen; ha egy «Tuisant»-juk lett volna, bizonyára Hajti és San-Domingo példájára ma ők is néger köztársaság lennének.

Ezerszer jobb ugyan, hogy így maradt, mert legalább némileg visszatartatnak azon gonosz cselekedetektől, melyek Santo-Domingóban és Haytiban napirenden vannak.

A hajtii négerekről azt állítják, hogy még mai napig is hódolnak a cannibalizmusnak (emberevésnek) s különösen az európai szülék apró gyermekeit szokták nem kis számban ellopni, megölni s azután megsütni és megenni.

Ezen állításom talán olvasóim nagy része által nem nyerend hitelt, mert nem képesek elképzelni, hogy ember, ki kis műveltséget nyert már, mint e két köztársaság négerai, ily borzasztó cselekedetre legyen képes vetemedni? de ha tudomást szereznek arról, hogy néhány évvel ezelőtt a köztársasági elnök (ki maga is néger volt) rendeletére e bűnbeni részesség miatt, egyszerre 60 néger végeztetett ki s csak tavaly is hat ember lett felakasztva; úgy hitelt adnak szavaimnak s velem együtt borzadnak el ezen a szabadságot meg nem érdemlő afrikai törzs állati szokásai felett.

Egy azelőtt Haytiban, most Cuba szigetén lakó igen művelt creol ur ember beszélt nekem, hogy egy ízben maga is jelen volt egy törvényszéki tárgyalásnál «Port au Prince»-ben, a midőn több, nagy befolyású néger lett gyermekrablás, gyilkosság és cannibalizmussal vádolva, s miután kiderült a bűntény, halálra is ítélve.

Az egésznet egy európai derítette fel és pedig a következő módon:

Az illető, a városon kívül tett sétája közben egy vén néger nővel találkozott, ki egy nagy fedett kosárral hátán sietett egy elég meredek dombon lefelé; csaknem leérvé már a dombról, egy az ut közepén kiálló kőbe botlott, elesett s kosarának tartalmát kiszórta. E dolog éppen az európai ur közelében történt, ki semmit sem gyanítva sietett az öreg nőnek segítségére; de elképzelhetik minő volt elborzadása, a midőn szétszóródó húsdarabokban fehér szülék gyermekeinek testrészeire ösmert. Természetesen azonnal pisztolyt szegezett (Haytiban pisztoly nélkül egy európai sem jár) a vén boszorkány melléne, s kényszeríté őt a darabok felszedésére s azután a rendőrségre vitte.

E vén sátán volt később árulója több ily borzasztó esetnek s oly sok emberevőt szolgáltatott a törvényszék kezeibe, hogy maga az akkori elnök is megijedt a sokaságtól s elrendeltette, hogy csak minden tizediket akasszák fel a többit pedig zárják életfogytiglani börtönre. Ez eset alkalmával sok sok apró európai gyermek eltűntének oka lett kiderítve.

Cuba sziget, mint tudjuk, hazája a világ legszebb dohányának, de egyuttal bölcsője is annak, mert maga Columbus volt az első európai, ki ezen növény élvezetét — Cuba benlakói által — megfigyelté s ki a «Tabacot», mert így hívták az indiánok a dohány leveleiből összezsavart szivart, Európába hozta be.

Hogy ki volt az első, aki a magot behozta, azt biztosan nem tudni,*) de annyi bizonyos, hogy mikor az angolok Virginia államból hazájukba dohány magot hoztak s azt Európába meg akarták honosítani, Portugálba már nagy dohány-telepek léteztek.

Ki hitte volna? hogy az akkori időben, még oly jelentéktelen indián szokás, a dohányzás, melyet Columbus csak mint curiosumot ösmertetett a spanyolokkal; rövid idő alatt megfogja hódítani az egész világot, gazdagot és szegényt egyaránt, s annak monopoliuma egyes nagyhatalmak egyik legjövedelmezőbb bevételi forrását képezi.

Nem is oly kevés az, a mit mi a régente annyira megvetett rőt bőrűeknek köszönhetünk: az említett dohányon kívül, burgonya, kukoricza, cacao, kacsuk s ha nem csalódom a cukornád és gyapot is azok által lett először termelve; sőt a rossz nyelvek állítása szerint, a mi kedves paprikánk is előbb volt ösmerve az indiánok által, mint mi általunk, magyarok által.

Én ebben Tamás vagyok; mert bár meggyőződtem róla, hogy ugy Mexicóban, mint Közép- és Dél-Amerikában is vadon terem az, még sem fog senki meggyőzni az ellenkezőről, hogy őseink azt már Ázsiából ne hozták volna magokkal; bár a francia-amerikai gyarmatáról «Cayennének» a mexicói és perui pedig «Chile»-nek hívja is azt.

Ha az amerikai nyelv tudósok bebizonyítják nékem, hogy a «paprika» szó épp ugy indián, mint magyar eredetű, én leszek az, ki legjobban örülök néki; mert egyik — a magyar lapokban kiadott tárcacikkemben éppen én igyekeztem kimutatni, hogy a mexicói indiánok (kiknek ázsiai származása már kétséget sem szenved) ősi szokásaikban olyannyira hasonlítottak elődeinkhez; sőt még jelenleg is például étkezésekben nem egy van azonos nemzeti ételünkkel; épp ugy mint mi nekünk kedvenc ételünk a paprikás csirke, pörkölt és gulyás: a mexicóiak fő és kiválóan kedvelt ételüket is hasonlólag ezek képezik, — bár természetesen más elnevezés alatt. Mindezekből én tehát azon — talán túlmérsz következtetést vontam, miszerint lehetséges, hogy ugy a mi bölcsőnk, mint a mexicói indiánok bölcsője is egy és ugyanaz lehetett; csak hogy mi nyugat felé, ők pedig észak-kelet felé vevék vándorlásukat s üzelve a barbárnépek által, a Behring-szoroson át menekültek az ujvilágba.

Itt meg kell még jegyezni, hogy a régi Azték írók szerint — kiknek «papiusai» a mexicói muzeumban őriztetnek — a Toltékok elődjének a Behring-szoroson át Amerikába történt bevándorlása összeesik a magyaroknak Európába való bevándorlásával; bár vannak írók s azok között Humboldt Sándor is, — kik a Toltékok vándorlását előbbre, vagyis a hunok vándorlásával helyezik egy időre.

Midőn mindezeket felhozom, el nem mulaszthatom még megjegyezni mint érdekes dolgot azt, — hogy például a még ma is beszélt «Zapoték» indián nyelvnél a rag — épp ugy, mint a magyarnál is — a szó végére helyeztetik; így például e szó: Nővér, indiánul «Zaana» a következő módon lesz ragozva:

Nővérem, nővéred, nővére; nővérünk, nővéretek, nővérek.

*) Gondolom «Nicot» francia, azért hívjuk latinul a dohányt «Herba Nicotiana». B. J.

Zapotékul: Zaanaya, zaanalo, zaanae; zaananeto, zaanalee, zaanany.

Az igék pedig a következő módon:

Szeretlek, szeretsz, szeret; szeretünk, szeretnek.

Zapotékul: Rannachya, rannachylo, rannachye; rannachynetto, rannachyle, rannachyn.

Több érdekes példát hozhatnék fel, de félek, hogy azok felsorolásával hosszadalmas lennék s talán untatnám tisztelt olvasóimat.

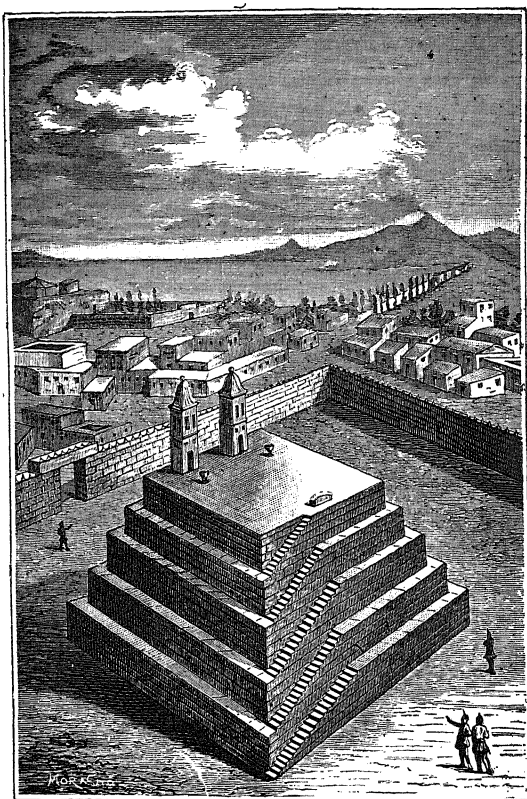
A zapoték nyelv két tájszólásának nyelvtanával rendelkezem, s azért, ha hazám nyelvtudósai közül esetleg érdeklődnék valaki ezek iránt, a legnagyobb szíveséggel bocsájtom úgy a nyelvtant, mint az ahhoz tartozó szótárt is rendelkezésre.

Visszatérve Cuba-sziget dohánytermelésére, közlöm, hogy magán a szigeten ötezer-nél több birtokos foglalkozik annak kultiválásával, s magában legalább 30 gyár dolgozza azt fel szivarrá avagy szivarkává.

Cuba-szigetnek második fő termelési cikke a cukornád, melyet 1200-nál több termelő dolgoztat fel cukorrá és szeszszé s küldi a világpiacra. Gyapot, kávé és cacao szintén nagy jövedelmi forrása a szigetnek; nemkülönben a sokfajta gyümölcs is, élükön a banánnal és ananászszal, melyek kiváltképpen Észak-Amerikába exportáltatnak. A Cuba-szigeten termett ananászt találtam

legszebbnek, legnagyobbnak és legjobb ízűnek is. Hogy lássák, ezeken kívül még mennyi — s legnagyobb részt az európaiak által ösmeretlen — gyümölcs van Cuba-szigetének, felsorolom néhányának a nevét: Chico-zapote, Tuma, Petalla, Manney-colorado, Zapote-negro, Chirimoya, Anona, Toronja, Limon-real, Lima-real, Guyava, Granadita, Tamarinda, Avacate, Mango, Ciruela stb.

Különösen a Toronja, Simon-real és Lima-real érdemelnek megemlítést, — nem annyira izök miatt — mert befőtlenül alig élvezhetők, mint szépségük s hatalmas alakjuknál fogva; különösen a Toronja, mely teljesen a narancs alakjával bir, nő oly nagyra, mint egy közép nagyságú görög dinnye. Az ilyen érett gyümölcsökkel megrakott fa, gyönyörűen néz ki; mert nemcsak

TEOCALLI AZ AZTÉKOK ÁLDOZÓHELYE.

maga a gyümölcs, mely a legszebb arany színnel dicsekszik, köti le figye-
münket, de a gyönyörű növény fa tengerzöld színű fénylő leveleivel is bámu-
latba ejt, s csodáztatja velünk a tropicus nap erejét, mely néhány hó alatt
képes volt ez óriásokat megérlelni.

Még egy érdekes gyümölcsöt kell önök előtt megemlítenem, mely külö-
nösen az alsó osztályra bir úgy Mexicóban, mint a szigeten is nagy fontos-
sággal s ez a «Jiquera», mely nagyságra nézve a Toronját is erősen tul-
szárnyalja. E gyümölcs héjából készítik az indiánok edényeiket, s a mexicóiak
nem ritkán a legérdekesebb festményekkel látják el azokat.

A «Jiquera»-edények — festésének — conserválására az ugynevezett
«aje» (ejtsd ahe) lakkot használják, mely annyira megköti a festéket, hogy
az ilyenben főzni avagy vizet forralni is lehet, a nélkül, hogy a festék leg-
kevésbé is szenvedne ez által.

Én rendelkezem két ily edénnyel, melyből azonnal meglehet ismerni az
egyszerű indiánoknak természetből öröklött tehetségét.

A kő és terracotta edényeket, melyek készítésénél különösen a mexicói
guadalajára indiánok a nagymesterek, szintén «aje»-lakk segélyével szokták
megfesteni. Ezekből is van több szép példány birtokomban.

Az «aje» éppen úgy mint nálunk az enyv avagy szurok, egy fának,
melynek nevére nem emlékszem, a kiáradmányát képezi, s már a legrégibb
rőtőrűek által is ügyesen alkalmaztatott.

Cuba sziget egyéb plántái között — szépség tekintetében, — minden-
esetre a Pálmák érdemlik az elsőséget; ezeknek minden faja képviselve van
itt. Cocos, datolya- és legyezőpálmák — rendesen határait szegik be egyes
birtokoknak — a miért határőrzőknek «guardarayák»-nak neveztetnek el.

Különösen a szép Yumuri völgyén Matanza város mellett egész pálma-
erdőket találni, melyek szépségük által az európai utasok bámulatát vonják
magukra.

HAVANNA.

A legelső időben haladtunk be az öbölbe, mely Havanna kikötőjét képezi.

A hajó egy szűk csatornán, mint egy igazi kapun a «Castello de Moro» erődei között haladt be a révbe, mely csakhamar kiszélesedik s hatalmas kikötőt tűnik elő, melynek mindkét oldalát a legszebb épületek és boulevardok sorai szegik be.

Nem hiszem, hogy szép Budapestünket, Nápolyt és Konstantinápolyt kivéve, legyen hely a föld kerekén, mely nagyobb hatást gyakoroljon az utasra, mint Havanna panorámája.

A kikötő hemzsegett a hajók árbocaitól; csaknem minden európai állam vitorlás hajói és gőzösei képviselve vannak itt, de különösen Nagybritánia hajóinak veresre festett (az angoloknak ez kedvenc színe) kürtői tüntek nagy számban szemeinkbe, — mintegy hirdetve, — hogy itt is, mint mindenütt a tengereken ők viszik a főszerepet.

Hat fehérre festett spanyol páncélos hadi gőzös horgonyzott a kikötőben, büszkén lobogtatva nemzetének zászlaját, mintegy figyelmeztetésül, hogy «itt még mi vagyunk az urak»; «mert bár elvesztettük csaknem az összes amerikai kolóniáinkat az Antillák gyöngye és királynője még a miénk maradt».

Hogy meddig marad a spanyoloké? ez természetesen más kérdés; én, bár nem akarok próféta lenni, de azt látom lelki szemeim előtt, hogy Spanyolország nem fogja soká élvezhetni a dicsőséget e paradicsom birtokában maradhatni; mert szerény véleményem szerint, e hatalmas sziget, melyben hemzseg a sok elégtelen, buzdulva a többi spanyol kolóniák példáján, vagy kivívja függetlenségét s önálló köztársaság lesz, vagy pedig csatlakozik az észak-amerikai unióhoz, melyhez a kapocs évről-évre szorosabban vonja s melynek egyik államához, Floridához oly közel fekszik; avagy végre ki tudja, be nem repül-e Anglia hálójába? mely az ily érdekes pillangókat mindig szívesen szokta elfogadni. Gibraltár, Trinidad és még hány számtalan került ily módon Nagybritánia értékes gyűjteményébe.

Igazi szatira, hogy a spanyolok, az ártatlanság színével látják el hadi gőzőseiket; hát nem jobban illetné e tengeri szörnyeket, a vér, avagy a halál színe, mely után áhitoznak s mely eredménye szokott lenni rettentő működésüknek? A gőzös nemsokára horgonyt vetett s én podgyászommal együtt kiszálltam a partra.

Már Veracrusban a «Hotel Mascottá»-t ajánlták tartózkodási helyül, mint olyat, mely a tenger partján feküdvén, a havannai vendéglők között a legszebb kilátással bír; természetesen tehát a legelső utam oda vezetett.

Mielőtt azonban elhagytam volna a révpartot, egy vámhivatalnokkal volt kis összekoccanásom. Őkelme ugyanis a Mexicóból magammal hozott «idólokra» óriási nagy vámot kívánt róni, melyet én természetesen nem voltam hajlandó megfizetni, mert igen jól tudtam, hogy minden tárgy, mely nem bír pozitív értékkel, itt vámmentes.

A hivatalnok, ki mellékesen mondva nem sok műveltséget árult el, szigoruan követelte — és pedig a vámhivatalnokoknál ösmert gorombasággal, — hogy azonnal fizessem ki az általa kiszabott díjat, mert ellenkező esetben összes podgyászomat lefoglaltatja.

No már erre elhagyott türelmem, összeszorítám ökleimet és oly tekintettel mértem végig Sancho Panza ivadékát, hogy az összerezzent, s egy szót sem ejtett ki többé; én pedig odakiáltva energikus hangon egy nem messze ólálkodó néger «cargadornak» (hordár) «vidd ezt a «Hotel Mascottá»-ba», faképnél hagytam Don Quixote vitézét, ki tátott szájjal nézett utánam és a körülötte gyülekező néger és mulatt sansculotte-kal bizonyára soká tanakodott afelett, hogy minő náczió szülöttje lehet ez a Sennor, ki egy spanyol hidalgóval és királyi vámhivatalnokkal ily röviden bánt el.

Még a hajón egy mexicói ur által lettem figyelmeztetve, hogy legyek óvatos a havannai vámhivatalnokokkal szemben, mert különben — úgy mint rendszeren az idegeneket — engem is megcsálnak s hozzá tette még, hogy a spanyol kormány igen rosszul fizeti őket, s ezért ezek ily módon igyekeznek magokat recompensálni.

Ezen esetet csak azért hozom fel, hogy fogalmat szerezhessenek magoknak, hogy minő szellem uralkodik a spanyol hivatalnoki karban és egyáltalában azon kevés kolóniákban, melynek még spanyolok az urai.

Nem egy, másokkal történt hasonló esetről tudnék említést tenni a melyeknél magam is tanu voltam, hogy e város spanyoljai mily ügyes rafinériával tudják az idegeneket, de különösen az angolokat és északamerikaiakat, kik nyelveket ritkán értik, befonni, vagyis őszintén szólva megcsalni.

Mexicóban két és félévi tartózkodásom alatt soha sem volt mexicóiakkal semmiféle összekoccanásom s itt két hét alatt nem egyszer kellett energiámhoz folyamodni, hogy lerázzam nyakamról a szemtelen tolakodók tömegét, melyek mindannyian, diák kifejezés szerint, «balek»-ot véltek bennem fogni.

Különösen a négerék és mulattok, kik ugylátszik a spanyolokban jó mesterekre találtak, kinzói Havannában az idevetődő idegennek; ezekkel szemben a szép szó semmit sem használ; ki gyorsan kíván tőlük megszabadulni,

szükséges, hogy ökléhez avagy bambuszbotjához folyamodjék s mérjer kérihetlenül azok hátára néhány csapást.

Én, bár épen nem vagyok barátja az ilyen brutalitásoknak, nem egyszer voltam kénytelen botomat használni, hogy megszabadulhassak az ideszármazott afrikaiak szemtelenségétől.

Havanna tengerpartja, mint már emliteni volt szerencsém, nagyszerű hatást gyakorol az idegenre; de annál nagyobb az ellenhatás, ha behatolunk a város belsejébe, melynek utcái szűkek, piszkosak és rettentő bűz honol bennök; szinte megijed az ember a kontraszttól, melyet a tengerpart és város belseje között észlel; azonnal megérti mindenki, hogy az esős időszakban miért szokott itt a sárgaláz oly nagy mértékben dühöngeni, hiszen ez valóságos bacillus fejlesztő-telep, hol e tudomány mesterei (hiszen a bacillusoknak is van már kifejlett tudománya), bizonyára meglepő tanulmányokat végezhetnének.

De meg is látszik e város levegőjének hatása a lakosságon, mert úgy a férfiak, mint a nők is többnyire véznák, összeesettek és sápadt arcuak.

Nem értem, hogy miért dicsekesznek a havannai nők szépségök által Európában oly nagy hirnek? Ez igazán nevetséges, mert bár rutaknak sem mondhatók, de a szépségtől még igen távol állanak.

Én, őszintén szólva, két heti havannai tartózkodásom alatt, pedig ugyancsak tapostam a rossz és szűk járdákat s jártam gyakran színházba, a hol — feltehető legalább — a város színe-java jelenik meg, alig láttam csinos arcú nőt, s ha volt egy-egy kivétel is közöttük, ezek is többnyire annyira tele voltak festékekkel pingálva, hogy az igazi arcvonásokat ki sem lehetett venni.

Nem azt akarom állítani, hogy Havannában nincsenek csinos nők, hiszen még a hottentották és kafferek között is vannak olyanok, de hogy ezek a ritkaságok közé tartoznak, azt vélem együtt, mindenkinek konstatálnia kell, a ki Havannában járt és igazságosan ítél.

Annál több csinos idegen nőt látni, angolt, francziát és egyéb európai nemzetiségűt, de ezek többnyire csak vagy átutazóban vannak, vagy pedig az itt székelő külhatalmak konszujainak nejei, kik ruhájok s modoruk által is azonnal megkülönböztethetők.

A benszülött havannai nők (mindég a kreol-nőkről beszélek), többnyire kalap nélkül járnak s különböző színű mantillákat (fejen hordott csipkekendő) használnak.

Még Mexicóban és Közép-Amerikában is, a fekete mantilla van csaknem kivétel nélkül használatban, itt a fehér színű van inkább elterjedve, s lehet hogy ez előnytelen a különben is sápadt arcra.

A havannai nő ruházatára és ékszereire óriási összegeket költ, hiszen mint mondják ez egyedüli öröme, mert férje, ki egész nap üzletében van elfoglalva s összes idejét a vagyon-készítésre szenteli, nem sokat foglalkozhatik nejével, ki egész nap lefüggönyözött ablakok mögött ül s tekint néha-néha szomorúan — egy néger avagy mulattnő által dajkált — gyermekére, ki már ily kicsi korában is ép oly sápadt, ép oly beesett arcu, mint ő maga.

De hogy is lehetne más? mikor még a levegőt is megvonják tőle.

Estve azonban, amint az utcai lámpák kigyulladnak, előszedi a nő, (természetesen az előkelő nő) gazdag selyem-ruháit s kiválogatja azt, melyet a mai operai előadásra (Havannában örökké van egy-két olasz opera-társulat) elég elegánsnak vél, egy fotelbe helyezi s várja francia fodrásznőjét, ki majd összerendezi dús haját s megadja arcának a hiányzó színeket.

Két dolog van, melylyel a természet a havannai nőket búsásan megáldotta: a dús fekete haj s azok a nagy, mélyen fekvő, szép szemek, melyekben többnyire egy-két könny csillog, látható jele boldogtalanságának.

Az a pár óra, melyet a színházban tölt, egyedüli mulatsága az itteni nőnek; ilyenkor cseveg, nevetgél, izeg-mozog, használja ügyesen drága legyezőjét, melynek titokzatos mozzanatait egy-egy közel lévő páholy férfi vendége igen jól látszik megérteni.

Bátran használhatja a néma nyelvet, senki sem zavarja, hiszen férje, kinek egyedül lehetne az ellen kifogása, bizonyára a tőle legtávolabbra fekvő páholyok egyikében foglal helyet, hogy zavartalanul használhassa színházi látcsövét, melynek látkörében, nejét kivéve, minden érdekes nő megjelenik.

Ilyen az élete nagyjából a havannai nőnek, ki ugylátszik azért született, hogy szenvedjen s gondolatainak élhessen csak, melynek tárgya a leggyakrabban igen távol van házának tüzhelyétől.

A havannai, de általában a Cuba szigetbeli kreol-nő, csaknem mindig érdekből — tehát szerelem nélkül és szüleinek parancsára — köt házasság frigyét.

A vagyonos férfi, a keresett kalmár, kivel a szülők leányuk árán kötnek üzletet.

Ha pedig a jó szerencse nem hoz olyat, a kivel előnyös üzletet lehetne kötni, a leány otthon marad és fonnyad napról-napra jobban és jobban.

Alig láttam valahol annyi vén kisasszonyt, mint Havannában s ez mind az előbbi fejtegetéseimben leli magyarázatát.

Ritka eset, hogy itt a nő szíve hajlamai szerint választhasson, ez csak akkor történik, ha a szülők választása is megegyezik véletlenül ízlésével.

A vén kisasszonyok talán még kevésbé sajnálatraméltók, mint a férjes asszonyok, ezeknek több szabadságok van, nyugodtabban olvashatják regényeiket s szentelhetik gondolataikat szerelmök képzelt lovagja után, még a gyermeksirástól is meg vannak kimélve.

Az új városrész, ez már jobb és barátságosabb benyomást tesz az idegenre, az utcák szélesek és elég tiszták s a házak is izlésesebben vannak építve, bár szépeknek nem mondhatók. Különösen a «Prádo», Havanna főutczája és boulevardja méltó megemlítésre, nemcsak azért, mert jó hosszú és eléggé széles, de mert a tengerpartot kivéve, ez egyedüli helye Havanának, hol a sétáló, a fák árnyában némi üdülést nyerhet.

Ezzel áll összeköttetésben az elég terjedelmes, — de éppen nem izlésesen rendezett — Central-Park is, II. Izabella spanyol királynő márvány-szobrával; e téren hetenkint néhány este katona-zene játszik, hogy némi szórakozást nyújtson az egész nap otthon ülő hölgy-közönségnek, melyek ez alkalomra, kipingálva, kiöltözve, többnyire fehérbe, mint a szellemek járnak fel s alá a villany-lámpák alatt, mely fény, éppen nem előnyösen tünteti elő festékekkel telt ábrázatjukat.

A Pradon vannak Havanna összes elsőrangú hoteljei, itt van Inglaterra, Paseo és Telegrafo. A színházak közül is kettő néz egymással farkasszemet a Teatro Tacon és a Teatro Albisio: nem egyszer történik, hogy mindkét színházban olasz operát adnak s ilyenkor a színház-ügynökök ugyancsak felhasználják minden felfogjukat, hogy a közönséget ide vagy oda csalogassák.

CUBA SZIGET

Guardaraya de Palatina-sétány Hava na környékén.

Az összes valamit érő kávéház is a Pradon van összpontosulva s különösen a Cafe Inglaterra, mely teljes európai luxussal van berendezve, dicsekszik sok vendéggel, melyek ugyancsak fogyasztják a «refresko» (frissítő) nagy menynyiségét.

Havanna épületei nem érdemelnek sok megemlíteni valót, sőt ki Mexicóból jön ide csak csodálkozhatnak a felett, hogy a spanyolok, kik Mexicóban meg-

honosítva a mór stylust, igazi remekműveket alkottak, itt épen nem mutatták ki jó izlésüket.

Még a templomok is, melyek csaknem egész Mexicóban remekei az architektúrának, Havannában, — de általjában egész Cuba-szigetén — nagyon csekély értékkel dicsekedhetnek; maga Havanna főtemploma, a «Catedral» is oly silányul épült alkotmány, hogy csakis építőjének tudatlanságáról s borzasztó izléséről tesz tanulságot.

Havanna, mely körülbelől 200 ezer lakost számlál, kétségkívül a nyugat-indiai szigetek leghatalmasabb városa és egyuttal legélénkebb kereskedelmi helye is.

Lakosai között az intelligens osztályt a kreolok és európaiak, az alsó osztályt pedig a négerek és mulattok képviselik. Indiánt, zambót, mestizt, mint az egész szigeten, úgy itt is alig látni itt-ott.

A négerek és mulattok különösen az ó-várost lepik el s terjesztik a piszkot, csodálatos, hogy ezek a szenny s erkölcstelenséget mindenüvé magokkal viszik.

Döglött macskát, avagy kutyát, félig feloszlott állapotban, városrészök utcáinak közepén, ajtaik előtt heverve látni, mindennapi dolog; nem jut eszébe senkinek, hogy e felett megbotránkoznék, avagy panaszt emeljen, miután pedig itt dögkeselyük, a melyek azt elpusztíthatnák nincsenek, az ilyenek teljes megsemmisülése az időre van bízva, de hiába is panaszkodnék valaki, a spanyol rendőrség nem azért van itt, hogy a négerek ügyeivel foglalkozzék, sokkal fontosabb dolog a Pradon sétálni fel s alá a fényes egyenruhában s elzavarni a játszadozó gyermekeket, mint magát beszennyezni a négerek piszkával s esetleg a rövidebhet huzni, vagyis egy-egy törszurást kapni a bordák közé.

Mondhatni, hogy a néger városrész teljesen a csőcselék önkényére van bízva s igazi fészke a legocsmányabb orgiáknak, melyek nem egy, soha fel nem fedezett gyilkossággal végződnek.

Általában Havannában a személyi biztonság igen gyenge lábakon áll s alig van éjszaka, mely a gyilkosságok krónikáját néhány esettel ne szaporítaná; sőt még nappal is — végig járva e szűk utcákat — ki van téve az idegen annak, hogy pénztől megfosztatik s még örvendhet, ha megszabadult az orgyilkosok törétől.

A fegyverhordás ugyanis szigoruan el van tiltva Havannában, én azonban mégis minden idegennek, ki e város néger részét megnézni szándékszik, azon jó tanácsot adom, hogy tegyen zsebébe egy pisztolyt, melyet szükség esetében legalább ijesztő szer gyanánt használhat; a néger és mulatt ugyanis — ép úgy, mint nálunk a cigány, — minden löfegyvertől fél s már annak előmutatása is elegendő, hogy veszett módon futásnak eredjen. Éppen ellenkezője e tekintetben az indián avagy mestiz, ennek meg legfőbb vágya a revolver, mely ott is lóg Mexicóban, erősen kifényesítve minden «Caballeró» oldalán.

Már e dolog is eléggé jellemzi e két népfaj különböző karakterét; a néger alattomos, gyáva lévén, csendes eszközökkel akarja prédáját elpusztítani, mert fél a büntetéstől. Az indián, ki rablási szándékból nem gyilkol soha,

nyíltan támadja meg bosszujának tárgyát s ha el is árulja tettét a fegyver durranása, minden ellenkezés nélkül átadja magát az igazságszolgáltatásnak s szó nélkül türi megérdemlett büntetését.

Én mexicói tartózkodásom alatt egyetlen egy gyilkosságról sem hallottam, melyet indián pénzvágýból követett volna el; míg négerekről és mulattokról naponta hoz a havannai krónika hírt, egy-egy átalok elkövetett rablógyilkosságról.

Amit az emberek elhanyagoltak Havannában, azt annak környékén a természet igyekezett pótolni, mert oly vegetációval látta el, hogy mindnyájunkat bámulatba ejt, de meg is lep a legkellemetesebben.

Itt azután elég tárgyat találhat a botanikus tanulmányhoz. Minden fa, minden növény, sőt minden füvecske is leköti figyelmünket, hiszen ez mind új, mind ösmeretlen valami.

Mennyit adnának érte otthon, ha ezeket így a természet öléből át lehetne plántálni fűvész-kertjeinkbe. Hát még a százados nagy fák gyönyörű koronáikkal, a pálmák különböző faja, felfutók és folyondárok ezrei, ösmeretlen gyümölcsfák, Cactusok, Aloek, Yukák, Magnoliák és még ki tudja hány száz és száz ritka fa és plánta, melyet itt maga a természet utánozhatlan izlésével csoportosított össze, minő hatást tenne otthon, ha átvarázsolhatnánk?

A kertészet művészete ugyan erősen ki van fejlődve Európában, de azért még a legügyesebb drezdai kertész tudománya is távol esik a természet alkotási képességétől.

NÉHÁNY CUBAI VÁROS RÖVID LEIRÁSA.

Havanna után Matanza, Cardenas, Cienfuegos és Santiago érdemelnek még megemlítést. Matanza azért, mert annak környékén fekszik a történelmi nevezetességgel bíró Yumuri völgy is, melyet már — előbbeni fejezetben — mint a szép pálmákkal bővelkedő helyet említettem meg.

Yumuri völgyén volt 1511-ik évben a spanyoloknak első összekoccanása a rőt bőrűekkel, mely alkalommal mindkét részről számtalan halott fedé a csatatért. Ezen völgy közelében lett később — 1693-ik évben megvetve — Matanza város alapja, mely nevét is a Yumuri völgyén történt nagy öldöklés emlékére — nyerte «Öldöklő helynek» vagyis spanyolul «Matanzának». Yumuri völgyön kívül még más nevezetessége is van Matanzának, és pedig Belamár csepkő barlangja. Ezen egy patak folyik át, melynek egyedüli lakóját, mint az adelsbergi Poik patakét is, a szem nélküli hal képezi.

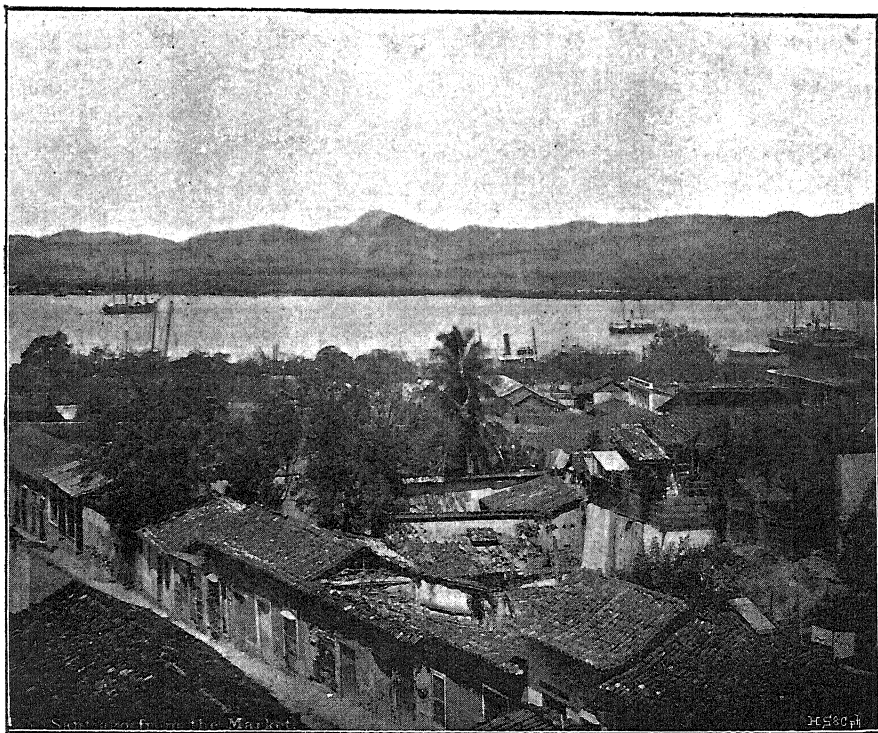
Matanza várost Havannával a 85 angol mérföld hosszú «Bahia vasut» köti össze, s pár óra alatt oda szállítja, az azt megtekinteni vágyó utast. Matanza jó, többnyire franciák által kezelt vendéglőkkel rendelkezvén, az idegen még e tekintetben is teljes kényelemre számíthat. E város egyik nevezetességét a «volante» (repülő) kocsik képezi; ez egy igen kényelmes szállítási eszköz, melynek csak két kereke van, de oly módon elhelyezve a kocsik hátsó részére — hogy maga a hintó azok tengelye előtt, két hosszú rudra helyezett rugókon foglal helyet; a rudak elébe azután a körülményekhez képest egy avagy két ló lesz befogva. A kocsis nyeregbe ülve biztatja a lovakat s néha oly vágatást visz véghez, e könnyű alkotmányúal, hogy a benne ülő — természetesen erős fantázia mellett — elképzelheti hogy szárnyakon repül; e tulajdonságáról nevezték el — a poésisra hajlammal bíró cubaiak e specialitásukat repülő alkotmányúnak vagyis «volanténak».

Épp úgy mint Matanza, a tőle 100 angol mérföldre fekvő Cardenas város is élénk helye a szigetnek és bár csak 1828-ban lett alapja megvetve — ma már 20 ezernél több lakossal bír.

Cardenas volt az első cubai város, melynek polgárai a nagy felfedezőnek, Colombus Kristófnak szobrot állítottak. Közéleben fekszenek Cuba legnagyobb cukornád ültetvényei is.

Cienfuegos: a sziget délnyugati részén fekszik s állítólag a világ legjobb s legbiztosabb kikötőjével bir; épp úgy mint Cardenasnak, ennek is 20 ezer lakosa van, melylyek a többi szomszéd szigetekkel, mint Jamaica, Santo Domingo és Puerto Ricoval élénk kereskedést üznek. Gyógyhatású meleg forrásai miatt sok idegen látogatja a várost, kik vendéglőiben kielégítő ellátást nyernek.

Cienfuegos öblét Columbus először 1494-ben látogatta meg, s elvont ragadtatva vidékének természeti szépsége által. E kies fekvésének tulajdonítható

CUBA SZIGET

Santiago de Cuba város látképe a kikötővel együtt.

az is, hogy a sziget arisztokrátiájának legszebb nyaralói lepik el az egész környéket. Néhány mérföldnyire Cienfuegostól áll a világ legnagyobb cukorgyára a «Concordia», mely évente 100—120 millió font cukrot küld piacra.

Havanna után a sziget legnagyobb s legfontosabb helye a 60 ezer lakossal bíró Santiago, ennek is mint általában Cuba sziget legtöbb tengeri városának, kitűnő kikötője van. Különösen a hosszú öböl bejárata, mely erős erőddel van ellátva s melynek legvégén fekszik a város — lepett meg kellemesen, midőn azon legelőször áthajókáztam.

Az öbölnek mindkét oldalát, a legszebb zöld színű erdős hegyek szegik be, — a Norvég fiordokra emlékeztetve az embert. Az erdők néha egész a

víz színére szállanak le s össze vegyülnek szegélyző gyönyörű nádasokkal, melyekből az ott tanyázó halászok kunyhóikat készítik.

A szem minden kis zugban egy-egy szép kis nyaralót szépen cultivált kertcskével, avagy facölöpök tetejére épített nádkunyhókat lát kiemelkedni a vízből. Bár ezen halászkunyhók igen lenge alkotmányoknak látszanak is lenni, éppen nincs mit félniök a vihartól; hiszen a magas és meredek hegység által annyira védve vannak — hogy a nyílt tengeren dühöngő orkánnál legfeljebb egy gyengén lengedező szellő útján vesznek tudomást.

Santiago Nyugatindianának legrégibb városa s hosszú ideig Cuba sziget fővárosa volt. E helyen lett felállítva a spanyolok amerikai colóniáinak első püspöksége és kormányzósága. Cuba sziget első kormányzója Don Diego Velasques 1511-ben lépett először a szigetre, s miután kissé körülnézett azon, Santiagóban ültette fel a sátorfáját — és tette a már fejlődésnek induló helyet — a sziget fővárosává.

Velasquest, ki Amerika történetében elég fontos szerepet játszott, amerikai expediciójában Spanyolhonból több fiatal nemes hidalgó és egyházi férfiú kísérte el. A hidalgók között Cortes, a papok között Las Casas atya tűntek ki csakhamar nevezetes cselekedeteik által. Az első lett néhány év múlva felfedezője Mexicónak s meghódítója a kincseiről híres Moctezuma császár által kormányzott hatalmas Azték birodalomnak; a második pedig volt az, ki az afrikai négerék behozatalára az első impulzust adta meg.

Las Casas atya — e szándékával a bennlakó indiánok nehéz sorsán kívánt segíteni, kik a spanyolok által alig elviselhető súlyos munkára szorítottak, s éppen nem gondolhatta, hogy e jóakaró de szerencsétlen terveivel elhintette, a később oly rettentő mérveket öltő embervásárnak magvát. Daczára ezen — bár tudtán kívül elkövetett nagy hibának, Las Casas atya még is megérdemelte az utókor becsülését; mert a spanyol kalandoroknak, kik úgy látszik az indiánok teljes kiirtását tűzték ki czélul garázdálkodásaikban, nem egyszer vetett ő gátat és vitte ki fejedelménél V-ik Károlynál azt, hogy a spanyol harcosoknak — az indiánok elleni igazságtalan kihágásai, törvény alapján a legszigorubban sujtassanak.

Tekintve a spanyoloknak az első években, a rőt bőrűek felett elkövetett vérengzéseit, bátran feltehetjük, hogy ha V-ik Károly ez üdvös törvényekkel nem siet, nemcsak Cuba sziget indiánjai pusztultak volna ki teljesen, de az összes spanyolok által meghódított új világ e nemes faja is megsemmisült volna s ma csak régi hírből ösmernők Amerika ős lakóit.

AZ ANTILLÁK KÖZÖTT.

Havannát, melyben két hetet tölték, a Spanyol «Transatlantique» társulat «Mexico» nevű hajóján január hó 16-án hagytam el. Cuba sziget e fővárosa mint láthatják, nem a legjobb hatást gyakorolta reám, bár elösmerem, hogy tengerpartja gyönyörű s kereskedelme nagyon élénk.

Ugy látszik a mexicóiak nagyon is elkényeztettek — s most mindennütt azt a ritka szívélyességet és előzékenységet keresem, melyet e kedves nemzet fiainál találtam.

Igazán jól esett: hogy a hajót, melyre szállottam s mely 7—8 napig lesz hivatva megvédelmezni a tenger veszélyei ellen «Mexicónak» hívták. Minő különös véletlen? hogy e hatalmas tengeri vállalat, mely több mint 100 gőzhajóval rendelkezik, éppen e nevű hajóját küldte Havannába, hogy az utasokat Dél-Amerikába szállítsa.

Nem vagyok legkevésbé sem babonás, de isten ezen intézkedését jó előjelnek vettem s vigan foglaltam el kijelölt kabinomat.

A gőzös miután elhagyta Havanna öblét, keletnek vette útját s ez irányban hajózta körül Cuba sziget északi részét, közel járva mindég annak partjaihoz.

E három napi utazás, mely Santiagoig tartott, mondhatom a sziget északi partjait teljesen megösmertette velem, mert úgy Cuba zöld erdőkkel fedett hegyei, mint szürke színű s nem ritkán félelmet keltő sziklái és kis folyamokkal élénkített kies és szelid völgyei, egymásután vonultak el szemeim előtt.

Itt egy sziklára épített kápolna; ott a völgyben nád-kunyhós néger falu; az öbölke mögött pedig egy füstölgő kéményű gyár kötő le figyelmemet, s tett ez utóbbi tanúságot arról, hogy e nagy sziget nemcsak természeti szépséggel bír — de iparban is gazdag.

A nagyobb és kisebb kikötő városok sorba következtek egymásután; de miután hajónk közvetlen Santiagoba volt menendő, csak azoknak ágyukkal telt erődei mellett haladtunk el, anélkül azonban, hogy egynél kikötöttünk volna.

Legelőszőr Matanza, azután Gaibirien, majd Fernando de Mievitas, Mayari s végül Baracoa városokat hagytuk el.

Utazásunk harmadnapjának reggelén megkerültük a Maizi fokot s nyugatnak véve az irányt, a Cuba és Santo Domingo szigetek közötti tengerszoroson áthaladva, megérkeztünk déltájban Santiago városába.

Miután Santiagot már röviden ecseteltem, nem marad más elmondani valóm, mint az, hogy itt számos utas szállott fel és ezek között különösen a csaknem kivétel nélkül fehérbe öltözött néger hölgyek és gavallérok voltak magokra mindnyájunk figyelmét.

Afrika ezen ide származott ivadékai, kik állítólag Santoo Domingóból, avagy Haytiból jöttek át, hozzám hasonlólag Venezuela felé igyekeztek.

A néger hölgyek európai divatot utánzó ruháikkal, elég komikusan néztek ki s ugyancsak el voltak látva hatalmas tournurokkal, melyek a különben is elég originális alakokat még originálisabbakká tették.

Hogy ő kelmék, mily ügyesen tudnak kacérkodni, el sem hinné az ember és az a legérdekesebb, hogy a velük jött fajrokonaitak teljesen tekinteten kívül hagyva, mi szegény európaiak voltunk tüzes tekintetüknek áldozatai, ez azután a subix arczu dandik között nagy féltékenységet idézett elő.

E kis afrikai hölgyecskék oly kecscesel tudták mutogatni elefántcsont fehérségű fogait, hogy én azon gondolatra jöttem, miszerint tükör előtt tanultak:

De van-e általában Santo Domingóban tükör?

Erre biztos választ nem adhatok, mert soha sem voltam oly szerencsés e hatalmas köztársaságot meglátogathatni (talán féltem, hogy megesznek?) de tekintve a néger dámák rettentő kicicomázott voltát, csaknem hajlandó vagyok hinni, hogy van, de bizonyára csalfán mutat. Különösen egy fehér atlasz öltözetbe bujt öreg néger dáma, ki bár már öszülő, de annál göndörebb rövid hajjal rendelkezett, s ki egy óriási aranylánczczal és gyémántgyűrűkkel felcicomázott néger Caballero karján lejtett fel a fedélzetre, vonta mindnyájunk ajakára a félig visszafojtott nevetést. Én majdnem igazi kacajba törtem ki, midőn az, előttem elhaladva, magasan felemelt slepje alól, két piros selyem czipőbe bujt óriási lábat tüntetett elő. (A néger nők általában csunya formájú és nagy lábakkal birnak.)

Ezen utazás alkalmára, úgy látszik, összes birtokában lévő ékszereit magára rakta, mert nemcsak füleiben lógtak tenyér nagyságu arany fülbevalók, melyek sulya e test résznek a természetesnél jóval hosszabb alakot kölcsönöztek; és csillámlottak ujnyi vastagságu nyakövén mindenféle színű nemes kövek, melyek esetleg Csehországból származhattak, de még derekát is egy horgony-kötél vastagságával vetekedő arany (esetleg talmi) öv köté át.

Fejét óriási structollakkal (melyek azonban jobban hasonlítottak a pulyka, kakas tollaihoz) ellátott fehér szalmakalap fedé, melyet a tropicus égöv összes florájának egy-egy példánya diszitett, vegyítve kék, vörös és sárga selyem máslikkal.

Természetesen kezét keztyű fedé, de hogy ez, valahogy el ne rejtse az utazó közönség előtt zafir, smaragd, yaspis és gyémántgyűrűit, kieszelte találékony néger eszével, hogy ezen igen egyszerűen lehet segíteni oly módon, ha a gyűrűket keztyűs ujjai fölé vonja.

Ez nagyon egyszerű, de mégis praktikus dolog, ezt esetleg még európai hölgyeink is eltanulhatnák. Tanulni soha sem szégyen, még ha négerből jön is.

Higgyék el nyájas olvasóim, hogy én komolyan soha sem hittem Darwinnak, de miután láttam e gyönyörű felcicomázott néger dámákat, akaratom ellenére is gondolatokba merültem s kezdettem fontolgatni e nagy tudós teóriáját s a végeredmény az lett, hogy titokban igazat adtam neki.

E koros dáma, bizonyára mamája a vele jött kisasszonyoknak, nem egyszer igyekezett komoly hangon rendre utasítani a fiatalokat tulságos kacagásaik miatt, ez azonban nem igen látszott hatni rájuk, mert éppen nem zseni-rozva magokat, alig érthető francia zsargonnal ugyancsak kimutatták nyelvecskéik ügyességét.

Látva e néger kisasszonyokat, kik tüzes szemeikkel csaknem megették európai férfiakat, hinni kezdettem ezek canibalismusába; bár teljesen meg voltam győződve, hogy csakis a fiatal néger nők hódolnak e szokásnak.

Másnap reggel, miután hajónk szénnel s friss élelmi szerekkel már ellátta magát, elhagytuk Santiagot s Jamaica felé vitorláztunk.

Jamaica partjai este tűntek szemeinkbe, de miután csakhamar beállott a teljes sötétség, a partjain feltűnedező apró lángokon kívül semmit sem láthattunk e szigetből.

Jamaica partjain túl, a hajó már az «Antillák» tengerén lebegett. E tenger, mely a tengerészek által előszeretettel lesz régi nevén még ma is «Caribi» tengernek nevezve, arról ösmert, hogy még a legcsendesebb időben is, erősen háborog, s szél mellett sok gondot okoz a hajótiszteknek.

A régi spanyolok éppen e veszélyes voltánál fogva nevezték el «Caribi»-nak

Hogy miért adtak Amerika meghódítói mindennek mi veszedelmes vagy rossz «Caribi» nevet, azonnal megértik ha e szó magyarázatát közlöm önökkel :

Dél-Amerikában mai napig is létezik egy igen elterjedt indián törzs, melyek összes fajrokonaiik között a legbátrabbak és legjobb harcosok voltak ; a mily könnyen megtudták hódítani a spanyolok a többi rőt bőrűeket, ezekkel szemben minden fáradságuk kudarcot vallott; e nép folyton fentartotta függetlenségét, s még Dél-Amerika teljes meghódítása után ők is a csaknem bejárhatlan sivatagokra vonultak vissza s ősi állapotjukban maradtak meg ; ez indiánok a még ma is létező «Caribiek» voltak, melyek most az Orinoco és Észak-Venezuela hegyei közötti síkságokon tanyáznak. A spanyoloknak természetesen sehogy sem tetszett ezek függetlensége s hogy ezekkel szemben tanusított gyengeségeiket palástolják a világ előtt, rájuk fogták, hogy nemcsak az összes indiák között a legvadabbak, de a legborzasztóbb emberevők is.

Hogy mennyire téves és rosszakaró volt a spanyoloknak ezek iránti véleménye, — később természetesen bebizonyult, s maga Humboldt Sándor is, az — «Inkák» után ezeknek tulajdonított — Dél-Amerika rőt bőrűi között — a legtöbb régi kulturát s határozottan tagadja, hogy e nép valaha emberevő lett volna; de épen a spanyolokat okolja — és teljes joggal — azzal, hogy ők vetkeztették ki e népet régi kulturájukból s folytonos üldözéseikkel oda hatottak, hogy elhagyva tűzhelyeiket, a sivatagokra vonultak s átadták magokat kényszerűségből a kóbor életnek.

Hogy a «Caribi» indiánok mily könnyű felfogással birnak minden iránt, nemcsak Humboldt bizonyította, ki közöttük hónapokon át élt; de temérdek, missionárius is és ma egész Venezuelában ösmert tény már, hogy ezek a legszorgalmasabb indiánjai az egész köztársaságnak.

Az Antillák vagy szóljunk tengerész nyelven a «Caribi» tenger, különösen egy éjszakán át táncoltatott meg erősen, s idézett elő a néger közönség között érdekes jeleneteket.

Az öreg néger dáma — ki hajóra szálláskor drága fehér atlasz ruhába volt öltözve, ugyancsak erősen megvedlett, mert oly piszkos, rongyos pongyola volt rajta, hogy én alig akartam szemeimnek hinni, de nem vizsgáltam soká azt, mert a szenny mi rajta látszott, már az én gyomromat is émelygésre ösztönözte.

A kisasszonyok is leszedték báli öltönyeiket s különböző színű selyem czipőiket s ha nem csalódom, most a nagy sietségben meztláb siettek fel a fedélzetre, hogy mielőbb áldozhassanak a tenger hullámainak.

Különös, hogy a négernek még a csuklása is más, mint a többi emberé, vagy talán csak én képzelem?

Ez iránt több utashoz intéztem kérdést s mindannyi igazat adott véleményemnek, sőt egyik ur azt állította, hogy egy néger, ha tengeri beteg, kóródzéseivel több zajt okoz, mint 10 európai.

Itt eszembe jut egy volt tót szolgálónk csuklása, ki hangjával egész házunk környékét remegésbe hozta; ez e tekintetben kissé megközelítette néger nembelieit. Bár én sem éreztem magam nagyon jól, még sem állhattam meg, hogy kisé szemügyre ne vegyem a kinlódó szegény fiatal néger kisasszonyokat s áttetsző toalettjok felett, mely zárjel között hálóing volt, el ne mosolyogjak.

Hogy minő játékot üzött a szél e lengő ruházattal, arról nem szólok, mert még illetlennek tartanának, dehogy termetük nem volt formátlan, azt az igazság érdekében ki kell jelentenem.

Tengeri utazásunk utolsó napjának hajnalán talán én voltam az első, ki jobb kéz felől megpillantottam a «Curasan» hollandi sziget partjait, később Buena-Ayre és más apró szigetekskék tűntek fel a láthatáron, de csak azért, hogy ismét eltűnjenek s mi a véghetetlen nagyságu tengeren tul egyebet nem láttunk. A mint azonban, a már nyugalomra siető nap a láthatár felé közeledett, egyszerre feltűntek Venezuela sziklás partjai, mintegy hirdetve, hogy tengeri utunk nemsokára véget ér.

Még egy-két óra s előttünk csillogtak La Guaira kikötő lámpásai, s félig kivehető körvonalokba láttuk éig emelkedni az «Aquila» hegység 7 ezer láb magas ormait.

(Miután tiltva lévén éjjel a kikötőbe behaladni, nyílt tengeren vetve horgonyt, töltöttük e tengeri utunk utolsó éjszakáját.)

A SPANYOL TRANSATLANTIQUE TÁRSULAT GŐZHAJÓJÁN TÖLTÖTT UTOLSÓ ÓRÁK.

Miután hajónk megállt és horgonyt vetett, velem együtt — az utasok legnagyobb része is, ladikokat kívánt fogadni, — hogy még az este szárazra léphessen.

A hajóparancsnok azonban — e szándékunkban megakadályozott, — szigorú rendeletet adva ki, hogy — reggelig, vagyis míg a hajó a kikötő mólóján ki nem kötött, — senkise merészkedjék azt elhagyni.

Nem maradt tehát egyéb hátra, mint belenyugodni ezen szigorú intézkedésbe s bevárni az alvás idejét. Ehhez azonban még több óra hiányzott — nyolcra sem járván még a mutató. Hogy tehát a még hátra levő idő gyorsan muljék, — természetes, hogy mindenki szórakozást keresett.

Az első és másodosztályú utasok egyrésze «kártya» avagy «sakk» játékkal töltötte azt; mások, — egy borzasztó elhangolt zongora zenéjét hallgatták, de nem annyira a zene miatt, mint inkább az annak billentyűit verő szép fehér kacsók tulajdonosnője kedvéért, ki egy nagyon csinos venezuelai creol hölgyecske lévén, ábrándos szemeit igen ügyesen tudta az őt körülvevő fiatal emberek során végig legeltetni. Ezek lebilincselve ez erős mágnes hatása alatt, oly némán s figyelemmel hallgatták játékát, mintha egy Liszt avagy Rubinstein művészetével birna.

Igazán ügyes kis teremtes volt, mert művészetének hiányát — de legyünk igazságosak — a zongoráét is szemlejtéseivel tudta pótolni; ha a melódia mélabús, szomorú volt, szemei is melancholikusán néztek körül; ha a zene gyors avagy víg vala, mosoly rejtett bennök; képzelem, gyors csárdásainkat reprodukálva oly tűz lappangott volna a két bogár szemben, hogy aki beléjük pillant, vagy elszédül vagy elkárhozik.

A harmadosztályú utasok, kik az utazásnak — minden tekintetben — csak legpracticusabb oldalát fogják fel, gyorsan, általános mulatságot — improvisáltak.

Néhányan tenor avagy bariton hangon produkálták ének-képességöket; mások vagy harmonikán nyaggattak egy ősrégi «Walzert», vagy pedig gitáron pöngettek el egy dallamos «andalusi» fandangot; végre egyike az utasoknak mint bohóc lépett fel — s ügyes tréfáival és nevetséges grimászaival ugyan-csak megkacagtatta a hálás nézőket.

Én, ki kártyát soha sem veszek kezembe és sakk-játszmára sem találtam már társat, átmentem a III. osztályu utasok fedélzetére s velök együtt mulattam a bohóc jó ötletein.

Később kiderült, hogy e fiatal ember, ki ugy csepü-rágásban, bűvészekben és gimnasztikai mutatványokban is oly kitűnő ügyességet bizonyított

CUBA SZIGET
Részlet Santiago de Cuba városból.

s élceivel oly erősen megneveltette a közönséget, osztrák származásu és a Caracasban székelő «Gardner» circushoz van mint első Clown szerződötve.

A mulatság legjavában folyt, midőn egy matróz durva hangja megszólalt s kijelentette — parancsnoka nevében, — hogy a társaság azonnal oszoljék szét s térjen mindenki nyugalomra, mert már kilencre jár az óra s a hajó-szabályok értelmében többé semmi zajnak helye nincsen.

Ugy látszik a tisztelt parancsnok ur megfeledezett, hogy kikötőben vagyunk s a nyílt tengerre szóló szabályok itt nem alkalmazhatók.

Az utasok általános morajjal fejezték ki e rendelet feletti elégtelenségüket, — s nem törődve azzal — tovább folytatták ártatlan multságukat.

Ez engedetlenségre, egy bőszen tekintetű hajótiszt jelent meg, ki a legorombább hangon kiáltotta oda a «Zwischen Deck» utasainak, hogy: «mindazok, kik még tovább mernek mulatni, a hajó fenekén levő börtönbe fognak záratni».

Ugy látszik a hajótiszt úr épp úgy, mint felebbvalója a parancsnok ur is igen gyengén ösméri a tengerészeti törvényt, mely internacionális, s minden államban egyaránt van alkalmazásban; mert ha ösmernék, alig merészkedtek volna idegen államok polgáraival, kik felett — a kriminális eseteket kivéve — a kikötőkben már az illető nagykövetségek avagy consulok ítélhetnek csak, ily fenyegetésekre vetemedni. Nyílt tengeren, vagyis egy bizonyos távolságban a partoktól, ott már másként áll a dolog, ott igenis, teljhatalmu a parancsnok s tekintet nélkül nemzetiségekre, ítélhet az engedetlen utasok felett.

Én, ki bár nem tartoztam a III. osztályú utasokhoz, de ezek mulatságánál résztvettem, nem tudtam e gögös fiatal ember szavait szó nélkül hagyni, felkértem őt tehát — visszafojtva teljesen felindulásomat — előzékeny, bár kissé ironikus hangon, hogy: lenne oly kegyes engem felvilágosítani az iránt, vajjon egész Spanyolországban, melyet ön most képvisel, ilyen-e az udvariasság? mert mi többi *európaiak*, kik e hajón jelen vagyunk, azt még eddig nem tudtuk; egyuttal nem volna-e szíves jövőben az utasokkal szemben — legyenek azok bár a III. osztályhoz tartozók is — több előzékenységet tanusítani».

Folytatva szavaimat, még hozzátettem: «ön úgy látszik azt képzei, hogy mi Afrikából szállított rabszolgák vagyunk, kiket ön most honfitársainak visz eladás végett s kikkel századok előtt a hasonló modor talán még meg volt engedve».

Szavaimat, melyek nálam alig elképzelhető nyugodtsággal ejtettek ki, általános helyeslés követte, s a bohóc, ki talán kissé szavaim által is vérszemet kapott, a következő kiáltásokba tört ki: «Ne! thes möchti gern sehn, wer mi in Kerker steckt» s azzal irtóztatós ökleit boxolásra helyezte készen.

A hajótiszt egy szót sem értett ugyan e szavakból, de bizonyára azt vélve, hogy a bécsi őt figurázza ki; haragra lobbant s elő hívva több matrózt kiadta a rendeletet, hogy: «ez embert azonnal vessék a hajó börtönébe s verjék vasra».

Három matróz fogta meg a Clown-t, ki azonban egyet lökve maga körül — a publikum hahotájára, mindhármat földre terítette s ezután — mint a macska — egy ugrással termett a kötélhágcsón, új ütésre tartva készen ökleit, oda kiáltva rossz spanyolsággal a hajótisztnek, hogy aki hozzá nyúl az a halál fia s azután beugrik a tengerbe.

A tiszt, ki látva az összes utasok felindulását, kik mindannyian mulatójuk pártját fogták, célszerűbbnek vélte az egész dolognak hallgatásával végett vetni s elhagynia a «Zwischen deck»-ket.

Jellemző, hogy a spanyolok még most is azon téves hiedelemben ringatják magokat, hogy még ma is ők urai Amerikának s mindaz, ki nem spanyol, csak rabszolga lehet.

Általában ösmert dolog, hogy sehol a világon sem bánnak a szegény osztályhoz tartozó utasokkal oly komisz módon, mint épen a spanyol társulatok hajóin; a szerencsétlenek, már t. i. a hajótisztek, nem akarják, vagy mondjuk,

nem tudják belátni, hogy ez utasoknak épp oly joguk van a hajón utazni, mint a legelőkelőbb első osztályu utasnak is, mert mint amazok, úgy ők is megfizették helyeiket, csak azon különbséggel, hogy egyik több pénzzel több kényelmet élvez, a másik pedig kevesebbel, természetesen kevesebbet.

Igazán, ideje volt már, hogy úgy Mexicó mint Közép-Amerika és Dél-Amerika is lerázták nyakukról a spanyolok jármát, kik ahelyett, hogy a többi európai nemzetekkel együtt karöltve törekednének a magasabb civilizáció felé századokkal maradtak vissza s épúgy mint azon időben, erőszakos durvaságaikban és vérengző kegyetlenségeikben találták legnagyobb mulatságaikat, ma is még ezekben találják legfőbb élvezeteiket.

Bikaviadalog, kakasviadalog és ki tudja még hány szívtelen vérengző játék főélvezete Hispánia gyermekeinek, sőt még a nők is, kik másutt a szív és gyengédség képviselői, itt legdrágább ékszeireket hajigálják oda a gyilkosnak, a «Matadornak», ki oly ügyesen tudtakozni s azután megölni az ártatlan bikát.

Hogy a spanyoloknak durvaságát még egy példával bizonyítsam, megemlítem, hogy midőn másnap reggel hajónk «La Guayra» venezuelai kikötő mólójánál megállt, az utasoknak a podgyász hordásánál segíteni siető indián és meztiz hordárokat, a matrózok, a kapitány parancsára, a hajókötelekkel a legembertelenebb módon verték vissza.

Ne vegyék rossz néven tisztelt honfitársaim, hogy kissé hosszabban adtam elő e tárgyat, de, mint szemtanuja e durvaságoknak, melyek a spanyol hajókon uralkodnak és a spanyoloknak kevés amerikai coloniáiban is napi renden vannak, nem állhattam meg, hogy azokat le ne leplezzem s ne hozzam kis művem útján tudomására mindazoknak, kiknek szíve helyén van.

Szintén nevetséges, de bosszantó is egyuttal, hogy a spanyolok még most is azt vindikálják magoknak, hogy ők voltak Amerika civilizátorai.

Hát ugyan mivel civilizáltak?

Talán azzal, hogy kigyilkolva az intelligens indiánokat, teljesen megsemmisítették azok remek alkotásait? avagy azzal, hogy behozták az új világba az embervásárt? vagy végül azzal, hogy a kedves jezsuitáknak inquisítiójuk számára új teret hódítottak, hogy legyen több elpusztítani való eretnek?

No, én legalább sehol sem látom ezek civilizációjának még csak nyomát sem.

Ha egy kissé buvárkodunk Amerika történetében, el kell borzadnunk azon iszonyu dolgok felett, amit a spanyolok a náluknál magasabb kulturán álló indián törzseken elkövettek, nemcsak azért, hogy kincsszomjukat kielégítsék, de azért is, hogy állati ösztöneiknek eleget tehessenek.

Természetesen, ha csak a spanyolok által irt történeti műveket olvassuk, félrevezettetünk s elhiszük, hogy a legnagyobb rablóvezérek, mint Cortes, Pizaro, Narves és még száz és száz más is, csupa hős volt; de ha azután végig lapozunk amerikai vagy más idegen írók művein, avagy hosszabb időt töltünk a spanyol járom alól felszabadult népek országaiban, látjuk csak igazán, hogy a spanyolok korszakát ez országokban a rombolás és emberirtás jelezte és jelzi még mai napig is.

VEenezuela felfedezésének rövid leírása.

Mielőtt utazásom Venezuelára vonatkozó részének leírását folytatnám, szükségesnek vélem ez ország felfedezéséről és régi történetéből néhány adatot közölni.

Tudom, sokan vannak kedves honfitársaim között, kik Amerika történetét nálamnál jobban ösmerik; de talán nem bocsátkoztak e hatalmas földrész egyes országainak felfedezését illetőleg, részletekbe? s így remélhetem, hogy e rövid fejezetben is találnak egy-egy új dolgot, mi szíves figyelmöket némileg lekötheti.

Miután Columbus felfedezte az új világot s visszatért úgy első mint második utjából Spanyolországba, hogy utazásainak eredményét közölje protectorával Katolikus Ferdinánddal és annak nejével a jó lelkületű s szellemdús Isabellával, magával hozva néhány rőt bőrű nő s férfin kívül sok érdekes és értékes tárgyat is; igen érthető, hogy a spanyol nemesség fiatal sarjadékának nagy részében, — kik eddig teljes apátiával viseltettek a nagy felfedező kérdéses vállalata iránt — egyszerre felébredt a kalandvágy és azzal együtt a dicsőség és vagyonosodás utáni remény is.

Ezen fiatal spanyol hidalgók között, tehetsége, bátorsága és vállalkozási szelleme által is különösen Alonso de Ojeda (olvasd: Oheda) tűnt ki; ő nem csak ügyes tengerész hírében állott, de többi társai felett azon előnnyel is bírt, hogy Columbust második felfedező utjában elkísérve, attól sok értékes utbaigazítást nyert és saját szemeivel győződhetett meg az új világ felfedezett részeinek természeti szépségeiről és aranybani gazdagságairól is.

Ojeda az udvartól nemcsak pénzbelileg kapott segílyt s lett ellátva annyi emberrel, hogy azokkal négy hajót szerelhetett fel Santa Mária kikötőben, de még egy Columbus által készített földabrosz hű másolatával is meglett ajándékozva, mi reá nézve megfizethetlen beccsel bírt.

Társai között, kik őt felfedezési utjában elkísérték, első helyen Juan de Cosa és a később oly nagy hírnek örvendő, olasz nemzetiségű, florenci Amerigo Vespucci említendőek meg.

Juan de Cosa, tengerészeti dolgokban Columbustól nyert oktatásokat s mint kitűnő cosmograf tűnt ki különösen; neki köszönhető az új világ felfedezett részeit magában foglaló első geográfiai mappa is, mely a későbbi utazóknak nagy szolgálatokat tett.

Americo Vespucci, ki ugy karakter, mint tengerészeti dolgokban is nagyon mögötte állott ugyan a fentemlitettnék, természetes eszénél s ritka energiájánál fogva azonban rövid idő múlva csaknem megmagyarázhatlan hirre tudott vergődni; de hogy azt, miszerint az új világ az ő nevééről és nem Columbuséről neveztetett el, hogyan érdemelte meg? — azt hiszem, még a legügyesebb geografusok sem tudnának magyarázatot adni. Én úgy vélem, hogy ez igaztalanság oka a Spanyolországban mindenkor nagy szerepet játszó intrikákra vezethető vissza, melyek hosszú időn át e nagy felfedező halhatatlan érdemeit voltak hivatva csökkenteni.

Hogy minő nagy befolyásu ellenei voltak Columbusnak? eléggé kitűnik azon körülményből is, hogy midőn megszerezte Spanyolorzágnak már az új világot, hálából lánczra verve kellett visszatérnie Európába.

Én csak azt csodálom, hogy amit a geografus világ négy századon át elmulasztott, azt eddig még az utókor sem tette jóvá. Miért ne lehetett volna már régen America nevét Columbiára változtatni? Talán véteni nem akarnak Americo emléke ellen?

Hiszen akkor Cuba sziget nevét sem lett volna szabad Fernandináról Santiágonak változtatni, mert bizony Ferdinándnak több érdemei voltak mint Vespucciónak s mégis megtörtént. Különben is száz és száz példa van arra, hogy az új világ országai, városai és folyói neveiket változtatták: Columbia régen Uj-Granadának; angol Guayana, Demerarának; Mexico Uj-Espaniának; és Hollandi Guayana Surinamnak neveztetett etc. etc.

Szerény véleményem szerint épen most volna itt az ideje, midőn az új világ felfedezésének 4 százados ünnepét fogják Spanyolországban megülni, hogy bár nagyon elkésve ugyan, de ösmerjék el a nagy felfedező érdemeit s változtassák meg Amerika nevét Columbiára; ezzel az egész világ tartozik e nagy ember emlékének.

De folytassuk az elejtett fonalat:

Ojeda az 1499-ik év május hó 20-án szedette fel Santa-Maria spanyol kikötőben hajóinak horgonyait, hogy volt Admirálisának, Columbusnak, szokásait követve a Canári-szigetek felé vegye útját. A kanári szigetek egyikén kitisztította s megjavította hajóit s miután ez megtörtént, kezébe vette a Columbus által készített térkép másolatát s lépésről-lépésre követte annak útjait. A szél kedvező volt, a tenger pedig nyugodt, semmi ellenáramlat sem zavarta útjában, a miért is a Canári-szigetektől való elutazásának 24-ik napján megpillantotta az új világ partjait.

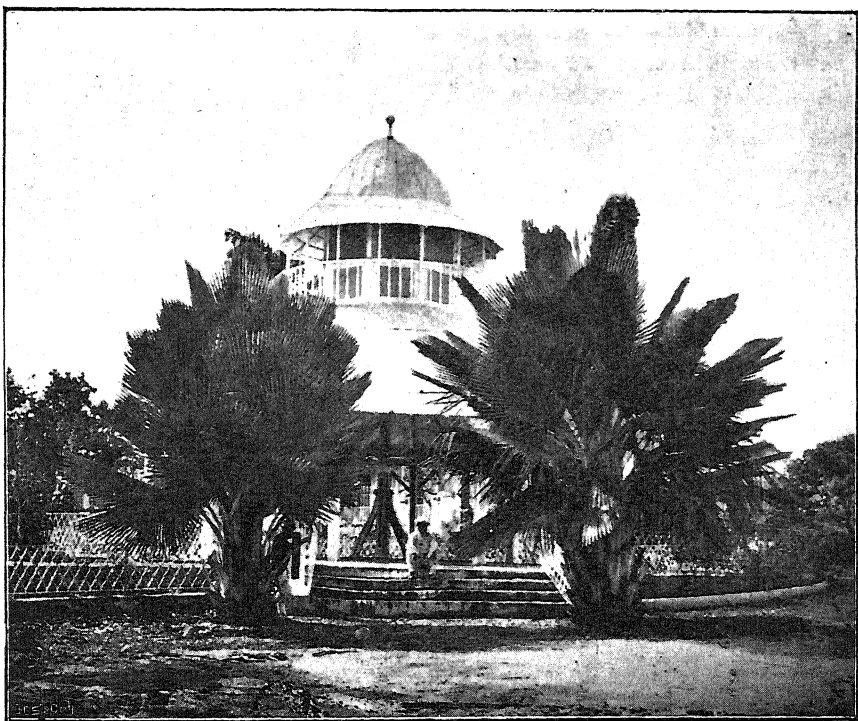
A mennyiben Ojeda szándékosan tért el kissé az utolsó napokban a Columbus által követett iránytól, érthető, hogy először az equator közelében fekvő Surinam (most Holland Guayana) partjait fedezte fel.

Surinamban nem kötött ki, hanem észak-nyugat felé változtatva az irányt, folyton a partok közelében vitorlázott.

Utközben sok nagy folyamra bukkant, melyek között különösen a «Rio Dulce» (most Esequivo) és az óriás nagyságu Orinoco ejtette bámulatra a spanyolokat.

Nemsokára Trinidad szigeten (most angol birtok) kötött ki Ojeda s nyert a benlakók által barátságos fogadtatást; ez indiánok a Caribi törzshöz tartoztak, szép termettel s erős izomzattal voltak megáldva; a fegyverforgatásban s testgyakorlatokban bámulatos ügyességgel bírtak s ők voltak az eddig ösmert rőt bőrűek között az egyedüliek, kik nemcsak támadó- de védő-fegyverekkel is el voltak látva.

Elhagyva Trinidad szigetét mind négy hajójával a «Paria» öbölbe hajtatott be s nagy veszélyek között jutott keresztül a «Boca de Drago» (ördög szája)

CUBA SZIGET

Legyező-pálmák (Aurescaria Escelsa) Havannában.

tengerszoroson s nyugati irányt véve érte el Margarita szigetét, melyet Columbus csak távolról látott, de sohasem kötött ki rajta, bár a venezuelaiak minden áron el akarják hitetni, hogy Columbus kiszállott partjain. A venezuelaiak e téves hiedelme nem vehető rossz néven, ha meggondoljuk, hogy Margarita az ő birtokuk s ők részesülni akarnak ezen dicsőségben, hogy a nagy felfedező megtisztelte személyes megjelenésével földjüket.

Margaritáról Curasau (hollandi birtok) sziget felé vitorláztak s elnevezték azt «Gigantes»-nak (óriás), de nem e sziget nagyságáról, hanem mert azt képzelték, hogy óriások laknak benne. Hogy e mitológiai hit honnét vette

eredetét, nem tudni biztosan, de állítólag Americo Vespucci nagyzási hóbort-jából származott, ki minden tapasztalatát, mit az új világban észlelt, csakhogy érdemei minél nagyobbaknak tekintessenek a spanyol udvar által, a legmerészebb és legtúlzottabb hazugságokkal adott a világnak hírül, így ráfogta, hogy Curasau szigetén igazi Anteosokat és Pantasiteakat látott.

Curasauból a most Maracaibonak nevezett öbölbe vették utjokat s annak egy kis révében kikötöttek. E rév vizéből egy cölöpökre épített indián falu emelkedett ki, melyet a spanyolok ugyancsak megbámultak s emlékül az olasz lagunák városára elnevezték Veneziának.

Ezen név bizonyára szintén Americo agyában fogamzott meg, ki az új világban mindent hatványozva látott maga előtt, s ha egyszerű rőt bőrűekben óriásokat látott, miért ne képzelhette volna el, hogy egy cölöpökre épített rongyos indián falu hasonlít a világ egyik legszebb városához Velencéhez, mert mindkettő lagunára van építve.

A későbbi «Venezuela» elnevezés, mely az Ojeda részéről körülhajózott partok által szegélyezett földrésznek adatott, Veneciának elferdítésétől veszi eredetét.

Ezeket közölve önökkel folytatom utazásom leírását.

„LA GUAJIRA“.

Másnap reggel, vagyis miután kikötöttünk a mólónál, sietve hagytam el a hajót, mert mielőbb tulesni óhajtottam a vámvizsgálaton, hogy még reggel a 8 órai vonattal tovább utazhassam Caracasra.

Ezen tervem azonban nem sikerült, mert igen sok volt az utas s a vám alkalmazottak minden igyekvésök és jó akaratjuk mellett sem lehettek a sok podgyász átvizsgálásával készen; szóval, mikor reám került a sor, a vonat már elrobogott.

Csodálatos, hogy La Guajirában senkinek se jutott eszébe mexicói idoloimat megvámolni, bár e régi kőbálványok iránt nagy érdeklődést mutattak is.

La Guajira, mely Venezuelának ezidőszerűleg legfontosabb kikötővárosa, a mennyiben a fővárossal Caracassal ez közvetíti az összes tengeri forgalmat. bár lakosaira nézve apró városka is (alig van 4—5 ezer lakosa) igen jó és élénk kikötővel bír s a legtöbb Dél-Amerika felé törekvő európai és észak-amerikai hajó által — habár csak pár órára is — fel lesz keresve, hogy a posta s egyéb szállitmány kirakassék.

E kikötő Venezuela egyik legforróbb városa s évi átlagos melege 29.25 foknak (celsius) lett 1889. évben megállapítva.

Alig van város a föld kerekén, melynek hőmérséklete oly csekély változásoknak legyen kitéve, mint La Guajira; a legmelegebb hónapokban az átlag 32—50 fok celsius, a leghidegebbekben pedig 26 fok.

Caracason már egész más a viszonylat, ott a legmelegebb hónap átlagos hőfoka 29, a leghidegebbé pedig csak 9, évi átlag meg — 19 fok.

Dacára e nagy forróságoknak, La Guajira, Venezuela egészséges városai közé tartozik, mi bizonyára annak tulajdonítható, hogy a város közvetlen háta mögött egyszerre emelkedik 6—7 ezer lábra a hatalmas «Avila» hegység.

A sárgaláz csak ritkán s akkor is szórványosan keresi fel a várost, míg ellenben Caracasban, dacára, hogy az háromezer lábbal magasabban fekszik, sokszor epydemikusan lép fel s ugyancsak kiveszi részét a város idegen lakosai között.

Néhány évvel ezelőtt különösen az angolok között pusztított erősen s csaknem teljesen kiölte La Guajira-caracasi vasut angol hivatalnoki karát.

La Guajirától délfelé, vasuton egy órányira, hasonlólag az Avila hegység talapzatán fekszik, a szép villáiról és kitűnő levegőjéről híres Macuto klimatikus helység; ennek különösen tengeri fürdője lesz a venezuelai pénzarisztokrácia és állam-notabilitások által nagy számmal felkeresve; ezek között a jelenlegi köztársasági elnök, Anduera Palacio doctor is több hónapot tölt itt évente, szép és gazdag nyaralójában.

Macuton kívül még Mayquetiya említendő meg La Guajira szomszéd községei között, mint olyan, hol a caracasi kereskedelmi osztály családtagjai az év esős időszakában egy-két hónapot töltenek. Mayquetiának gyönyörű pálmaligetei vannak, melyek néha mérföldekre vonulnak el a tenger partján s az idegenek kedvencz kirándulási helyeit képezik.

E kis városnak különösen hosszú vasuti viaductja érdekes, mely jó magasan — házai felett — vezet keresztül, s kezdetét képezi a La Guajira-caracassi vasut nagy emelkedésének, melyen áthaladva a vonat, egy órai út után már ott dübörög fent az Avila hegység egyik hatalmas mellékgerincén, hogy azután óriási fordulattal bekanyarodjék egy magas fensikra, melynek egyik termékeny részén fekszik a köztársaság fővárosa, Caracas.

VEenezuela ÉS Fővárosa CARACAS.

Megérkezve a fővárosba, a Hotel «Ferdinandban» fogadtam szállást. Elhelyezkedve kissé, első dolgom volt az osztrák és magyar követség után tudakozódni, mert Mexicóból való elutazásom előtt úgy intézkedtem, hogy összes levelezésemet oda küldjék utánam.

Elképzelhetik mennyire kellemetlenül lepett meg hallani, hogy Caracasban nincsen államunknak sem nagykövete, sem pedig miniszterresidence, hanem az összes politikai és kereskedelmi relációkat az osztrák és magyar consul végzi.

E hír nagyon megszorított, mert eleget hallottam már a venezuelai posták megbízhatlanságáról s így csaknem biztosra vehettem, hogy a helytelen címzés folytán levelezésem legnagyobb része el fog veszni.

Azt pedig, hogy a venezuelai postatisztekbe annyi intelligencia legyen, hogy azok a nagykövetségre címzett leveleket — e hatóság hiányában — a consulátusra küldjék, nem lehetett feltételeznem, mert igaz, hogy csak pár napot töltöttem Caracasban, máris tisztába voltam nagyjából a nép caractere és műveltségi foka iránt.

Természetesen nem tehettem tehát egyebet, mint a consulátusra sietni s ott kérdezősködni leveleim után.

Már messziről károgott felém — egy szép palota kapujának tetejéről — a kétfejű sas, mely itt az ugynevezett osztrák és magyar consulatus czimerét van hivatva jelképezni; eleinte azt hittem, hogy tévedek s hogy ez talán a muszka consulatus cimere, mert azon is kétfejű sas van, s már tovább akartam menni, de akkor a fekete saspárokot környező szép sárga mezőn egy apró felírás ötlött szemeimbe, melyből kisilabizáltam nagy nehezen:

«K. k. Österreich-Ungarischs Consulat», ezt elolvastva, mindenütt Magyarország cimerét kerestem, de azt, az óriási nagyságu kétfejű sas mellett, még hüvelyknagyságban sem tudtam sehol felfedezni. Talán bizon felfalta e kétfejű ragadozó madár? Bementem tehát a kapuba, hogy esetleg az udvar felé

elhelyezve látom meg majd valahol hazám jelképét? de hiába! — sehol sem volt az található.

Mennyire megörültem volna, ha csak egy picike kis magyar cimert pillantok is meg szemeimmal! nem, öröm nem juthatott osztályrészemül, Magyarországról itt semmit sem tudnak.

Monaco, avagy San Marino, oh ezek ösmert államok! de Hungariáról — ugyan ki birna itt tudomással?

Felforrt bennem a vér, s feltettem magamba, hogy azonnal kérdőre vonom a consult, hogy nincsen e tudomása arról, miszerint Magyarországnak a külügyekben épp oly jogai vannak mint Ausztriának, s így a kétféjű sas mellett ott kellene állania Magyarország czimerének is.

Igazán csodálatos, hogy megharagudtam ezen; hiszen így láttam én ezt még csaknem az összes osztrák és magyarnak csufolt többi consulátusoknál is, tehát ez sem tett kivételt.

Harag helyett tehát szégyenpír lepte el arcomat, s én kezdettem röstelni, hogy magyar vagyok; nem nemzetiségiemet rösteltem, mert hiszen erre büszke vagyok! de resteltem azt, hogy a külföld előtt annyira megvagyunk alázva.

Nincsen nemzet a föld kerekiségén, mely türelmesebb legyen mint mi, e türelmünk már szégyenletes; s nincs nemzet, mely mástól szótlanul annyi sértést szenvedjen, mint mi Ausztriától.

Igazán ideje volna már egyszer emancipálni magunkat e szégyenletes gyámnokság alól s követelni a mérvadó köröktől, hogy ne csak szavakban ösmertessenek el a minket megillető jogok, de azoknak tettekben is adassék kifejezés és az egész világ előtt, hol e szerencsétlenül összeházasított monarchia representálva van, Magyarország önálló államisága jelképileg, vagyis cimerünk útján is kifejezést nyerjen.

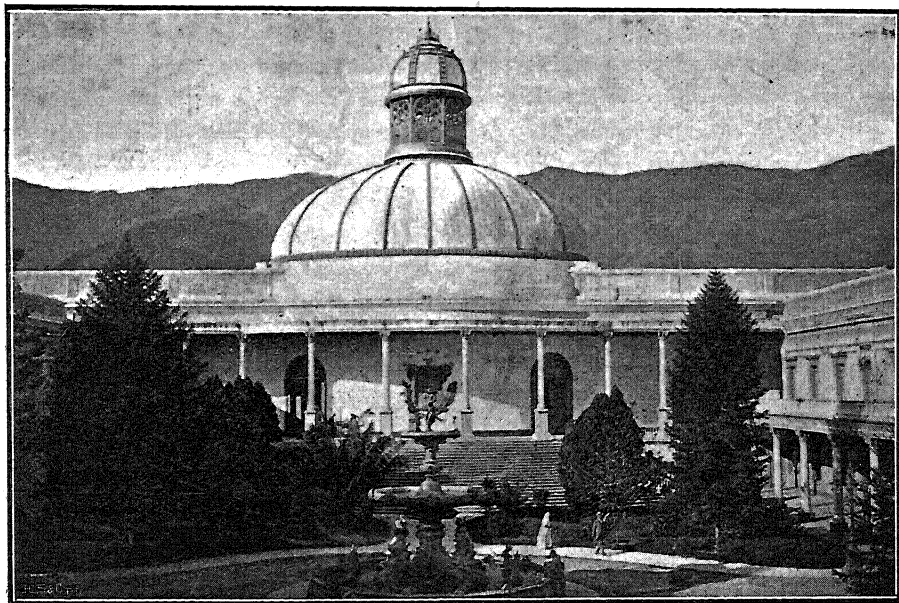
Igen előnyös lenne, ha Magyarország mérvadó köreinek főszemélyei, Hübner báró, volt osztrák miniszter példáját követve, sétát tennének a föld körül s megtekintenék a nagykövetségeket, consulátusokat; bepillantának az idegen államok iskoláiba, végig hallgatnának egy-egy földrajzi előadást; megnéznék az idegen országok által készített földabroszokat etc. etc.; bizony sok ujat fedeznének fel, s ha csak egy mákszemnyi hazafiság lenne bennök — pedig feltételezem, hogy lenne — hozzám hasonlólag szomorodnának el, mert megtudnák, hogy Magyarország az egész világ előtt ezidőszerüleg — «Terra Incognita».

A nagykövetségek és consulátusok cimerein a magyar cimer nincsen képviselve; az idegen államok iskoláinak földrajzaiban Magyarország csak mint provincia szerepel, Budapest pedig mint osztrák város van megemlítve; a mappákon végül, melyeken a legapróbb országoknak határai is megvannak jelölve külön szinekkel, Magyarországé nincsen megjelölve, de hogy is lenne? mikor a szerencsétlen «Ungaren» ezek szerint épugy mellék- és alárendelt provinciája a hatalmas «Österreichisches Keiserreich»-nak, mint «Kärnten» avagy «das schöne Steiermark» is.

Külföldi ujságok «Austria» rovatában olvastam (három hó óta, hogy Venezuelában vagyok, magyar lapot még nem kaptam, azok bizonyosan a

nem létező nagykövetet keresik), hogy a legújabb képviselőválasztásoknál ismét a régi kormánypárt nyert többséget; én nem szándéksom itt politikai nézetemet kifejezni és legtávolabb állok attól, hogy a volt kormány eddigi működése felett pálcát törjek; de azt, hogy ezen, — talán a többség által is ismeretlen tényeket felhoztam — s apellálok a magyar törvényhozó testület hazafiságára, tőlem, sem a jelenlegi kormány, sem pedig senki, ki ereiben magyar vért érez pezsegni, nem veheti rossz néven.

Ezeket előre bocsájtva, felkérem az összes magyar törvényhozó testületet, ne feledkezzenek meg — többi fontos teendőik mellett arról sem, hogy Magyarország külügyei úgy reprezentáltassanak jövőben a külföldön, mint a hogy jogilag országunkat megilletik és találjanak módot arra, hogy az összes idegen államok tudomást szerezzenek külön önálló államiságunkról és végül

PARLAMENT ÉPÜLET CARACASBAN.

hassanak oda, hogy mindazon hibák, melyek a külföldi államok iskoláinak földrajzaiban és mappáiban országunkat illetőleg előfordulnak, kijavíttassanak,

Magyarország, mely csaknem 18 millió lakost számlál már, s melynek fővárosa a világi városok csaknem legszebbikét képezi s nagyobb területtel rendelkezik, mint a nagyhatalmak legtöbbje, csak nagy gyengeségét bizonyítani, ha nem tudná magának az összes államok között kivívni azon helyet, mely őt úgy történelmileg, mint jogilag is megilleti.

A consul urat nem találtam otthon, de általában senkit sem, kitől leveleim sorsa iránt felvilágosítást nyerhettem volna, Ő nagysága el volt utazva s nem gondoskodott helyettesről.

Tíz napig jártam monarchiánk ugynevezett képviselője után s tíz napig nem tudtam hivatalos közegre találni, végre a 11-ik napon nagy örömömre

megtudtam egy vigyorgó néger szolgától, hogy Wollner ur — vagyis a consul — itthon van s ha kívánom bejelent.

Természetesen én semmit sem kívántam jobban mint ezt, s beküldtem Wollner urhoz névjegyet, felkérve a négert, hogy mondja meg urának, miszerint Magyarországból való vagyok s csak pár percre kívánom idejét igénybe venni.

A szolga csakhamar visszatért s az előbbinél még erősebb vigyorgással tudatta velem, hogy várjak kissé, mert Wollner consul ur azonnal le fog jönni.

Az «azonnal» egy óránál tovább tartott s miután nem volt hova leülnöm, az egész idő alatt a ház udvarán kellett állva őgylegennem.

Már türelmem fogyni kezdett s hátat akartam a consulátusnak fordítani, midőn egy mellénybe s ingujjba bujt egyén futott le a lépcsőn, megáll előttem s épen nem diplomatához illő hangon kérdezte tőlem: «Was wollen sie?» «Ausztria és Magyarország consuljával óhajtának beszélni» feleltem néki.

«Én vagyok, mit akar?» kérdé hideg rövidséggel.

Én természetesen meghajtottam magamat s megmondva nevemet, teljes tiszteletemet kimutatva iránta, előadtam leveleimre vonatkozó kérésemet.

«Nein, Sie haben nichts» felelé, megfordul, s minden köszöntés nélkül faképnél hagyott.

No, gondoltam magamban, szegény jó magyarom! téged ugyan jól képviselnek a külföldön: ugyan bujjál szégyenedben a föld alá s titkold el, hogy minő nemzetnek vagy fia; kénytelen vagy szó nélkül eltűrni a szégyent a mit rajtad elkövetnek, otthon lovagiasan megverekednél érte, itt azonban meg kell hunyászzkodnod, hiszen államodnak itteni legmagasabb auctoritása követte el veled a gorombaságot, ki ellen pedig panaszkodni nem lehet».

Én voltam talán az egyetlen magyar, ki valaha Caracasson s talán egész Venezuelában kereste az osztrák és magyar consult s mégis ily fogadtatásnak lettem kitéve; mi várt volna ugyan reám, ha hazám polgárainak ezrei látogatnák e köztársaságot?

Ha talán pénzt, állást avagy egyéb szívesiséget kértem volna tőle; inkább lett volna érthető e durva modor; de így a mint én megjelentem nála, hódolatteljesen, szalon öltönyben, mint államunk itteni hatóságának legelső dignitása előtt, a hogy illik, bemutatva magam, s egyszerűen csak leveleim után kérdezősködve; Ausztria és Magyarország consuljának ezen eljárása nemcsak személyemet illető gorombaságnak tekinthető, de magyar nemzetem iránti sértésnek is vehető, melynek polgárait ez alkalommal én képviseltem.

Midőn monarchiánk caracassi consuljának ezen velem szemben tanusított qualifikálhatlan eljárását kis művem útján mindazoknak tudomására hozom, a kiknek a consulátusi ügyek hatáskörükhöz tartoznak, a legnagyobb tisztelettel felkérem: kegyeskedjenek oda hatni, hogy Venezuelában monarchiánk más képviselőt nyerjen, nehogy jövőben nálamnál fontosabb missiót végezhető honfitársaim, kiket a sors Caracasra hozhat, a hasonló gorombaságoktól megkíméltessenek. Wollner ur ugylátszik nem tudja állásának igazi célját felfogni; mert ha felfogná, úgy tudnia kellene, hogy az államok azért állítanak nagy-

követségeket és consulátusokat, hogy az idegen országokba jövő polgárai magokat szükség esetében azoknak védelme alá helyezték.

Itt ugyan szép védelemre számíthatnánk! Általában Wollner úr semmi tekintetben sem tartozik azok közé, kik monarchiánkat még a legjelentéktlenebb köztársaságok egyikében is, méltó módon képviselhetnek; mert eltekintve attól, hogy nem is osztrák-magyar alattvaló, a mennyiben német szüléknek Venezuelában született fia, de mint Caracasban, különösen az idegenek között általánosan ismert dolog, műveltség tekintetében is a legalacsonyabb fokon áll.

Ne vegyék rossz néven, hogy e tárggyal talán kissé hosszasan foglalkoztam, de én hazánknak, Ausztriával való különös helyzetét tekintve, a dolgot sokkal fontosabbnak tartottam, semhogy azt szó nélkül hagyhattam volna.

Ha mi magyarok eltűrjük azt, hogy velünk Ausztria és Magyarország külföldi képviselői a caracassi főconsul módjára bánjanak el, s eltűrjük, hogy nagykövetségeink s consulátusaink címerén külön államiságunk ne nyerjen látszólagos kifejezést, úgy igazán ne csodálkozzunk azon, ha Ausztria uszályhordozójának tekint, a világ pedig nem vesz rólunk tudomást.

Mint látják tehát az első benyomások, melyeket Venezuela fővárosában nyertem, nem mondhatók épen kedvezőknek; a dolgok igen lehangoltak s én kezdtem sajnálni, hogy nem maradtam első tervemnél s nem utaztam le Argentínába.

Kissé mégis megnyugodva már, természetesen első szándékom volt, a várost jobban szemügyre venni, s meggyőződni személyesen arról, hogy igazán oly szép-e az, mint azt Mexicóban lakó venezuelai barátaim ecsetelték előttem?

Az utcák, melyeken a vasuttol — kocsin — hotelemig elhaladtam, nagyon emlékeztettek kis provinciális városainkra, csak azon különbséggel, hogy míg azokban az egy, sőt két emeletes házak is gyakoriak, itt az egyemeletesek is a ritkaságok közé tartoznak. Gondoltam magamba, a Hotel Ferdinand, melyet Mexicóban ajánltak, bizonyára csak harmad avagy pláne negyedrangú vendéglő s így természetesnek véltem, hogy az Caracas külvárosában van, de elképzelhetik csodálkozásomat, midőn kérdezősködéseimre megtudtam, hogy az a város közepén és legélénkebb helyén áll.

Most tudtam meg csak, hogy venezuelai ösmerőseim, kikkel a sors Mexicóban összehozott, mily merész fantáziával birtak, a midőn azt állították, hogy Caracas igazi kis Páris (pequeno Paris).

Kassa, Pozsony, Fiume, sőt a kis Eperjes város is remek ehhez képest, tehát fogalmat szerezhetnek magoknak, hogy a venezuelaiak hasonlata mennyire felelt meg a valóságnak s minő fogalmuk lehet a világ legszebb városának szépségéről.

Caracas, mint már az előbbeni fejezetben is említettem, magas hegyekkel van körülvéve s egy szép és termékeny fensíkon fekszik és pedig 3000 lábira a tenger színe felett.

Lakóinak száma az utolsó népszámlálás szerint a szomszéd községekkel együtt 70 ezerre lett becsülve.

A várost északról és keletről az «Avila» hegység szegélyzi, délről és nyugatról pedig a «Guayre» folyó zöldülő völgye, mely a legszebb cukornád ültetvényekkel van telve.

A kevés európain és creolokon kívül a lakosság zömét a spanyol, néger és indián törzsek vérkeverékének ivadéakai képezik, melyek sajnosan bár, de ugylátszik mindhárom fajnak csak rossz tulajdonait örökölték.

Három és fél hónap óta vagyok lakója Venezuela fővárosának; ez egész idő alatt alig tettem egyebet, mint a nép jellemét és természetét tanulmányoztam; hogy mit tapasztaltam s minő fogalmat alkottam magamnak? jobb volna talán elhallgatni; mert félek, ha közlöm, azt képzelik majd otthon és talán mindenütt, hogy én gyűlölettel és nagy haraggal vagyok e nép iránt eltelve s így adok véleményemnek kifejezést. Kötelességem biztosítani mindazokat, kik kis művemet olvassák arról, hogy én e nép iránt semmi gyűlöletet, sem pedig haragot legkevésbé sem táplálok, de éppen úgy mint Mexicó és Cuba sziget leírásánál is szigoruan a tényekhez tartottam magam, itt sem tértem el attól; úgy adom elő a dolgokat, mint a hogy tapasztaltam és a minő benyomást tettek reám; hogy ezek után kritikám szigoru-e vagy nem? azt ítéljék meg önök magok.

Ha Európából avagy Észak-Amerikából közvetlenül jöttem volna Venezuelába, úgy véleményemet — ez országot illetőleg — inkább lehetne elfogultnak mondani s azt lehetne könnyen hinni, hogy mindent európai avagy «Yanke» módon fogván fel, semmi sem tetszik, mi attól különböző.

Én Mexicóból, vagyis azon országból jöttem ide közvetlenül, melynek népéről otthon oly borzasztó dolgok keringtek szájról-szájra, s melyről talán egész Európában azon, bár téves vélemény uralkodott, hogy az összes amerikai államok között legjobban maradt hátra.

Nos hát! én három évig voltam lakója a köztársaságnak; éltem a fővárosban, éltem provincián, csaknem éveket töltöttem őserdőkben civilizálatlan indiánok között, tehát volt elég alkalmam kiösmerni a nép jellemét, a nép természetét, s hogy e néppel való hosszú érintkezés után is (mert hiszen ez idő alatt az első kedvező benyomásoktól kiábrándulhattam volna) minő véleményt tápláltam s táplálok irántuk még mai napig is, azt úgy «Utiképek Amerikából» című művemből, a hazám lapjainak küldött ujságcikkeimből, leveleimből, mint végül jelen kis munkámból is eléggé ösmerik már.

A mint igazságos voltam a midőn vázoltam Észak-Amerikát, Mexicót és Cuba szigetét, épp olv igazságos leszek Venezueláról szólva is; hogy a kép azután, melyet az ország népéről ecsetelni fogok, nem oly ragyogó, mint azt e köztársaság népe kívánná, nem én vagyok az oka, de ők magok.

Mint már előbb emliteni volt szerencsém, Caracas és egész Venezuela zömét is igen kevert népfajok utódai képezik és épp úgy mint Cuba szigetén, itt is alig látni már nyomait a tiszta indiánnak; hogy a rőt bőrűek az egész köztársaságban már mily kevés számban vannak, magok a kormány által kiadott statisztikai adatok is eléggé bizonyítják, midőn azoknak összes számát 320 ezerre vallották be, lévén pedig a köztársaságnak két és fél millió lakosa, az indiánok tehát az egésznek csak 12 százalékát képezik. Mexicóban éppen

megfordított a viszony, ott például Oaxaca államnak 600 ezer lakosa között csak 60 ezer az idegen, a többi mind indián.

A venezuelai indiánok távol a fővárostól, a felső Orinokonál, a Kasiquiare csatornánál Rio Negro folyónál és végül a «Guajira» félszigeten vannak már csak elterjedve, bár elvétve az Orinoko deltáján is találni még egyes «Caribi» családokat, melyek a folyam áradásakor nagy fákon készített kunyhókban tanyáznak s csakis canoékkal közlekednek egymással.

Annál több azonban a tiszta néger, avagy annak fehér és indiánnal kevert ivadéka; hogy ezen igazi zagyvalékból azután nem valami dicső utódok gazdagíták Venezuela lakóit, igen könnyen érthető.

Csunyább fajt, mint a venezuelai férfiak (nem szólok a creolokról), talán soha életemben sem láttam. Azért mondom férfiak, mert bár különös, de a venezuelai nőkre ez állítás teljesen igazságtalan lenne; hogy ennek magyarázata miben kerekesendő, nem tudom; lehet, hogy az ügyesen használt festék is oka annak, de be kell vallanom, hogy igen sok csinos alaku és arcu nőt láttam, sokkal többet, mint Havannában. A venezuelai férfiak közép termetűek, fekete avagy sötét barna színűek s többnyire duzzadt ajakkal s göndör hajjal vannak ellátva, orruk nagyon szabálytalan, a mennyiben a lapos néger és hajlott indián orrnak vegyülékét képezik, szemök kicsi, de nagyon fényes, s ha haragszanak úgy tudják azt forgatni, hogy a «gyilkos» azonnal kilátszik belőlök.

Nagyon feltűnő, hogy a venezuelainak csunya a foga, ezt sem a négertől, sem pedig az indiántól nem örökölte, hanem bizonyára a sok enyvcukor evése vonta maga után.

Egy különös divat uralkodik a venezuelaiak között; épp úgy mint a Yankek nagy része bagózik, ezek egy enyvvel vegyített nyálkás cukrot szoktak órákig rágicsálni, mi a fogaikat természetesen tönkre teszi.

Caracas vidéke különben sok vasat is tartalmaz, a miért vize a fogra szintén kártékony hatással lehet.

A venezuelai (tisztelet a kivételnek) legyen az az előkelő osztályhoz, avagy a csöcselékhöz tartozó (mindég a kevert vérüekről szólok), hirtelen haragu, irigy, részeges és rettentő boszuálló, de amellet feltűnően gyáva is.

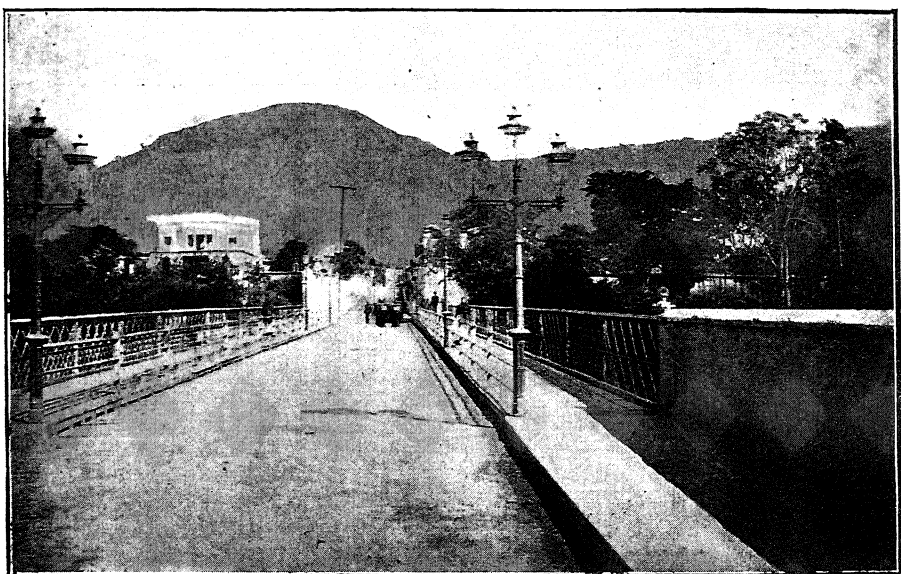
Ellenségeit többnyire orozva gyilkolja le, s ha el is követte a legnagyobb büntényt, legkevesbbé sem bántja a lelkiismeretét, de a büntetéstől sem fél, mert az itteni törvények szerint, a hol a halálos ítélet el van tiltva, úgy sem lehet szigorú.

Venezuelában még a szülő- avagy gyermekgyilkost sem ítélik el többre mint 4, avagy legfeljebb 6 évre, de miután az alatt háromszor is változhatik elnök (törvény szerint minden két évben új elnök választandó) s azok népszerűség-hajhászásból, csaknem kivétel nélkül amnestiát adnak az összes bűnösöknek, ritkaság, hogy a legszörnyűbb gyilkosságok tettese és legnagyobb gazember is egy-két évnél tovább szemlélgesse a börtön falait; ha pedig protekciója van (hiszen itt még a gyilkosnak is van sokszor magas pártfogója) akkor meg éppen egymásután küldheti a másvilágra embertársait, még a haja szála sem lesz meggörbitve.

Naponta látok kocsikázni egy fiatal úri embert, ki büszkeséggel hever a kocsi párnái között, ez már három polgártársának életét oltotta ki, de azért még ma is bíró a törvényszéknél s marad ki tudja meddig.

Ne higgyék valahogy, hogy rendes párbajoknál oltotta ki e szerencsétlenek életét, oh dehogy! ez Venezuelában ösmeretlen valami; sokkal gyávább az itteni ember, semhogy fegyverrel szembe álljon; lelőtte őket egyszerűen, mert nem tetszett a fizonomiájuk, az utolsót — mint mondják — azért gyilkolta meg, mert sétája közben nem volt hajlandó kitérni, bevárta mikor haza tér s a mint kapujába fordult, hátulról lelőtte.

Sehol a világon (már t. i. a civilizált világon, a venezuelai pedig megköveteli, hogy ahhoz számíttassék) nem történik annyi gyilkosság, mint éppen Caracasban. Statisztikailag be van bizonyítva, hogy ezen 70 ezer lakossal bíró

RÉSZLET CARACASBÓL.

fészekben évente több embernek vére lesz jogtalanul kiontva, mint az 50-szerte nagyobb Párisban, hol pedig a bűnkrónikák ugyancsak nem kis számban fordulnak elő.

Egy ferde tekintet, avagy erősebb kifejezés elegendő ahhoz, hogy az illető agyába golyót, avagy szívébe tört várhasson. Meg kell azonban adni — s ez legyen, ha éppen óhajják Venezuelának dicséretére mondvá — gyilkosság rablási szándékból — csakis a legnagyobb ritkaságok közzé tartozik; ebben nem hasonlítanak a havannaiakhoz.

Az itteni rendőrség? no hiszen ez azután az igazi gyilkosok regimentje; ezekkel csakugyan nem lehet okosan beszélni; ha felszólítanak, hogy kövesd őket s te kissé ellenkezel, avagy felszólalsz a jogtalanság ellen, melyet rajtad él akar követni, azonnal Winschestere csövére helyez s minden további szó

nélkül ledurrant, mint a vadász a nyulat; megbüntetve természetesen soha sem lesz, mert a törvény nevében tette, a mely előtt pedig Venezuelában egy-egy emberélet nem jön számításba.

Pisztoly avagy puska durranásokat hallani Caracasban, napi dolog, s alig lesz már figyelembe véve, s ha egy-egy ilyen el is hangzik, a venezuelai cinikusan megjegyzi «otro muerto» — új halott!

Már nekem is volt szerencsém e civilizált városban revolver csöve előtt állani s hogy én nem tartoztam az «otro muerto»-k közé, talán csakis hidegvéremnek köszönhetem.

Miután már ezen velem történt eset is igen jellemző a venezuelaiakra, sziveskedjenek kis türelemmel lenni, hogy elmondjam azt:

«Van egy német ismerősöm, akinek Caracas mellett a szabadban, egy kis vendéglője van; e helyen a németeken és egyéb idegeneken kívül sok venezuelai is megfordul; hogy néhány «Brandival» (ez a venezuelaiak kedvenc szesze) még inkább fölmelegitse úgy is elég forró véré.

Én egy szép délutánon arra vettem sétámat, s hogy kissé felfrissüljek, helyet foglaltam egy terjedelmes fa árnyában üresen veszteglő, de vendéget váró asztalnál, hogy egy limonádé szörpölgetése mellett végig lapozzam a legujabban érkezett német lapokat. A szomszéd asztalnál két venezuelai civakodott valami felett egymással; hogy mi volt tulajdonképen veszekedésük tárgya? azt nem tudom; nagyon elfoglalt az olvasás s így nem figyeltem oda. Amint azonban a német császár «brandenburgi» beszédének végéhez értem — mely Európában oly sok különös megjegyzésekre szolgált indokot — a venezuelaiak lármája engem is kizavart nyugalomból; felkeltem tehát, fizettem s otthagytam a kiabálókat.

Azon pillanatban, amidőn elindultam, hogy a várostól még távolabbra folytassam sétámat, észrevettem, hogy a szomszéd asztal egyik vendége szintén felkel s oda nyújt a másiknak, — ki feltűnő színű sárga kabátot viselt — valamit a kezébe s besiet a vendéglőbe.

Amint sétából visszatértem s elhaladtam ismét a vendéglő mellett, a tulajdonos, ki személyesen ösmert, felkért, lennék oly szives egy perczre befáradni a vendéglő termébe, mert ott az én tanuskodásomra is szükség van. Én ugyan nem tudtam miről van szó, de a vendéglős felszólításának eleget téve, beléptem a terembe.

A vendéglő tele volt néppel, kik kíváncsian állottak körül két mérgesen veszekedő egyént, azonnal ráösmertem a kettőre; ugyanazok voltak, kik kizavartak nyugalomból. Amint az egyik reám ösmert, hozzám fordult s azt mondá a sárga kabátosnak: «hiszen itt van ez az úr is, ki a másik asztalnál ült, ő is bizonyosan látta, hogy váltás végett adtam önnek 20 dolláros arany-pénzt, — nemde uram igazam van? szólt mintegy folytatólag hozzám fordulva.

«Azt, hogy mit adott ez úrnak, nem tudom, de hogy valamit nyújtott kezébe, azt láttam» — felelém a hozzám intézett kérdésre.

A sárgakabátos e szavaim után oly gyorsan, mint a villám vont ki zsebéből egy pisztolyt, annak csövét reám szegezve, a kakast felvonva, vérben forgó szemekkel a következőket ordítá:

«Lelövöm önt, hogy azt merte állítani, hogy ez úr pénzt adott nékem! én nem vagyok tolvaj!»

Látták volna csak, hogy minő gyorsasággal futottak el az őt körülvevő venezuelaiak; az egyik asztal alá, a másik ajtó mögé, sőt volt olyan, aki ágy alá is bujt; én, kire a cső irányozva volt, látva ezeknek gyáva megfutamodását, nem állhattam meg, hogy ajkamat mosolyra ne vonjam.

«Ha ön kívánja, meglőhet» válaszoltam néki «én fegyvertelen vagyok, nem védhetem magam, de mielőtt a gyilkosságot elköveti, megengedi, hogy kijelentsem, miszerint soha sem hittem volna, hogy van venezuelai, ki oly gyáva legyen, mint ön, s fegyverrel támad meg egy védtelen idegent; az én hazámban, Magyarországon, a sértéseket lovagias uton intézik el, itt ugylászik gyilkossággal».

E szavaim valószínűleg felébresztették a bandita ambícióját, mert bár folyton rám irányozta is a csövet, lassan-lassan hátrálni kezdett, míg végre egy utcasarokba befordulva, eltűnt szemeim elől.

A venezuelai népnek ezen elvadultságát én, a csaknem egy század óta dühöngő polgárháborúnak, forradalmaknak és folytonos politikai villongásoknak tulajdonítom.

Hiszen mióta Miranda s a nagy Bolívar (mindkettő creol volt) felszabadították az őt köztársaságot — Perut, Bolíviát, Equadort, Columbiát és Venezuelát — alig mulik el egy-két esztendő, hogy különösen ez utóbbi köztársaság nyugalmat élvezhessen. Örökös pártviszálykodások, elnökök önérdekei s másoknak hatalom utáni törekvése, folytonos dulakodásra s ezzel együtt sokszor a legborzasztóbb kihágásokra ösztönzék a népet, mely azután vad dühében vakon, sem aggot, sem nőt, sem csecsemőt nem kímélve, sorra legyilkolja saját vérét, saját honfitársait.

Azon régi közmondás, hogy «a hal a fejtől szaglik», talán sehol sem bizonyult be jobban és oly gyakran, mint éppen Venezuela legujabb korszakában, melynek elnökei vagy elnök aspiránsai, nem ritkán magok követték el a legnagyobb és legborzasztóbb gazságokat; így 1848-ban Monagos elnökjelölt csak azért, hogy a congresszus tagjai nem voltak véle egy véleményen, hanem «Castro» pártján állottak, néhány ezer csőcselékkel az ülésterembe rontott s mindannyit, kik ellene voltak s nem birtak menekülni, a legkegyetlenebb módon legyilkoltatta.

Hogy minő elnökei voltak Venezuelának, tekintsük csak a legujabb idöket is: Guzman Blanco néhány év alatt 40 millió venezuelai dollárt vagyis 80 millió forint értéket lopott az állam kasszájából. S mit tett a jelenlegi elnök Andueza Palacio doctor? s mennyire becsüli a szerencsétlen ország sok vérrel szerzett törvényeit? igazán érdekes história; megérdemli, hogy tudomást szerezzenek róla s azután fogalmat alkossanak magoknak a délamerikai köztársaságok viszonyairól:

«Folyó év február 20-án kellett volna — törvény értelmében — átadnia az elnöki jogokat az egybegyűlt congresszus tagjainak kezébe, hogy azok azután új candidatiót tüzzenek ki s megejtsék néhány hét alatt az új elnök választását.

A venezuelai törvény szerint csak két évre választatik az elnök, de ha érdemei nagyok, újra választható.

Andueza Palacio doctor, ki mások segélyével, első sorban Rosas Paoloéval a porból emeltetett a legmagasabb polcra, s ki a korhelységbeni ügyességét kivéve, egyéb érdemekkel nem rendelkezett, elég észszel birt ahhoz, miszerint megértette azt, hogy két évi dicsőségének a befejezése után, még a legnagyobb önprotekció mellett sem fog a senátus által újra megválasztatni; kieszelte tehát, hogy legjobb lesz le sem köszönni, vagyis nem bocsájtani az elnöki széket a senátus rendelkezésére.

A szenátusnak, melynek óriási többsége Andueza ellenéből állott, nagyon természetesen, ezen törvénytelen eljárás sehogy sem lehetett inyére s ezért kijelentette, hogy: «Andueza Palacio usurpálja az elnöki széket».

A szenátusnak ezen kijelentésére az lett a válasz: hogy tagjai szétkergettettek s kik menekülni nem birtak — börtönbe vettek.

Ugyanez történt a legfelsőbb bíróságok tagjaival is, kik a doctor ur eljárását hasonlólag törvényellenesnek nyilvánították ki.

Mindenki azt vélte, hogy azonnal ki fog törni a forradalom; Andueza Palacio lecsapatik s mint jogbitorló börtönbe lesz vetve és elítélve, s azután helyre állítva a rend az állam reputációjának is elég lett téve.

Ez azonban nem így történt; Andueza doctor úr, kihez a rendőrség és katonaság hű maradt, sorra elfogatta az ellenségeit; új minisztereket s főhivatalnokokat nevezve ki, san gén tovább bitorolta a hatalmat s elnökből igazi diktátor lett.

Mélyen bent az állam belsejében, a hol a nép magát a katonaságtól biztosabban érzi, akadott egy pár felkelő vezér, ki a népet forradalomra ösztönözi; ezek között különösen Crespo tábornok, Venezuela egykori elnöke érdemel megemlítést; ennek az állam belsejében óriási birtokai vannak s különösen az indiánok között bir hatalmas befolyással. Ő vezetője az egész fölkelésnek s állítólag az Andueza által ellene indított katonasággal már néhány összeütközése is volt.

Bár a csatározásokról igen különböző hírek keringnek, mégis azt hiszem több hónap fog eltelni, hogy a politikai dolgok Venezuelában a régi kerékvágásba jussanak.

Andueza teljesen a volt chilei elnököt Balmasedát utánozza, csak az a különbség, hogy Anduezának eddig jobban sikerült.

A chilei nép, mely úgy politikailag, mint más tekintetben is érettebb a venezuelainál, az elnök ily usurpálását nem tűrhette sokáig s csakhamar megszabadult Balmasedától. A venezuelai azonban annak szolgál, ki jobban fizeti és akitől fél; igazi hazafiságot igen kevésben találhatni.

A «Los Andes» államokban is történt és pedig magának az ottani kormányzónak vezetése alatt felkelés; de állítólag néhány száz ember árán, az leveretett már s teljes nyugalom uralkodik; legalább így commentálják azt a kormánykörök.

Ilyenek jelenleg az állapotok Venezuelában s miután nem tudni, hogy az egész miként fog végződni s mit hoz a jövő — az ipar, földművelés és keres-

kedelem természetesen pang, sőt több vasuti és egyéb vállalatok is kénytelenek voltak felfüggeszteni a munkát, azon egyszerű ok miatt, mert a kormány munkásaikat erőszakkal a katonasághoz vonta be. Több kereskedőház, mely nagy üzleteiről volt eddig ösmert, kénytelen volt bezárni boltját, mert még a napi költségeket sem tudta fedezni.

Hogy az egész békés befejezést nyer-e, avagy rövid idő múlva véres forradalom színhelye lesz-e Venezuela földje? Ki tudná ezt megmondani?

Ezeket közölve, azt hiszem, azon állításom, hogy az itteni népnek elvadultságát, e folytonos forradalmak, polgárháborúk és politikai villongások, megkissé a nevelés hiánya is okozza, közel fog állani az igazsághoz.

Nem lennék azonban teljesen igazságos, ha nem adnék kifejezést azon véleményemnek is, hogy a venezuelaiak, hibáik mellett jó tulajdonokkal is bírnak és be ne ösmerném azt, hogy jó kormányok alatt, szigorú, de igazságos törvényekkel (többek között a halálos büntetés behozatalával, Mexicó példájára), sokat lehetne e népen javítani, mely még csak önállóságának gyermekkorát élén, nem tudja még annak igazi becsét helyesen felfogni.

Miután a venezuelai férfiak karakterét nagyjából ecseteltem s belebocsátkoztam kissé a köztársaság politikai viszonyaiba is, ideje lesz már a gyenge nemről — mely tulajdonképpen első helyen lett volna említendő — is megemlékezni; nehogy kedves honfitársnőim, kik mindenesetre érdekléssel viseltetnek itteni nembeliek iránt, leírásomat egyoldalúnak tartsák.

A venezuelai nők, mint már említettem, sokkal kedvezőbb benyomás tettek reám, mint a férfiak; nemcsak azért, hogy sok csinos van közöttük és ügyesen tudnak öltözködni, de azért is mert igen kedvesek, s háziasságuk bámulatra méltó.

A venezuelai, de különösen a caracasi nő, nagyon visszavonult s otthon ülő, amiért is ritkaság egyet-egyet utcán találni, csakis ünnepnapokon, ha templomba mennek, láthatni egyeseket, többnyire fekete öltönyben hasonló színű mantillával ellátva, végig sietni a járdán.

Feltűnt előttem azon körülmény, hogy az itteni nők soha férjeik társaságában nem mennek, hogy ennek magyarázata miben rejlik, nem tudom, de azt hiszem e különös szokás a spanyol időkből maradt vissza.

A caracassi nő, mely valóban megérdemli sajnálatunkat, általában semmi-nemű szabadságban sem részesül, s alig van más öröme a világon, mint a színház (ha tudniillik van előadás) s az, hogy estefelé, amidőn az idő kissé lehült, kinyithassa lakása ablakait s rácsozat mögött szemlélje az utcai életet, mely bizony — különösen a csendesebb részekben — nem sok változatosságot nyújt.

A caracassi nő sok figyelmet fordít lakására s különösen a virágoknak nagy kedvelője, amiért csaknem minden háznak udvarán, ha kapuja nyitva áll (mi igen ritka eset) igazi kis virágoskert mosolyog a mellette elhaladóra.

A fővárosban, mint általában az egész köztársaságban is, többnyire apró s földszintes házakat, egy, legfeljebb két család számára építenek. E szokás a gyakori földrengéseknek tulajdonítható, melyek ugyancsak gyakran és néha-néha hatalmasan is megrázogatják Venezuela földjét.

Nékem is volt már alkalmam több «Tremblor» dühöngését megfigyelhetni, mely nem egyszer csaknem nyugvó helyemből vetve ki, zavart fel gyenge álmamból.

A venezuelai nők typusa hasonlít kissé a mexicói nőkéhez, csakhogy sötétebb színűek, kevésbé teltek s szemök nem oly nagy s fényes mint amazoké. Természetök nyugodt s feltűnően melancolicus, mi bizonyára elzárkózottságuknak következménye.

A zene Venezuelában úgy a nők, mint a férfiak által is kevésbé lesz cultiválva s miután jó hallásuk nincsen, kedvet sem mutatnak annak tanulásához.

Talán még Észak-Amerikában sem hallottam rosszabb zenét mint itt; a katona zene? ez meg éppen élvezhetetlen, és a sok fuvó eszközeiken, melyek között a néhány hanggal magasabbra hangolt klarinétok a főszerepet játsszák, néha oly irtóztos macskazenét hoznak ki, hogy a kissé finomabb dobhártyával bíró idegen, minden pillanatban azok elrepedésétől félhet. A venezuelai tekintetben igazi hős, mert bátran, sőt az élvezetnek bizonyos nemével állja ki ezen fülei ellen intézett veszélyes harcokat. Szegény! azt képzei, hogy ennek így kell lennie; az ő dobhártyája nem szenved — az már preparálva van ehhez.

A köznép Venezuelában a mexicóinak épp ellenkezője; mert míg a mexicói indián és nagyobbára a mestiz is, minden iránt nagy fogékonysággal bír s különösen az első van bámulatos természeti adományokkal megajándékozva, addig az itteni köznép az erkölcstelenség, durvaság és butaságnak igazi prototípe.

Nincsen falu, de még város sem, melynek lakói háziiparral foglalkoznának; a mexicóiban mindenütt talált cserép, mozaik, fa-faragványok és egyéb oly sok s nem ritkán művésziesen kifejtett háziiparnak itt még legkezdetlegesebb nyomára sem akadunk.

Az itteni köznép, mely — mint már kifejtettem — a sok vérkeverés folytán csaknem teljesen kivetkezte már az indiánt, ma talán kezdetlegesebb viszonyok között él, mint Amerika felfedezése előtt.

Venezuela földje különben ösmert arról, hogy a rőt bőrűek is, kiket a spanyolok első partraszállásukkor benne találtak, talán az összes amerikai fajrokonai között a culturának legalacsonyabb fokán állottak s az egész akkori területen, mely most a köztársaságot képezi, kivéve a felső Orinoko és Cassiquiare csatorna vidékét, hol Humboldt az ősi culturának egy-egy kezdetleges nyomaira akadt, eddig semmi a régi magasabb műveltséget bizonyító építkezési maradványokra nem bukkantak.

A mostan élő venezuelai indián törzsek között — mint már egyszer említettem — egyedül a «caribiek» azok, kikben némi intelligencia találtatott s melyek fegyverei is praktikusabbak voltak s elűtőek a többiekétől, de ezek is annyira üldöztettek a spanyol kalandorok által, hogy messze elvonulva eredeti tűzhelyeiktől, a nomád életre adták magokat.

Az itteni rőt bőrűek között legveszedelmesebbek a «Guajira» félszigeten lakók (Venezuela legészaknyugatibb része), ezek még ma sem tűnnek meg

magok között fehér embert s most is függetlenül «Rosa» nevű indián nő által kormányoztatják magokat. A köztársaságot nem ösmerik el uruknak, s úgy a Caracasból küldött kormányzót, mint egyéb hivatalnoki kar tagjait eddig még mindig legyilkolták.

Az itteniek által a «Guajiriak» emberevőknek tartatnak, bár bebizonyítani senki sem tudja. Nyilaikat, melyeket még ma is használnak, teljesen fából készítik s végeit «Curare» méreggel kenik be, mely a sebesülthez oly irtózatossá hatással bír, hogy azzal a legkisebb karcolás is elegendő, hogy az illető néhány perc alatt megszűnjék élni.

A Guajira indián gyakran hosszúra nőtte körmeit is a rettentő méregbe mártja s egy karcolással elpusztítja ellenségét.

A «Curare» méreg egy növény nedvéből készül s arról nevezetes, hogy csak akkor bír öltető hatással, ha meg lesz főzve; minél gyakrabban főzik, annál gyorsabb hatással bír, míg nyersen teljesen ártalmatlan szer.

E méreg csak vérrel való érintkezés után hat s épúgy mint a kígyó, avagy veszettség mérge, a gyomornak nem árt, sőt az indiánok azt láz elleni orvosság gyanánt használják.

EGY UTCAI HARC CARACASBAN.

Gyorsan, mint a villám, terjedt el az egész fővárosban annak hire, hogy a köztársasági elnök, jobban mondva a dictátor és usurpátor, dr. Raymondo Andueza Palacio úr, látva feje felett lebegni Damokles kardját, megszökött az éjjel s a La Guajirából indult északamerikai gőzössel korán hajnalban New-York felé vitorlázott, hogy azután kényelmesen átsétálhasson Párisba, ahol a megszökött venezuelai elnökre gyöngyölet vár.

A milliókat, melyet két évi uralkodása alatt szerzett, természetesen már jóelőre biztonságba helyezte s így csakis drága személyéről (bizony sokba került Venezuelának) és családjáról kellett gondoskodnia.

Némelyek — s ezek bizonyára ellenségei voltak — azt állították, hogy a doctor úr álutakon s álruhában bujva került La Guajira kikötőbe; mások azonban azt erősítették, — de ezek bizonyára barátai voltak — hogy a katonaság, mely az utolsó pillanatokig hű maradt hozzá, zeneszó mellett bucsuztatta ő elnökségét.

Én nem tudom melyik versio felelt meg a valónak, de hogy a polgárság csaknem kivétel nélkül ujjongott örömeiben e hirnek — már tudniillik a megfutamodás hírének — annyi bizonyos.

Andueza megfutamodása utáni napon a nép félrevezetve «Monagos» szavai által a börtönök felé fordult, hogy kiszabadítsa a politikai foglyokat, kik jogtalanul, csak azért, hogy nem akarták az usurpátort elnöknek elösmerni, már hónapok óta sinlődnek a setét cellák nyirkos falai között.

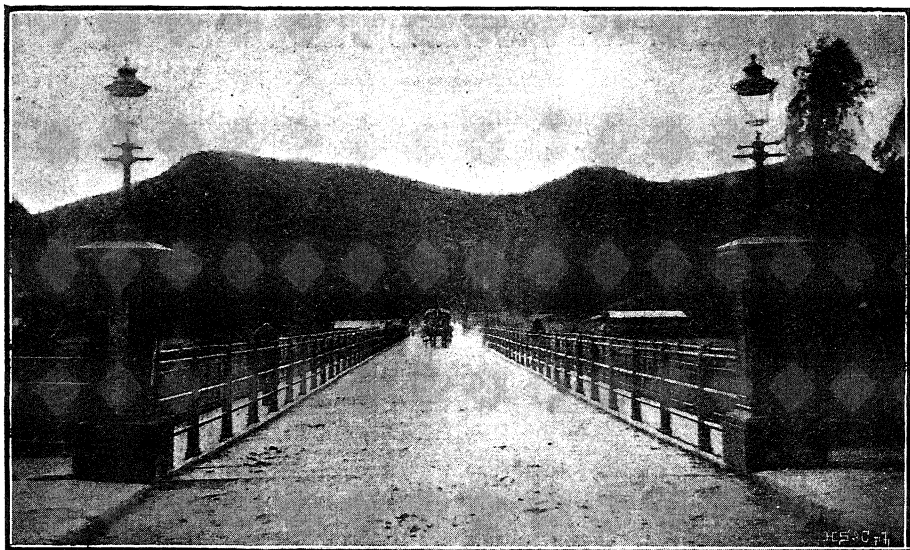
Zeneszó mellett és nemzeti színű lobogókkal közeledett Caracas színe-java, apraja és nagyja az államfogház felé, hogy tanuja legyen azon örömeinek, melyet az érdekelt családtagok a foglyok szabadon bocsájtatása alkalmával nyilvánítani fognak.

Ellenállásra senki sem gondolhatott s így a tömeg minden balsejtelem nélkül, örömnilyánítások mellett, de azért nyugodt tartással közeledett célpontja felé.

De nagy volt a csalódás, mert nyitott kapuk helyett, a börtönök előtt elhelyezve több százra menő katonaságra bukkant a lelkesült tömeg, melyek éppen nem barátságos szuronysegezéssel fogadták őket.

A katonaság parancsnoka egy mezítlábas «Zambo» harsány hangon, de ocsmány szitkokkal vegyest szétoszlásra szólította fel a népet; ez azonban igen természetesen, nem igen volt hajlandó ez első felszólításnak eleget tenni, de kiválogatva maga közül többeket, oly követséggel küldte a tiszthez, hogy engedné meg a politikai foglyok szabadlábba helyezését, melynek megtörténte esetében azonnal szétoszlának s mennek dolgaik után.

Be kell vallanom, hogy csodáltam ez alkalonmmal a caracasi nép higgadságát, hogy ezt vajjon a katonaság által történt váratlan meglepetés avagy más körülmény okozta-e? azt nem mondhatom, de annyi tény, hogy feltűnő nyugodtan viselkedett.

(PUENTE HIENO) VASHID CARACASBAN.

A katonaság parancsnoka végig sem hallgatva a nép küldötteit, iszonyu szidalmak és káromkodások között «pusztuljatok mint a kutyák» volt a leg-
rövidebb kifejezés — sortüzet parancsolt.

A fegyverek eldőrdültek s a pusztítás irtózatossá vált.

Én, ki közel állottam a katonasághoz s így közeli szemtanúja voltam az egésznek (a kíváncsiság engem is a tömeghez csatolt) megboriztam azon jelenetek hatása alatt, melyek a fegyverek eldurranása utáni pillanatban lejátszódtak szemeim előtt.

Közvetlen közelemben egy fiatal ember szíven találva szótlanul zuhant a földre; egy utca sarkán pedig alig néhány lépésre tőlem egy 12—13 éves gyermek emelt magasra egy lobogót s éltette a forradalmat, midőn a gyilkos golyó hátgerincen érte: kétszer fordult meg maga körül, teljesen belecsava-

ródva a zászló vásznába s azután felemelve két kezét — «Anyám, kedves jó anyám! éljen a forradalom!» szavakkal holtan rogyott a földre.

Tovább haladva (mert bizony szégyen nélkül bevallom, hogy bár nem futva, mint a tömeg, de sietve én is kerestem a menekvést; a golyó vak s a legbátrabbat sem kiméli) egy aggot láttam a földön irtózatossággal a jajgatások között vergődni, ennek combját furta át az ólom, s nem volt, ki segélyére fusson, mindenki magával volt elfoglalva, avagy sietett egy biztosabb utcát elérni.

Egy nőt is láttam jajgatva rohanni el mellettem, két kézzel fogva vérző fejét s átokkal sujtva a gyilkosokat, kik okozói fájó sebének.

Az első sortűz után még négy következett, melynek, mint később megtudtam, 30 halott s még több sebesült lett áldozatja.

A szívtelen katonák talán még tovább folytatják e vérengző gyilkosságot, ha lett volna kire löni, de a nép annyira megborzadt a sok halott láttára, hogy néhány perc alatt elhagyta az utcákat s vagy haza menekült, vagy pedig a közel fekvő házak kapuiba rohant, hol a legelőzékenyebb módon nyertek a tulajdonosok által menhelyet.

Hazafelé mentemben egy szürke lovon ülő öreg urral találkoztam, ki magasra emelt kezében pisztolyt tartva, rohant a visszavonuló tömeg felé s igazi fanatizmussal élte Crespo tábornokot s biztatta a tömeget, hogy támadják meg a gyilkos katonaságot, mely még most is szolgálja a gyáván megszökött usurpatort. Több rendőr közeledett feléje, hogy elfogja, egyik már a ló kantárszárát ragadta meg, de meg is keserülte merészségét, mert az öreg felvonva revolverét, egy durranással földre terítette.

A nép megéljenezte őt, de visszatérni s dacolni a katonasággal nem volt senki sem hajandó, az agg tehát maga rohant, mint egy őrült a katonaság felé, néhány lövést intézve ellenük, újra megtölteni fegyverét azonban nem volt többé már ideje, mert egy jól célzott «Remington» golyója lefordította lováról s halva rogyott a földre.

Szegény öreg! drágán kellett megfizetnie fanatizmusát. Mint később hallottam «Rodriguesnek» hívták s Crespo tábornoknak leghűbb barátja volt, mint tábornok szolgált elnöksége alatt s mint hős halt meg érte.

Nyugodjék csöndesen.

Igy végződött az usurpator megszökésének napja. Ő bizonyára tenyerébe nevet s élvezi millióit, a nép pedig átkozza.

NÉHÁNY ÚJ ADAT VENEZUELA LEGUTÓBBI FORRADALMÁBÓL.

Az uszupátor megszökése után az a vélemény uralkodott Venezuela polgárainak többségénél, hogy a forradalomnak vége van s Crespo tábornok, a forradalom eddigi vezére, veszi kezébe a kormány rudját.

Ez bizonyára meg is történik, ha a tábornok nem lett volna oly távol a fővárostól, Caracastól; de így több száz leguányira (egy legua egyenlő egy fél magyar mértfölddel) attól, — Andueza barátai, kik szintén szerettek volna nyesni valamit a kövér koncból (az állam vagyonából), biztonságban ringatva magukat, — egymásután mint a hydrák ütötték fel fejeiket.

Legelőször Villegas doktor úr, majd Luciano Mendoza vitéz tábornok úr, végül Villegas Pulido ügyvéd ur volt oly szerencsés, kezeihez kerithetni a hatalmat s uszupálni néhány hónapon át a megüresedett elnöki széket s raboltatni párthiveikkel a polgárság és nemzet vagyonát, hogy azután, mint az már Venezuelában szokásos, megtömött zsebekkel istenhozzádot mondassanak a drága szülőhonnak.

Hogy az erőszakoskodások, melyeket a katonaság s uszupátorok rendelkezére az ugynevezett hatóságok a polgárság és szegény nép ellen intéztek mily mérveket öltöttek, arról európai embernek alig lehet fogalma.

Kiméletet, ha tudniillik feltételezték, hogy valaki nem barátja az uszupátornak, — senkivel szemben sem ösmertek; lett légyen az illető venezuelai, avagy idegen nemzet fia; nő, avagy gyermek; — akire a kormány, diktátor, hatóság, vagy végül a garázdálkodó katonaság — hálóját kivetette, annak vége volt.

Venezuelaiakról — ha azok politikai nézet dolgában Crespo hiveihez tartozának — nem is szólok, mert azokon annyi jogtalanság történt, hogy ahhoz hasonlót Venezuela története eddig aligha sorolhatna föl. Nemcsak hogy minden ítélet nélkül vették a legsötétebb börtönökbe s lettek összes vagyonaiktól megfosztva, de a tekintélyesebbek gyakran a kormány által felfogadott orvgyilkosok töre alatt múltak ki.

Még az idegen nemzetek polgárai sem érezhették magukat biztonságban e rablósokaság között, mert ellenük is számtalan merénylet intéztetett, úgy maga az uszupáló kormány, mint annak felfogadott bérencei által is.

Mi több, magoknak az idegen államok követeinek és consuljainak is nem egy ízben kellett szó nélkül sértéseket eltünniök, avagy nyugodtan nézniök, hogy hogyan lopják el a hatóságok vagyonukat, avagy hogyan hajtják el a kormány katonái legelő marháikat.

Ausztria és Magyarország képviselője, Wollner consul úr is — ezrekre menő károkat szenvedett, de elégtételt senkitől sem nyerhetett, még német adminisztrátorának testi sérelmeiért sem, kit egy kormányt szolgáló tábornok, midőn az megkötött kezekkel börtönbe hurcoltatott, véresre ütlegelt.

A német miniszternek, gróf Kleistnak idegen nemzetségű kertészét pedig, ki protestált egyes katonáknak a követségi épület parkjában elkövetett vandallizmusa ellen, magában a nagykövetségi palotában — tehát német területen — csaknem halálra sebesítették a felbőszült katonák.

Ezen igazi banditák csoportja pusztítva, gyilkolva, rettentő orgiákat űzve, járta be az ország egyes részeit, — nem kimélve sem aggot, sem nőt, sem nyomorékot, sem gyermeket. Több helyen berontva a házak lakásaiba, nemcsak a butorokat pusztították el s törték össze a törékeny tárgyakat s lopták el az értéket képviselő dolgokat, de a védtelen nőkkel szemben sem ismertek kiméletet; nem egy tisztességes polgár nejét avagy leányait gyalázták meg, de állatias vadságukban néha még annyira is mentek, hogy apró gyermekeket, sőt csecsemőket célpontnak tűzve ki fegyvereik elé, — kacagva puffantották le a szegénykéket.

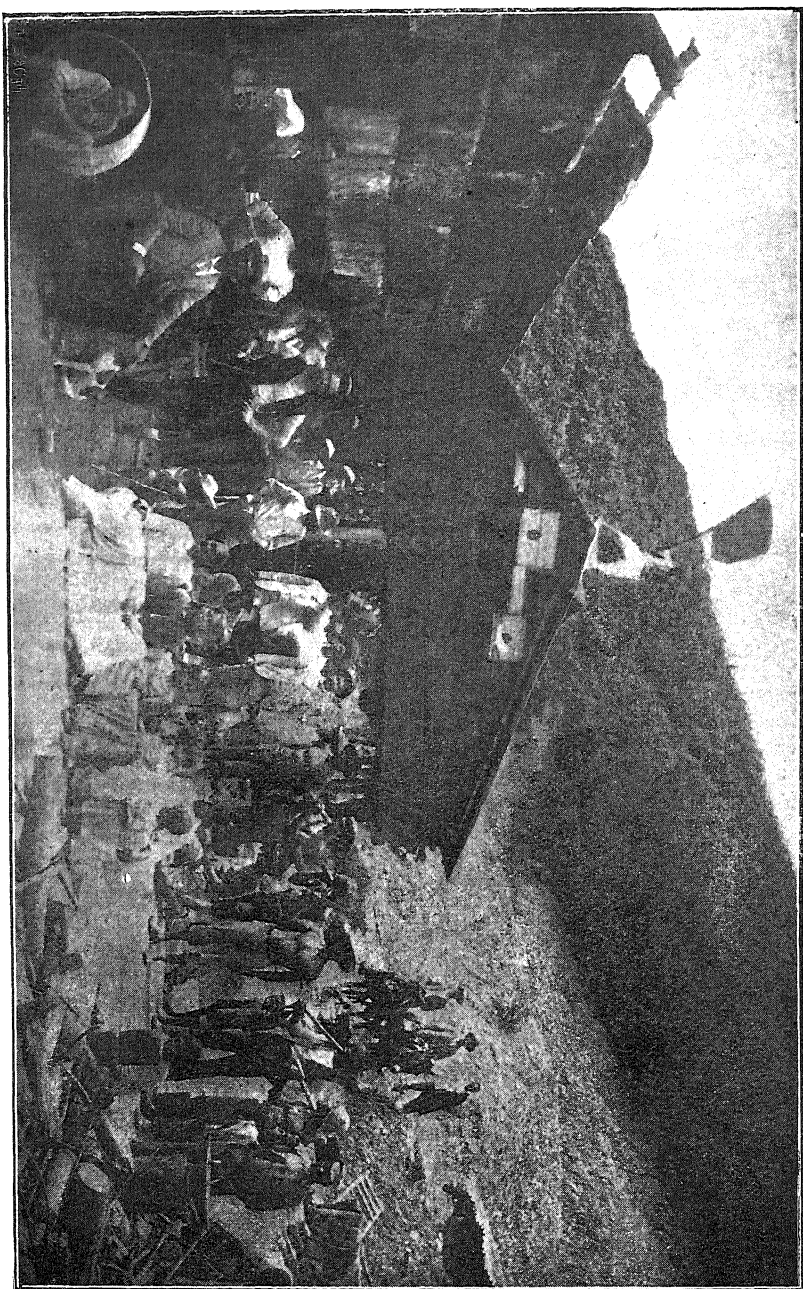
Magam is tanuja voltam Los Teques városkában — egy ittas katona hasonló mulatságának, s csakis a véletlennek köszönhető, hogy a szülei háztól utcára tévedt 6—7 éves gyermek nem lett áldozatja ez emberi szörny fegyverének.

S valjon mit véthetett e kis ártatlan «Mars» vitéze ellen? egyebet semmit mint azt, — mint a vad állat a lövés után maga is kijelentette, «hogy Los-Teques községben született, — melynek polgáraitól tudva van, hogy forradalmi érzelműek — s így ezen eszme csirái már e kis gyermekben is benne lehettek».

Különösen Luziano Mendoza dictaturája alatt — ki maga sem volt egyéb, mint bandita-főnök, — öltöttek a garázdálkodások, rablások és egyéb kihágások óriási mérveket, míg végre egy millió árán, melyet néhány hét alatt lopott a hős generális ur, megszabadult tőle Venezuela.

Mendoza is, éppugy, mint dicső elődei Andueza és Villegas doktor urak, egy szép éjjelen bucsut mondott a drága szülőhazának s a szép francia főváros, Páris felé vitorlázott, hogy Gurman Blanco kollegájával együtt üritgethesse az igazi francia pezsgőt kedves, jó venezuelai honfitársai egészségére, kik oly ostobák, de annál szívesebbek voltak a dicső triumvirekkel együtt őt is átereszteni az ország határán.

Egész köteteket lehetne írni e véres polgárháboru egyes mozzanatairól, melyek mind azt bizonyítanak, mint ahogy egyszer már ki is fejeztem, hogy

TÍPUSOK VENEZUELABÓL.

a venezuelai nép — nézetem szerint — az összes amerikai népek között (Európát nem is említem) nemcsak legerkölcstelenebb, legműveletlenebb, de politikailag is legéretlenebb, s éppen ezen utóbbi gyengeségének köszönheti egyedül azt, hogy elnökei igazi sporttal üzik az állam s polgárság tulajdonának elrablását.

Szerény véleményem szerint, sok század fog még elmúlni és sok viz lefolyni az «Orinocon», míg Venezuela képes lesz az európai államok jelenlegi viszonyait még csak meg is közelíthetni; s ezért teljesen igaza volt a caracasi születésű Bolívar Simonnak, — a nagy felszabadítónak, — midőn művét a sok véres harc után végre befejezni látta, s az öt köztársaság Bolívia, Ecuador, Columbia, Peru és Venezuela a spanyol befolyástól független lett — s megismerte ez utóbbi nemzet népének jellemét; hogy kijelentette, miszerint «Venezuela meg nem érdemelte függetlenségét és fél, hogy maga a nemzet fogja leginkább előmozdítani végelpusztulását».

Bolívár Simon, ugylátszik jól ismerte polgártársait, s tudta minő vérkering ereikben; de nem is kellett soká várnia nemzete hálájára, mert Venezuela ugyancsak szépen visszafizette e nagy ember munkáját; számkivetésbe küldte őt s összes vagyonát elkoboztatta.

A nemezis megbüntette a nemzet hálátlanságát, mert ugyancsak nyög az egymást követő elnökök és uszupátorok uralkodása alatt, kik — épp úgy, mint azelőtt a nemzet Bolívar vagyonát kobozta el — most ők a nemzet vagyonát kobozzák el egymás után; s végül az egész országot a különben is reá spekuláló Anglia kezébe fogják belesangirozni, mely már ma is úr az Orinoco déltáján s Yuruari állam gazdag aranybányáiban, s csak alkalomra vár, hogy Bolívar — város — a régi Angostura is belekerüljön kelepccéjébe, s akkor azután jó éjszakát Venezuela, az Orinocót csak hírből fogod majd ösmerni.

De térjünk a forradalomra.

Crespo tábornok, ki állítólag 26—30 ezer emberrel rendelkezett a köztársaság legnagyobb részén győztesen vonult át, bár egyes nagyobb helységeken erős ellentállásra is talált.

Különösen Puerto Cabello, Valencia és Victoria bevétele került nem kis munkájába, mert ezekben őszpontosították az uszupálók csaknem összes felmaradt haderejüket. Legborzasztóbb volt azonban a harc Villa-Cura város utcáin, hol néhány óra alatt ezernél több kormány-katonája lelte halálát.

Szemtanúik a következőképpen adják elő e borzasztó harcot:

«Crespo tábornok katonái Villa-Cura város házaiban és azok udvarain voltak elrejtve; az ellenség, vagyis a kormány serege, mely Villa-Cura felé közeledett, semmit sem tudott a dologról; de arról sem volt még tudomása, hogy a forradalmárok már elérték a várost, sőt igen távol hitték őket attól. Nem sejtve tehát a veszélyt, mely környezte őket, zeneszóval s vidáman haladtak be az utcákban; alig volt azonban a kormány katonaságának zöme a város közepén, midőn a «Catedrál» tornyának harangja, mely jel volt Crespo serege részéről a harc kezdetéhez, megkondult (mintha csak a párisi Bertalan éjében lett volna), s az ablakok, kapuk és háztetők egyszerre meg-

teltek fegyverekkel s elkezdődött a mészárlás. Látva a kormány katonái a kelepécét, melybe belejutottak, futva kívántak megmenekülni; de későn volt már minden törekvés, mert minden oldalról be voltak kerítve s lövésekkel fogadva. A harc két óráig tartott s ezalatt a kormány ezernél több katonát vesztett. Iszonyu jelenetek játszódtak le az utcán, s maga a kormány embereit vezénylő tábornok, Zuluaga úr is életét veszti ez ütközetben. Néhol egész hegyeket képeztek a hullák, s a vér nagy patakonként folyt végig az utcákon, stb. stb».

Ez alkalommal tömérdek fegyver, élelmiszer és fogoly került a győztes tábornok birtokába.

A foglyok amnesztiát kaptak, de köteleztettek Crespo sorai alatt harcolni tovább; vagyis elhagyni a barátot s az ellenséghez szegődni.

Igen gyakori dolog ez Venezuelában, sőt természetesnek tartatik; nemcsak közemberek, de tábornokok is hasonlólag cselekesznek; csak azon különbséggel, hogy utóbbiak nyereszkezdésből, míg előbbiek kényszerűségből teszik; de mit is lehessen várni e szegény s ostoba néptől, ki marhamódjára hajtatott el tüzhelyétől a katonasághoz; hol azután fegyvert adtak kezébe s ráparancsoltak, hogy löjjön; bánja is ő, hogy kire lő, reá nézve mindenki ellenség; és ebben teljesen igaza van; neki bizony az egész háborúból más haszna nem lehet, csak sebesülés avagy halál; zsoldját úgy sem kapja meg soha, azt az elnök urak avagy a miniszterek teszik zsebre, hogy növekedjék a tőke párisi tartózkodásukhoz, mely minden ambiciózus venezuelainak végső vágya.

Igazán! nem csodálható, hogy az ilyen katona garázdálkodik s lop, a hol lehet, de miből is éljen egyébből; sem zsoldot, sem ennivalót nem kap, természetes tehát, hogy erőszakkal kell elvennie azt, a mire életfentartásához szüksége van — avagy ha becsületesebb — koldul. Hogy néha a szükségnél is többet lop — szintén nem csodálható — vezérei jó példával járnak elől, kik pedig urak s pénzük is van elég, hát ő, ki szegény s nyomorog, ne tehetné-e azt jogosabban?

Körülbelől így gondolkozhatik a szegény venezuelai katona, kit, ha megtekintünk, igazi koldus ruhájában s meggondoljuk azon borzasztó strapácziót s nélkülözéseket, melyeknek ki volt az egész háboru alatt téve, megesik rajta szivünk és sokat megbocsájtunk neki, a mit kényszerűségből elkövetett.

Villa-Cura bevétele s a tömérdek veszteség, melyet az usurpáló kormány szenvedett, csaknem életerejét vágta el. De Villegas Pulido ügyvéd úr, ez időszzerűleg diktátor, minden erejét felhasználta, hogy szétszórt seregeit összeszedje s azokat Los-Teques városka körül összpontosítsa.

Az összes haderő körülbelül 4000 emberből állott; a katonaság a magasabb pontokon és utak mentében helyezkedett el a város körül; a fősereg előőrsei a Valenczia felé szülő országút mentén fekvő korcsmát «Puertas Morochas»-t szállották meg, míg a hadsereg zöme «Carrillos» tábornok vezérlete alatt Los-Canales telepénél foglalt állást.

Az egész városban el volt terjedve annak hire, hogy Crespo tábornok közeledik seregével, s néhány nap alatt megérkezik Los-Teques városka határához.

E hír, — bár titokban — nagy örömet okozott az egész polgárság között, sőt mi idegenek is (néhány hó óta én is lakója voltam a városnak) alig vártuk a tábornok megérkezését, mert ő vele a nyügöt, a kormány katonáit is lerázzuk nyakunkról, s végrevalahára ismét szabadon mozoghatunk.

Meg kell itt jegyezmem, hogy az egész forradalom tartama alatt, csaknem ki volt halva a város, senki sem mutatkozott az utcán, hol a katonaság tanyázott s folytonos szekaturának s inzultusnak volt kitéve az ember és annál inkább mi, Los-Teques-beliek, kikről igen jól tudta a kormány serege, hogy csaknem kivétel nélkül forradalmi érzelműek vagyunk.

Ugy látszik az usurpáló kormány hadseregének vezérei is tudták már, hogy Crespo közeledik, mert nagy nyugtalanság uralkodott a katonaság között; minden pillanatban futárok érkeztek, kik az ez alkalommal Los-Tequesen székelő hadügyminiszternek hoztak híreket.

Ugy Los-Teques polgárai, mint a kormány katonái csalódtak, a midőn azt hitték, hogy Crespo seregével csak néhány nap mulva fog megérkezni; ott volt ő már «Los-Colorados» mellett, anélkül, hogy észrevette volna valaki, a távirda-sodronyok elszakítottak s így jelenlétének közlése lehetetlenné vált. Egyszerre csapott a kormány-sereg előőrseire, kik még távol gyanitva az ellenséget, nyugodtan heverték sátraik alatt.

Holdvilágnál, este 9 órakor kezdődött a harc, s reggeli 4 óráig tartott.

A kormány serege teljesen megsemmisítettet, s a maradék, vezéreivel együtt futva menekült Los-Tequesen át Caracas felé, mely már utolsó menhelye volt az usurpátor hiveinek.

A hadügyminiszter — nagybátyja a diktátornak — ugy látszik, korán megérezte a veszélyt, mert még az éj folyamán oldott kereket Los-Tequesből, s megkerülve Caracast egyenesen La Guajira kikötőbe futott, hol «Holland» egyik gőzösére szállva, vitorlázott el; bizonyára szintén Páris felé igyekszik most. — Körülbelül reggeli 6 óra volt, midőn a kormány szétvert hadseregének maradéka futás közben elérte Los-Teques-t; semmit sem pihéntek, igen sürgős lehetett utjuk, Crespo nagyon is a sarkukban volt már.

A 4000 katonából — mely még 24 óra előtt Los-Teques környékén volt elhelyezve, alig maradt meg 500—600, a többi vagy elesett, megsebesült, vagy pedig elvetve fegyverét, a hegyek közé menekült, sokan voltak olyanok is, akik harc közben átfutottak az ellenség sorai közé.

A halottak számát több százra becsülték s még többre a sebesültekét, kiknek nagy része már a reggel folyamán vánszorgott be Los-Tequesre, hogy a forradalmi érzelmű lakosságnál menhelyet s alamizsnát könyörögjön, talán éppen azoktól kérve «contávost» avagy «mediot», kiket még tegnap inzultáltak.

A lakosság el is helyezte őket egy nagy épületben s mindent megtett, hogy e szerencsétlenek fájdalmaikra enyhülést nyerjenek.

Hiszen ők nem voltak annyira hibásak, mint vezéreik, ők csak kényszerűségből segítették az usurpátorokat, miért ne könyörültek volna tehát rajtuk.

Különösen a tigrisszívű «Carillos» tábornok serege szenvedett irtózatosan az 1500 emberből, melylyel még néhány óra előtt rendelkezett, alig maradt meg 30—40-nél több.

E szörny seregének elpusztulása igazi szerencse volt Los-Teques város lakóira, mert nem egy ízben jelentette ki e szívtelen tábornok (fél néger, fél indián vérből származott), hogy mielőtt befejeződik a háboru, boszut fog állani e forradalmi érzelmű városon, vagyis szabad lopást és szabad garázdálkodást enged katonáinak.

Az egész lakosság istenhez fohászkodott, hogy mentse meg a veszedelemtől és isten meg is hallgatta imájukat, mert csaknem teljesen elpusztult a veszélyt hozható katonaság, s maga a vezér is csak nehezen tudta megmenteni nyomorult életét.

Később elfogták őt La Guajirában, éppen midőn hajóra kívánt szállani; visszavitték Caracasba, s most ott sinyli gaszágait egy sötét börtön nyirkos falai között.

GUAJIRA FOLYÓ CARACAS MELLETT.

Carillos szerencséjére, Venezuela törvényei tiltják a halálos ítéletet, mert különben elfogatása után, azonnal felmagasztaltatott volna egy száraz fagalyjára, hogy táplálékot nyújtson az éhező «samuroknak» (dögkeselyűk), melyek körmére igazán régen méltóvá tette már magát.

Ez emberi szörny, az egész vidéknek réme volt, s nem egy férfi s nő orozva meggyilkoltatása terheli lelkiösmeretét s csak a legutóbbi csatározások alatt is, igazi háremmel rendelkezett, melyek személyei a legkétesebb múlttal dicsekvő némberekből állottak s így természetesen, táborá naponta a legocsmányabb orgiák s tivornyák színhelyét képezé.

Alig, hogy a szétvert kormányhadak megfutamodott katonáinak töredékei áthaladtak a városkán, felvonattak a nemzeti színű zászlók s a lakosság ünnepi öltönybe bujt és rakéták puffogatása, zeneszó mellett várta a győztes forradalmi vezér megérkezését, ki nyolcezer ember élén közeledett Los-Teques felé.

A nők, kik hónapok óta szenvedtek önkéntes házi börtönt; vigan nevetve, ujjongva s legszebb ünneplő ruhájukat öltve fel, siettek ki az utcára, hogy ők is kivegyék részüket az örömben, melyre már oly régen vártak.

Nem is váratott soká magára a diadalmaskodó vezér, mert alig hogy elhagyták a várost az utolsó menekvők (Crespo időt engedett nekik, nem akart — mint mondá — több polgárvért ontani) csakhamar megjelent lovas testőreivel együtt a város sorompójánál hatalmas serege élén, már előre is leemelve széles panama-kalapját, üdvözlendő az elébe siető polgárságot és virágokat szóró hölgyközönséget, melynek egyik fehérbe öltözött küldöttsége, virágfüzérrel koszoruzta meg őt.

Crespo tábornok magas, marcziális napbarnított alak, kinek arczán az indián vér (bár kevert vérű szülék ivadéka) erős kifejezést nyert, egyenes tartásáról azonnal kilátszik a harcedzett katona, bár arcvonásai jó és szelid benyomást tesznek is a szemlélőre. Feltűnt előttem azon körülmény, hogy tisztikara között tömérdek idegen, európai nemzetbelieket láttam, s különösen vezérkarában a főbb állásokat franciák, németek s olaszok foglalták el, így többek között a tüzérség parancsnoka «Monte Cattini» olasz, főtörzs orvosa Pietri pedig (most miniszter) francia nemzetbeli, végül egyik legbefolyásosabb s legbátrabb tábornoka Wiedemann, német volt. Ily körülmények után, érteni kezdettem a nagy diadalokat, melyeket Crespo a kormány felett mindenütt aratott.

Crespónak ezen utolsó győzelmével a forradalomnak is vége lett; Caracasig nyitva állott már előtte az út, s ő másnap, a nép ujjongásai s éljenzései között be is vonu't a fővárosba.

Igy végződött Venezuela legutolsó forradalma, s most béke uralkodik.

De hogy meddig tart az?

Ki tudná azt megmondani?

Ha valaki, ugy leginkább Crespo van hivatva arra, hogy kiemelje nemzetét a sárból, s ha lehetséges, még meg is mentse a végelpusztulástól; azért tehát, mint olyannak, kitől a köztársaság a jelen körülmények között sokat várhat, — az új kongresszus összejövetelével a legtöbb kilátásai vannak az elnöki székre, s megválasztatását minden jó venezuelai hazafi szívből kívánja is.

En pedig azt kívánom Venezuelának, ne következze be legnagyobb fiának, Bolívárnak jóslata, — ne pusztuljon el, — de igyekezzék minden tekintetben a többi civilizált nemzetek sorába jutni s bebizonyítani az utókornak, hogy néha nagy emberek is tévedhetnek.

„ACAPULCO!”

UTÁN elhaladtunk Puerto-Angel és Puerto-Escondido kikötők előtt, anélkül, hogy azokban horgonyt vetettünk volna, hajnali négy órakor megállottunk «Acapulco» szép öblének torkolatánál.

A gőzös néhány fűtytyel jelezte megérkezését és hasonló jelekkel kérte az orvosi vizsgálatot, mely — mint már egy ízben megjegyeztem — az Európában dühöngő kolera folytán az összes Csendes-tenger partján fekvő köztársaságok kikötőjében a legszigorubban eszközöltetett, s mely körülmény nem egy ízben hozta ki sodrából a csakis északamerikai dolgokat dicsérni tudó gőzhajó nem igen művelt tisztí személyzetét.

Az orvos, tekintettel az igen korai reggeli időre, kissé késett a megérkezéssel s így a gőzös természetesen várni volt kénytelen annak megjövetelére s ezen körülmény már elegendő volt arra, hogy az északamerikai hajó tisztikara, Mexicó hivatalos közegeit, annak összes lakosaival együtt, az utasok jelenlétében, a legcsúfabb módon szidalmazni kezdette és oly rágal-makkal illette Mexicó népét, hogy e rágal-mak nekem — bár idegennek, de e nép őszinte barátjának — arcomba szóktették a vért.

A hajón egyetlen mexicói sem utazott s így egy hazafi sem védhette nemzetét ezen érdemtelen vádak ellen; én azonban, ki több évet töltöttem e köztársaságban s élveztem annak vendégszeretét s most is oly szándékkal utaztam ez országba, hogy benne maradjak néhány évet, meg nem állhattam, hogy komoly hangon védelmembe ne vegyem Mexicó népét és határozottan vissza ne utasítsam e vádakát, melyek egy orvos néhány negyedórai késése miatt egy egész nemzetet jogtalanul illettek. Ez alkalommal azt is megjegyeztem, hogy én néhány évvel ezelőtt megérkeztem egy német «Lloyd» társulati gőzhajón New-Yorkba s nem kevesebb, mint másfél órát vártunk az északamerikai orvos megjelenésére és pedig vészmentes időben, de azért a német tisztí karnak még csak eszeágába sem jutott szidalmazni az északamerikai hivatalos közegeket, avagy éppen vádolni igazságtalanul az egész nemzetet.

E megjegyzésemet a spanyol nyelvet jól beszélő parancsnok szemébe mondtam, ki alig birta palástolni zavarát és különösen akkor vörösödött el a különben is rákpiros arcú commandans, mikor még azzal bővittem ki beszédemet, hogy: «e társulat részéről, mely Mexicó kormánya által erős subventiót élvez és így lekötöztette e köztársaságnak, e nemzet iránt több loyaltást vártam volna el».

Végre megérkezett az orvos s a többi révhatósági közeg is és mi a vizsgálat eszközlése után, minden további akadály nélkül behaladtunk «Acapulco» természet által alkotott kitűnő kikötőjébe és csakhamar partra szállottunk.

Miután e városka volt tengeri utamnak végpontja, összeszedve összes málháimat s nem a legjobb emlékekkel telt kebellem az északamerikai hajó személyzete iránt, vendéglőt kerestem, hogy néhány napig kipihenhessem elég hosszú utazásom fáradságait.

Kiszállásomkor egy hordár-féle vállalkozott podgyászom szállításához és Acapulco egyetlen vendéglőjének felkereséséhez. A kis Hotelt csakhamar el is értük s én teljes ellátásért egy mexicói pessoban alkudtam meg naponta annak előzékeny tulajdonosnőjével, ki e rendkívüli olcsó áron egész tartózkodásom alatt oly jól tartott, hogy én dacára a roppant hőségnek (Acapulco Mexicó egyik legmelegebb városa) mely a kikötőben honolt, csakhamar hízásnak indultam.

Acapulco városka 8—9 ezer lelket számlál s régente Mexicónak a Csendes-tenger partján legfontosabb kikötője volt; ma azonban sokat veszített már fontosságából s ugy Masatlan mint Manzanillo kikötők által tulzárnyaltatott.

Legnagyobb hátránya Acapulconak az, hogy magas, csaknem áthatolhatlan hegység választja el a mexicói fensíktől, ezért még mai napig sincsen vasútja, mely tengeri kereskedelmének uj lendületet adhatna.

Tervezve van ugyan, hogy az «Interocéanique» vasut, mely Veracrusból kiindulva a főváros érintésével már Guatlaig van kiépítve, Acapulcoig legyen meghosszabbítva; de e terv kivitele ugylátszik még nagyon is a jövő titka, mert a vállalkozók éppen az előbb említett hegység (cordillerák) sziklabérczei miatt annyi nehézségekbe ütköztek, hogy teljesen lemondtak a reményről valaha mozdonynyal Acapulcoig juthatni.

Nézetem szerint csakis óriási kerülőkön lehetne e városkát a fővárossal sini összeköttetésbe hozni, de kérdés, hogy e rendkívüli költségek, melyben a munkálatok kerülnének, valaha visszaszerezhetnék-e a befektetett tőkét? Azon kevés áru, mely a fővárosból a köztársaság belsejéből ide küldetik, csak öszvérek hátán és küzdve a legnagyobb nehézségekkel szállítható.

Guatla állomás még hét napi járásra fekszik Acapulcotól s csak ezen ponton át juthat az utas a fővárosba; természetesen Guatlaig is öszvér hátán nyargalva és nem egy izben téve ki életét a legnagyobb veszélyeknek; nem annyira — a legtöbb európai író által oly sokat emlegetett — mexicói rablók és banditák miatt, melyekkel én még eddig egyetlen egyszer sem találkoztam s több mint három évet éltem és sokat barangoltam az egész köztársaságban, mint inkább a sziklás és szűk lejtők miatt, melyeken egy csekély botlása az

öszvérenek, elegendő, hogy úgy az, mint gazdája is biztos halálát a mélység fenekén lelje.

Acapulcóban beszéltek, hogy néhány hó előtt egy angol utas lett áldozata e rossz utaknak, ki szerencsétlenségére ezen ut irányát választotta a főváros felé való utazásához. Természetesen az idegen lapok Mexicóban, e szegény ember halálát is banditák boszujának tulajdonították s cikkeiket mindenféle abszurdumnál abszurdumabb commentárokkal fűszerezték s újra felujtították a mexicói banditákról Európában szárnyaló meséket.

Igazán csodálatos, hogy még a legujabb művekben és pedig elsőrangú szerzők által írottakban is, mint például Hesse Wartegh művében is, csaknem minden cikkben említés van téve a veszélyes ladrónik és banditákról, kik állítólag az országutakat ellepik s veszélyeztetik az utasok biztonságát.

Én nem kértem Hesse Wartegh urat, hol szerezte tapasztalatait, mert néhány hét alatt, a mennyi időt ő Mexicóban töltött, sok tapasztalatot szerezni nem lehet, de azt kénytelen vagyok kijelenteni, hogy e különben kitűnő tollú író jóhiszeműségével nagyon felült egy-egy nagy fantáziával bíró elbeszélőnek, ki félelmetgerjesztő, de valótlan históriáinak ecsetelésével jó hívőre, de még jobb leiróra talált benne.

Mint mindenütt a világon, úgy Mexicóban is van sok rossz ember, kik között természetesen sem a rablók, sem a banditák nem hiányzanak; de azt állítani a mexicói országutakról, hogy hemzsegnek a rablóktól (ladrones) és banditáktól (bandidos) s hogy a postakocsi (diligenzia) utazások ezek által veszélyeztetve volnának; valósággal mesebeszéd s midőn a mexicói viszonyokkal csak némileg ösmerős egyénnek, kell hogy ajakára vonja a mosolyt, s akaratlanul is azon gondolatra juttassa, hogy ha az író e dolgok leírásánál ennyire eltért az igazságtól, a többinél sem maradhatott hű a tényekhez s ne jusson azon meggyőződésre, hogy olvasott ugyan egy igen szépen és érdekesen írt mesét, de illetékes leírást egy országról és népének szokásairól semmi esetre sem.

Eleinte nekem is az volt szándékom, hogy úgy magam, mint podgyászom számára is öszvéreket fogadok s azokkal folytatom utazásomat a főváros felé; e tervről azonban lebeszéltek acapulcoi ismerőseim, azt ajánlva, hogy várjam be a St.-Francisco felől 10 nap múlva érkező parti gőzöst s térjek vissza Puerto-Angelbe, honnét Oaxacán át, a meddig már a vasut megnyílt, könnyebb a főváros felé a közlekedés.

Annyira jól éreztem magamat ezen rendkívüli olcsóságáról nevezetes és kitűnő levegővel bíró városkában, hogy «Munnusuri» család, régi pochutlai ismerőseim tanácsát szívesen követve, tíz napig voltam Acapulconak vendége.

A tíz nap alatt, melyet e városkában töltöttem, ugyancsak bebarangoltam Acapulco környékét s nem egy cocus pálma, liget avagy citrom és narancserdő árnyékában pihentem ki erős gyaloglásaim fáradalmait, lehűtve szomjamat a pompás ízű gyümölcsök levével.

Acapulco hetenként küld egy-két hajó rakomány citromot és narancsot San-Diego és San-Francisco kikötőkbe, honnét azután az északamerikai unió belsejébe továbbittatik s kitűnő áron jut vásárra.

A cocus gyümölcse magában Acapulcuban lesz felhasználva, s jó szappanná és olajjá gyártva; avagy nagy mennyiségben eladva mint hűsítő ital; magam is igen megszerettem a cocus-dió tejét s nem volt nap, hogy abból néhány itcével meg ne ittam volna.

Feltűnt Acapulcóban azon körülmény, hogy indián lakosai között sok zambora (fél indián, fél néger) akadtam, melyek a spanyol időből származó rabszolgáknak az indián lakossággal kevert utódait képezik. Ily lakosságot találni Mexicóban igen ritka eset és pedig azon egyszerű oknál fogva ritka, mert ez országban soha sem volt megengedve a rabszolgák és négerek behozatala és azért valószínű, hogy Acapulcuban, melyhez szárazföldön át mindig oly nehéz volt a közlekedés, csakis a spanyol kormány tudta nélkül, tehát titokban üzetett az embervásár.

PUERTO-ANGEL KIKÖTŐ ÉS POCHUTLA VÁROSKA.

A San-Francisco felől érkező parti gőzös rendes időben érkezett meg s én elbúcsúzva Munnusuri családtól és többi Acapulcoban szerzett új barátaitól, este 6 órakor elindultam Puerto-Angel felé.

A hajóutazás Acapulcotól—Puerto-Angelig rendesen csak 20 órát vesz igénybe, de gőzhajónk, melynek nevére már nem emlékszem, mert igen exotikus vala, oly régi s rozzant alkotmány volt, hogy néhány század előtti bárka módjára haladt csak előre, s régen megérdemelte a pensiót, avagy hogy elhelyeztessék valamelyik északamerikai muzeumba; e lassu menet folytán, mi délutáni 4 óra helyett csak éjfél után érkeztünk meg Puerto-Angel kikötője elé s horgonyt vetettünk.

Megérkezésünk után egy negyed órára a fedélre lépett régi ismerősöm és barátom Barella révkapitány, több kávé termelő birtokossal, kik közül többen — a viszontlátás örömében — igazi testvéri szeretettel öleltek át s azonnal asztalhoz ültettek s meghívtak néhány pohárka borra, melyeket csaknem kivétel nélkül egészségemre üritettek; különösen Munnos és Castannaga barátainak volt nagy az öröme, már veszve hitt pajtásokat, kiről azt terjesztette a fáma — hogy mint ezer más — úgy ő is áldozatja lett a venezuelai véres forradalomnak, a legjobb egészségben viszont láthatni.

Reggeli 5 óra volt, mikor «Barella» kapitány ladikján elhagytam a hajót s csakhamar kiszállottam Puerto-Angel apró révében, hogy egy hozzám csatlakozó nagyobb társaság kíséretében tovább nyargaljak Pochutla felé.

Vigan folyt útunk Pochutláig, természetesen gyakran becognacozva útközben; úgy éreztem magamat mexicói barátaim közt, mintha csak otthon lettem volna; és valóban Mexicó nem is egyéb számomra, mint második honom, a hol megértének s talán szeretnek is kissé, mert a nélkül, hogy hizelegnék nekik, igazságosan ítélem meg az itteni állapotokat.

Pochutlán, Eckstein barátom házához szállottam, ki a legnagyobb vendégszeretettel fogadott és semmi áron sem engedte meg, hogy két nap előtt folytathassam útam «Pluma-Hidalgo» kávételepek felé.

Eckstein barátom házában Halla Károly (az első műben említett magyar származású Halla Károly) úrral is találkoztam, ki San-Franciscoban lakik s csakis «Alianza»-telepének látogatására jött meg, melyet jelenleg leg-idősebb fia kezel.

Halla úrnak is nagy volt öröme viszont láthatni, azonnal áthozatott kereskedő házából (Pochutlán kereskedőháza van) néhány tucat palack pilseni sert, melynek leve bizony a rekkenő hőségben, mely e városkában honolt, gyorsan le is folyt a mi szomjas torkunkon s általános kívánságra megeredt az én nyelvem is, elbeszélendő venezuelai élményeimet s utazási tapasztalataimat.

A Pluma-hidalgói kávételepek között «Concordia» telep volt első hely, hol néhány napot töltöttem. «Barenquy» régi barát gyanánt üdvözölt és sok újat mondott el a «Camilla»-telepet illetőleg — melynek birtokától — volt társam. L . . . rosszakaratu machinatiója folytán nagy betegségem folyamán oly csúf módon megfosztattam.

«L felhasználva sárga-lázam után bekövetkezett beszámíthatlan egészségi állapotomat — félig örült helyzetemet, — egy már elkészített contractust íratott velem alá, melynek erejénél fogva, én társaim javára lemondottam összes jogaimról». «Midőn egészségem némileg javult, s én tudomást szereztem meglopásomról, minden módon igyekeztem a dolgot kiegyenliteni s megmenteni vagyonomat, de már későn volt».

«L nemcsak hogy gyalázatosan kijátszott, de nagy betegségem alatt még atyám előtt is be mert vádolni (biztosra vette, hogy meghalok s nem védhetem magam többé!?) s oly gyalázatos rágalmakat szórt reám, hogy én később atyám leveléből értesülve azokról, lovagias elégtételt voltam tőle kénytelen kérni».

BOLIVAR LOVASSZÓBRA CARACASBAN.

«Segédeim egyike a valódi gavallér, Mihalovics Józsi bátyám volt, ki felkereste ez urat s nevemben a hazug rágalmakért elégtételadásra szólította fel». «L gyáván visszautasította a kihívást és kijelentette Mihalovics barátom előtt, hogy párbajra szólításom miatt feljelent a bíróságnak. E szavak Józsi bátyámat is kihozták sodrából és nem éppen udvariasan hozta tudomására, hogy gyáva ember! és hogy jövőben ne merészelje átlépni háza küszöbét, mert ajtaja előtté mindig zárva marad».

Nem akarok hosszasan foglalkozni ezen odiozus ügygyel, mely alig érdekli nyájas olvasóimat, de mégis, hogy magyarázatát leljük azon ténynek, hogy oly gyorsan hagytam el szép reményekkel megindult vállalatomat, — a kávétermelést, — s megfosztattam az általam létesített szép «Camilla»-telep birtokától — és pedig akkor, a mikor már közel voltam fáradságos munkám gyümölcsét arathatni; — szükségesnek véltem röviden bár, de hiven az igazsághoz ecsetelni a tényezőket, melyek szerzett csekély vagyonom rögtöni elvesztéséhez hozzájárultak, jobban mondva egyedüli okai voltak.

Ez okok voltak fő indokai Mexicóból való rögtöni elutazásomnak is; szégyeltem magam, hogy idegen földön honfitárs által lettem megcsalva; nemzetem nevén pedig nem akartam skandalumokkal foltot ejteni, mi mindenestre bekövetkezett volna, ha például más satisfactio hiányában (megtagadott minden elégtételt) izgatottságomban tetteleg bántalmazom az egyedül kutya-korbácsra méltó L t.

Rögtön s örökre elakartam hagyni ez országot, melynek népét annyira megszerettem, de melyben egy honfitársnak áldozatává lettem, s más vidéken, avagy országban, ahol senki sem ismer, keresni uj tanyát.

Egy évig voltam Venezuelában, e szerencsétlen földön, s már csaknem kétségbe estem, hogy a kiűtött forradalom miatt semmi komolyhoz sem kezdettem; a legnagyobb küzdelmeken mentem át, hogy megkeressem napi kenyeremet; mi pedig ugyancsak nehéz volt a véres polgárháboru alatt, amikor a viszonyok az egész köztársaságban a legrendezetlenebbek voltak s maga az ember is minden pillanatban veszélyben forgott.

Valóságos letargiába estem, — s ez állapotból atyám biztató levelei vontak ki; hosszú szunyadás után, újra felébredt bennem az ambitió s kedv a munkához; gyorsan elhatároztam magamat, hogy leküzdve vagyonom elvesztése feletti szégyenérzetemet, visszatérek Mexikóba s uj és komoly munkához kezdek.

Mint látják tisztelt olvasóim, vissza is tértem, e szép országba s éppen utban találnak annak fővárosa felé, s ha szivesek lesznek odáig elkísérni figyelmükkel, úgy még bátor leszek e paradicsomszépességű ország egyes vidékein tett néhány érdekes kirándulásom élményeit is ecsetelni önök előtt és közölni, hogy tulajdonképpen mitevő vagyok Mexikóba s hol ütöttem fel újra sátorfámat.

„PLUMA-HIDALGO“ KÁVÉTELEPEK.

Pluma-Hidalgo név alatt egy elég nagy kiterjedésű colonia értendő, melynek lakói legnagyobbbrészt kávétermeléssel foglalkoznak.

E telepek, melyek körülbelül 10—12 négyszögmértőföld területen és elég szétszórva vannak elhelyezve, alig 15—20 évvel ezelőtt lettek megalapítva.

Természetesen az első években nagy nehézségekkel küzdöttek az úttörők, az első telepítők, míg a kávétermelés iránt felkeltették az érdeklődést a mexicóiak előtt; ma azonban már, napról-napra annyira szaporodik a termelők száma, hogy Pochutla kerületben, melyhez Pluma-Hidalgo is tartozik, alig lehet már valamit érő földet találni.

Ez utóbbi körülmény indított engem is arra, hogy Mexicónak más vidékére vándoroltam jó földet keresendő.

A pluma-hidalgói kávétermelők eleintén csaknem kivétel nélkül mexicóiakból állottak; az idegen elemek csakis az újabb időben kerültek e vidékre, az elsők között volt a már említett ismerősöm és barátom Halla Károly úr is; ma azonban már az európaiak viszik a vezérszerepet s az összes nagyobb és értékeesebb telepek ezek kezeiben vannak.

A nagyobb telepek közé tartoznak: Concordia, Mercedes, Alianza, Progreso, Monte-Cristo, Miramar, Union és legujabb időben volt telepem Camilla-telep.

Különösen a Halla Károly úr birtokát képező «Alianza»-telep érdemel megemlítést, nem annyira nagysága, mert csak százezer plántával bír, mint inkább azon mintarend miatt, a mi benne honol és azon kitűnő kezelésért, melylyel azt gazdája vezeti.

Az utolsó évek kávékivitelének évi átlagát e Zonáról 30—40 ezer métermázsára tehetjük, a mi körülbelül 4 millió forint értéknek felelne meg.

A pluma hidalgói telepeknek központját a tulajdonképpeni «Pluma-Hidalgo» apró község képezi, mely elég nagy, terjedelmes térből s néhány jelentékeny forgalmu kereskedőházból áll.

Hetenként egyszer és pedig a hét szent napján, vasárnap vásár tartatik e téren — hol több ezer ember, többnyire munkásai a kávé-coloniáknak — jönnek össze, hogy heti szükségleteiket fedezzék, avagy hogy cukornád-pálínkával oltsák szomjukat.

E vásárokon sok részeg embert találni Pluma-Hidalgon, a mikor, dacára a rendőrség szigorának, végzetes végű verekedések sem tartoznak a munkások között a ritkaságok közé.

Különösen a Miahuatlan város vidékéről származott «mestizek» (fél fehér, fél indián) a mesterei a «machete»-kés használatának, s részeg állapotukban nem egy vérbeli társuknak, avagy tisztavérű indián munkásnak vérént ontják ki azzal, hogy azután vagy Sn.-Juan de Ulua erőd (Veracruz mellett) fogságába kerüljenek 10—15 évre, vagy pedig, hogy Yucatán félsziget déli részén fekvő büntető coloniára deportáltassanak, hol többnyire áldozatai lesznek e vidék gyilkoló levegőjének.

A tulajdonképeni Pluma-Hidalgo község egy a tenger színe felett 4500 láb magasságban fekvő terasse alakú síkon fekszik, a legszebb kilátással a tőle mintegy 14 leguányira (7—8 mértföld) fekvő beláthatatlan Csendes-oczeánra.

Pluma-Hidalgotól kezdve folyton emelkedett utam s bérbe vett öszvéreimnek ugyancsak nagy munkájukba került legyőzhetni a nehézségeket, melyekkel a nagy fárasztó utazásban meg kellett küzdeniök.

Három órai ut után elértem a kristálytisza vizű «Copalita» folyamat, melynek szép s tropikus növényzetben gazdag völgyén terül el a pluma-hidalgoi telepek határát képező és a nevét a folyamtól nyerő «Copalita» kávételep.

Martinez Pablo úr, e telep tulajdonosa, nem volt otthon s így csak neje s gyermekei fogadhatták üdvözlétemet; nagy örömömre Martinez asszonyság kis villásreggelit tálalt elibém, melyet én, mint rendesen minden ennivalót, a legnagyobb étvágygyal fogyasztottam el.

Miután öszvéreimet is megabakoltattam kissé, tovább folytattam utamat a tizezer lábnál magasabban fekvő «Sn.-Pedro en Alto» község felé.

Az átkelés a Copalita folyamon mindig elég nehézségekkel jár, nem annyira a víz mélysége, mint inkább annak gyorsasága és azon nagy kövek miatt, melyek a folyam fenekén fekszenek s az átkelő állatnak lábai alá kerülnek.

Esős időben néha hónapokon át, nem lehet rajta ló avagy öszvér hátán átkelni; ilyenkor a lengő függőhídon át, mely felfutó növények (vejucu) száraiból van fonva, kell elég nehézségekkel küzdve átgyalogolni az utasnak, magával cipelve a nyeret s podgyászt s azután hosszú kötelek segítségével átusztatni az állatokat.

Daczára, hogy a ló avagy öszvér a kantarra alkalmazott kötél vonása által úzás közben nagy segítséget nyer, még is nem egy ízben megtörténik, hogy az átvont állat utólérve a víz erős áramlata által tovább sodort nagy kövektől, vagy holtan terül el a folyam partján, vagy pedig nagy sérüléseket és ütéseket szenvedve, hosszú időre hasznavehetetlenné lesz.

Ez alkalommal ugyan a folyam nem volt megáradva, de még is elég tömeg vízzel s gyors áramlattal iramodott tovább s csak kevésbé mult, hogy málháimat szállító öszvéreim fel nem borítottak általa.

Elhagyva «Copalita» folyamot, kezdődik a legnagyobb s legnehezebben megmászható emelkedés, melytől minden idegen útas, ki először jár, a vidéken, megretten és alig képes megérteni, hogy azon málhával megrakott állatok feljuthatnak.

Száraz időszakban vagyis télen, könnyen megbirkózik ez úttal még a legsúlyosabb málháthordó állat is, mert nem csúszik és szokva van a hegy-mászáshoz; nyáron azonban, a mikor bekövetkeznek az esők s nincs nap, hogy hatalmasan meg ne eredjenek az ég csatornái, s az utak sikamlósak avagy feneketlen sárral boríttatnak be, erre nyargalni avagy ló és öszvér háton árút vagy málhát szállítani, valóságos állatkinzás.

A mexicói kormány segíteni óhajtván e nehézségeken, már Benito Yuares elnök idejében kívánt Miahuatlantól, — Pluma-Hidalgo érintésével — Pochutla városkáig, illetőleg Puerto-Angel révig kocsutatót építeni; jobban mondva meghosszabbítani a tengert, az Oaxaca—Miahuatlani országutat.

Miahuatlantól néhány mértföldnyire már készen is volt ez út, s egy-két év alatt be is fejeződött volna, ha közbe nem jön Yuares halála.

G elnök kormányra jutásával a munkálatok abba hagytak s az e célra biztosított összeg, épp úgy mint ezer és ezer más összeg is, mely közcélra volt szánva, ez ur zsebeibe vándorolt.

G volt elnök ur arról nevezetes, jobban mondva volt nevezetes, mert már meghalt, hogy néhány évi kormányzása alatt nem kevesebb, mint 20—25 millió pessoval rövidítette meg a köztársaság vagyonát, s csaknem teljes nyomorba sodorta az egész országot. Szerencse, hogy Porfirio Diaz lett elnök, ki igazán vasmarokkal vezette s hála az égnek, vezeti még mai napig is az ország kocsijának rudját és rövid idő alatt rendbe hozta a köztársaság ügyeit s így Mexicó lankadó hitelének is ujra teret hódított Európa államainak pénzpiacain.

A „SIERRA MADRE“ BÉRCEI KÖZÖTT.

A Copalita folyamot elhagyva, kezdődnek a tulajdonképeni «Sierra Madre» hegység bércei, melyek között a keskeny ösvény néha 10 ezer, sőt 11 ezer láb magasságu ormokon halad át, míg «San Pedro en Alto» községbe jut.

Az ut idáig igazán érdekes és különösen egyes magasabb pontjairól nagyszerű a kilátás a távolban kéklő oceánra, melyen egy-egy füstölő pont jelzi a gőzhajókat, melyek ki tudja, mely vidék felé vándorolnak.

Copalitától 2000 láb magasságra, tehát mintegy 6—7 ezer lábnyira a tenger színe felett, még lombfa erdők között (melyek törzsei többnyire különféle folyondárokkal avagy érdekes parasita növényekkel, melyek között a többféle színű Orchideák nem kis számban szerepelnek, vannak megrakva) halad a vándor; e magasságtól kezdve azonban a lombos fák ritkulnak már s csakhamar a leggyönyörűbb fenyvesek által váltatnak fel, melyek örökös árnyékot vetnek az utra.

E magaslatokon ép úgy mint a növényvilág, az állatvilág is teljesen megváltozott; lent a Copalitánál, kajdácok s egyéb remek színű melegvidéki madarak, a nagy csőrű «Pico Real»-al és apró zümmögő s tündér színekkel fénylő Colibrikkal együtt élénkitik a fák és bokrok zöld lombjait, míg emitt, a keselyűk és sasok ütöttek tanyát, hogy zsákmányul ejtsék az eltévedt nyulat avagy fiatal őzikét; lent a Copalita völgyén, a jaguárok, onkák és ~~tigris-maeskák~~, friss prédát keresve barangolják be az elhagyatott bozótokat, itt fent a fenyvesekben, coyotték és rókák keresik a szerencsétlenül járt teherhordó marhák hulláit, hogy azok bűzös maradványain a dögkeselyűkkel vivjanak harcot, mert ezek a legjobb falatokat szándékoznak tőlök elrabolni. A völgyben a legremekebb színű pillangók és szitakötők repkednek ide s tova, keresve egy-egy méz édességű virágkelyhet, a fenyvesekben legfeljebb a hangyák gyűjtenek serényen táplálékot, nem egy harczot víva a hangyabolyba betolakodó idegen vendégekkel, melyek között az Európában ismert cincérek és szarvasbogarak sem hiányzanak.

Délutáni 5 óra volt, amikor elég fáradtan megérkeztem «San Pedro en Alto» falucskába, mely — mint már megjegyeztem — aneróid barometeremmel eszközölt méréseim szerint, több mint 10 ezer láb magasságban fekszik a tenger színe felett.

San Pedro en Alto falu lakosai vastag serapékba (meleg gyapju takarók) voltak burkolva s így eléggé védve az érzékeny hideg ellen, mely bizony engem is ráöszöntött meleg köpönyegem felöltésére.

E helyen a köd csaknem örökös ; téli időben, kora hajnalban úgy a dér, mint

CUBA SZIGET

Egy urilak Cuba sziget belsejében.

fagy is fehér lepellel borítja a magasabb s északi szélnek jobban kitett pontokat ; e lepel azonban a nap első sugarai által csakhamar feloldatik s ismét friss zöld az egész táj.

Régi ismerősöm, kinek kunyhójában Camilla-telep felé tett utazásaim alatt már nem egy éjszakát töltöttem, Don Esteban Peralta tisztavérű indián házában kerestem éjjeli szállást ; a gazda félig ittas állapotban volt, de dacára ezen nála nem éppen ritka helyzetnek, azonnal megismerte Don Ugeniőt (az «E» betű kiejtésére soha sem birtam megtanítani az indiánokat) s oly

bensőséggel ölelt át, hogy én egy alkohol szagától illatos indián puszinak lettem csaknem áldozatja.

Valódi harcot kellett Esteban úrral vívnom, hogy rá ne nyomjon legalább homlokomra egy zaftos és cuppanós csókot s hogy megszabaduljak annak tulságos baráti ölekezéseitől; egy saskeselyű nem tartja jobban prédáját karmai között, mint engem a viszontlátás örömének hatása alatt ölelő karjaiban Sennor Peralta.

Szerencsémre megérkezett Esteban ur élete párja s véget vetett ezen valódi drámai jelenetnek, melynek egyik hőse ugyan én voltam, de melynek főhatását a néző közönségre mindenestre azon lepergő könyvek szemlélése idézte volna elő, melyek Don Esteban szemeiből mint zápor eső csöppei hullottak alá.

De természetesen nem annyira a nagy öröm hatásának nyilvánításaként, melyet az ő érző kebelében Don Ugenió, már csaknem elveszettnek hitt barátja szerencsés visszatérte idézett elő, mint inkább a szesz hatásának következménye gyanánt, mely sokszor minden komolyabb indok nélkül is kifacsarja az érzékenyülő ember szemeiből a nedűt.

Ismertem egyéneket, kik ha kissé mélyebben pillantottak be a pohár fenekére, minden indok nélkül gyermekek módjára zokogtak s a hulló könyvek nem ritkán a záporosó cseppjein is túltettek.

Don Esteban talán még tovább is ölelgetett volna, ha el nem ragadja őt tőlem kedves oldalbordája, ki talán féltékenységből a jogosan csak őt illethető ölelgetések miatt, két, tortilla gyúráson megizmosodott öklével oly hatalmas lökést adott Esteban barátom hátán, hogy annak erős esés való következménye, s annyira kiábrándította örömeiből a jó urat, hogy az — megvetve az egész háládatlan világot — fekve maradt s rögtön mély álomba merült és csakhamar mindenféle variációkon keresztül menő hangokon kezdett horkolni, mely éjjeli zene természetesen elrabolta egész éjszakám nyugalmát.

Kora hajnalban hagytam el «San Pedro en Alto» falut, hogy folytassam utamat Miahuatlan városka felé.

Aki először jár ez utakon, látva a Sierra Madre bérceinek alakulásait, azt képzei, hogy San Pedron az utnak legmagasabb pontját érte el és e csalódásban még azon körülmény is megerősíti, hogy e falutól kezdve tényleg kissé lefelé haladunk; ez azonban nem tart soká, mert elérve egy kristálytiszta vizű pataknak völgyét, ismét nagy és meredek emelkedés áll előttünk.

Három órai folytonos emelkedésen való nyargalásom után, végre San Miquel faluba jutottam, mely község sárkunyhóival a Pochutla Miahuatlani utnak legmagasabban fekvő helysége.

San Miquel faluban oly erős északi szél fujt, hogy ősztvéreim alig birtak előre haladni, szerencsére itt vége szakad az emelkedésnek s az ut vagy egyenesen az ormok tetején, vagy csekély lejtővel lefelé vonul tovább.

San Miqueltől kezdve valódi svájci tájak mellett nyargaltam, ahol völgyek, rétek, sűrű fenyvesek s itt-ott sziklahegyek a legszebb harmoniában következtek egymás után; patakok, tavak és vizesések is oly nagy mennyiségben vannak e vidéken, hogy az ember csaknem szép Tátránk mélyében képzei magát, a

hol a természet alkotásának remekei talán az egész föld kerekén a legszebben vannak koncentrálni.

Körülbelül négy órát nyargaltam ily bámulatos szép tájak mellett és mondhatni, hogy San Miqueltől kezdve elég jó utakon, amikor végre elértem San José Pacifico községet.

Ez az utolsó pontja a Sierra Madrenak, a honnan, tiszta időben még látni lehet a tengert; tovább menve azonban már teljesen elveszítjük szemeink elől s egész utunkon viszont nem látjuk többé.

Öszvéreim nagyon kivoltak fáradva s így dacára, hogy e nap Miahuatlánig szándékoztam jutni, le kellett tervemről mondani s az éjszakát e rongyos falunak még rongyosabb sárkunyhózába tölteni s tortillával és vízbe főtt fekete babbal megtölteni éhező gyomromat.

«San José» a leghidegebb község az egész vidéken s azért ugyancsak dideregtem az egész éjjelen át, s csakis kulacsom tartalma, a cognac, melyből gyakran szopogattam, tartotta fel bennem a szuszt s némileg a meleget is.

A reggel dermesztő és ködös volt, én azonban be nem várva a meleget kölcsönző nap feljövetelét, korán hajnalba utnak eredtem s lassu ügetéssel folytattam utazásomat Miahuatlan felé.

Mintegy 6 leguara (3 magy. mérföld) Miahuatlan városka előtt, még jó magasán a Sierra Madre bércei között, mintegy 8500—9000 lábra a tenger színe felett, van egy pont, melyen az út áthalad s mely örökké emlékembe marad. A hányszor csak erre utazom — ez pedig már gyakran történt — megállítottam lovamat avagy öszvéreimet, kipihentem magam kissé s mindenkor megilletődve bámultam azt a gyönyörű panorámát, mely mintegy varázsütésre jelent meg szemeim előtt s ott mélyen álltam, mint egy új tündérország terület el.

Tollam sokkal gyengébb, semhogy ezen kép szépségét ecsetelni képes lenne; nem is vállalkozom e nehéz munkára, mert sikerre úgy sem számíthatok; azért hát csak röviden annyit jegyzek meg, hogy mintegy 3 ezer lábra álltam fekszik a szépségéről híres miahuatlani völgy, megvilágítva a feljövő nap első arany sugarai által s hogy én, legalább 30—40 négyszögmérföld területű rónát városaival, falvaival, folyamaival és patakjaival, melyeket a legszebb zöld színű rétek vesznek körül, madártávlatból és a leggyönyörűbb keretben látok magam alatt; leborítva, egyetlen felhőtől sem foltozott kék ég által.

Elképzelem magamnak, hogy míg én itt fent a felhők között járok s ázom az esőtől, mely csak úgy zuhog nyakam közé s fázom a jéghideg köd hatása alatt, mely már egész testemet megdermesztette, addig miahuatlani, ejutlai, ocotlani és oxacai barátaim vékony kabátkába sétálgatnak ott lent e kedves városok utcáin és virányos terein, törülve a verejtéket, a nap hevétől izzadásnak induló homlokukról.

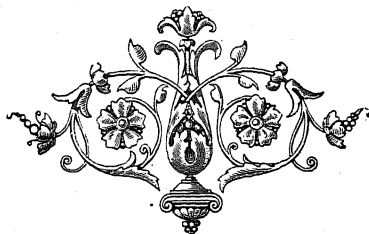
Oh ha csak már én is ott lent s közöttetek lehetnék! Szívesen eltüröm a meleget s az izzadság sem ellenségem.

Mindenki, aki e kilátás szépségében gyönyörködhetik, de akinek a hideg

ép úgy átjárta testét, mint az enyémet, hozzám hasonlólag vágyat fog érezni, minél gyorsabban lekerülhetni oda, ahol a nap meleg sugaraival új életet ad a természetnek, ahol a virágok kelyhéből a legkellemetesebb illat száll a légbe, ahol a kis éneklős madarak legkedvesebb daláikkal csicseregnek, ahol izletes ételekkel és jó italokkal rakott asztalok és végre kitűnően megvetett ágyak (ebben ugyan gyakran csalatkozunk) várnak a Sierra Madre bércei között ázva, fázva és éhezve három napot töltött, fáradt utasra.

Vége hat órai nyargalás után Miahuatlánba voltam; a nap melegétől ereimbe új vér kezdett pezsegni s én úgy éreztem magam, mintha újra születtem volna s halhatatlan költőnk szavaival felkiáltottam:

«Mit nekem te zordon Kárpátoknak
Fenyvesekkel vadregényes tája?
Tán csodállak, ám de nem szeretlek
S képzetem hegy-völgyedet nem járja.
Lenn az alföld, tengersík vidékén
Ott vagyok hon, ott az én világom». stb.

MIAHUATLANTÓL—OAXACÁIG.

Miahuatlanban Miguel Harquin ösmerősöm vendéglőjébe szállottam, ki épp úgy, mint többi mexicói barátaim nagy örömmel fogadott s tőle telhetőleg mindent megtett, hogy kellemesen és kényelmesen érezzem magamat házban.

Miután néhány órát pihentem, felkerestem több barátomat; különösen Don Antonio Rojas kereskedő, kivel azelőtt üzleti összeköttetésbe állottam, üdvözölt szívesen a viszontlátás örömére.

Miahuatlan városka hatezer lakossal bir, kik között a köznép nagyobbára «mestez» származásu s mint már megjegyeztem, sok tenni valót ad a rend-
őrségnek.

Mondhatni Miahuatlan az utolsó pont, ahová a spanyolok eljutottak s összekeveredtek az indián lakossággal, e városkán túl már csakis tisztavérű indiánok laknak, kik félelmükben a spanyol inváziótól a sikről és folyamok völgyeiről felmenekültek a bércek közé s távol a civilizációtól — csaknem a legujabb időkig is — megmaradtak régi primitív állapotukban.

Mióta azonban megszűnt Mexicóban a spanyolok uralma s az indigenák a többi nemzetiségekkel hasonló szabadságot élveznek, természetesen változtak már kissé a viszonyok is; az indián most már le mer jönni a völgybe, meglátogatja a városok vásárait, némi kereskedést űz és hogy megértsék a városban, kissé spanyolul is megtanul, de azért anyanyelvét, az indián nyelvet, kiváló előszeretettel használja.

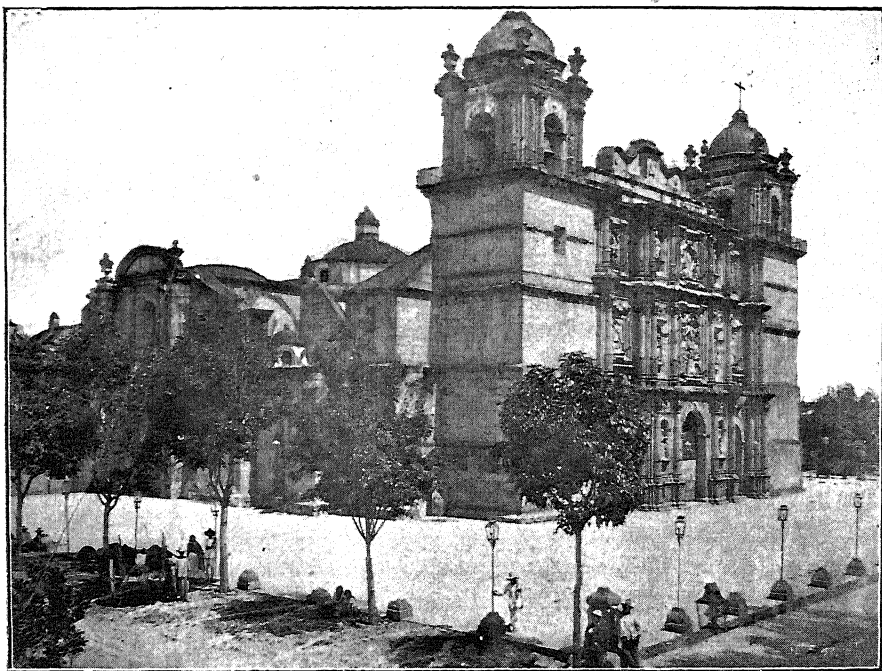
Természetesen a sierrába (a bércek között) még ma is ezer és ezer oly indián van, különösen nők között, ki soha sem hagyta el faluját s a fehér embert csak hírből ismeri, s ki előtt a spanyol nyelv épp oly idegen, mint előttem a Caffereké avagy Zulunégereké.

Vallás dolgában is nagyon hátra vannak bizony ő kelmék, állítólag katolikusoknak kellene lenniök, legalább azt erőszakolták rájuk, de ők e vallás dogmáiból épp oly keveset tudnak, mint őseik tudtak Columbus és

Cortes Amerikába érkezte előtt. Még ma is az «idolo» bálvány-isteneknek hódolnak inkább s nincsen kunyhó, melynek legalább egy ily védszentje ne lenne.

Vannak ugyan nagyobb falvak, a Sierrában 5—6 ezer lakossal, ahol templom is van (bár többnyire romba dülve) s pap is lakik; de itt meg a pap, épp úgy mint nálunk Erdélyben az oláhok között a pópa, a műveltségnek legalacsonyabb fokán állván, éppen nincsen hivatva arra, hogy e népet bevezesse a civilizáció titkaiba, avagy hogy kiváló szolgáltatokat tehessen a keresztény egyháznak.

Az indián pedig igen tanulékony s mint a gyakori példák mutatják, némi vezetéssel a legnagyobb foku műveltségre is szert tehet.

A «CATEDRAL» OAXACÁBAN.

Igy például Juarez, volt elnök, kinek kiváló tehetségét és rendkívüli szervező képességét még legnagyobb ellenségei sem tagadhatják, egyszerű Sierra-indián szülők gyermeke volt, ki a spanyol nyelvet tanáraitól, a jezsuitáktól tanulta először.

A jezsuiták, mint Ravailacból, belőle is eszközt akartak céljaikhoz teremteni s belevezették titkaikba, megösmertetve vele a «cél szentesíti az eszközt» elméletét is. Ritka eset, hogy e setét lovagok csalódjanak valamiben avagy valakiben, de Juarezben csunyán csalódtak, mert ő megtanulta ugyan ez elvet, de megismerte egyuttal annak veszélyeit is s mert szerette honát és a szabadságot, amikor hatalomra jutott, kiüzte e rend lovagjait az egész köztársaságból s megalapítója lett Mexicóban a liberális kormányrendszernek.

Visszatérve a Sierra-indiánok között élő papokra, egy velem történt apró históriát leszek bátor önöknek elbeszélni:

«Egy alkalommal bolyongásaim közben, mélyen a bércek közt fekvő s több mint hatezer lakossal bíró «San Agostin Lo Siche» indián falut látogattam meg. Elképzelhetik, mily nagy volt meglepetésem, vasárnap, mise és prédikáció helyett, a papot és hiveit csatajáték tüzében (épp úgy mint nálunk az apró iskolás gyermekeket) találtam a templom előtti téren. Mikor bemutattam magam a Sennor Curának, erősen dicsekedett előttem, hogy nádból készült puskái és ágyui a délelőtti folyamán már sok font puskaport elfogyasztottak és hogy nincsen egyéb vágya mint az, hogy egyszer lejusson Oaxacaba s az első rangu esztergályosnál fakatonákat rendeljen meg, «de nem ám kicsiket, hanem legalább is egy váza magasakat» és hogy teljesen felszerelt tűzértségnek is kell közötte lennie, melyeket ő azután felállítat a templom terére s mint tábornok maga vezetendi az ütközet főbb mozzanatait».

Nem állhattam meg, hogy el ne mosolyodjam ezen egyházi férfi gyermekes tervei felett s ne gondoljak akaratlanul is azon szolgálatokra, melyeket e különben jó lelkületűnek látszó pap egyházának tesz.

Kitudja, mily nagyszerű tábornoki tehetség szunnyad «Lo Siche» község papjának reverendája alatt s nem-e csak az impulsus hiányzik, hogy abból egy második «Hidalgo» bontakozzék ki?

Az egészből egy örömem mégis volt és pedig annak biztos tudata, hogy e pap bár nem él nagyon hivatásának s nem is hint sokat az isten ígéből nyája közé, semmi esetre sem rontja a népet, de mint igazi gyermek — játszik a gyermekekkel.

Miahuatlántól kezdve utamat kocsin (diligencián) folytattam Oaxacaig, s ezért a Pluma Hidalgon bérelt öszvéreket innét visszaküldöttem.

Don Pancho L'Arannaga megkapta Plumáról küldött táviratomat s időre megküldte a kocsit; mikor leszállottam az öszvérről, katonásan jelentkezett Don Antonio főkocsis (minden diligenciának legalább két kocsisa van) hogy «szolgálatjára áll Don Eugenionak s az elindulást az ő parancsaitól teszi függővé».

Kora hajnalban már utban voltunk Ejutla városka felé s miután az utak a száraz időjárás folytán elég jó karban voltak, a hat öszvér, mely a kocsi, jobban mondva a Noé bárkája elé volt fogva, ugyancsak gyors vágatással haladt e őre.

Én azt hittem, minden pillanatban darabokra törik ezen diligenciának csufolt alkotmány, mely az idő vas foga következtében már rettentő dőcögős s rémitő rozszant állapotban vala.

Minden tornászati tudományomra szükségem volt, hogy magam a már régen foltozást igénylő kocsiipárnak között fentarhassam, természetesen nem egyszer csapva oda fejem a kocsi oldalára alkalmazott vas alkatrészekhez, melyeknek azután homlokomon hetekig társam maradt kék foltok lettek következményei.

Igy tartott a pegasusi vágatás mintegy két óra hosszat, míg végre egy hegyhez (La Costa) értünk s a mulák (öszvérek) csak lépésbe folytathatták a meredeken át utjokat.

Délelőtti 10 órakor a hegytetőn fekvő «El Zopilote» (dögkeselyű) nevű kurta korcsmánál állottunk meg, hogy öszvéreink kissé kipihenhessék magokat és hogy Don Antonio és társa néhány pohár «Tepachéval» olthassák a sok kurjantástól és betóduló portól szomjassá lett torkukat.

Kocsisaim példáját én is követtem s miután elfogyasztottam egy skatulya sardiniát, magam is jóízűen hörpintettem ki egy nagy pohár cukorszeszt.

Ejutla városkát délután 2 órakor szerencsésen elértük, sem Ladrones, sem Bandidos nem veszélyeztették utamat; H . . . W . . . már bizonyára néhány nagy veszélyekkel egybekötött rablókalandon ment volna át, melynek főbb mozzanatait természetesen a legügyesebb tollal ecsetelte volna.

Szinte kívánom már, hogy egyszer én is szentől-szembe álljak banditákkal és utonállókkal, hogy személyesen meggyőződhessek azon félelmet gerjesztő dolgokról, melyeket a legtöbb európai utazó ír rólok.

Ejutlán, Salmeron ur vendéglőjébe szállásoltam el magam; gazdám egy egész tánctermet bocsájtott rendelkezésemre, melynek butorzatát egy tábori ágy, egy rozzant szék és kétszeres visszhang képezte, nos meg egy kép, mely egy teljesen ösmeretlen szentet, talán szent Habakukot ábrázolta s mely, mint Salmeron ur előttem szerényen bevallotta, az ő mesteri ecsetének vala alkotása.

Bámultam ezen eddig teljesen ismeretlen mester tehetségét, de még inkább e ritka szent ábrázatját, mely úgy mereszté reám szemeit, mint Jónásra mereszthette a cethal, mielőtt lenyelte a szegényt.

Éjjel sok mindent összeálmodtam; megjelent előttem Szt. Habakuk, Jónás és a cethal is, sőt Noé bárkáját is láttam lebegni az Ararat-hegy felett. Recsegett a bárka, ép úgy mint tegnap a diligencia, s ez szerencse volt reám nézve, mert felébredtem a zajra.

Világot gyújtottam, körülnéztem s képzeljék csak minő kellemes meglepetésben részesültem?

Nagy bámulatomra a falon néhány tucat scorpiót, több tucat svábbogarat s egy irtózatosan szőrös taranti pókot láttam fel s alá sétálgatni s közeledni ágyam felé.

Ez volt a recsegés, melyet éjjel hallottam s ezek mind Noé bátyánk bárkájából látszottak kikerülni. Bizony a jó öreg ur, ki megmentett bennünket az özönvíz veszélyeitől, helyesen cselekedett volna, ha ezeket mind az özönvíz hullámai közé veti vala s egyetlen egyet sem hagy magnak az utókor részére ez undorító társaságból.

Elővettem hatalmas duplatalpu csizmám sarkantyus sarkát s annak ütéseivel hatalmas harcot kezdettem éjjeli nyugalمام zavarói ellen.

A scorpiókkal és svábbogarakkal hamar készen lettem, de nem úgy ám a hatalmas taranti pókkal, mely irtózatossá ugrásokkal menekült előttem s néha fejem bubjára kívánta magát vetni, mintegy sejtve, hogy ez leggyengébb részem; végre egy sarokba került s én teljes erővel lapithattam palacsintává e vérengző szörnyeteget, melynek csipése állítólag biztos halált hozó legyen; lábai még néhányszor erősen vonaglottak a falon s csak midőn megszűnt bennök a galvanismus, hagytak fel a titokzatos kaszálassal.

Miután ily auspiciumok mellett úgy sem nyugodhattam tovább, hajnali két órakor felköltöttem Don Antoniót, ki ugyancsak erősen horkolt éjjeli harctérül szolgáló szobám ajtajának küszöbe előtt és semmi tudomással sem bírt a csatáról, melyet én, az életemet veszélyeztető kis vérszopókkal vívtam.

A múlták hamar bevoltak fogva s mi gyors ügetéssel haladtunk Ocotlan városka felé.

Ocotlanba már 8 órakor megérkeztünk s egy apró csárdába ittuk ki vízbe főtt cacaónkat.

Itt egy szomorúság ért engem, megtudtam, hogy a vén indián, ki négy évvel ezelőtt, mikor először haladtam át e városkán, egy borzasztó lázból gyógyvitott meg, néhány hó előtt meghalt. Nem hálálhattam meg többé jó tettét, melynek pedig ezelőtt minden átutazásomkor egy szívélyes öleléssel adtam kifejezést s ezt többre becsülte a jó öreg, mintha marokkal szórtam volna neki a pénzt.

Kivánom! örök nyugalma legyen zavartalan s szálljon hamvaira isten áldása.

Miahuatlan, Ejutla és Ocotlan városkák külön-külön leírásával foglalkozni nem akarok és igazán nincs is mit írni rólok. Egy nagy tér, egy-egy szép moór-stylusba épült templom s egy kiosk a tér közepén a hetenkint egyszer játszó zene részére, képezi mindeniknek legfőbb nevezetességét s képzeljünk még a tér elé egy nagyobb s többnyire kékre festett épületet a «Municipiót», hol tanácstermek, hivatalok s mindkét nem részére külön-külön börtönök vannak elhelyezve s előttünk áll Miahuatlan, Ejutla avagy Ocotlan városka képe, melyek mindhárman egy-egy kerületnek (districto) székhelyét képezik. Annyira hasonlít e három városka egymáshoz, hogy az, ki csak felületesen ismeri őket, könnyen összetévesztheti mindhármát.

Délutáni négy órakor robogtuk át «Atollac» folyam (mely később Rio-Verde nevet vesz fel) vas hidját s 15 percre rá megállottunk Oaxaca város egyik terén a Hotel Nacionál előtt. Annak szívélyes tulajdonosa Don Manuel Sil és tulajdonosnője Donna Chucha által bevezettettem egy az árnyékos térre nyíló elég kényelmesen berendezett szobába, melynek azután néhány napon át vendége maradtam.

OAXACA VÁROS.

«Utiképek Amerikából» című kis művemben tettem ugyan említést Oaxaca állam hasonló nevű fővárosáról, de nem ösmerve még akkor annak történetét, lakosainak jellemét s környékének szépségét, nem sok érdekessé mondhattam el róla.

Ma azonban, miután több ízben és hosszasan látogattam meg e várost, több érdekesen írt könyvet olvastam úgy a város alapításáról, mint a spanyol invázió első korszakából származó történeti adatokról; összebarangoltam kocsin, lóháton és gyalog egész környékét és végül nagyjából megismertem már lakosainak jellemét is, nem egy jó barátot számítva polgárai között, azt hiszem, szívesen veszik tőlem kedves honfitársaim, ha, bár röviden is, elmondok néhány dolgot, Mexicó ezen egyik legérdekesebb városáról, mely különösen a déli vasut megnyitása óta fejlődik óriási lépésekkel.

Oaxaca 1486. évben Huaxyacac név alatt, mi aztek nyelven egy füben gazdag vidéket jelent, mexicói katonák által, melyeket Ahizotl aztek császár III-ik Zachila zapotek király viselkedésének megfigyelése miatt küldött e vidékre, lett megalapítva.

A spanyolok az Andaluziában fekvő Antequera városhoz való hasonlósága miatt eleintén Antequerának nevezték el e helyet s csakis sokkal később fogadták el annak indián nevét Oaxacat.

Az első spanyolok, kik 1521-ben az eddig csak zapotek-indiánok által lakott völgyet tartózkodási helyül választották, Juan Cedenno és Hernando de Badajoz voltak, kikhez később Villa de Segura de la Frontera helységnek, mely a csendes tenger partján mostani Juquila vidékén feküdt, megszökött lakosai is csatlakozának.

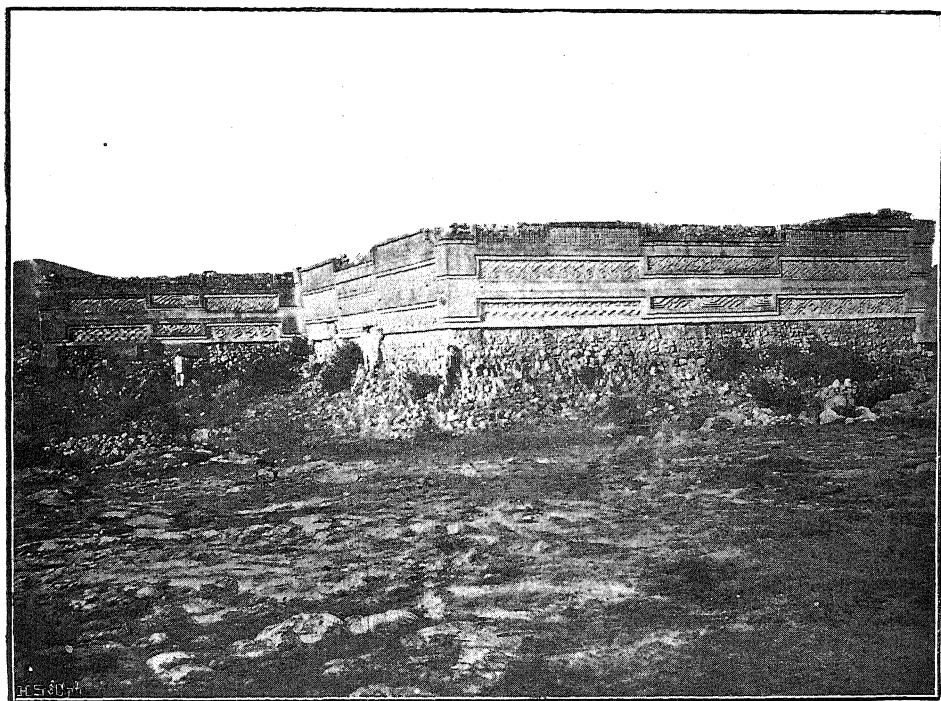
Ez időben lettek e helység első birái és hivatalnokai is megválasztva, kik eleintén bár a spanyol király engedelmé és tudta nélkül köztársasági szellemben kormányoztak és csakis 1526-ban, amikor e helység a spanyol király által

Villa (megerősített mezővároska) rangra emeltetett, lett e rendszer felcserélve a monarchicussal.

E városnak tulajdonképeni megalapítása spanyol részről 1529-re tehető, amikor annak földjét Don Juan Palaez de Barrió bíró (alcalde) felméri és felosztatta háztelkekké.

Az első katolikus templom, mely Bartolomé de Olmedo szerzetes fáradozása folytán 1532-ben lett felépítve, San Juan de Dios nevet nyert s bár az nádból és szalmából készült is, sok ideig szolgált mint az egész vidéken egyedüli Isten háza, Antequera első püspökének Don Juan Lopez de Zarate urnak székesegyházul.

Az 1532-ik év április hó 25-én Medina del Campo városban keltezett

«EL PALACIO» MITLA ROMJAI OAXACA ÁLLAMBAN.

okmányokkal (királyi cédula) adta meg V-ik Károly spanyol király Antequezának a városi rangot s bizta annak vezetését egy fő és két albiróra; a két utóbbi a polgárság által emeltetett hivatalába s egyhangú választást igényelt, a főbíró pedig eleintén az alkirály (Virey) által, később pedig Spanyolország fejedelme részéről lett kinevezve.

Antequera város lakossága gyorsan szaporodott s alapítása után alig néhány évre már 500 spanyol lakost számlált, mi tekintve az akkori viszonyokat rohamos emelkedést bizonyított.

A városi hatóság eleinte nem birt hivatalos épülettel s így a gyűléseket, mint elődeink az országgyűléseket, a szabad ég alatt tartották meg és csakis

mikor 1584-ben folyamodványt intéztek Moya alkirályhoz, lett a városi hatóság részére sárból készült «Municipió» épület felépítve.

Óriási csapás érte Oaxacát 1742-ben; egy írtózatos epidemia pusztított benne, mely épp úgy, mint az egész nemzet lakosságában, e város polgárai között is ezrekre menő áldozatokat követelt.

Az indiánok e betegséget, mely különösen közöttük pusztított nagyon, «Matlazahuatl»-nak, sárga láznak nevezték el s ezen véleményt az akkori spanyol orvosok is elfogadták; később azonban bebizonyította a fejlődésnek induló orvosi tudomány, hogy ezen sok áldozatot követelő betegség, az Európából áthozott ázsiai kolera volt, mely akkori időben nálunk fekete halálnak, másut pedig pestisnek neveztetett.

Oaxaca 1660-ban 3000 lakossal birt, 1790-ben 14 ezerrel, 1808-ban tizenhétezeröttszázzal, ma pedig 40 ezerre szaporodott s igen közel van már az idő, hogy elérje a félszázézetet.

E város kereskedelme eleintén csaknem egyedül a gabonaneműek kivitelére szorítkozott és különösen kukurica (maiz), mely állítólag amerikai növény, küldetett nagy mennyiségben Európába.

Később más cikkek is hozzájárultak ezekhez, mig nem a cochinitillo (ejtsd kocsinilyo) festék kivitele, mely óriási mérveket öltött, a többi háttérbe szorította.

A cochinitillo egy a Nopálon (cactus faj) élősködő apró tetű féreg, melyből a legszebb színű veres festék készült s mely különösen az óvilágban, Európában, birt azelőtt nagy becsűvel; ma azonban már megszűnt annak értéke s alig van Mexicóban valaki, ki e féreg szaporításával foglalkoznék.

Hogy mily hatalmas kereskedelmet űzött Oaxaca e féregből készült drága festékkel, kitűnik az itt alant közölt statisztikai adatokból, melyeket az oaxacai államkönyvtárnak igen tisztelt őre s barátom Don Ramon de la Fuente szíves volt rendelkezésemre bocsájtani.

Ezen adatok a 18-ik század végéről s e század elejéről vannak összeállítva és pedig deceniumok szerint, mexicói sulymértékben, vagyis «Arobákban», melyek egy régi mázsa negyedrészenek felelnek meg:

Decenium :	Arobák :	Érték :
1777-től 1786-ig	392.342	Pesson : 27,122.510
1787 „ 1796 „	318.160	„ 16,596.631
1797 „ 1806 „	180.060	„ 8,533.875
összesen 30 év	890.582	Pesso ; 52,253.016

A végösszeg, amennyiben mexicói arany Pessokat fejez ki, osztrák és magyar értékben több mint 104 millió forintnak felel meg, vagyis évenként három millió fölül; mi tekintve a város akkori csekély lakosságát, amellet bizonyít, hogy Oaxaca Mexicó leggazdagabb városaihoz tartozott és hogy e kereskedelmi cikk megszűnésével polgárai sok veszteséget szenvedtek.

Oaxaca, dacára a tömérdek földrengésnek s pusztító betegségeknek, melyek azt oly gyakran felkeresték, mondhatni három századon át nyugalommal tűrte a spanyol igát, mely ugyancsak súlyosan nyomult e város polgárainak vállaira. Megjött azonban 1811 szeptember 15-ike, amikor a nagyemlékü

Don Miguel Hidalgo y Costilla, Dolores község papja, megadta az első lépést a spanyol járom alóli felszabaduláshoz s az egész, eddig szunynyadó nemzetet tette szólította fel. Ez alkalommal Oaxaca is megmozdult hosszú álmából, annál is inkább, hogy e város püspöke, Bergoza ur körrendeleteivel, pástorleveleivel és egyházi beszédeivel felzavarta az egész polgárság kedélyét; kijelentve, hogy ő VII-ik Ferdinánd spanyol királynak ezentul is a legalázatosabb és leghivebb alattvalója marad s hogy Hidalgo nem egyéb, mint Sátán szolgája s küldötte a poklokban (el proto apoderado del Satanas y del Infierno).

Oaxaca püspökével együtt a tisztán spanyolokból álló városi hatóság is nyilatkozott s örök engedelmességet, hűséget és teljes alázatosságot esküdött Spanyolország fejedelmének, ajánlva úgy az ő, mint az összes oaxacaiak szolgálatát, ha arra a királynak szüksége lenne.

Hidalgo többek között arról is intézkedett, hogy Mexicó főbb helyeire, a függetlenségi eszmének propagandát terjesztő agenseket küldött.

Oaxacába e missióval két fiatal ember Lopez és Armenta urak bizattak meg, kik nehogy magukra vonják a városi hatóságok figyelmét, kereskedőknek mutatták be magukat.

Dacára nagy óvatosságuknak, alig hogy átlépték a város kapuit, elfogattak és sötét börtönbe vettek.

Oly ügyesen védekezett e két fiatal ember, hogy szabadlábba helyezésük már csaknem biztosnak volt tekinthető; ez időben azonban Don Jose Maria Lazo y Macarino, egyike a városnál alkalmazott hivatalnokoknak, nagy ravaszsággal megszerezte e két fiatal ember barátságát, kik teljes bizalommal viseltetve iránta, gyanutlanul bevallották előtte küldetésök célját.

Az ítélet rövid volt s a két szerencsétlen fiatal ember szabadság szereteteért halállal bünhődött s elrettentő példa gyanánt mindkettőnek feje a börtön kapuja felé helyeztetett.

A forradalom csirája éppen nem fojtatott el e szigorú példával, mert később egy nagy összeesküvés fedeztetett fel a városi hatóság előtt, melynek tagjai között Ordonno pappal együtt több egyházi férfi is compromittálva lett.

Az egyházi férfiak börtönbe vettek ugyan, de nagy befolyásu egyének pártfogása folytán megmenekültek a halálos ítélettől s hogy mégse maradjon az egész eredmény nélkül, helyettök két más fiatal embernek Tinoco és Palacios uraknak kellett bünhődniök, kiknek pallossal elválasztott fejei a városba vezető ut szélére akasztattak fel.

Amint látszik tehát, Hidalgo fáradozásai a szabadság eszméjének Oaxacába is pártot toborzani, eleinte nem vezettek eredményre; Caracuaro papja azonban Don Jose Maria Morelos, ki Hidalgo és Allende mellett mint első szabadsághős és martir van Mexicó újabb történetében feljegyezve, hasonló küldetéssel járt Guerrero államban, de szerencsésebben mint két párthive Oaxacában; csakhamar sok hivat toborzott maga körül, kikkel együtt, miután Guerreroba sikerrel végezte missióját, egyenesen Oaxaca felé vette útját, hogy ott is győztesen lobogtathassa a függetlenségi eszme zászlaját.

Dacára, hogy Morelos ellen Napoleon harcaiban edzett s kitűnően szervezett spanyol katonaság küldetett, az csakhamar mindenütt győzött, oly

nagy volt, különösen az indigenák részéről e bátor pap táborában a lelkesülés, hogy e sereg néhány erős és véres roham után, 1811 november 25-én bevette Oaxaca város erődeit, futamodásra kényszerítve az eddig nagy hirnek örvendő spanyol hadsereget.

Ugy a nagy Hidalgo társa Altende, mint a bátor Morelos is golyó által végezték lángoló hazaszeretettől pezsgő éltöket. E szigorú ítéletek azonban nem vezettek a kívánt eredményre, mert indignálódva az igazi mexicóiak a spanyolok vérengzései és gyilkolásai felett, Guerreróval és Iturbidevel élükön (mely utóbbi később dictátor és császár lett s mint ilyen lefejeztetett) kiviták néhány év múlva teljes függetlenségüket s lassan-lassan egész Mexicóban megszabadultak a spanyol király hiveitől.

E 17-ik század Oaxacára sok csapást hozott, mert nemcsak hogy több ízben uralkodott e városban az éhség, dühöngött benne a pestis s pusztította földjeit a vizáradás, de csaknem évente óriási földrengések is látogatták, nem egyszer csaknem teljesen romba döntve azt.

A krónika a következő években jegyzett fel elemi csapásokat:

1603-ban volt az első földrengés, mely több épületet döntött porba, rémületbe ejtve a hasonló elemi csapásokat még eddig nem ismerő spanyolokat. Alig hogy újra kezdették építeni a várost, 1604-ben még jobban megmozdult a föld, több pusztítást, több rettegést okozva.

Az 1608., 1626., 1696. és 1707-ki évek szintén gyászoló betűkkel vannak feljegyezve Oaxaca történetébe, mert ez években nemcsak hogy megfosztotta a várost legartisztikusabb templomaitól s legszebb középületeitől, de tömérdek emberéletet is hozott áldozatul, kiknek sírját az összeomló falak képezék. 1787 és 1801-ben ismét megmozdult a föld gyomra, porba döntve «Concepcion» templom tornyát és «Carmen Bajo» kupolás fedelét. 1843, 1859, 1870, 1872 és végül 1882-ben is érezhetők voltak kisebb s nagyobb mérvű földrengések, melyek között különösen az 1870-ki tett nagy károkat, nem annyira magában Oaxacában, mint inkább a Csendes-tenger partján fekvő helységeekben, ahol ma a régi szép templomok helyeit csak félig elfedett s fűvekkel benőtt romok jelzik.

Ezernyolcszáznyolcvankettő óta csaknem teljesen elmaradtak már a földrengések s így zavartalanul szépül a város, gazdagodva néhány artisztikusan épült palotával, melyek között a kormányzósági épület, a «Palacio Federal», az «Universitas», a női «Academia», könyvtár s néhány magányépület az elhunyt kormányzó Sertuche ur házával együtt, nem kissé köti le e várost látogató idegen figyelmét.

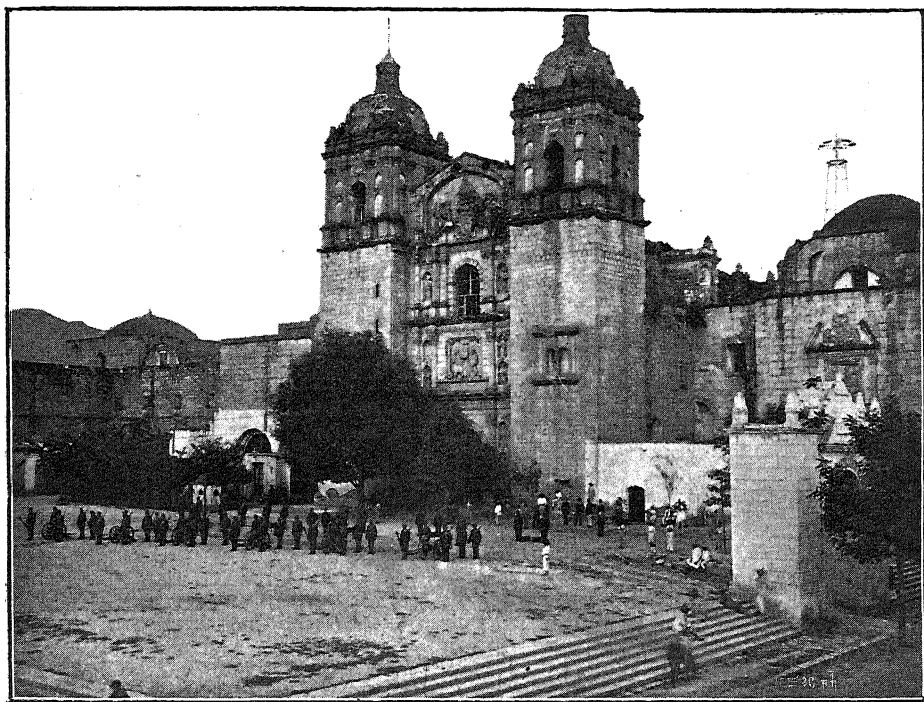
Körülbelül 30 temploma van Oaxacának, ép azonban alig van egy-kettő; a földrengések nyomai csaknem mindeniken láthatók, mert vagy hiányzanak tornyai, avagy régi kupolái avagy pedig hasadások jelzik a gyakori földingásoknak végzetes következményeit.

A templomok között első helyen mindenesetre «Santo Domingo» említendő meg, mely a régi hasonnevű szerzetnek 13 millió arany pessojába (26 millió forint) került. Juarez elnök ideje óta, vagyis mióta megszüntették a köztársaságban az összes szerzetek, elvétetett az egyháztól s most az oaxacai lovas-ezredek és tüzérség laktanyájául szolgál.

E templom kupolás teteje szintén összedült félig s ma kívülről látható már annak gazdagon megaranyozott hajója, melynek aranyából állítólag nem egy pronunciamento folytán vezérré lett forradalmi tábornok kapartatott le nagy mennyiséget, hogy annak értékével fedezhesse hiveinek régen ígért zsoldját, avagy hogy saját üres zsebeit megtölthesse véle.

A Catedral szintén elég szép modorban épült templom, bár értékre nézve meg sem közelítheti Santo Domingot. E székesegyháznak régente két tornya volt, de a földrengések azokat is porba döntötték s ma csonkán tündöklük előttünk.

Ezen templomban szokta Oaxaca érseke Gilov ur (angol származásu) néha-

SANTO DOMINGOI RÉGI TEMPLOM ÉS CONVENT. OAXACA ÁLLAM.

néha miséit tartani s nem egy szabadelvű beszéddel lelkesíteni a népet hazaszeretetre s a jelenlegi kormány istápolására.

Gilow érsek igen jó viszonyban áll a köztársasági elnökkel Porfirio Diaz urral s annak ugy maga, mint alpapsága útján hatalmas szolgálatokat tesz.

Általában a mexicói katolikus papság igen szabadelvű (egyházi rendek, mint szerzetesek és apácák az egész köztársaságból már régen kiüzettek) s e tekintetben hazánk papjaival méltán összehasonlíthatók, mert épp ugy mint hazánkban a szabadságharc alatt nem egy egyházi férfi tüntette ki magát hősiességével, Mexicó szabadságharcában is több világi pap vett részt s Hidalgo s Morelossal együtt elvérzett a függetlenség és szabadság szent eszméjeért.

E templomon kívül La Soledad, Carmen Bajo, San Juan de Dios (többször összedült s újra építettett) és La Concepcion említendőek még meg, mint olyanok, melyeknek némi architecturális értékük van; a többi nagyobbára igen egyszerű alkotmány lévén, nem sok figyelmet érdemel.

Épp úgy mint minden nagyobb mexicói város, Oaxaca is bővelkedik szép és tágas terekben, melyek között különösen az Alameda de Leon, el Socalo (mely Plasa de Armasnak is neveztetik) és el Llano méltók megemlítésre.

E két utolsón csaknem minden este katonazene játszik, mely erős mágnesként vonzza magához a zenéért lelkesülő oaxacai közönséget. Ilyenkor a tereken hemzseg a népség, a falusi indiántól kezdve, mely bizarr színű serapékbe és ponchokba burkolva lebzsel fel s alá, a városi nyárspolgárig avagy a fővárosból, Mexicóból éppen csak most érkező dandyig minden képviselve van; a gyenge nem is, mely szépségéről az egész köztársaságban híres, szintén nem kis számban van itt csoportosulva; képviselve egyrészt a fehér ingbe öltözött, hosszú szétbontott haju s bogár szemű falusi indián paraszt lánykák által, másrészt a már teljesen európaiasan öltözött uri, de szintén indián sennoriták által.

Oaxacában csak az utóbbi időben és különösen a déli vasut megnyitása óta kezd lassan-lassan terjedni az európai emigráció, sőt e városban a meszizek (kevert vérűek) sincsenek annyira elterjedve, mint a fővárosban, avagy a köztársaság északi államaiban; itt az indián elem viszi a vezérszerepet s még az is, kinek ereiben némi európai vér pezseg, elszereti titkolni spanyol rokonságát s tiszta indiánnak vallja magát. Talán éppen e körülménynek tulajdonítható, hogy az oaxacai társadalmi élet annyira különbözik Mexicó fővárosának társadalmi életétől.

Mexicóban (a fővárosban) a nők, mint «Utiképek Amerikából» című kis művemben említettem, nagyon otthon ülők s miután tulságosan szigorú felügyelet alatt állanak, alig jutnak néha-néha férfitársaságba; s ha egy-egy fiatal embernek avagy sennoritának meg is mozdul néha szívének, azt csak jelekkel közölhetik egymással; a mamák drága, féltett kincsként őrzik leányaikat és semmi áron sem engedik meg a szegény fiatal embernek, hogy átléphesse a ház küszöbét, mert úgy vélik, s e véleményét elődeiktől örökölték, hogy ezt megengedni rettentő hiba lenne és kitudja annak minő következményei lehetnének?

Az oaxacaiak e tekintetben egészen mások, ők sohasem hódoltak e ferde spanyol szokásnak, itt minden tisztességes ember előtt nyitva állanak a vendégszerető házak s különösen ahol sennoriták is vannak, ott meg éppen kedvesen látott vendég a fiatal ember. Itt nem kell magunkat geniroznunk, hiszen éppen a kisasszony az, ki legelőször siet elibénk, hogy mosolygó ajakkal nyujtsa kis kezét, helyet mutatva a leüléshez s ha idegenek vagyunk, minden elfogultság nélkül bemutatja magát.

Az oaxacai nő arcbőre sötétebb mint a fővárosi nőé, haja is sűrűbb s feketébb és szemei is nagyobbak s tüzesebbek. Alakjuk bár alacsony, de teltebb mint a mexicói nőké, mi bizonyára e paradicsom szépségű város egészséges levegőjének jó hatása gyanánt tekinthető.

Az oaxacai nőből kitűnő háziasszony válik s ugyancsak megtanulja a főzés mesterségét; jobb Mole de Guajolotét (paprikás pulyka) avagy disznó-paprikást (természetesen Magyarországon kívül) mint itt, eddig sehol sem ettem. Hát még a kalács amit itt készítenek, minő kitűnő! alig hinné az ember, csaknem azt képzelhetjük, hogy azt magyar háziasszony sütötte, mert épp oly lágy s épp oly izletes a tejes kávéban, avagy csokoládében, mint otthon.

Soha idegen városban jobban nem éreztem magamat, mint Oaxacában s e véleményt nemcsak én, de minden idegen vallja, kinek alkalmá volt e simpáti-
kus város falai között rövidebb avagy hosszabb ideig élni.

Hogy vajjon e vonzalmat Oaxaca iránt a város kitűnő klimaticus viszonyai, annak paradicsomi szépségű vidéke, barátságos lakossága, olcsó életmód, avagy a szép és kedves nők okozzák-e? nem tudom, de annyi bizonyos, hogy velem együtt minden idegen gyorsan otthonosan érzi magát benne.

Oaxaca méltán büszke arra, hogy a köztársaság két legkitűnőbb elnöke az elhunyt Benito Juarez és a jelenben szereplő Don Porfirio Diaz is e városban születtek; ezeken kívül egy nem régen² elhunyt miniszter és volt pénzügyi kapacitás, ki Mexicó zavart pénzügyeit rendezte, Don Manuel Dublán, úgy mint két még most is működő miniszter, Don Ignacio Mariscal (külügyi) és Matias Romero (földmívelési) is e classicus város ege alatt lelték bölcsőjüket.

Nemcsak maga Oaxaca város nyújt sok ujat és, érdekést az Európából idejövő idegennek, de annak környéke is: alig másfél órányira fekszik attól Santa Maria de Tule falu, hires «Sabina» fájával, mely Humboldt Sándor szerint a világ második legnagyobb faóriása, lévén átmérete 15 méter, kerülete pedig 52

Oaxacától két órányira fekszik Cuilapam község, Malincse kisasszony (Cortes vezércsillaga) sirjával s örökké épülő, de folyton dűledezőfélben lévő templomával.

Mit a romjai, melyeket a két előbbivel együtt már volt szerencsém ösmer-
tetni a magyar közönséggel, szintén csak hat órányira fekszenek az állam fővárosától s kocsin is könnyen megközelíthetők.

Ezekon kívül San Felipe de Aqua falu kitűnő vizével, szép villáival s kertjeivel és Etla városka régi zapotek sirokat jelző magas pyramis alaku földhányásaival nyujtanak még érdekes látni valókat.

EGYNAPI UTAZÁSOM A MEXICÓI DÉLI VASUTON.

Miután néhány hetet töltöttem Oaxacában, búcsút mondtam a városnak s tovább folytattam utamat vasuton Mexicó felé.

A vonat Oaxacából reggeli 6 órakor indult s én elég kényelmesen elhelyezkedve egy első osztályu kupéba (Amerikába ritkán utazik kaputos ember alacsonyabb osztályban) szivarra gyújtottam s minden figyelmemet a vidék szemlélésére fordítottam.

Lóhátan többször megtettem már az utat Tehuacán és Oaxaca között, a vasuti vonalat azonban, mely egészen más vidéken halad, mint az országut, mely Venezuelában tett utazásom alatt nyílt meg, még eddig nem ösmertem s azért nagy érdekléssel vártam, különösen a Mistek-indiánok földjén fekvő vadregényes hegyi vidéket, melyen keresztül a vasuti munkálatok állítólag oly sok nehézségbe ütköztek s ahol még most is igen gyakran történnek földcsuszamlások, sziklazuhanások és hidavagy viaduct összeomlások.

Csak néhány nap előtt is kisiklott a vonat az egyik süppedésnek induló töltésen, felfordult s 12 ember lelte halálát a vasuti kocsik törmelékei között. Egy-két napig beszélt róla Oaxacában a krónika, most azonban már feledésnek indult és senki sem emlékszik többé vissza rá; az ily bagatel dolgokkal nem szeretnek Amerikában sokat foglalkozni.

A vasut San-Francisco Hiuroig a termékeny Atollák folyam völgyén halad a legszebb cukornád és kukorica földek között, itt azonban emelkedni kezd s csaknem 3 százalék folytonos emelkedéssel és sok merész cikk-cakk után eléri a vasut legmagasabb pontját, vagyis a csaknem 8000 láb magasságban fekvő Las-Sedas állomást.

Las-Sedas falucska, mely csakis néhány rongyos indián kunyhóból áll, egy igen nevezetes vízvázalasztóval dicsekszik; a falu előtt egy apró dombocska van, mely két forrás bölcsőjét képezi; az egyik lesiet az «Atollák» folyamba s azzal együtt a Csendes-oceánba szalad; a másik pedig Tomellin

patakot keresve fel, a Rio-Grandéba ömlik s egyesülve véle Papaloapam név alatt Alvarado kikötőnél az Atlanti-oceánba vész el.

Elhagyva a vasut Las-Sedas állomást a «Carbonera» hegy egyik lejtőjén vonul tovább, mignem Parián állomásnál eléri már a Mistek-indiánok földjét; ez a egközelebbi állomás Oaxaca állam második legnagyobb s legfontosabb városához, a 10.000 lelket számláló Tlajiacóhoz.

Carboneria hegység arról nevezetes, hogy a császárság katonái itt, a Porfirio Diaz (most elnök) tábornok vezetése alatt álló mexicói köztársasági csapatok részéről 1866 december 14-én óriási vereséget szenvedtek.

Ez ütközetben magyar huszárok is részt vettek és voltak az egyedüliek, kik gróf Manzano kapitány vezetése alatt, miután a többi osztrák és belga

RIO-BLANCO FOLYÓ ZUHATAGA AZ AGRICOLA VASUT MENTÉN.

csapatok már leverettek s némelyek állítása szerint futamodásnak eredtek több órán át állották ki hősiezen a legalább tiszerte nagyobb ellenség támadásait s elvértettek volna mindnyájan, ha a különben győztes tábornok Porfirio Diaz tisztelettel hódolva e katonák hősiességének, nem fuvat visszavonulást s nem ad teljes amnestiát a magyar huszároknak, kijelentve hadserege előtt, hogy az ily hősök, mint a magyar lovasok, nem halált, de tiszteletet érdemelnek.

Ez idő óta a magyar lovasság nagyon respectált Mexicóban s maga a mexicói is bevallja, pedig ugyancsak jó lovas, hogy ez a világ első lovas katonája.

A császárság megszűnésével, Porfirio Diaz kormányra jutásával, gróf

Manzáno mexicói szolgálatba lépett, bár a katonai pályától örökre elbucsuzott; hoszu ideig volt Tehuantepekbe, Jefe Politico, politikai kerületi főnök, mignem nagy szembaja folytán nyugalomba vonult s most teljes visszavonultságban él Oaxaca mellett fekvő kis birtokán, nagy becsülésbe s tiszteletbe részesülve minden mexicói polgár által.

Parián állomásnál kezdődik a tulajdonképeni hegyvidék, ahol a vasut igazán veszélyes s a gyengébb idegzetűeknek sok rettegést előidézhető szűk völgyen halad végig és pedig a tömérdek zuhatagot képező Tomellin folyam mentében, mely ha megárad nagy mértékben veszélyezteti a vasuti vonalat és a rajta átvezető hidak rosszul épült oszlopait.

Santa Catarina és Almoloyes állomások között az egyik töltés mélyében egy tengelyeivel felfelé fordult mozdonyt pillantottam meg, néhány hasonlólag felfordult teherkocsi társaságában, melyek épen tegnap sétáltak le a vágányokról, zuhantak a mélybe s ölték meg a szegény angol mozdonyvezetőt a mexicói fűtővel együtt.

Mint mondják a mozdonyból kiömlő víz forrázta le mindkettőt s ez okozta borzasztó kinokkal végződő halálukat.

E vasutat, mely bár angol kezekben van, amerikai vállalkozók építették, de nem nagy dicsőséget szerezve e művel az északamerikai mérnöki tudománynak. Alig hiszem, hogy létezik vasut az újvilágban, mely ehhez hasonló felületességgel, hasonló könnyelmű hibákkal legyen építve, mint ez.

Csak néhány hó óta van megnyitva s már több baleset történt rajta, mint a csaknem 30 év óta forgalomnak átadott mexicó-veracrusi vasuton, mely szintén hegyvidéken halad, angolok kezében van, de angol mérnökök által is épített s igazi remeke a technikának.

Csodálom a mexicói kormányt, hogy még be nem szüntette a forgalmat e vonalrészen, rebesgetik ugyan, hogy az esős időszakban San-Francisco Huiro és Tomellin állomások között néhány hónapra beszüntetik azt, de még eddig nem érkezett le semminemű rendelet az illető minisztériumtól, a vasuti építkezési vállalat pedig, mely még néhány hónapig kezében tartja a forgalmat, távol áll attól, hogy néhány ember életéért anyagi károkat legyen hajlandó szenvedni.

Néhány hónap mulva fogja csak contractus szerint átvenni a vonalat a tulajdonképeni angol társulat és akkor valószínűleg a gyakori balesetek is meg fognak szűnni, miután jártasabb személyezettel, jobb mozdonyokkal s új waggonokkal kívánják ellátni az egészet.

Tomellin állomást déli 12 órakor értem el s ettem a kinaiak restaurációjában rettentő drága pénzen ugyan, de igen rossz ebédet: macska avagy kutyahus volt, amit elibém tálaltak, azt nem tudom, de hogy borzasztó szaga volt, annyi bizonyos s hogy én érintetlenül hagytam, az még bizonyosabb, tisztán gyümölcsessel tölttem meg éhező gyomromat.

Tomellin állomást elhagyva megszűnik a hegyi vidék s a vasut behalad a Rio-Grande folyam széles völgyébe s miután két nagy vashidon átrobog, megáll a szépen fekvő Cuicatlan városka állomásán.

Cuicatlan városka hátterét szép veres színű magas sziklahegység képezi,

mely egy igazi s óriási fellegvárhoz hasonló erődöt tüntet elibénk, melyek bástyáin némi fantáziával nagy hadsereget s tömérdek reánk szegzett ágyut vélünk felismerni ; közelebb jutva azonban csakhamar belátjuk csalódásunkat, mert kitűnik, hogy a katonáknak vélt alakok, a szikla szélén sorba nőtt kaktusok (Organok) voltak, az ágyuk pedig lefüggő «magey» növények, melyek most már nagyon is ártatlanul pislantanak le reánk a magasból.

Cuicatlan után San-Antonio állomással együtt még néhány apró megállóhely következik, míg végre délutáni 4 órakor behalad a vonat a már Puebla államhoz tartozó Tehuacan város elég tágas állomására.

Tehuacan volt e napi utazásom végpontja, kiszállottam tehát, bérkocsiba ültem s elhajtattam a Juarez nevű vendéglőbe, mely tehuacani társai között a legjobb hirnek örvend s a legjobb konyhával bír.

Tehuacan 20—25 ezer lakost számlál s Puebla államnak második legfontosabb helye ; igen csinosan van építve s kitűnő éghajlattal megáldva. Az egész város kertekkel van körülvéve, melyekben a fák legizletesebb gyümölcsökkel, csaknem roskadásig vannak megrakva.

A város főterén zene volt s így én az estének rendelkezésemre álló részét annak hallgatásával töltöttem ; gyorsan szémeimre jött azonban az álom s én lassan visszaballagtam vendéglőmbe, hol teljes kényelembe helyezve magam, csakhamar Morfeus karjaiban nyugodtam.

A déli vasut Tehuacantól még Pueblaig vezet, én azonban más vonalrészben kívántam elérni a köztársaság fővárosát, felkeltem tehát reggeli 5 órakor megreggeliztem s kisettem az Esperanzára vezető lóvasut állomására.

Itt egy elég döcögős kocsiba ültem s délelőtti 11 órakor elértem Esperanza állomást, ahol felszállva a Veracrusból éppen megérkező gyors személyvonatra, tovább utaztam Mexicó felé.

Művem első részében volt már szerencsém leírni egyik utazásomat Mexicó és Veracrus között s miután abban a mexicó-esparanzai rész is bele volt foglalva, most újra foglalkozni véle teljesen fölösleges s a nyájas olvasóközönséget untató dolog lenne, elhagyva tehát azt, csak annyit közlök önökkel, hogy a fővárost este 6 órakor elértem és a Hotel Bazárban fogadtam lakást.

TERRA INCOGNITA ÉS AZ UJ-HUNGÁRIA.

Mexicóban természetesen legelső kötelességem volt Mihalovics Józsi bátyámat s kedves nejét felkeresni; nagy örömmel fogadtak az igaz, de egyuttal szomorú hírt közöltek vélem. Van de W. . . tábornoknő, Józsi bátyám nejének anyja halálán feküdt s minden pillanatban várták a szomorú eseményt, mely már nem késhetett soká.

Néhány nap múlva csakugyan el is hunyt a jó öreg asszony s nékem szomorú osztályrészemül jutott megadni néki a végtiszteletet s kikisérni őt örök nyugalomába és vigasztalni nagy fájdalomukban úgy jó honfitársamat, mint annak mélyen gyászoló hitvesét is.

Én is igazi jóakarómat vesztettem benne, ki nagy ragaszkodással viseltetett irántam s kinek mindenkor a legnagyobb tisztelője voltam.

Kivánom! nyugodjék békében s lengjen isten áldása hamvai felett!

Mexicóban csak néhány napig maradtam, mert magánügyeim Oaxaca állam Teotitlan del Camino nevű városába szőlítottak, hol Don Manuel Garcia Sandoval ügyvéddel és nem régen Franciaországból érkező barátommal Roger de la Debutrie urral kellett összejönnöm, hogy azokkal együtt neki induljunk egy teljesen ismeretlen vidéknek, melyről az indiánok azt állítják, hogy kitűnő földdel bír s eddig senki által sem lett megművelve. Egyszóval «Terra Incognita», melynek kikutatását ugylátszik reánk bízta a sors.

Sandoval barátom, ki megelőzött néhány nappal, már előre megrendelte Teotitlanban a nyargaláshoz mint málhahordáshoz szükséges öszvéreket és megalkudott a vezetőül szolgáló indiánokkal is, úgy hogy mikor de la Debutrie és én megérkeztünk, már minden készen állott az utazáshoz.

A magos sierrát (hegység) kellett átlépnünk, hol a faluk s házak ugyan-csak ritkák, gondoskodnunk kellett tehát élelmi szerekről, meleg ruhákról és hordozható tábori ágyakról is, nehogy utközben szenvednünk kelljen ezek hiányában.

Jó kedvvel, friss erővel s néhány pohárka cogacnak a gyomorba küldésével, hajnali 5 órakor hagyta el kis karavánunk Teotitlan del Camino városkát oly szándékkal, hogy villásreggelire San-Bernardóba, éjszakára pedig magasan a hegység között fekvő Huautla faluba juthassunk, mely elindulási pontunktól nem kevesebb mint 18 legua, 9 magyar mérföld, távolságban fekszik.

Az ut eleinte csaknem egyenesen vezetett egy kristálytisza vizű patak mentében, mely a magas hegységből érkezik s vigan siet Teotitlan felé, hogy azután több erős zuhatagot képezve, lejusson a tágas völgybe s egyesüljön San-Antonio vasuti állomás mellett a Rio-Salado folyammal, nem egy cukornád és kukorica ültetvényt áztatva odáig.

Egy óriási nyargalás után búcsut mondhattunk a pataknak s jobbra kanyarodva egy meredek emelkedésnek indultunk neki.

Sandová! ügyvéd ur öszvére igen kényelmes állat volt s azért úgy két sarkantyúval felfegyverkezett sarkát, mint vesszőkkel ellátott két kezét is folytonosan és nagymértékben kellett igénybe venni, hogy velünk lépést tarthasson.

Sandová! ur ugyanis furfangos akart lenni s előre lefoglalta már a legkövérebb s legszebben kinéző öszvért, nekünk hagyva a soványokat.

Én ugyan észrevettem barátom ártatlan turpisságát, de bölcsen hallgattam, csaknem előre látva a következményeket, már gyakori tapasztalatból tudva, hogy kövér öszvér lusta szokott lenni.

Mexicói barátom eléggé bűnhődött apró egoismusáért, mert míg mi némi csekély biztatással a kívánt gyors lépésbe avagy ügetésbe hoztuk öszvéreinket, ő a magáét minden gymnasticai productio, kiáltásai, s egyéb más segéd-eszközei dacára sem birta az egyforma, de tulságos lassu lépésből kizavarni.

Nincs rosszabb egy csökönyös öszvérnél, barátom öszvére pedig ugyan-csak az volt, nem segít annak sem ijesztgetés, sem ütés; flegmájából nem hozza ki semmi, talán még akkor sem emelné jobban lábait, ha nyársra huznák.

Amint azonban az ilyen öszvér észre veszi, hogy vége az emelkedésnek, minden biztatás nélkül maga kezd ügetni s nem hagyja magát egykönnyen utóléretni.

Daczára Sandová! ur lassu ügetésének reggeli 9 órakor mégis elértük San-Bernardino falucskát s másfél óráig kipihentük magunkat. Egy kurta korcsmának barátságos indián tulajdonosnője villás reggelit készített számunkra s mi csakhamar a legjobb étvágygyal fogyasztottunk el néhány tucat lágy tojást, kukorica tortillát s vízbe főtt fekete babot.

San-Bernardino falucska után még egy fél óráig tartó meredek emelkedésünk volt, de azután egy hegygerincre jutottunk s azon több órán át nyargaltunk gyors ügetésbe.

A sierrán, az erdők mélyében, ugyancsak érezhető volt a hideg, a magunkkal hozott meleg felöltők kitűnő szolgálatokat tettek. Igaz, hogy utközben nem ért utól az eső, de annál erősebben fújt az északi szél, mely nem egyszer hozta ki sodrából könnyen fellobbanó Sandová! barátunkat, ki szidta a szelet s erősen esküdött, hogy soha nem megy többé ily hideg pátriába. De la Debutrie és én csak mosolyogtunk mexicói barátunk türelmetlenségén s hogy

kissé jobb hangulatra tereljük gyakran kóstoltattuk véle kulacsaink tartalmát s ez megis tette a hatást, mert utitársunk abba hagyva a hideget illető méltatlankodásait s tenori hangon rágyujtott egy vig havannai nótára, s azután egész Huautla faluig a legvirágosabb kedvben maradt.

Huautla falut délutáni 4 órakor értük el s egyenesen a falu papjához Don Pedro Ortis urhoz hajtottunk.

A tisztelendő ur, ki — zárjel között mondva — inkább hasonlított magyar huszárhoz, mint isten szolgájához, igen előzékenyen fogadott és lehető kényelemmel helyezett el házában.

Megtudva Ortis ur utazásunk célját, utitársnak ajánlkozott és pedig egész kirándulásunk idejére, mit mi természetesen a legnagyobb örömmel fogadtunk mert nagyon is tisztában voltunk azzal, hogy e papnak társasága az indiánok között megbecsülhetetlen szolgálatokat tehet s nagy mérvben mozdíthatja elő földszerzést célzó vállalatunkat.

Az indián az igaz nem sokat ért a keresztény vallás dogmáiból, de papját nagyon tiszteli és minden áldozatra kész érte.

Mikor a nagy község (7 ezer lakossal bir) népe megtudta, hogy a Sennor Curának idegen vendégei vannak, kiket a tisztelendő ur maga is el akar utazásukban kísérni, a falu municipiojától, a bíróval élükön, küldöttség érkezett hozzánk, szolgálatját ajánlva fel a kiránduláshoz. A tisztelendő ur ugy saját részéről, mint a mi nevünkben is köszönetet mondott a falu népének e szíveségért s az önként utitársnak ajánlkozók közül 10 legényt választott ki, kinevezve hozzájuk kommandánsul Norberto Rios fiatal indiánt, ki igen tehetséges fiúnak látszott lenni s egyedüli volt társai között, ki a mazaték-indián nyelven kívül spanyolul is jól beszélt.

E fiatal ember nyelvismeretei később kitűnő szolgálatokat tettek nekünk s nagyobbára az ő helyismereteinek köszönhetjük, hogy földkeresési vándorlásunk oly eredménydúsan végződött.

A tisztelendő ur csak arra kért bennünket, hogy ne induljunk korán reggel mert vasárnap, azaz vasárnap hajnalban misét akar tartani s ezen szertartás után tíz indián párocskát összeesketni, kik már dobogó kebellet várják, a pillanatot, hogy örök hűséget esküdhessenek egymásnak.

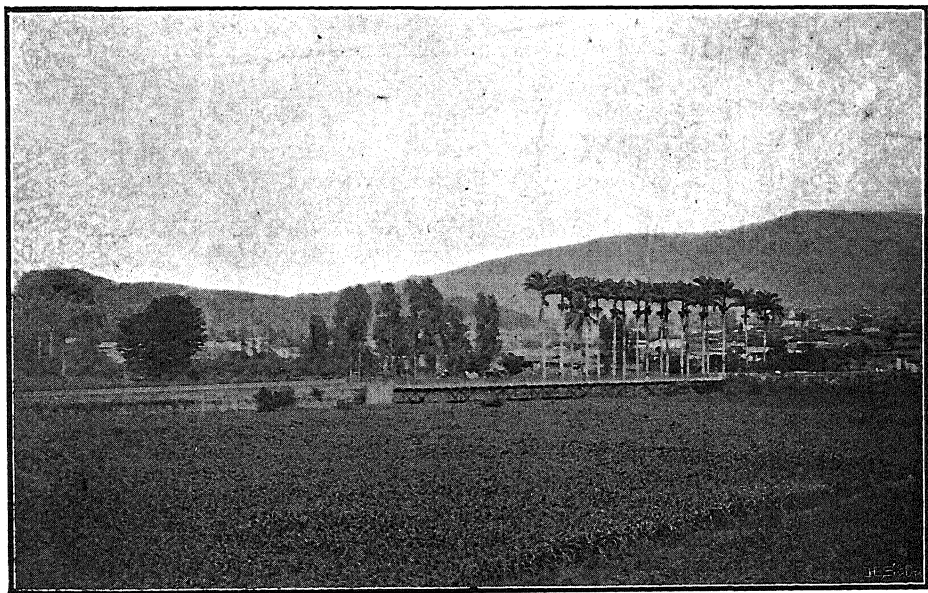
Mi természetesen semmi kifogást sem tettünk, sőt bejelentettük megjelenésünket ugy a hajnali miséhez, mint az azt követő ünnepies esküvőkhöz is.

A vacsoránál zenével lepett meg Huautla község népe, sok mindenféle ösmert, de még több ismeretlen dalt játszva; mint idegeneket először is Walzer-félével köszöntöttek fel, melynél én eleinte sehogy sem tudtam kihozni a melódiát, mignem nagynehezen rájöttem, hogy ez a Donau-Walzer akar lenni. melyet bizonyára egy a császárság idejéből visszamaradt cseh muzsikus honosított meg e vidéken, de mely indián művészek utján erősen reconstruálva lett.

Amint megtudta a banda karmestere — mert kérem még ez is van ám Huautla községben — hogy francia polgár is van a fehér urak között, rágyujtottak a Marseillesre, természetesen Mr. Roger de la Debutrie urnak véghetetlen nagy örömére, ki köztünk mondva, nagy aristokrata s lelkes párt-hive a Bourbonoknak, vagy amint ők magokat nevezik — az Orleanistáknak.

A tisztelendő ur pincéjének titkaival is megösmertetett bennünket, mely körülmény természetesen gyorsan általános jó kedvet idézett elő társaságunkban s még de la Debutrie ur is fátyolt borított a royalista szívet sértő Marseilles hatására s velünk együtt résztvett az élénk társalgásban, melynek fonala eleintén ugyan igen ártatlan volt, később azonban a hevítő bor hatása alatt változott s csak épp úgy mint nálunk Magyarországon, csakhamar a politikára tereltetett, mi természetesen heves vitáknak lett kútforrása.

Sandová! barátunk, mint általában minden mexicói ügyvéd, még a liberális kormánynál is liberálisabb eszméket pengetett s miután a szabadkőművességnek is, mely Mexicóban igen el van terjedve, egyik erős oszlopa, könnyen érthető, hogy politikai nézeteiben a tisztelendő ur nézeteivel nem egy eltérő véleményt kockáztatott kinyilvánítani, mely körülmény éles kifakadásra indította a bor

PIONTI HIARO.

hatásától hevülésnek induló harcias papot, ki csaknem kevésbbé mult, hogy ügyvéd barátunkat egyik, a katolikus egyházat illető állításáért párbajviadalra fel nem hívta.

Látva a dolgok ilyettén komoly fordulatát, meghuztam titokban Sandová! barátom kabátját és sugva kértem őt, hagyna fel a vitatkozással, mert a tisztelendő atya haragja csak ügyünknek árthatna.

Barátom megértett s oly ügyes ügyvédi fogással terelte a beszédet más tárgyra, hogy a jó Sennor Cura azt sem tudta, hogy tulajdonképpen miben is volt ő honfitársával ellenvéleményben, ki most mindenben igazat ad néki.

E fordulat érzékenynyé tette Huautla község tisztelt plébánosát, mert csakhamar felkelt helyéről, odanyújtá mindkét kezét Sandová! urnak s mexicói szokás szerint legőszintébb barátként ölelte azt át.

Az ügyvéd hasonlólag átnyalábolta a tisztelendő urat s meg is veregette barátságosan vállait, de meg nem állhatta, hogy ne pillantson hamiskásan felénk s el ne mosolyogja magát. Egyszóval megkötöttetett ismét a barátság s szent volt a béke.

Miután vasárnap meghallgattuk a misét s tanúi voltunk tiz egyházilag kötött házassági szertartásnak, elkészítettük podgyászuunkat, felnyergeltük öszvéreinket s egy csapat machete-késekkel felfegyverkezett indián férfinak társaságában, élünkön a Sennor Curával elindultunk Chilchotla (Csilcsotla) falucska felé, mely e napi utazásunk végpontját fogja képezni.

Mielőtt folytatnám utazásom leírásának fonalát, talán nem lesz érdektelen röviden leírni a huautlai nők öltözetét, melyet eddig az egész köztársaságban a legszebbnek s legfestőibbnek találtam.

A nők ruhája egy kézíleg, de igen ügyesen készített szép fehérségű finom gyapot ingből áll és egy az ing alatt használt kurta szoknyából, melyekre piros avagy kék színű alakok, mint például emlős állatok, madarak avagy halak vannak a legügyesebben ráhimezve s a jobb móduaknál még néha hasonló színű selyemszalagokkal körülszegve. Az ing csak félig fedi el a mellett s így előnyösen tünteti ki a többnyire igen jól megtermett nők formás kebelét, kik épp úgy, mint európai hölgyeink bálók alkalmával, minden szégyenérzet nélkül türik e leplezetlenséget. A nyakon különféle színű üveg gyöngyöket viselnek; a haját pedig két farkocsa fonva, kék és piros színű szalagokkal diszítik.

Aminő festőiesen öltözködnek a mazaték fajhoz tartozó nők, annál ocsmányabban ruházkodnak a férfiak, kiknek egész öltönyét egy sötét színű, többnyire fekete lebbentyű képezi, mely egy széles takaróhoz hasonlít, melynek közepén nyílás van, hogy azon az indián borzas fejét keresztül dughassa. Az így öltözködött férfiak távolból óriási halálmadarakhoz avagy dögkeselyűkhöz, is hasonlíthatók.

Az ut Huautlától eleinte a Tilpa-patak völgyén vezetett csaknem minden emelkedés nélkül, később azonban eltért attól s egy meredek hegynek indult neki.

Sandová! barátunk öszvére a hegy közepén megállott és semmi áron sem volt hajlandó folytatni útját. Az ügyvéd csaknem kétségbe esett, látva öszvére csökönyösségét s arra gondolva, hogy neki most majd gyalog kell folytatni az utazást, mi tekintve az erősen hizásnak induló ur alakját s a nagy hőséget, ami uralkodott, bizon nem lehet nagyon kellemes dolog. Leszállt az öszvérről s úgy kezdte azt erős ütésekkel biztatni az előrehaladásra; erre azonban azt válaszolta a füles, hogy lefeküdt s kényelmesen henteregni kezdett az ut gyepes talaján, mi öszvér nyelven annyit akart kifejezni, hogy: «ma egy tapodtat sem indulunk tovább».

Néhányan a velünk jött indiánok közül fülét fogták meg az öszvérnek, mások pedig farkát huzzák, ily módon szándékozva lábra emelni s tovább haladásra kényszeríteni; ez sem segített semmit, mert az öszvér újra lefeküdt s még kényelmesebben nyújtózkodott nyereggel, kantárral együtt a földön.

Az indiánok vezérének, Norberto Rios barátunknak kitűnő eszméje támadt,

mely bár kissé drasztikusnak mondható, de eredménydús volt: egy darab papirost kért tőlünk, azt meggyújtotta s a füles farkához helyezte.

Látták volna csak, hogy mily könnyűséggel ugrott fel s vágatott a meredek uton, alig birtuk utólag s megfékezni, két indián fogta a kantárt s csak úgy birt az ügyvéd ur újra felülni reá, hogy azután ő járjon mindenütt elől.

Rios barátunk orvossága radikális volt, mert az egész uton nem volt többé bajunk ez őszvérrel s könnyen győzte le ezután a legmeredekebb emelkedéseket is.

Persze hazám állatvédő egyleteinek tisztelt tagjai, épp úgy mint én magam is, nem igen lehetnek megelégedve a szivtelennek kvalifikálható eljárással, de látva a körülményeket, melyek Rios barátunkat e cselekedetre kényszeríték s ki ugylátszik már nagyon is jól ismeri az őszvérek csökönyösségét, ez egyszer vélem együtt megbocsájtanak neki s nem helyezik budapesti omnibus és komfortáblis kocsisainkkal egy kategóriába.

Az ut Huautla és Chilchotla faluk között némely helyen oly rossz volt, hogy azon átnyargalni nem volt lehetséges, le kellett tehát szállanunk az őszvérekről s gyalog folytatni utazásunkat.

Egy fél mértföldnyire Chilchotla falucska előtt, figyelmeztettek a velünk jött indiánok, hogy térjünk el kissé az utról s tekintsük meg a régi Castillo (palota, erőd) romjait, mely innét mintegy félóránnyira fekszik s igen érdekes legyen.

Én a régi építkezési maradványokról eddig még semmit sem tudtam, sőt mint a tisztelendő ur előttünk kijelentette, ő sem birt ezek létezéséről tudomással, természetes tehát, hogy mindnyájan nagy érdekléssel hallgattuk az indiánok magyarázatait s szívesen fogadtuk azok propositióját.

Miután a romokhoz út nem vezet, az indiánoknak a machete-kés segítségével kellett ösvényt nyitni számunkra, mi másfél órai időt vett igénybe.

Végre egy magas domb tetején, mélyen bent az erdő sűrűjében, bozótok és folyondárok által csaknem teljesen elfedve, megpillantottuk a régi romokat, melyekről talán néhány itteni indiánt kivéve, eddig még senki sem tudott semmit s melyeknek óriási dimenziói mindnyájunkat rendkívüli módon megleptek.

Egy-egy fal még ma is fennáll e palotából s tanuskodik annak hajdani nagyságáról s azon szilárd konstrukcióról, melylyel az századok előtt a mazaték-indiánok részéről, kik az aztékokhoz és zapotékokhoz hasonló kultúrával bírtak, építve lett.

Az indiánok mondája — legalább így tolmácsolta nekünk Norberto Rios — azt beszéli e falakról, hogy azok maradványai a hajdani chilchotlai Caziqué-k (indián hercegek) palotáinak, kik a spanyolok első inváziója idejében ide vonultak vissza, hogy megmenekülhessenek azok szivtelen vérengzései és zsarnokságai elől.

Később a Tonto-folyam mentén, mostani birtokomon, találkoztam egy igen tiszteletet gerjesztő 70—80 éves vén indiánnal, ki előtt összes fajbeliei térdet hajtottak s legnagyobb hódolattal csókolták meg annak nehéz munkától

kérges kezét. E vén indián egyenes utóda volt a hajdanta oly hatalmas chilchotlai indián hercegeknek, kiknek birtokai Teotitlantól kezdve, le a Tontofolyam partjáig terjedtek s körülbelül 180—210 ezer magyar négyszöghold területet képeztek; az öreg most nádkunyhóba lakik s mezitláb hajtja — azaz hajtotta, mert most már nagyon öreg — disznait eladás végett a cordobai vagy orisabai vásárra.

Jobban szemügyre véve a romokat, egy apró földszüppedést pillantottam meg, mely nagy mérvben lekötötte figyelmemet; elővettem az egyik machete-kést s elkezdtem azzal a földet ásni, hasonló munkára szólítva fel a velünk jött indiánokat.

Serényen folyt a munkánk s nemsokára eredménydúsan is végződött, mert csakhamar egy mély üregre bukkantunk, mely egyenesen a romok alá vezetett s egy nagy földalatti terem előcsarnokának látszott lenni.

Látva az üreget, kíváncsiságom még jobban fokozódott s én dacára társaim lebeszélésének s az indiánok ijedelmeinek, elhatároztam magam leszállani a szűk nyíláson a föld gyomrába s kikutatni minő titkokat rejt az magába.

Hogy ezen kissé vakmerő vállalatomat — azért mondom vakmerő, mert az üreg mérges kigyók tanyáját képezhette, melyek e vidéken, élükön a csörgő-kigyóval ugyancsak bővelkednek — kiviheessem, szükségem volt vagy lámpásra vagy pedig fáklyára, melyet magammal levihetnék a föld alá.

Lámpát nem hoztunk magunkkal, fáklyáról azonban maga a természet gondoskodott, egy erősen szurkos fenyőfajnak (melynek botanikus nevére nem emlékszem, bár dr. Procopp Jenőtől hallottam annak latin nevét) mely a magas hegységben nagyon bővelkedik, száraz galyjai avagy forgácsai alakjában.

Revolverrel s egy jól élesített machete-késsel felfegyverkezve s egy meggyújtott fenyőforgácsnak világítása mellett bebujtam az üregbe s lassan-lassan mélyebben és mélyebben haladtam.

Lépteim zajára s ijedelmökben a fáklya tüztől tömérdek denevér robbant fel a falakról, sikoltva keresve menekvést; később néhány nagy száz lábú férget pillantottam meg lábaim alatt, gyorsan sietve elhagyott üregeik felé; néhány lépéssel tovább egy félelmet gerjesztő sziszegésre lettem figyelmessé, mely egy sötét sarokból hangzott felém s ki tudja miféle mérges kigyó torkából származhatott. Mindezen körülmények igen kevésbé zavartak engem; kissé fejes vagyok, ha felteszek magamba valamit azt keresztül is szeretem vinni; különben is jól tudtam, hogy míg fáklyámnak tüze van, a kigyók támadásaitól nincs mit félnem.

A nyílás, melyen haladtam mindig tágabb és tágabb lett, míg végre egy terjedelmes és óriási terméskövekkel fedett terembe vezetett, melynek oldalait apró kriptákhoz hasonló fülkék képezték.

A fülkék, úgy mint a terem legnagyobb része is, telve voltak emberi csontvázak maradványaival, melyek a legnagyobb rendetlenségben feküdtek egymásra halmozva, mintegy tanuskodva arról, hogy ide behömpölygő víz-áramlat zavarta fel őket kitudja hány századot számláló nyugalomból.

Nem volt sok időm, fáklyám fogyni kezdett, sötétbe maradni pedig nem

akartam; gyorsan tömtem meg tehát néhány emberi csonttal, talán egy chilchotlai herceg avagy hercegnő utolsó földi maradványával zsebeimet és kerestem ki a koponyák közül egy szép példányt, melynek száájüregéből mosolyogva csillogtak felém a széles és ép fehér fogak s azután siettem ki a friss levegőre, hol társaim már nyugtalanul várták visszatértemet.

Megpillantva kezemben az indiánok a halálfejet és látva zsebeimből kibuvni néhány emberi láb megmeszesedett sipcsontját, megborzadva hökkentek vissza s valamit morogva azték nyelven, keresztekkel halmozták el magokat. Maga a tisztelendő ur is rémülve tekintett a mosolygó koponyára s éppen nem látszott megelégedve lenni, hogy kihoztam azt a föld gyomrából; de igazán csak akkor ijedt meg a plébános ur, mikor arra a kérdésére, hogy mit szándékozom azzal tenni? — természetesen csak tréfából, de amelyet ő nem vett észre — azt válaszoltam, hogy Oaxacába viszem s ott bor részére billikomot készíttetek belőle.

Minden egyes csontdarabot szépen papirosba göngyöltem s elhelyeztem mexicói nyergem oldalzsebeibe. Az volt a szándékom, hogy ethnografiai gyűjteményeimmel együtt azokat évek múlva hazámba viszem s tudományos megfigyelések tárgyává teszem.

E szándékomat, bár sajnálatomra, nem vihetem ki többé, mert Chilchotla faluban való tartózkodásom alatt azoknak csak hült helyét találtam, eltűntek nyomtalanul; bizonyára félve az indiánok a főszellem haragjától, titokban elcsenték a csontokat s visszahelyezték régi helyökre, a Castillo földalatti kriptáiba.

Chilchotla falu népe már előre értesülve jövetelünkről, a község vén birájával együtt elibénk sietett s nagy ujjongások és örömrivalgások között kísérték a municiپیó épülethez, mely az éjjelre lakásunkat lesz hívatta képezni.

Ritka eset, hogy Chilchotlában papot lássanak; ez évenként csak egyszer a falu védszentjének napján történik; érthető volt tehát a pueblo (falu) öröme, nagy kísérettel látni megérkezni a Sennor Curát, mi annyit jelent, hogy mise lesz másnap hajnalban s nagy ünnep a faluban.

Tényleg volt is másnap mise és pedig oly kitűnő kísérettel, aminővel eddig Chilchotla templomában soha; Sandová! barátom és én voltunk a kántorok, kik a tisztelendő ur részéről megjelölt bibliai részeket oly kitűnően énekeltük, mintha csak egy híres olasz opera első tenorja és baritonja lettünk volna.

Meg is nyertük az énekkel annyira a chilchotlai nagy zeneértő publicumot, hogy az isteni tisztelet után úgy bennünket, mint kukoricát már nagyon áhítozó öszvéreinket is, kitűnő ingyen villásreggelivel ajándékoztak meg, sőt ráadásul 8 indián munkást adtak hozzánk uj kísérőnek.

Templomi szereplésem teljesen kibékítette vélem a kriptából kihozott embercsontokért kissé neheztelő tisztelendő urat, ki most nagyon megkedvelt s Norberto Rios utján igen melegen ajánlt a chilchotlai népnek, mint olyant, ki parlagon heverő birtokaikat szándéksom megtekinteni s ha azt megfelelőnek tartanám, meg is venni abból egy-két ezer holdat.

Az indiánok örömmel fogadták a hírt s a bíróval élükön haditanácsot tartottak s csakhamar el is határozták, hogy ha a fehér uraknak földjeikből

valami tetszenék, az megfelelő áron rendelkezésükre áll. Egyszóval Chilchotla község indiánjai semminemű akadályokat sem gördítettek földszerzési szándékunk elé és így mi teljes nyugodtsággal folytathattuk utunkat a még eddig európaiak által teljesen ösmeretlen tájakon.

Mielőtt utleírásomat folytatnám, érdekesnek vélem közölni önökkel azt, hogy Chilchotla község katolikus templomának egyik legnevezetesebb tárgyát egy kőből faragott nagy kigyó képezi, melyet az itteni indiánok mint bálvány-istenséget még ma is imádnak és azt hiszik róla, hogy az halottaik lelkének nyugalma felett őrködik.

E kőből faragott kigyón kívül, állítólag egy nagy élő kigyó is lakik e templomban, mely a nép által etetve lesz s nagy tiszteletben részesítve; csak épp úgy mint a hinduk által Benaresben. Azután vonja még valaki kétségbe a mexicói indiánoknak ázsiai származását.

Az ut Chilchotlától kezdve öszvér háton nem volt megtehető, azért tehát gyalog kellett azt folytatnunk, elosztva az indiánok között málháinkat s előre küldve nyerges állatjainkat.

Hat órát gyalogoltunk egyfolytában a legsűrűbb s legremekebb erdőkben de annál rosszabb utakon, erősen kifáradva s izzadva rettentő módon a nagy meleg hatása alatt, mely egész utunkon hű társunk maradt, míg végre a Buena Vista nevű kilátási ponthoz jutva, friss csörgedező patakra találtunk, melynek üdítő vizével olthattuk égető szomjunkat és felfrissíthettük már lankadásnak induló erőnket.

«Buena Vista», magyarul «jó kilátás», megérdemli nevét, mert valóban oly tündériesen szép vidéket pillantottunk meg e pontról, hogy mindnyájan lebilincselve állottunk meg annak varázshatása alatt.

Közvetlenül alattunk a leggyönyörűbben zöldülő erdő ezredéves törzseivel s szépen virágzó folyondáraival terült el; míg azon túl három hatalmas folyó (Rio-Zapo, Rio-Lodo és Rio-Asufre) által hasított széles völgy, egyenes, zöld gyeppel ellátott síkjaival, avagy bozótokkal telt hullámos dombjaival volt látható. E széles völgy három oldalát magas hegyek szegték be, míg a legtávolabba eső részét a hatalmas Tontó folyam vize mosta. Azon túl, mélyen fekvő síkság, a veracrusi alföld következett, mely végre a beláthatatlan Atlanti-oczeán kék vizével olvadt össze.

E gyönyörű zöldülő völgyet látva magam alatt, körülbelül oly érzés tölthette el kebelemet, mint ezelőtt ezer évvel Álmos és Árpád atyáink kebelét, amikor azok hosszú, fárasztó bolyongásaik után a Kárpátokon először átjutva, megpillantották Pannonia termékeny síkjait.

És amint azok elhatározták magokat a négy folyam által öntözött földön megalapítani a nagy Hungariát, úgy én is elhatároztam magam a hasonlólag négy folyam által termékenyített földön új otthon alapítani s azt emlékül szeretett hazámra, Új-Hungáriának nevezni el.

VÉGSZÓ.

Miután Chilchotla községnek eladásra szánt földjeit nagy figyelemmel megvizsgáltam s azok fekvése iránt iránytű útján meggyőződést szereztem, valamint Aneroid barometeremmel a magasságokat is megmértem, kikerestem a legjavából 3 ezer holdat s azt, megjelölve a határokat, megvétel végett bejelentettem a Teotitlan del Camino városkában (e kerület székhelyén) élő politikai hatóságnak, mely törvény értelmében (miután Mexicóban a pueblók falvak hatóságai kiskorúaknak tekintetnek) az indiánokat képviselni tartozik s azok helyett készíti el az eladási szerződéseket és állítja ki a birtoktulajdonról szóló okmányokat; valamint intézkedik arról, hogy a földek mérnök útján felméressenek, azokról térkép készíttessék s classificatio szerint annak ára is megállapíttassék.

Természetesen az ezek által felmerülő összes költségek a hallatlan nagyságu bélyegilletékekkel együtt a vevő részéről fedeztetnek.

Miután ez mind megtörtént s az oxacai kormány is megadta az eladáshoz beleegyező vótumát, (mert még erre is szükségem volt) az indiánokat képviselő hatóságok részéről mérnök küldetett ki s ez a falu municipiójának jelenlétében átadta nékem hivatalosan és teljes ünnepiességgel a földeket s én ez alkalommal annak teljes jogerővel birtokosa és tulajdonosa lettem.

Földjeim két részből állanak és pedig: 1500 hold őserdőből a magaslaton kávé ültetéshez és 1500 hold sík rónából a völgyben, a Tonto folyam partján, cukornád, dohány, cacao és kaucsukfa termeléshez.

Birtokaim alsó részét vagyis a sík földeket »Pannoniának» neveztem el, a felsőt vagyis az erdős részt pedig, mint már előbbeni fejezetben megjegyezni bátor voltam, emlékül szeretett hazámra »Hungáriának» kereszteltem.

A Tonto folyam, mely Pannonia nevű birtokomat öntözi, a Veracrus államban fekvő Alvarado tengeri kikötőig hajókázható és így igen olcsó közlekedési uttal bírok terményeim szállításához. Ezen kívül az Agricola vasút

(mely Cordovánál beágazik a veracruz-mexicói vasutba) Motzorongo nevű állomása is csak 7 mérföldnyire fekszik attól és elég jó uttal, melyet mi fedeztünk fel, van birtokossal összekötve. E vasutnak Tuxtepekig való kiépítése már régen tervezve van s kivétel esetén csaknem bizonyos, hogy az birtokom mellett fog elhaladni s így annak értékét tetemesen emelni fogja.

Első szomszédaim a velem jött Roger de la Debutrie és Sandovával urak voltak: szerencsésen végződő expedíciánk azonban gyorsan lett ösmert az egész államban s a birtokosok száma gomba módjára nőtt napról-napra és első kirándulásunk után alig öt hónapra már 52-re szaporodott fel; bizonyára közel van az idő, hogy a mi általunk először bejárt és kikutatott 32 ezer hektár (90 ezer magyar hold) területen nagy telepek, falvak, esetleg városok is létesüljenek.

Amidőn ez alkalommal és művem befejezteként, kedves honfitársaimnak tudomására hoztam, hogy újra földbirtokos lettem Mexicóban, csak azt volt szándékom kimutatni, hogy legszilárdabb elhatározásom azon kárt, melyet a Camilla-telep elvesztése folytán, de mások rosszakarata miatt szenvedtem, néhány év múlva pótoljam; és legalább részben érvényesítsem az oly szép reményekkel megkezdett vállalatom sikerdús eredményére fektetett s «Utiképek Amerikában» című kis művemben oly gyakran hangoztatott meggyőződésemet, hogy szorgalmas munka és kitartás mellett a kávé-termelés busásan meghozza jövedelmét. Ezeket megjegyezve nem marad egyéb mondani valóm mint az, hogy a Hungária-telep megalapításával az én hosszú bolyongásaimnak is vége szakadt s hogy én egyelőre búcsút mondva kedves honfitársaimnak, teljes erőmből igyekezni fogok missiómat mielőbb befejezni, hogy azután visszasiethessek oda, ahol a napvilágot először pillantottam meg, ahol legboldogabb ifjúságomat töltöttem, ahol jó atyám, kedves gyermekeim, szeretett rokonaim s hű barátaim ölelő karokkal várnak s ahol végül eltemetve óhajtok lenni; az én kedves szülőházamba, az imádásig szeretett szép Magyarországba.

Mert hiába, mégis csak igaz azon latin közmondás, hogy:

«Extra Hungariam non est vita, si est vita? non est ita».

RÖVID KIRÁNDULÁSOM LÓHÁTON VENEZUELA BELSEJÉBE

FORRADALOM, mely csak néhány hét előtt ért véget, visszatartott eddig attól, hogy Venezuelában kirándulásokat tegyek; az utak annyira bizonytalanok voltak, különösen az uszupáló kormányt szolgáló katonaság által, hogy senki sem merte elhagyni lakhelyét, mert nemcsak pénzét féltette a katonáknak csufolt rabló sokaságtól, de egyéni szabadságát, sőt életét sem érezhette biztonságban ezen igazi banditák között.

Mióta azonban a forradalom győzött s az állapotok Venezuelában lassan-lassan ismét belekerültek a régi kerékvágásba s Crespo tábornok ideiglenes kormánya lehetőleg elég garanciát nyújt, különösen az idegen államok polgárainak vagyoni s személyi biztonságát illetőleg, nem akartam elhagyni Venezuela földjét anélkül, hogy kissé jobban meg ne ösmerkedjem azzal s be ne pillantsak az állam belsejébe is.

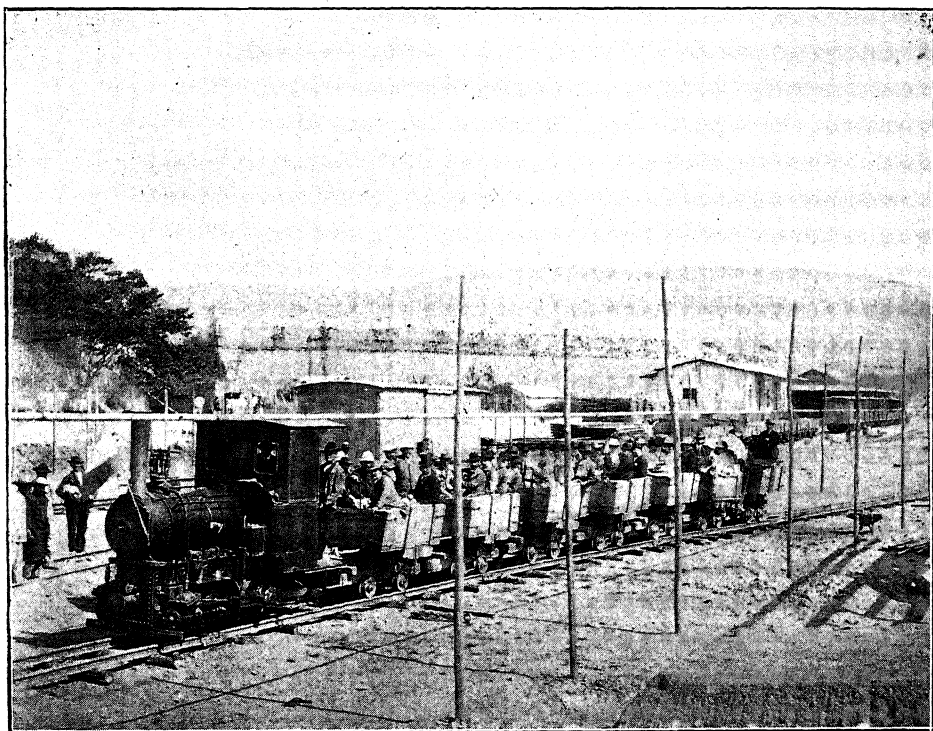
Elhatároztam tehát a Los-Tequeshez (ahol utóbbi időben tartózkodtam) másfél napi járásra fekvő «Victoria» város felé venni utamat s megösmernedni a szép Aragua és Tuy folyamok völgyével, melyek termékeny s virágzó síkjai ez utóbbi polgarháboru alatt nem egy véres ütközetnek voltak tanui.

Revolverrel, egy machettével (kard alaku hosszú kés) és egy kaucsuk esőköpenyeggel felfegyverkezve délutáni két órakor, december hóban bár, de igazi tropikus nap hevének kíséretében, nyargaltam ki fehér ménemen Los-Teques városkából, hogy utamat Cörosál és Los-Colorados felé vegyem, mely helyek a forradalom óta Venezuela történetében nevezetességre tettek szert, a mennyiben a kormány itt körülbelül 600 embert veszített s Crespo tábornok pedig e helyek közötti uton nyerte meg döntő s így utolsó ütközetét.

Az ut Los-Tequestől, mely 1171 méter magasságban fekszik a tenger színe felett, egész Cörosálig tehát 1227 méter magasságig emelkedik; e helyen

van az épülőfélben levő német vasutak (Gran ferro carril de Venezuela) vonalának legmagasabb pontja is és pedig egy 300 méter hosszú alagut közepén, a honnét azután a vasuti vonal óriási lejtőkön, merész hajlásu viaduktokon, magas hidakon és 59 alaguton átjutva ér le Las-Tejerias faluhoz, mely a német vasut Caracas és Victoria városok közötti részének legalacsonyabb pontját fogja képezni, fekvén az állomás csak 500 méternyire az Atlanti-océán színe felett.

Az országot, melyen lassan-lassan ügettem tovább, «Corosál» telepig csaknem párhuzamosan halad a vasuti vonallal, itt azonban eltér attól s a Cordillerák egy másik elágazó gerincén vonul tovább, míg a vasut jobbra

SCHAEGLER UR VENDÉGEI AZ ELSŐ TEHÉRVONATTAL LES TEGNESBŐL VICTORIA VÁROS FELÉ.

kanyarodva óriási kerülőkön (az egyik kerülő 17 kilométert tesz meg, a míg visszatér csaknem ugyanazon helyre, de sokkal mélyebben, ahonnan elindult) éri el El Canto és Mostazza állomásokat.

A lejtő Las-Tejerias állomásig vagyis Corosáltól 47 kilométer távolságra egyenletes és pedig 100 méterenként két és fél méter eséssel, avagy ugyanannyi százalékkal.

Itt meg kell említenem, hogy Schaedler Károly urnak, ki e vonalrész építkezéseinek fővállalkozója volt, ugyancsak sok nehézségekkel kellett megküzdenie, hogy ezen igazi technikai mesterművet befejezhesse, de alkotott is azután oly remeket, hogy méltóvá tette magát arra, miszerint neve arany betűkkel jegyeztessék fel Venezuela vasut történetében.

Volt szerencsém Schaedler urral megösmerkedhetni, sőt néhány hónapon át szíves barátsága folytán foglalkozást is nyertem munkálatainál s így volt alkalmam teljesen kiösmerni őt s azért most, midőn elhagyom ez országot, hogy ismét visszatérjek Mexicóba s folytassam ott félbeszakított munkálataimat, csak kötelességemet rovom le, ha e sorok után köszönöm meg irántam tanusított szíveségét s kijelentem nyíltan és a legnagyobb örömmel, hogy Schaedler urat a vasuti mérnökök egyik legtehetségesebbjének tartom s gratulálok Ausztriának, (mert osztrák polgár) hogy mérnöki szakférjai a külföldön ily erőkkal vannak képviselve.

E vonal néhány hónap mulva át fog adatni a forgalomnak s Venezuela egy igazi remekművel fog gazdagodni.

Las-Tejerias községet, a hol az éjszakát tölteni óhajtottam s mely már a termékeny Tuy folyam partján fekszik, este 6 órakor értem el; itt egy tiróli nemzetségu irredentistának korcsmájában töltöttem hat horkoló napolitáner munkás társaságában az éjszakát, dacára, hogy Signor Moncher, így hívják a trentinói atyafit, szentül ígért külön szobát.

Elképzelhetik, hogy revolveremet igen közel helyeztem tábori ágyamhoz (mindenütt ily ágyakkal vannak a venezuelai kurtakorcsmák és többnyire az első rangu vendéglők is ellátva), mert bár eléggé barátja vagyok is az olasz népnek, az Amerikába kivándorló nápolyi munkások előtt mégis elég respec-tussal viseltetem s szeretem őket «Drei Schritt von Leib» tudni.

Hála az égnek, bár álmatlanul, de minden baj nélkül töltöttem az éjszakát s kivéve a moskitók ezreit, senki sem szomjuzott vérem után; reggel azonban mégis volt kis kellemetlenségem, mert a mint lovamat megnyergelni szándékoztam, a kantár sehol sem volt található, «annak bizonyára uj gazdája akadt», legalább így gondoltam én azt és csaknem igazam is volt, mert M . . . ur, ki úgy látszik nem hiába veszi pártjába a nápolyi lazzaronikat, engedve természeti hajlamainak, régi rossz kantárja helyett jónak látta az én uj diszes kantárommal diszíteni fel a hét száraz esztendő egyikét jelképező Rosinanteját s kora hajnalban Victoria felé nyargalni, hol állítólag még egy olaszok által látogatott Osteriának tulajdonosa.

Én, ki ezen urat már ösmertem kissé hirtől, megtudva hajnali elutazását, éltem a gyanuperrel, hogy csak is ő lehetett az, ki a kantárt eltulajdonította, vagy éljünk szelidebb kifejezéssel, elsangirozta s azért nem is késtem egy kikölcsönzött kantárral lóra ülni s utána iramodni a szórakozott urnak.

Egy órai nyargalás után elértem M . . . urat s nem éppen válogatott szavakban juttattam eszébe tévedését s szedtem le teketória nélkül lováról a kantárt; persze ő kelme nagy zavarban volt s szidta erősen szórakozottságát s ezer bocsánatot kért a confusioért; én természetesen, még örülve azon, hogy nem lovamat vitte el szórakozottságból, néhány «Corpo di Bacco» kisérétében megadtam a bocsánatot s folytattam utamat Victoria felé.

Las-Tejeriastól kezdve csaknem egész Victoriáig zöldülő cukornád telepek és kávé ültetvények között nyargaltam végig s miután az ut a már bekövetkezett száraz időjárás folytán jó volt, ménem a reggeli órákban ugyancsak gyorsan ügetett előre; déltájban azonban a nap oly rettentő módon hevített,

hogy én lovamat sajnálva, melyről csak úgy csurgott az izzadtság, előnyösnek véltem egy terebélyes fa árnyában megállani s úgy magamat mint lovamat is kipihentetni kissé és miután az étvágy is megjött, elkölteni egyszerű villás reggelimet, mely egy darab hideg sültből, száraz kukorica kenyérből s a Tuy folyamból meritett langyos vízből állott.

Lovam, megszabadulva a kantártól, ropogtatva majszolta a szép zöld gyepet, mely bársony módjára lepte el a fa környékét, én pedig kissé távolabb egy már korhadásnak induló s a földön heverő fatörzsre ültem, fejemet két kezem közé vettem s a rekkenő hőség hatása alatt kissé elszundítottam. Nem soká szundikálhattam, mert egy közeli recsegés felébresztett s én felnyitva szemeimet, egy éppen nem barátságos állást foglaló, fekete és sárga csikokkal ellátott hatalmas tigris kigyót (Tigra) láttam karikázva közeledni felém. Nem volt sok időm s azért gondolkodás nélkül, mint a villám rántottam ki hüvelyéből mellettem heverő hosszú kard alaku késemet s egy jól mért csapással szelém le a már reám ugrani szándékozó szörnynek fejét, melynek két méter hosszú teste még néhány percig vonaglott lábaim előtt.

E kis intermezzo továbbutazásra ösztönzött s én felkantározva szürkémet folytattam utamat Victoria felé s néhány órai lovaglás után el is értem azt.

„VICTORIA“ MIRANDA ÁLLAM FŐVÁROSA.

Victoriát délután 4 órakor értem el s természetesen legelőször is vendéglőt kerestem, mert a szappannak s víznek szükségét már nagyon is éreztem testemen; az ut finom pora nemcsak porusaimat fedte be már teljesen; de szemeimet is csaknem hasznavehetetlenné tette.

Kis keresés után meg is találtam a Hotel «Victoriát», melyet Los-Tequesbeli barátaim, mint legjobbat ajánltak s gyorsan lemostam magamról az ut porát.

A vendéglő tulajdonosa, a tiszta néger vérű Don Manuel, kitűnő szíves-séggel fogadott, a mint rendbe hoztam magam, bevezetett szalonjába s azonnal bemutatott «mulate» (fél néger, fél európai) származásu élete párjának, ki ugylátszik igen előzékeny hölgyecske volt, mert bemutatásom után frissítőt és süteményeket tálalt elibém, melyeket én, a fárasztó ut után mohó étvágygyal és szomjjal fogyaszték el.

Don Manuel, vendéglőjének legszebb s legbarátságosabb szobáját bocsájtá rendelkezésemre s minden pillanatban biztosított arról, hogy véghetetlen nagy az öröme európai embert szolgálhatni ki. «Csak most néhány hó előtt érkeztem vissza hosszú európai utazásomból s így tudom, hogy az európai ember minő conforhoz van szokva». «Ah!» folytatá tovább «nem akarok meghalni mielőtt még egyszer meg nem járom Európát; most csak Itáliát, Spanyolországot, Angliát és Franciaországot jártam be, legközelebb azonban az ön hazáját, a lovagias magyar nemzetet (la caballerosa nacion de los Magyares) és Alemaniát (Németország) óhajtom bejárni».

Igazi extasisba volt Afrikának Amerikába származott fia, midőn Európáról beszélt s csak azt nem tudta sehogy sem felfogni, hogy európai ember hogyan szánhatja el magát arra, ezen vad, civilizálatlan országot, Venezuelát felkeresni, ahol az idegennek sem személyi biztonsága, sem kényelme, sem pedig mulatsága nincsen.

Midőn néger gazdám kibeszélte magát kissé, karon ragadtam s revangul a frissítőknék, meghívtam egy «Brandy»-ra (így hívják Venezuelában a cognacot.) Látták volna csak fekete barátom örömét, melyet barátságos karonfogásom előidézett benne; egészen kivetkőzött valójából.

«Látja uram», — folytatá beszédét — «hát nem-e látszik meg azonnal hogy ön európai és igazi szabadelvű gondolkodású ember; hát azt hiszi, hogy a venezuelai félvérű, avagy bevándorlott spanyol megtisztelne annyira, mint ön s karon fogna? Oh nem, soha; megvet, csak azért, mert kissé feketébb vagyok mint ő és ezek mernek beszélni szabadságról és egyenlőségről. Az igazi szabadság, az igazi egyenlőség csak Európában van meg, ahol a lord avagy született nemes ember nem restel velem kezét fogni, de sőt meg is hív házához vendégnek s épp úgy bánik velem, mintha én is az ő véréből való lennék; nemde uram ön is «noble» születésű? mert annyira szabadelvűnek látszik».

Egyszóval elmentünk egy cukrászdába Brandyt inni, mert őszintén bevallotta, hogy az ő Brandyja nem a legfinomabb minőségű s így nem mer vele szolgálni. Amint a cognacot egymás egészségére kiüritettük, fizetni akartam, de meglepetésemre annak ára már ki volt egyenlítve, új gazdám megelőzőtt és semmi áron sem engedte volna, hogy én, ki most az ő vendége vagyok, — fizessek.

Don Manuel ebédje kitűnő volt; ugylátszik sokat tanult Párisban; hát még a «Medoc», melyet suttyomba, nehogy a többi vendégek észre vegyék, elibém tett, volt igazán kitűnő minőségű. Meg is sugta nékem, hogy ebből csak nagy ünnepkor iszik s csak legkitűnőbb barátait kínálja vele.

Ebéd derekán egy hosszú csizmás, széles karimájú egyén lépett be a terembe, ki a porról ítélve, mely egész ruházatát fedé, csak éppen most érkezhetett meg; külsejéről pedig azonnal meglátszott, hogy európai s a sok instrumentumról meg, mely oldalán lógott, biztosan lehetett következtetni, hogy tudós, a szemüveg s esernyő sem hibázott, pedig ezek a tudós uraknak elmaradhatlan társai szoktak lenni.

Don Manuel, úgy mint engem, ez urat is a legszivesebben fogadta és közvetlen mellém helyezé az asztalhoz; úgy látszik kifundálta fűrgé eszével, hogy két európai azonnal talál tárgyat a conversáláshoz; nos és ebben teljesen igaza volt, mert alig, hogy néhány percet ültünk egymás mellett szótlantul, hozzám fordult szomszédom s idegenszerű spanyolsággal kérdé: «es Usted Venezueláno?» (venezuelai ön?) «No, pero Usted lo es tanpoco» (nem, de ön sem az) feleltem neki.

Ezzel meg volt törve a jég s mi hosszú beszélgetésbe ereszkedtünk, melyből megtudatott, hogy ő hamburgi születésű német s neve Siverts, én magyar vagyok s nevem Bánó.

Siverts ur egyik német egyetemen professor s most stipendiummal járja be Venezuelát, hogy azután adatai szerint új geográfiai mappa készüljön e köztársaságról; igen kedves s művelt embernek látszott lenni s így a vele való megismerkedés csakis előnyömré vált.

Siverts ur megkért, kísérném őt el «Tovar»-telepre, mely másfél napi

járásra fekszik Victoriától s arról nevezetes, hogy lakossága Badenből bevándorolt németekből áll. Miután nekem régen volt már szándékom e telepet meglátogatni, örömmel fogadtam új ismerősöm meghívását, ki még azzal is kecsegtetett, hogy utunk a szép Aragua folyam regényes völgyein igen érdekes leend.

SCHAEGLER UR ÉS EGYIK TÁRSA CSALÁDJÁVAL. (Schaebler ur a szemüveges).

Elindulásunkat másnap reggelre halasztottuk s így még elég idővel rendelkezünk Victoria várost kissé jobban megismerlenni.

Victoria 12—15 ezer lakost számlál s elég régi város, bár e helyen sem, mint általában sehol egész Venezuelában, nem látni a spanyolok régi mór építkezési modorának még csak nyomait sem, melyek pedig Mexicóban mindenütt

szemébe ötlenek az idegen utazónak s teszik ez országon át a vándorlást oly annyira érdekessé és vonzóvá.

Victoria házai aprók s többnyire földszintesek s hogy minő modorban vannak építve, azt a jó isten tudná, én legalább semminemű stylust sem fedeztem fel bennök; utcái borzasztó kövezettel vannak ellátva, a miért ménem lábait minden pillanatban a kifecamodástól féltettem.

A Catedral, Victoria egyetlen nagyobb épülete, borzasztó alkotmány s inkább hasonlít óriási gabonaraktárhoz, avagy istállóhoz, mint isten házához, melyben hetenként egyszer tart misét «Victoria» «Zambo» származásu püspöke.

Miranda állam fővárosának csak egyetlen, de eléggé rendben tartott tere van, melynek közepén ügyesen készült alkotás, «Rivas» tábornok bronz szobra van felállítva.

Rivas a nagy felszabadító, Bolívar Simon hadvezéreinek egyike volt s a spanyolok elleni függetlenségi harcban sok babért aratott, mignem egy véres ütközet alkalmával lelte hősie halálát.

A legutóbbi forradalom vandalizmusa ez emléket sem kimélte, mert egy éltévedt avagy szándékosan lőtt golyó ketté repeszté a fekete márványlapot, melyre a hazájáért elvérző hős neve arany betűkkel volt bevésve.

Bizony, bizony, szerencsétlen ország Venezuela, ahol még a holtak sem élvezhetik nyugodtan örök álmukat.

Mikor fognak már e borzasztó polgárháboruk megszűnni?

TOVAR NÉMET COLONIA FELE.

Másnap hajnalban bucsut véve Don Manuel házi gazdánktól neki indultunk az ösmeretlen utnak.

Eleintén a szép Aragua folyam sík völgyén nyargaltunk a legszebb zöld színű cukornád-telepek között, melyek széleit narancs, banána, citrom, mangos és egyéb gyümölcsfák szegték be; számos barátságos «haciendára» és szegényes indián kunyhóra akadtunk útközben, melyek lakói nagy kíváncsisággal nézték a két angolosan öltözött idegent, kik ezen európaiak által igen ritkán látogatott uton haladnak és általok teljesen ösmeretlen nyelven társalognak egymással.

Később, bár még mindig az Aragua mentében, a sík megszűnik s emelkedni kezd az ut, míg végre néhány óra múlva a legszebb hegyi, az Alpe-sekre emlékeztető vidékben gyönyörködhattunk, hol a folyam gyorsan iramodva, számtalan vizesést képezve, zúgva szelé át a szűk völgyet.

Nem egy izben kellett az elég vízzel hömpölygő folyamot átlépnünk, hogy az utat, mely annak közvetlen szélén, néhol már ugyancsak meredeken és merészen halad, követhessük; lovaink ügyességére teljes mérvben volt szükségünk, hogy le ne zuhanjunk az alattunk tátongó mélységbe, melyben a biztos halál honol.

Az emberek által lakott házak és kunyhók mindig jobban és jobban ritkultak: s mi néhány óra alatt egy teljesen elhagyatott vidéken, a Cordillerák magas és sivár sziklái között találtuk magunkat.

A minő buja volt eleinte a vegetáció, annyira szegényes s terméketlen most a sziklahegység: apró, kiszáradt fűvön s néhány tövises kórón kívül semmi egyéb sem fedé a föld kérgét. A madarak, eddigi társaink, kik kedves danáikkal élénkítették utunkat, már szintén hűtlenek lettek hozzánk, ők ott maradtak lent a fák árnyában, hol friss s üde a lég s a virágok kelyheit ezer különféle rovar lepi el.

Csak néhány dögkeselyű kóválygott magasan fejeink felett, mintegy lépteinket követve s várva a jó alkalmat, hogy lovaink megbotolva, bele vessenek az örvénybe, melyből azután ők sietnének kivonni a dús falatot.

Ilyen sivár, ilyen kopár vidéken haladtunk körülbelül két óra hosszat, midőn egyszerre sötét rengetegbe jutottunk.

Őserdő volt ez, ezredéves őserdő óriási fatörzseivel s gyönyörűen zöldülő folyondáraival; mily szerencse, hogy a régi spanyolok ösvényt vágtak rajta át, mert máskülönben nem volnánk képesek egy lépést sem tenni ezen áthatatlan sűrűségben.

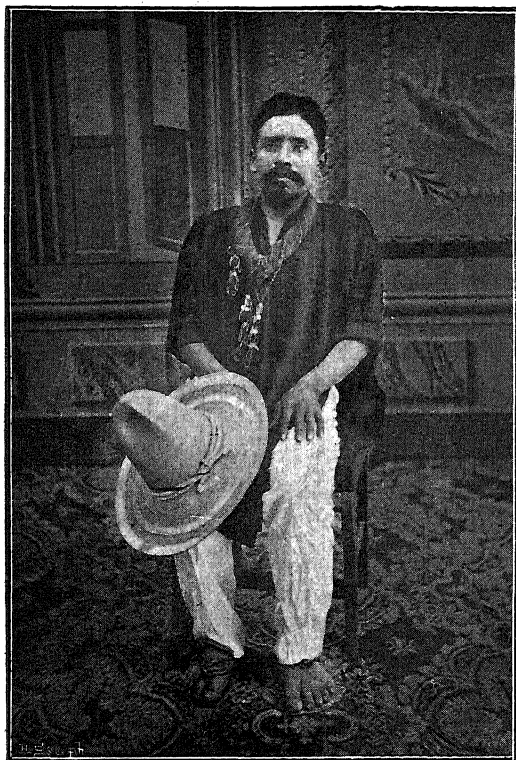
Lovaink minden pillanatban meg-megrettentek a sok recsegéstől, melyet egy-egy, ki tudná megmondani mily fajtájú állatnak átsurranása idézett elő a beláthatatlan erdő száraz galyai között.

Három óránál tovább tartott a sűrű erdő, amidőn nagy örömkre egy terjedelmes tisztásra jutottunk, melynek egyik sarkán egy primitíven épült füstölő indián kunyhót pillantottunk meg.

Ideje is volt már, bogy fedél alá jussunk, mert az alkonyat már nagyon is öreg volt s gyorsan közeledett a sötét éj, lovaink pedig ugyancsak fáradtak valának.

A kunyhó felől részeg emberek torkából eredő zaj hallatszott, mely reánk kifáradt s nyugalmas éjszakát kereső idegenekre éppen nem birt vonzó hatással.

A kunyhó tulajdonosa ittas «néger» és «zambo» vendégeivel együtt, ugyancsak kíváncsi, sőt mondhatni igen gyanus tekintet-
kel fogadott s éppen nem udvarias

ELŐKELŐ INDIÁN.

módon tett kérdést hozzánk az iránt, hogy mi járatban vagyunk s mit keresünk az erdő mélyében ily késő órákban.

Mi természetesen értésére hoztuk, hogy a németek «Tovar»-telepe felé igyekszünk s az éjjelre vendégszerető házáat óhajtuk igénybe venni.

A félig részeg vendégek egymásra néztek s egyeseknek szemében gyanus szikra lobbant fel, ami nem kerülhette ki figyelmemet.

Pisztolyomat erősen szoritám markomba s társamat is, természetesen német nyelven, hasonló elővigyázatra ösztönöztem.

No, gondoltam magamban, mi ugyan szép helyre jutottunk, bizonyára rablók közé, kik most bennünk kitűnő fogást reménylenek tenni. Igen ám,

csak hogy kettőn áll a vásár, majd mindjárt meglátom, hogyan intézzem el a dolgot.

Félrevontam a kunyhó tulajdonosát s kemény, határozott hangon kértem őt, hogy kik legyenek e zord tekintetű alakok, kiknek társasága nekem kellemtelen s kiket jobban szeretnék innét távolabb tudni; szavaim nyomatékként erősen megráztam az ablakomon függő 14 lövegű Winchestert, melynek recsegése ugylátszik meg is tette a kellő hatást, mert új gazdánk egyet hunyorítva szemeivel azonnal vendégei közé keveredett és suttogva távozásra ösztönözé őket.

A félig ittas néger s indián vérvegyülékének ivadékai, bár bosszus pillantásokat vetve reánk s még bosszusabbakat fegyvereinkre, elégedetlenségüknek mormogással adva kifejezést, lassan bár, de mégis elkullogtak a kunyhó környékéről; én pedig, nehogy tréfának véljék a dolgot, néhány «Carram-bát» kiálték utánok, figyelmeztetve őket, «ha csak egy is közülök vissza merne térni a kunyhó közelébe, ledurrantom mint a farkast» (lobo).

Utítársam ugyancsak megnézett s kérdő pillantást vetve felém, mintha azt akarta volna megtudni: hogy igazán szükség volt-e az ily nagyon is energikus fellépésre?

Én természetesen felvilágosítottam őt, hogy az ily emberekkel, különösen most, amikor még a forradalmi fegyverek füstje érezhető, csak ily módon lehet röviden és sikeresen elbánni.

Éjjeli nyugalmunkat tehát, kivéve a kutyák ugatását, melyek nem kis számban lebzseltek a kunyhó körül, egyéb semmi sem zavará; az estvendégek, kiknek szemében pedig határozott rossz szándékot vettem észre, ugylátszik megijedve szavaimtól s respectust kapva fegyvereinktől is, megkimélték a kunyhót éjjeli látogatásaiktól s ezt isten bizony helyesen is cselekedték, mert ellenesetben én szavaimnak ura lettem volna s megösmertetem őket fegyvereink ölmaival.

Egyévi itt tartózkodásom alatt megtanultam bánni a venezuelai durva köznéppel, csak energiával s vakmerőséggel lehet velök valamire menni, szelidséggel, jóakarattal csak magunknak ártanánk.

Másnap kora hajnalban hagytuk el a barátságtalan kunyhót, melynek

ELŐKELŐ INDIAN LEÁNY.

tulajdonosa erős hajlongások között, de alig hiszem, hogy ezek barátságának őszinte nyilatkozatai voltak, bucsuzott el tőlünk s adott «Tovar» német telep útját illetőleg néhány, nem egészen világos utbaigazítást.

Mintegy kilenc órákor reggel egy jó kinézésű s kecskéket őrző pásztorfiuval találkoztunk, ki szívélyes kérdéseinkre jóindulattal felelt s a telepek iránya iránt teljes felvilágosítással szolgált.

Délelőtti 11 órákor két, csacsin ülő s a venezuelai köznép gyér öltönyébe bujt paraszt nővel találkoztunk s éppen csak ezért annál nagyobb volt meglepetésünk, midőn azok mellettünk elhaladva, hallva német társalgásunkat, nagy örömmel felkiáltottak. «Ach Jessus, Jessus thes sind ja unsre Landsleute» s csaknem nyakunkba borultak.

Igazán megható volt e két nő öröme a német szó hallatára s én nem is igyekeztem őket abból kiábrándítani, hiszen nem vesztettem véle semmit, ha egyszer németnek tartanak is.

Miután az első öröm lecsillapult kissé e két német paraszt nő érző kebelében, értesítettek, hogy «Tovar»-telepeket egy óra múlva elérjük és hogy délután hozzájuk is szerencsénk leend, mert ők csak néhány órára rándulnak ki, hogy több napi szükségleteiket fedezendő burgonyát hozzanak közel fekvő földjeikről.

A «Kartoffeln»-nek emlegetése Venezuela őserdejében és annak reménye, hogy e kitűnő hazai étel, friss irós vaj (mert ezt is produkálnak a jó svábok) kíséretében kerül majd asztalunkra tálalva, mindkettőnket kitűnő hangulatba ejtett s mi szívélyesen elbucsuzva az ide származott két badeni matrónától, kiknek jól megtermett korpusának súlya ugyancsak munkát adott a különben friss erdei gyöpon izmosodott csacsinak, vigan nyargaltunk tovább, a most már újra madarak danáitól és egy-egy a sűrűségen áthatoló kedves napsugártól élénkitett erdőn.

Éppen delet harangoztak «Tovar»-telep csinos sváb modorban épült templomának tornyaitól, a midőn mi, «Onkel» Jacob Ruch háza elé érkeztünk s a községben (Tovar-telepek egy elég terjedelmes községet kepeznek) legelőkelőbbnek tartott s legtöbb tiszteletnek örvendő «Gründer Familiar» összes otthon lévő tagjai által elég szívélyesen fogadtattunk s a nagy ó-német butorokkal ellátott terembe vezettettünk.

NÉHÁNY SZÓ „TOVAR“ NÉMET TELEPRŐL.

Tovar-telep 1843. évben «Baden» nagyhercegségből kivándorolt német paraszt családok által Tovar akkori köztársasági elnök részéről ajándékozott erdőterületen lett megalapítva.

Hogy a tömeges kivándorlásnak mi volt a tulajdonképpeni oka s a németek miért választották éppen Venezuelát, e szerencsétlen országot új hazájoknak, minden kérdezősködésem dacára sem tudhattam meg, bár igen valószínű, hogy az egész politikai okokra vezethető vissza.

Az első megalapítók (Gründerek) között a Ruch, Frey, Misté, Ruttmann és Gerick nevekre találtam, melyek tősgyökeres sváb eredetük mellett eléggé tanuskodnak; a későbbi bevándorlottak között pedig a Bergmann, Dirr és Pfaff nevek tulajdonosai örvidenek társaik között némi befolyásnak.

A telep, legalább a régi szép germán modorban épült, de most már többnyire romba dőlt avagy dűledező félben levő épületekről ítélve, 20—30 évvel ezelőtt nagy virágzásnak örvendhetett; ma azonban, sajnosan bár, de nagyon is meglátszik az egészen az idő vasfoga s közeledés az enyészet felé, mi valószínűleg az indigenák kárhozatos befolyásának tulajdonítható.

A szép faépületek helyett, melyeknek mint említém, egyes enyészetnek induló maradványai még láthatók, többnyire sárkunyhók lepik el, a hajdanta szépen kultivált kertekkel körülvett parcellákat, melyek egymástól, azelőtt csinos fakerítések által, ma azonban egyszerű árkok, avagy lefektetett fatörzsek által vannak csak elválasztva.

A bevándorlott férfiak csizmákban s posztó ruhákban jelentek meg új hazájokban, a mostani utódok azonban már a bennlakó «zambokat» utánózva, mezitláb járnak s dacára a hidegnek, mely e magasan fekvő telepen (2600 méter) honol, egyszerű vászon ingbe bujtak. A nők is, kik 50 évvel ezelőtt kackiás cipőkben s szép hófehér harisnyákban jelentek meg új otthonukban s kiknek tisztasága az egész köztársaságban nagy hirre vergődött, ma a bennszülött nők

tul primitív viseletének hódolnak, a cipőt s harisnyát pedig csak hirtől ösmerik már, sőt tisztaság tekintetében is igen, de igen sok kívánni valót engednek.

Bevallom, nagyon meglepett az alig 50 év előtt bevándorlott németek elsatnyulása, mert ezek, kivéven a nyelvet, melyet még eredetiségében, bár egy-egy spanyol szó belekeverésével fentartottak, alig emlékeztetnek valamiben régi nemzetbelieikre; a germánt csak itt-ott a szőke hajról és kék szemekről lehet még, ha keressük megkülönböztetni, máskülönben épp oly indolens, épp oly apatikus az minden iránt, mint a legtösgyökeresebb indigena, ki akkor érzi magát legboldogabbnak, ha semmit téve a nap melegére leheverészhet.

Siwerts ur, ki ugyan délnémet születésű, de ezen bevándorlottakban mégis nemzetbelieit látta, igen röstelte azok hanyatlását s nem egy izben fejezte ki előttem azon nézetét, hogy a szülőhazának, tehát a nagy s hatalmas Németországnak kötelessége lenne tenni valamit e nép érdekében, nehogy teljesen eltűnjenek a föld színéről, avagy belekeveredjenek az indigenák közé.

Mit én a legveszélyesebbnek tartok az egészben, az korántsem az indigenákba való beleolvadásban, hanem a folytonos egymás közötti házasságok veszélyes következményeiben rejlik, melyek dacára a rövid időnek, hogy e nép távol van hazájától, már most is erős nyomokat hagytak hátra.

Az itt élő néhány német család gyermekei között siketnémát, vérbeteget, sántát, sőt született vakot is találtam; el lehet tehát képzelni, hogy néhány generáció után, ha nem történik új bevándorlás, mely eddig már régen szünetel, minő utódokat hagy hátra Venezuelában az erő s egészségről híres germán nemzetség.

Épp úgy mint testileg, szellemileg is sülyednek «Tovar»-telep német lakosai; írni, olvasni már csak a régiek tudnak; iskolaépület van ugyan a colonián, de ki tudja hány év óta nem lévén tanító, az most más szolgálatokat végez; így minékünk is beszállásolási helyül szolgált s ha nem csalódom, most a korcsma szerepét van hivatva ellátni, hol vasárnaponként a Gründerek és az ifjabb nemzedék egymás egészségére, no meg természetesen a híres német culturának az indigenák közötti fejlődésére üritik poharaikat.

Egy szóval, ezen német colonián töltött néhány óra igen kiábrándítólag hatott reám a germán törzsek cultur szilárdságát illetőleg s én azon szerény meggyőződésre jutottam, hogy mi magyarok, kiknek pedig éppen a germán népektől kell nemzetiségünk miatt nem egy igazságtalan szemrehányást eltűr-nünk, azoknál sokkal külömb anyagból vagyunk gyurva. Legyünk mi bár századokon át idegen országban, idegen nemzetiségek közé beleélkeve, mint például csángóink, nemcsak, hogy el nem sülyedünk s nem regenerálódunk, de sőt emelkedünk s más, nálunknál alacsonyabb fokon álló népekre jó befolyást gyakorolván, azokat magunkhoz emeljük.

A nagy Cultur-Volk, a híres németek, elhagyva hazájokat nemcsak hogy a legveszélyesebb renegátokká lesznek, mint például Észak-Amerikában, honnét kövekkel hajítják saját szülőhazjukat s igazi harcot indítanak nemzetük ellen s a hol csak lehet igyeksenek annak ártani, de még ha regenerálódnak is s éppen nem vivják ki magoknak külföldön az idegen nemzetiségek becsülését.

Az irlandit kivéve, egy európai nemzetiség sem annyira gyűlölt Amerikában, mint éppen a német; hogy ez miben találja magyarázatát, nem tudom, de sejtem, hogy az ostobasággal határos pöffeszkedő modorban, melyet hazájukon túl is magukkal visznek.

Nehogy kedves honfitársaim szavaimat a német törzsek iránti gyűlölet, kifolyásának tulajdonítsák, mely valóban nem honol keblemben, bár ha nem is lelkesülök érték tulságosan, el kell mondanom egy esetet, mely velem Észak-Amerikában történt s mely szintén eléggé megvilágítja és pedig német részről a németeknek észak-amerikai pozícióját.

«Chicagoba érve, Európából hozott ajánlattal felkerestem egy már 40 év óta Amerikában élő s nagy befolyásnak örvendő német úri embert, igen szívesen fogadott, nagy vendégszeretettel meghívott házához, bemutatott családjának, mindenről a legelőzékenyebben felvilágosított, sőt jó tanácsokkal is ellátott, melyeket én a legnagyobb örömmel el is fogadtam. Mielőtt elbucsuztunk volna egymástól, még emigy szólott hozzám: «Fiatal barátom, ön új ember itt Amerikában s azért nem veszi rossz néven, hogy utravalóul egy jó tanácscsal szolgálok, kérem vesse be azt jól elméjébe, mert gyakran lehet reá szüksége; *óvakodjék az Amerikában élő irrektől, de még inkább az én honfitársaimtól, a németektől*; én biztosíthatom önt, hogy hosszú tapasztalat szól belőlem».

Nem is kértem tőle több felvilágosítást, de követtem tanácsát és óvakodtam a németektől s mondhatom már eddig is számtalanszor volt ez hasznomra.

Az éjszakát a német telepen töltöttük és pedig az iskolának egy-egy kemény padján; bizony a germánok Venezuelába szakadt ivadéakai nem részesítettek bennünket valami bámulatos vendégszeretetben; Siwerts urnak tehát abbeli vérmes reményei, hogy «Tovar»-telepen honfitársai által kitűnő fogadtatásra s ellátásra számíthatunk nagy, de igen nagy csütörtököt mondtak.

Enni ugyan adtak valamit (de nem burgonyát irós vajjal) ha nem csalódom, menünk fekete babból, néhány kemény tojásból s kukorica kenyérből állott s azt meg is fizettették velünk oly busásan, hogy azzal fővárosunkban három napig első vendéglőben is eléltünk volna és lovaink kukoricáját sem adták ám ingyen, de revangeul azután megtették velünk azt, hogy elutazásunkkor «Landsmannjaiknak» szólitottak, mi különösen nékem rettentő módon hízeltet s busásan pótolta a híres német vendégszeretetnek itt tapasztalt hiányait.

Igy végződött kirándulásom a németek telepére s én boldog voltam, hogy ismét visszatérhettem Los-Tequesbe.

A német vasutak germán hivatalnokai a legkisebb részletig kikérdeztek élményeimről s tapasztalataimról, s én bevallom kis kárörömet éreztem, mert eszembe jutottak a német Schulverein hazánk iránti förmedvényei, midőn ecsetelhettem a «Tovar»-telepbeli németeknek erkölcsi s szellemi hanyatlását s azon kitűnő vendégszeretetet, melyben minket részesítettek.

Prosit!

ELUTAZÁSOM VENEZUELÁBÓL.

A német telepekről visszatérve, még néhány napot maradtam Los-Tequesben; onnét a fővárosba, Caracasba utaztam, hogy megtehessem készülődéseimet közelgő elutazásomhoz.

Miután ösmeretségi köröm igen kicsi vala (Venezuelában kissé embergyűlölő voltam) nem sok időt igényeltek bucsuzásaim; tulajdonképpen csakis egy embertől, Schaedler Károly urtól esett nehezemre az elválás, hozzá őszinte baráti viszony fűzött s nem egy izben bizonyítá be irántam jóindulatu hajlamait; meg is ígértem neki, hogy gyakran felkeresem soraimmal s értesitem sorsom menetéről. A többi ösmeretség csak futólagos és nem birt reám nézve semmi komolyabb értékkel. Még egy ember volt, kit sokra becsültem, egy honfitársam, Vörösmarthy László, ez azonban már hónapok előtt elhagyta Venezuelát s Costa Rica felé vette útját; bucsutlanul hagyott el s azóta sem hallottam felőle semmit. Azóta visszakerült hazájába.

Mondhatom igen könnyü szívvvel, sőt örömmel hagytam el Venezuela földjét, hiszen itteni tartózkodásom a szigoru börtönhöz hasonlított, melyből pedig ugyancsak kedves s örömteljes a szabadulás.

Ha végig olvasták kedves olvasóim ezen kis munkám Venezuelára vonatkozó részeit, megvagyok győződve, hogy teljesen egyetértenek velem és nagyon is tudják minő érzés honolt keblemben, midőn a francia gőzös fedélzetére léptem s a nyájas tisztikar által a legszívélyesebben üdvözölttettem és magamat végre valahára civilizált emberek között érezhettem.

A hajó fedélzetén több francia és más európai családokkal ösmerkedtem meg, melyek legnagyobb része Colon és Panamába igyekezett, néhányan pedig Közép-Amerika Atlanti-tenger partján fekvő kikötők felé folytatták útjukat.

A «Ville-Marseille» hajó, melynek fedélzetére léptem, még egy napot vesztegelt La Guajira kikötőben, én azonban már ki nem léptem belőle ; jobban éreztem magam francia területen, mint Venezuelain, hol soha sincsen az ember biztonságban, mert még az utolsó pillanatban is baj érheti.

Igaz! én sem politikai szökevény nem voltam, sem pedig bíróság elől nem menekültem és mégis igen, de igen óhajtottam hátat fordítani Venezuelának s megszabadulni e boldogtalan ország néger és zambo lakóseitól, kiknek társaságát egyévi itt tartózkodásom alatt a legnagyobb mérvben meguntam.

Miután a francia gőzös január hó 2-án igen kora hajnalban szedte fel horgonyait, mi a feljövő nap arany sugaraiban már a nyílt tengeren gyönyörködhattünk.

«La Guajira» sziklás partjai a magas Avila hegygyel együtt lassan-lassan tűnedezték el szemeim elől s mikor már semmit sem láttam a partokból, e földrészen töltött kellemetlen órákat is elfeledtem s szívélyes búcsut inték Venezuelának.

„PUERTO CABELLO“.

A leggyönyörűbb idő kedvezett utazásunkhoz; a tenger tükör sima, az ég pedig verőfényes volt; a minek következtében oly farkas-étvágygyal rendelkeztem, hogy nem egyszer ettem végig az étlapon feljegyzett összes ételeket, mi természetesen, különösen a venezuelai sennoriták ajkára vont mosolyt; az európai hölgyek e tekintetben már nem oly szigorúak, ők a dolog practicus voltát fogják fel; mert előrelátók és igen jól tudják, hogy szükséges felhasználni a jó időt, mert holnap kitudja mire virradunk s ha akarunk sem tudunk enni többé.

A venezuelai sennoriták Puerto Cabelloban elhagyták a hajót s így könnyű volt nekik füzővel szorított gyomrocskáikat féken tartani, tudom, annál jobban pótolták azután otthon néhány órai koplalásuknak következményeit.

Mikor azt hittem, hogy örök búcsut intettem Venezuelának, tévedtem, mert délután ismét megláttam annak sziklás és magas hegyekkel ellátott partjait, este pedig behajtott hajónk a még Venezuelához tartozó Puerto Cabello érdekes kikötőjébe.

Puerto Cabello 10—12 ezer lakost számlál s így Venezuelának fontos-ságra második, terjedelemre nézve azonban első kikötővárosát képezi. (La Guajira kisebb).

Réve kitűnően van szituálva, a mennyiben azt a tenger hullámainól, egy bár alacsony partu, de elég terjedelmes sziget védi és így a hajók még a legnagyobb vihar alkalmával is teljes mértékben biztonságban vannak.

Hajónk közvetlen a «molóhoz» kötven ki, nekünk utasoknak a partraszállás minden pillanatban lehetővé volt téve, mit mi ki is használtunk, mert a 24 óra alatt, melyet mi e kikötőben töltöttünk, az éjjeli órákat kivéve, csaknem az egész időt a városka megtekintésére szántuk.

Az eddig látott venezuelai városok között, a fővárost, Caracast sem véve

ki, ez lepett meg legkellemesebben; utcái egyenesek, házai pedig csinnal épített emelettel birnak; a tisztaság meg, mi benne honol, éppen feltűnő és nagyon is elűtő a többi venezuelai városoktól, melyeknek egyik főhajáságát a nagy pizsok képezi.

CUBA SZIGET.

Tropicus növényzet a sziget belsejében.

Puerto Cabello székhelye, a Venezuelában élő angol és német kereskedővilágnak, általában sok európai család tartózkodási helyét képezi; feltehető tehát, hogy csakis ezen körülmény működött közre arra nézve, hogy e városban európai csin és tisztaság uralkodik.

A városnak három igen szép rendben tartott s kertekkel ellátott tere van, melyeknek gyönyörű plántái, élükön a remek szépségű pálmákkal (Palma real) az európai családok gyermekeinek játszadozásaihoz ugyancsak kellemes és üdítő árnyékot nyújtanak, melyek hűvösségét az óceán felől lengedező szellő még fokozza is. Feltűnt a sok európai gyermek, kik néger avagy angol misseikkel együtt ellepték a tereket s igazi versenyt űztek egymással abroncs-játékaikkal és velocipédjeikkel.

Puerto Cabellot a köztársaság második fővárosával, Valenciával egy angolok által épített vasut köti össze, mely a legszebb s legérdekesebb hegyi vidéken robog végig s négy óra alatt átszállítja az utast.

Egy ízben szándékom volt meglátogatni e várost, de a dühöngő forradalom, mely csaknem 10 hónapig tartott, akadályozott tervemben. Nyolc hónapig szünetelt a forgalom e vonalrészben, mert a kormány katonái, nehogy a forradalom hívei tengerről érkezve okkupálhassák a vasutat s juthassanak könnyen Valenciába, több helyen felszakították a sineket s néhány hidat s viaductot is levegőbe repitettek.

A kormány erőlködése hiába való volt, mert úgy Puerto Cabello, mint Valencia is jóval a forradalom leveretése előtt már Crespo tábornok hatalmába jutott.

Különösen Puerto Cabello ostroma volt igen véres s még ma is láthatók az utcai harcok nyomai. Crespo emberei először a városon kívül a magasan fekvő «Castillot» (erődöt) kerítették hatalmukba s csak úgy nyomultak a városba, honnét több száz ember árán kiverték azután a kormány híveit.

Puerto Cabello környékén számos cocus és cacao ültetvényt láttam, melyek gazdag terményeikkel ugyancsak szép jövedelmet hoznak tulajdonosaiknak; a hegység magasabb régióiban, mely Puerto Cabello vidékét körülszegi első sorban a kávé termeltetik nagy mennyiségben s e termény a cacaoval együtt a köztársaság legfőbb kiviteli cikkét képezi.

Itt megemlítem, hogy Venezuelában a kávé, bizonyára tekintettel a klimatikus viszonyokra, árnyékba ültetik, a miért én, éppen ezen körülménynek tulajdonítom azt, hogy itt soha sem produkál egy kávé-plánta annyi magot, mint Guatemalában avagy Mexicóban, a hol nemcsak teljesen kiirtják az erdőt, de a levágott s már kiszáradt törzseknek, bokroknak s galyaknak még tüzet is adnak.

Az árnyékotadó fa sok erőt von ki a földből s így magának a kávé-plántának nem kis mértékben kell szenvednie, azonkívül megmarad a földben a sok különféle féreg, csiga, egér stb. stb., melyek a tűz által elpusztulnának, élve azonban erősen pusztítják a kávé avagy gyengítik a plánták termőképességét.

Másnap este hat órakor szedte fel gőzösünk horgonyait s mi a legkellemesebb visszaemlékezéssel gazdagodva hagytuk el Puerto Cabello kikötőt, hogy néhány óra múlva a legszebb holdvilág fénye mellett gyönyörködhessünk a maracaibói öbölbe, melyet elhagyva már feltűnedezték a guajirai indiánok félszigetének elhagyatott s ijesztő kopár partjai.

GUAJIRA TARTOMÁNY.

A geografus világ «Guajira» név alatt egy hosszú keskeny félszigetet ért, melynek egyik fele politikailag Venezuelához, a másik pedig Columbiához tartozik.

E félsziget lakosait egy még teljesen független és félvad indián törzs képezi, kik sem Venezuela, sem pedig Columbia köztársaság fenhatóságát el nem ismerik, hanem, mint már egy ízben megjegyeztem, e két köztársaságtól függetlenül egy «Rosa» nevű királyné által absolutistikusan kormányoztatják magokat.

Ezen indián törzs, ugylátszik egészen más népfajhoz tartozik, mint Amerika többi rőt bőrű lakosai; testök alacsony és köpcös, fejök pedig széles pofacsonttal és alacsony homlokkal ellátva, mélyen a vállak között, kurta nyakon foglal helyet; lapos orral s apró szemekkel birnak, melyekből vad tűz lángol ki.

Több megszelidített guajirai indián nőt és férfit láttam Venezuelában egyes uri házaknál mint cselédeket szolgálni s mindannyi inkább az «eszkimókra» avagy «lapp»-földiekre emlékeztetett, mint a forró égővi indiánokra.

Érdekes volna megtudni ez indiánok ethnografiai leszármazását; kár, hogy a nagy Humboldt nem foglalkozott véle.

Egy azonban bizonyos, hogy sem az északamerikai kóbor indiánokkal, sem a mexicói és közép-amerikai «aztékok», «zapotékok», «mistékok» és «máýákkal», sem a perui «inkákkal», sem pedig a Venezuelában Orinoco torkolatán élő «caribi» vagy egyéb törzsű indiánokkal a legtávolabbi rokonságban sincsenek.

Szokásaik is egészen mások mint emezeké, sőt egyes dolgokban azokkal homlokegyenest ellenkeznek; így például sem az aztékok, sem inkák, sem az észak-amerikai indián törzsek között egy sem ösmert el eddig — legalább tudtommal nem — női uralmat; sőt az aztékokról azt mondhatom, hogy ők is, mint a mohamedánok, a többnejűségnek hódolván, nejeiket egy bizonyos

mértékig rabszolgaiknak tekintették és semmi szabadságban sem részesítették; a guajirai indiánok ellenben emberemlékezet óta (történelemre, miután nincs, nem hivatkozhatom) női uralom alatt állanak s azok parancsait csaknem vakon követik.

A guajirai indiánoknál tehát a nő viszi a fő és fontosabb szerepet; ő műveli a földet, ő foglalkozik a marhával s eteti azt; egyszóval ő végez minden munkát, sőt mint látjuk a politikával is ő foglalkozik, amiért a kormányzás is az ő, igaz, elég széles vállain (ez indián nők feltűnő széles vállakkal vannak a természetből megajándékozva) nyugszanak.

Talán bizon a méhektől tanulták el a női kormányrendszert? azon különbséggel azonban, hogy a henyélő heréket el nem pusztítják.

A guajirai férfi (ezen igazi here) valódi henye életet él; nem fárad, nem dolgozik; néha egész napokat hever függő ágyán s csak ritkán veszi elő nyilát (de ezt is többnyire a nő használja) hogy vadász hajlamainak eleget tegyen, avagy, ha szükséges, elejtse ellenségét, melyet, mint már egy ízben megemlítettem, vagy curare méregbe mártott nyillal vagy mérgezett körmének egy karcolásával teljesít.

Ez indiánból, ha megszeliült s kis nevelést kapott, kitűnő cseléd válik; de csakis szelid bánásmóddal lehet kormányozni, a szigorutól fél s azonnal megszökik, ha alkalmazzák vele szemben.

Nem egy esetről hallottam beszélni Caracasban, hogy «Guajira» indiánok éveken át voltak egyes uri házaknál szolgálatban s kitűntek hűségük, szorgalmuk és becsületességök által s örömmel is szolgálták a gazdát, avagy annak elődeit, amig szeliden bántak velük; egy kiáltás azonban avagy egy feddő szó elegendő volt, hogy a 10—15 évig egy családnál szolgáló indián azonnal megszökjék és soha vissza ne térjen többé.

Talán éppen azért ösmeri el a guajirai a női uralmat, mert az már természeténél fogva is szelidebb a férfi uralomnál s így jobban conveniál neki.

Különös, hogy éppen ezen néptörzs, mely saját kormányzásához a legnagyobb mérvű szelidséget kívánja meg, mások iránt, kik függetlenségét veszélyeztethetnék, mint Venezuela és Columbia hivatalos közegei, a legvadabb és legvérengzőbb módon viseltetnek s legylkolnak mindenkit, kit e két köztársaság hivatalos színezettel közibéjük küld.

Ha valaki azonban mint barát megy tartományukba, hogy velük cserekereskedést üzzön, avagy egyéb összeköttetésbe lépjen, nagyon is szívesen fogadott vendég gyanánt üdvözlöztetik s biztos lehet arról, hogy egy haja szála sem fog meggörbülni közöttük.

Ösmertem egy spanyol uri embert, ki 10 esztendeig élt közöttük s határozottan állította, hogy soha nagyobb vendégszeretben nem részesült, mint éppen a «Guajira» indiánok közt, kikkel kereskedelmi összeköttetésben állott, s az egész félszigeten a legnagyobb tisztelet s becsülésnek örvendett s végül annyira megszerette e népet, hogy közbük házasodott s elég terjedelmes családot alapított.

A «Guajira» indiánoknál erősen ki van a házi ipar fejlődve és különösen

a madártollakkal diszitett függő ágyakat, melyeknek néha 50—60 pesso (100—120 frt) az ára, készítik kiváló ügyességgel; nagy mesterek az agyagedények előállításában, ugyszintén a gyapot-szövetek készítésében is, melyekből a legszebb s legbizarabb színű felöltőket (poncho, serape, cobija, reboso stb. stb.) állítanak elő.

A venezuelaiak, kik minden fáradság s legnagyobb áldozatok árán sem tudnak e nép felett uralkodni s kik a félszigeten a legnagyobb gyűlölet tárgyát képezik, e szegény népre mindenféle bolondot rászeretnek fogni; így szentül állítják, hogy a guajiraiak nemcsak minden európaiat avagy idegent legyilkolnak kimélet nélkül, de még azok husát is megeszik s a friss embervért s megsütött emberszívet a legnagyobb csemegének tartják.

Természetesen ez mind csak mesebeszéd és csakis a venezuelai «zambok» fantasztikus agyában fogamzott meg.

Ez állítás valószínűleg csak arra való, hogy a világ előtt bebizonyítsák, miszerint létezik náluknál is rosszabb faj.

A guajirai félszigeten több évet töltött európaiak ez indiánok cannibálizmusáról semmit sem tudnak, de sőt e népet határozottan elég kedvezőleg ítélik meg s több jó hajlamot tulajdonítanak nekik, mint magoknak a venezuelaiaknak, kik bizony különösen a legutolsó forradalom óta, nem nagy dicsőségre s becsülésre tették magukat érdekesekké.

CARTAGENA DE LAS INDIAS.

LHAGYVA Guajira tartományt és félszigetet, hajónk már a tulajdonképpen columbiai köztársaság partjainál haladt tovább.

A hőség tikasztó volt, s mi utasok mind a fedélzeten árnyékot nyújtó vászon fedél alá bujtunk, hogy levegőn lehessünk s mégis védve némileg a melegtől.

El sem képzelhetik kedves honfitársaim, hogy az, ki hetekig hajókézik a tropusok tengerén és nincs a nagy meleghez szokva, mily nagy mérvben szenved annak hatása alatt.

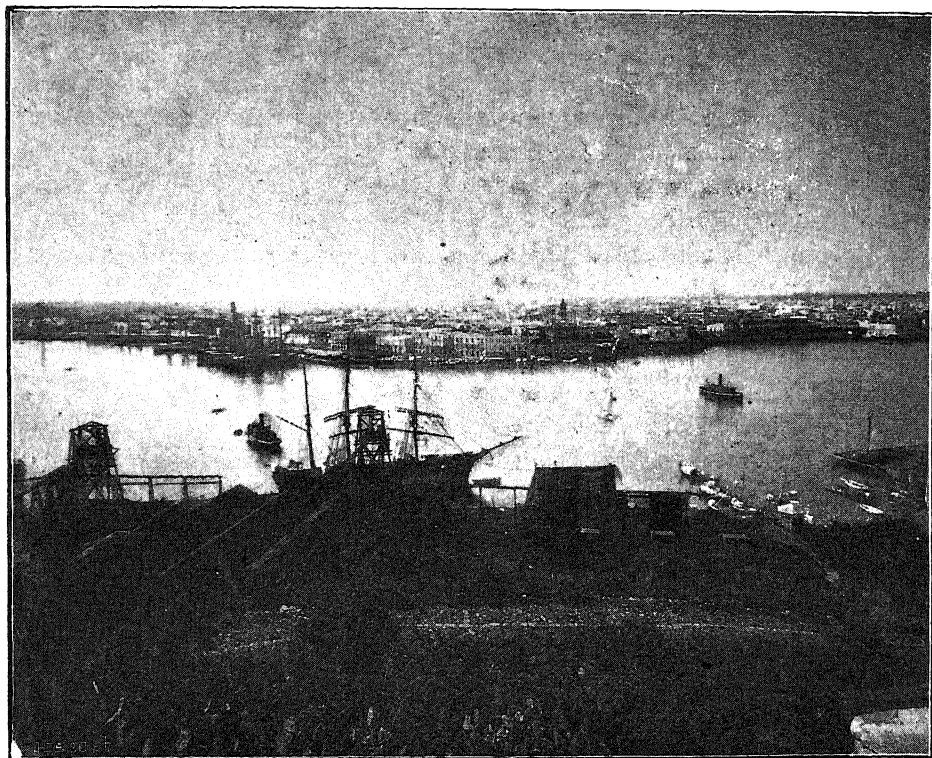
Természetesen én, ki négy évet éltem a forró égöv alatt s már teljesen megszoktam a meleget s ki a sárgaláz, s egyéb veszélyes lázak metamorfózisán mentem át a forró égövi emberek életmódjába, s kinek bőre a tropusok napjának hevétől már az »indianok» rut barnaságára tett szert s megvastagodott mint a »bagaria», könnyen elfütyülhettem a fedélzeten egy-egy vig Strauss-Walzert, avagy néhány honi kesergőt, engem a nap már nem igen bánt; de azok a szegény érzékeny párisi dámácskák, kik legfeljebb a boulogni erdő tisztásain és ott is sűrű fátyollal és áthatolhatlan napernyő árnyában, nehogy finom bőrű arcoskájuk szenvedhessen, vettek csak tudomást a szép ragyogó napsugárról, voltak szenvedéseikben igazán igen sajnálatraméltók. Bizon még a fűzöt is félretették és semmivel sem vetettek gátat különben erős fékezéshez szokott kebeleiknek, mert belátták, hogy azok itt teljes szabadságot igényelnek.

Szerencsétlen nő az, ki még a forró égöv alatt is rabja marad hiuságának; negligé, könnyű lengő negligé egyedüli orvosság a hőség ellen. Azon hölgyeknek, kik toilletben, már tudniillik salon-öltönyben akarnak a hajókon megjelenni, azon jó tanácscsal szolgálhatok, hogy ne utazzanak a tropusok alá, mert hiuságuk könnyen éltökbe kerülhet; nem egy ízben hallottam, hogy hölgyek a forró égöv alatt közlekedő gőzhajókon, szélhűtés folytán rögtöni

halállal multak ki és pedig egyedül az erősen megszorított fűzők következtében.

A hőség estve, mint rendesen a tropusok alatt, teljesen megszűnt s hűvösre változott az idő, mely körülmény különösen az európai utasokra hatott valódi jótétemény gyanánt s tette csakhamar az egész gőzhajót a jókedv és vigság tanyájává.

Azon tudat is, hogy másnap hajnalban behajtottunk a hatalmas «Magdalena» folyam torkolatába s horgonyt vethettünk három napi hajókázás után «Cartagena de las Indias», hajdanta nagy hirnek örvendő spanyol város, most Columbia kikötőjébe és ismét partra szállhatunk, hasonlólag nem kissé

CUBA SZIGET
Havanna városnak látképe.

járult hozzá általános jókedvünkhöz és ösztönözte táncra, az utazó közönség ifjabb nemzedékét.

Ugy látszik, ezek még nem izzadtak napközben eleget? az éjszakát is arra kívánják felhasználni.

Miután én magamat már az utasok öregebb részéhez számítottam, s az izzadásból is kivettem eléggé részemet napközben, természetesen csak a nézők szerepére vállalkoztam, nos meg azokéra, kik sutytyomban, egy-egy pohárka jégen hűtött árpa-levet hörpöntettek le a «Cartagena de las Indias» nap mele-

gétől kiszáritott torkukon, mely azt, mint «Zahara» homokja a frissítő esőt, teljes szomjusággal nyelte el.

Nem is olyan rossz ital ám a friss sör, csak most, itt a tropusak alatt kezdettem megösmerni annak igazi becsét; mily szerencse, hogy fiatalabb éveimben nem tartoztam holmi német «Burschenschaft»-hoz, mert különben vissza esve a régi ivási szenvedélybe, alighanem magam fogyasztottam volna el a «Ville-Marseille» hajó összes sörkészletét, mely pedig hosszabb időn át a hajón utazó több európai utas szomját tartozik csitítani.

Természetesen, a francia utasok, ezen németek nemzeti italának már csak e két nemzet közötti viszonyból kifolyólag sem nyújtottak előnyt, de inkább vörös avagy fehér bordeauxival oltották szomjukat; ők azt tartják, hogy még ital dolgában is hazafinak kell maradni az embernek.

Én nem kívánok vitatkozni e tekintetben, de bevallom, hogy a sört, — dacára a mint már látni is méltóztattak, nem is lelkesülök nagyon a németért — különösen itt a tropusok alatt igen jóízűen iszom meg és nem lennék őszinte, ha ki nem jelenteném, hogy az én izlésem e tekintetben a német sógorékéval teljesen megegyezik, mert mint szomjoltót kétségtelenül én is ezt tartom legjobbnak.

«De gustibus non est disputandum» — mondja a közmondás, azért hát ne disputáljunk, de hagyjuk meg mindenkinek izlését; nekem pedig ne vegyék rossz néven kedves honfitársaim, hogy egy pohár sör miatt ennyire eltértem az eredeti tárgytól. Legyen egyedüli mentségem nagy szomjuságom, mely erősen gyötört s kölcsönzött ennyi értéket a friss, üdítő árpalének.

Másnap hajnalban a leggyönyörűbb látvány lepett meg mindnyájunkat, igazi elragadtatásban volt az egész utazó közönség, mert megpillantotta a második laguna várost: «Cartagena de las Indias»-t.

Mintha csak Velence, — bár kisebb, de talán még érdekesebb kiadásban — állott volna előttünk a legtündérieresebb világításban; épp úgy, mint az olaszok laguna városában a kupolás templomok és campanil az, mely a feljövő nap első sugarai által megaranyozva ragyog a Trieszt felől érkező utas szemeibe, itt is a templomok magas kupolái bontakoznak ki először a tenger hullámaiból, hogy azután helyt engedjenek a többi palotáknak, melyek hasonlólag a víz kebeléből látszanak lassan-lassan kiemelkedni.

A város, közvetlenül a Magdaléna folyam torkolatánál egy, mélyen a tengerbe nyúló félsziget végére van építve és körülvéve számtalan apró szigetekcskével, melyeken a forró égöv legbujább s legremekebb vegetációja honol.

A tulajdonképpeni kikötő nem a tenger partján van, hanem a Magdaléna folyam egyik hatalmas mellékágában, mely a város közvetlen falainál hömpölyög tovább; mindnyájan csalódtunk tehát, a midőn megpillantva a tenger felől Cartagonát, azt véltük, hogy már megérkeztünk.

Jó másfél órát haladt még gőzösünk homok zátonyok, apró szigetek s régi és már félig romba dőlt erődtímenyek között, melyek közül egy-egy, mint a mesék tündérvára a vízből emelkedik ki s a spanyolok elmúlt dicsőségére emlékeztetik a vándort, ma azonban már csak a tenger lakóinak szolgál biztos buvóhelyül.

Igazán bámulatos, hogy mily óriási összegeket költött Hispania amerikai kikötőinek megerősítésére, csakhogy biztosítsa gazdag coloniáit az ellenségtől. De mint a következmények bebizonyították, az anyaország a főtényezővel nem számított; az ellenség nem tengerről támadott, hanem magában a coloniák szívében született s váratlanul mint egy varázsütésre rázta le nyakáról a jármat, mely csaknem négy századon át nyomta súlyosan vállait.

Az egész város (kivéve a tenger felőli részét, mely a sekély víz folytán megközelíthetetlen) három oldalt, igazi erős kínai fallal van körül kerítve, mely az anyaországnak több száz milliójába került, s került volna még többbe is, ha egyik uralkodónak (nevére nem emlékszem) eszébe nem jut teljesen beszüntetni az erődítményi munkálatokat. Azt beszéli a fáma e bölcs uralkodóról, hogy egy izben távcsövet véve elő, kiáltt Spanyolország egyik kikötőjének tengerpartjára s nagy figyelemmel vizsgálta délnyugot-felé a láthatárt; egyik minisztere látva hatalmas urának foglalkozását, bátorságot vett megkérdezni, hogy minő érdekes tárgy foglalkoztathatja ő felsége figyelmét? «Keresem Cartagena falait, melyek, tekintve az óriási költségeket a mibe kerültek, mindenesetre idáig láthatók», felelte a fejedelem s kereste tovább a falakat; a miniszter pedig eltűnt és soha sem jelent meg többé fejedelme színe előtt.

Hogy vajjon tudnak-e valamit az egészből a spanyol történészek, nem tudom, de annyi bizonyos, hogy egy bogotai ur, ki velem utazott a hajón, így beszélt a dologról, állítván, hogy ő ezt biztos kutforrásból tudja? . . .

A Magdaléna folyam partjai s a kis szigetek, melyek mellett elhaladtunk, hogy elérjük a kikötőt, telve voltak indiánok nádgunyhóival, melyeknek csaknem teljesen mezítelen lakói a víz szélén guggolva várták a járművet, mely lassu zakatolással haladt el mellettök.

Voltak egyesek, kik bementek a vízbe s uszva közeledtek felénk, kezöket nyújtva egy-egy centavosért, mely ha feléjük hajított, a legügyesebb módon lett általuk elkapva.

Alig, hogy horgonyt vetettünk a város falai előtt, számtalan kanoé hemzsegte körül gőzösünket; egyesek a tropusok legkülönbébb gyümölcsait ajánlták potom áron az utasoknak, mások illatos virágokkal kecsegtették a hölgyeket; itt kagylókat árulnak, amott kitömött tengeri szörnyeket mutatnak; egyik kanoé fecsegő s különféle színű kajdácsokkal van telve, a másik meg komikus öltönyökbe bujt majmok seregének nyújt lakást, melyek grimaszaiikkal különösen az utasok gyermek közönségének véghetlen nagy mulatságot okoztak. Egy gyönyörű kis kapucinus majom engem is meglepett kedves mozdulataival s azonnal alkudozásba is bocsájtkozam tulajdonosával; öt pessot kért a vén indián, két pessoért azonban ide adta, s én igazi gyermeki örömmel helyeztem el e szelid s kedves kis állatot kabinomban, mely azután csaknem egész utamon át hű társam maradt; Acapulco kikötő előtt azonban ösmeretlen ok miatt megbetegedett, s kis szenvedés után kimult az élők sorából s a tenger hullámai között lelte örök nyugalját.

Pár nap alatt annyira hozzám szokott ezen igazi emberi arccal bíró kis állat, hogy többé egy percre sem akart elhagyni, s oly ragaszkodással s igazi majom szeretettel nyugtatta kis fejét kebelemre, hogy az mindenkit

meglepett; mikor elszenvedett e kis teremtmény, meg nem állhattam, hogy egy könnyet ne törüljek ki szemeimből, meghatott hűsége, elvesztét tehát fájlaltam.

Miután horgonyt vetett a gőzös s keresztül mentünk az orvosi vizsgálaton, mely az Európában uralkodó kolera folytán az összes amerikai kikötőkben ugyancsak szigorúan lett teljesítve, ladikot fogadtam s «Cartagena de las Indias» falai felé vettem utamat.

Cartagena de las Indias körülbelől 25—30 ezer lakost számlál, kiknek legnagyobb része épp úgy mint Venezuelában, négerek és indiánok utódaiból áll.

A spanyolok idejében e város igen fontos szerepet játszott s Dél-Amerika belseje felé egyik főközlekedési ut kapuját képezte. Columbia fővárosát Bogotát csakis ezen uton át és pedig a Magdaléna folyamon felfelé hajókázva 6 napi ut után lehet elérni.

ELŐKELO INDIÁN NŐ.

A fővárossal Bogotával, illetve annak kikötő városával Mariquitával a közlekedést nagy, de már rettentően kivénült folyami propeller-hajók közvetítik, melyek bizonyára egy fél századdal ezelőtt már a Hudsonon avagy Mississippin teljesítettek nehéz szolgálatot s melyek a legérdekesebb folyam vidékén haladván át, az utas, e hosszú ut fáradalmait a természet bámulatos szépségeivel busásan recompensálva találja.

Magdaléna folyam partjainak vegetációja, a világ legszebb s legérdekesebb folyamának, az Amazonnak vegetációjával vetekedik, és éppen úgy mint amannak kifolyásánál is hemzsegnék a kajmánok és aligátorok, itt is nem kis mennyiségben sütkéreznek a napon e lusta szörnyek, melyek itt már számtalan gondtalanul

fürdő indián gyermek végső óráját idézték elő.

Az indián férfi azonban könnyen bánik el a kajmánnal avagy aligátorral, s éppen nem ijed meg annak támadásától; szabad kézzel megy neki s egy pillanat alatt benyomja ujjaival a veszélyes állat szemeit, mely vakon, teljesen ártalmatlanná van téve.

Vannak indiánok, kik állítólag a legjobb viszonyban állanak egyes aligátor kisasszonyokkal (erről már Mexicóban is hallottam) s egy fűtytyel kihívják őket a partra, hogy tovább fűzzék természetellenes szerelmi viszonyukat, mely borzasztó bűnnek vérmérgezés lévén következménye, állítólag a szerencsétlen s mindenki által megvetett «Pintok» létezését idézi elő.

A «Pinto» (megfestett) név alatt Mexicóban, Közép-Amerikában s egész

Dél-Amerika tengerpart vidékén, egyes szerencsétlen emberek ismeretesekek, kiknek testének egyes részein, de különösen arcukon fekete, piros, zöld, kék, sőt néha egészen fehér foltok mutatkoznak, mint állítólag utókövetkezményei a már említett vérmérgezésnek s melyek az illetőnek undorító kinézetet kölcsönöznek.

Csaknem hihetetlennek látszik, hogy ember ennyire képes legyen elaljasodni s igazi állattá fajulni és sajnos, még is úgy van, e borzasztó tényt már nem egy amerikai orvos constatólta.

Ez alkalommal dr. Procopp Jenő barátomra és honfitársamra vagyok bátor hivatkozni, ki több hónapon át volt Mexicóban vendégem s nem egy ízben hallotta velem együtt megborzadva fejtegetni a szerencsétlen «Pintok» leszármaztatását. De hagyjuk a szegény «Pinto»-kat szomorú végzetökre s folytassuk az elejtett fonalat.

«Cartagena de las Indias» város házai nagyobbára mai stylusban épülvén, utcái és terei igen érdekes benyomást tesznek a szemlélőre, habár már nagyon is magukon hordják a pusztulás és enyészeti nyomait. Természetesen mióta megszűnt e város Spanyolország birtoka lenni, fontosságából is sokat vesztett, bár még ma is a columbiai köztársaságnak — Panama után — legnagyobb kikötőhelyét képezi.

Miután keresztül-kasul jártam a várost s egy katonai gyakorlatot is végig néztem s kissé elmosolyodtam a harcfiak nem igen harcias kinézésén és primitív ruházatán, ismét visszatértem a gőzhajó fedélzetére, a hol már minden készülődés megtörtént az elindulásra.

«Ville-Marseille» este hat órakor szedte fel horgonyait s mi a legszebb félhomályban hagytuk el a világ egyik leggyönyörűbb környékével bíró helyét, «Cartagena de las Indias», melynek emléke mélyen bevésve maradt elmémbe.

„COLON“.

Körülbelül husz órai hajókázás után s minden fontosabb esemény nélkül, de a legtikkasztóbb melegben elértük az építőfélben maradt «Panama»-csatornának az Atlanti-tengeren fekvő kapuját — «Colon» kikötőt.

Colon körülbelül tizezer lelket számlál s lakossága legnagyobb részt a Panama-csatornán félbeszakadt munkálatokból visszamaradt négerekből s kinaiakból áll.

Ezen új város, melynek házai csaknem kivétel nélkül fából vannak építve, igen rossz benyomást tesz az idegenre, első sorban a benne uralkodó bűz és piszok miatt, másodsorban pedig azon rekkenő és a kedélyre nyomasztólag ható hőség folytán, mely benne örökké honol s teszi az egész várost és környékét a különféle veszélyes epidemiák fő székhelyévé.

Különösen a sárga láznak, Amerika e rémének, van itt nagy tere a pusztításhoz s az építkezések alatt ugyancsak ki is vette részét az európai lakosságban; nem tudom, igaz-e, de azt hallottam, hogy a csatorna munkálatainál alkalmazott európaiaknak legalább 25 százaléka, tehát egy negyedrésze pusztult el 3—4 év alatt. Én is egy ifjúkori fiumei barátomat, Marocchinót vesztettem itt el, ki szerencsét ment próbálni a távolba s a halált találta meg.

Ezen utóbbi körülmény volt oka annak is, hogy európai munkások helyett négerekkel özönlötték el Colont a vállalkozók, mert ezek teljesen mentek lévén a sárga láztól, a canális munkálatainál megfizethetlen szolgáltatokat tettek.

Azon kevés európai, ki hivatásánál, avagy hivatalánál fogva (vasuti tiszték, gőzhajózási hivatalnokok, canalisnál alkalmazottak) e helyre van kárhoztatva, egy, a tengerpart közvetlen szélére és kertek közé épített külön városrészben lakik, a hova sem a kinaiaknak, sem a négereknek lépni nincsen megengedve s a tisztaságot illetőleg is a legszigorubb rendszabályoknak lévén alávetve, a veszélyes epidemiáktól is némileg védve marad.

Miután elbucsuztam a «Ville-Marseille» hajón maradt és Közép-Amerikának az Atlanti-tenger partján fekvő kikötőibe utazni szándékozó ösmerőseimtől, első dolgom volt megtudni a Csendes-oczeáni gőzhajónak Panamából való elindulás idejét.

Nagy örömömre megtudtam, hogy a «Pacific társulat» hajója másnap, azaz január hó 9-én reggeli 6 órakor indul Közép-Amerika s Mexicó kikötőit érintve San-Francisco felé s így még ma bucsut mondhatok Colonnak, melyben állítólag minden európai, ki csak pár órát töltsön is, magában hordja már a sárgaláz ölő bacillusait.

Én ugyan, ki nem régen gázoltam ki e borzasztó betegségből, teljesen védve voltam annak veszélyeitől, mindazonáltal egy csepp vágyat sem éreztem több időt tölteni e szerencsétlen város falai között, hanem a legelső vonatot felhasználva robogtam 13 társammal együtt (szerencsétlen szám, de ennyien utaztunk a Pacific tenger kikötői felé) Panama felé, mely a Csendes-tenger partján fekszik már s hasonlíthatlanul egészségesebb levegővel bir, mint Colon.

Mielőtt e fejezetet bevégezném, még a következőket vagyok bátor megjegyezni:

Miután tudom, hogy különösen az utóbbi időben a világ összes ujságai igen sokat foglalkoztak a «Panama»-csatorna ügyével s nemcsak terjedelmesen ösmertették az olvasó közönséggel az elfecsérelt milliomok hova származását, de a canálison végzett munkálatok csekély eredményét is közölték, teljesen felesleges munkát végeznék tehát, ha ez alkalommal is foglalkoznám ez ödiósus ügygyel, csak egyszerűen a földszoroson át megtett vasuti utazásomat kívánom röviden leírni, mely, mint látni fogják, nem történt meg minden akadály nélkül és eléggé jellemzi az észak-amerikaiak kezében lévő columbiai vasutak túlprimitív kezelési rendszerét.

COLONTÓL PANAMÁIG VASUTON.

Este hat órákor készen állott a mozdony, podgyász és első osztályu termes kocsiból álló külön vonat (miután e vonalon naponta csak egy vonat közlekedik s az reggel hét órákor indul, hogy idejekorán érjünk a hajó elindulásához, külön vonatot kellett vennünk) mely tizenhármunkat Colontól Panamába volt viendő.

Nem tartozom azok közé, kik a tizenhármast számot szerencsétlenséget jelentő előjelnek, rossz ómennek tekintik és mégis annak tudata, hogy a termes kocsit ennyien foglaltuk el, különös érzést keltett bennem s azon megmagyarázhatlan gondolatra juttatott, hogy el nem érjük Panamát minden baj vagy akadály nélkül.

Ugyálszik én voltam az egyedüli, ki fáradságot vettem magamnak meg számlálni az utasokat, a többiek vagy nem ösmerték e számnak nálunk tulajdonított következményeit, vagy elkerülte figyelmüket e körülmény, de tény az, hogy engemet kivéve, az egész társaság kitűnő hangulatban volt. Máskor én sem foglalkoztam sokat e számmal s ma mégis oly lehangolólag hatott én reám. Ki tudná annak értelmét megmagyarázni?

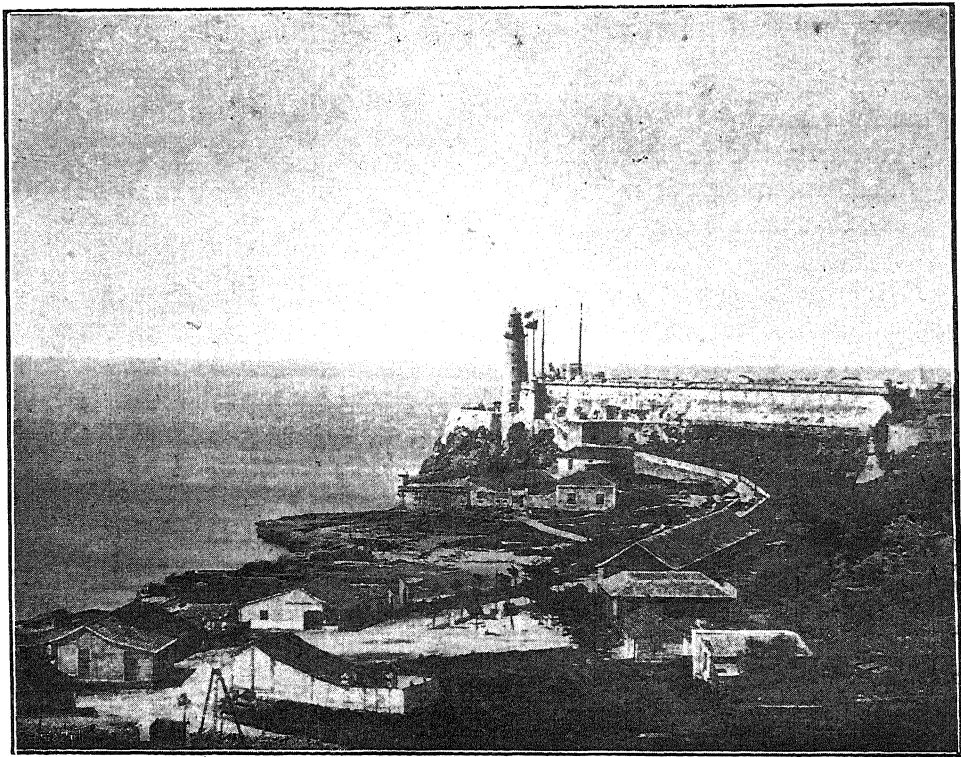
Miután az elindulásig, mely 6 óra 30 percre volt meghatározva, még néhány perc rendelkezésünkre állott; én, mint régi vasutas, a gépet s kocsikat vettem kissé szemügyre és csakhamar azon meggyőződésre jutottam, hogy a mozdony jó állapotban van ugyan, de a személykocsi tengely-ágyaiban már igen kevés a kenőanyag s az is tisztátlan állapotban lévén, a kerekek könnyen hőfutásnak vannak kitéve, mi tekintve a nagy gyorsaságot, melylyel utazni fogunk, igen könnyen hozhat veszélyt mindnyájunkra.

E tapasztalatomat közöltem is a szolgálatot teljesítő észak-amerikai vasuti hivatalnokkal, ez azonban gunyakacajjal, mely arcomba szöktette a vért, fogadta figyelmeztetésemet s gőgös önérzettel biztosított arról, hogy tévedek s nincs mitől félni, mert minden «oll reigth» van. «No majd meglátjuk —

gondoltam magamban — kinek nagyobbak vasuti ösmeretei, a tied-e, ki úgy látszik kanállal faltad a vasuti tudományt, vagy az enyém, ki csaknem tizen-négy évi gyakorlati szolgálatot hagytam Európába?»

A mozdony 6 óra 80 perckor hosszú, vontatott fűtytyel jelezte elindulását s mi csakhamar igazi amerikai módon eredtünk örült futamodásnak, mely körülmény a vagonban égő s nem nagy gonddal kezelt összes függő lámpák kialvását vonta maga után s mi szépen sötétbe maradtunk.

A vonat rendes körülmények között két óra alatt teszi meg e földszoroson át az utat, nekünk azonban, mint külön vonal utasainak, kiknek élete nem

CUBA SZIGET
Castillo del Moro-erőd Havannába.

oly értékes, mint a rendes Passageoké, e több mint száz kilométer utat magasabb rendelet folytán egy óra alatt kellett megtennünk; legalább így beszélte azt a velünk utazó kalauz.

A mozdony örült módon zakatolt, a sziporkák milliárdjai mint apró, hulló csillagok boríták be a vonatot, a szél által felkorbácsolt széndarabok pedig ugyancsak megkopogtatták, sőt néha betöréssel fenyegették a bezárt ablakok üvegeit.

Én egy ilyen bezárt ablak üvege mögött ültem s minden figyelmemet a hold által kissé megvilágított vidék szemlélésére fordítottam, midőn szaglási szerveimet egy, az égetett zsír szagához hasonló bűz érinté. Tisztába voltam

magammal, bekövetkezett az, a mitől félttem s a mire figyelmeztettem a coloni vasuti hivatalnokot, kocsink egyik tengelye gyulladt ki s a lángok már vaggonunkat is fenyegetni kezdték.

Gyorsan felugrottam tehát s kerestem a vészjelzőt, az azonban sehol sem volt kocsinkban található; átmentem a podgyász kocsi fék-ülésére s ott kerestem azt, de hasonlólag eredménytelenül; nem maradt tehát egyéb hátra, mint teljes erővel meghuzni a féket (fékező természetesen nem jött a vonattal) s ily módon lassítani a vonat menetét; e műtetem sikerült, mert a mozdonyvezető észrevéve a fékek elzárását, azonnal megállítá a vonatot.

A conducteur, ki csak most bujt ki odujából, a kalauz-kocsi fülkéjéből, ugyancsak nagyot ijedt kocsink tengelyének lángjától s velem s a mozdonyvezetővel együtt gyorsan annak eloltásához is fogott; szerencsénkre éppen egy patak mellett állottunk meg, melynek vizével, tehát rövid idő alatt el is olthattuk a tüzet.

Az utasok, kik később szintén észrevették a tengely égését, ugyancsak nagy rémületen mentek át, míg a vonat megállott; nagyobb biztonság kedvéért ki is rakták azonnal összes kézi podgyászukat s úgy várták a tengely lehűtését s a tengelyágak megkenését.

Néhányan az utasok közül a távollévő hivatalnokot s a jelenlévő vasuti kalauzt szidalmazták, hogy elindulásunk előtt nem vették figyelembe szavaimat s lanyha szolgálatuk folytán mindnyájunk életét kockára tették; nekem pedig a vonat megállításáért meleg s őszinte köszönetet szavaztak.

Ezen incidens másfél órai késést idézett elő s a mozdonyvezetőt kisebb gyorsaság fejlesztésére ösztönözte.

Alig haladtunk azonban néhány percet, midőn nagy zökkenés riasztott fel mindnyájunkat s egy fájdalmas bögés hatolt át a légen; a vonat megállott s constatatott, hogy két ökröt gázoltunk el, melyek semmi vészélyt sem sejtve a vágányok között legelésztek. A hullák eltakarítottak s mi, mintha semmi sem történt volna, folytattuk utunkat.

Talán tíz percet sem haladtunk, midőn még az előbbinél is erősebb zökkenés következett s a kocsik csaknem kiugrottak sineikből.

Képzeljék csak! egy hosszú hidra jutottunk s egy azon áthaladó csordát ért utól vonatunk s mint később kiderült, a gép hat szarvas marhát ölt meg s legalább ugyanannyit súlyosan megsebesített, a többit pedig a folyam vizébe vetette.

Hogy a vonat ki nem siklott, a mozdony előtt alkalmazott bivaly-fogónak köszönhattuk, mely megölte avagy megsebesítette ugyan az elibe kerülő állatokat, de azokat félre is vetette a vágányokról.

Ha a vonat kisiklott volna, aligha nem mindnyájan a folyam hullámai között találjuk halálunkat s én nem részesülhettem volna azon szerencsében közölhetni e sorokat kedves honfitársaimmal, melyek hála az égnek, most életben maradásomat vannak hivatva bizonyítani.

A panama-csatornai marháknak (ne értsenek félre, nem a párisiakat értem) igazi ítélet napja volt ez, (ki tudja nem esik-e össze a kelet Eifel és társainak elítéltetési napjával?) oly fájdalmas bögést idéztek elő a szegények,

mintha mindnyájan e csatorna részvényesei lettek volna s különösen azok, melyek megsebesültek s a vízbe hullottak, hangoztatták vésztióslólag nyögéseiket.

Ezen baleset ismét hosszabb késedelmet okozott s miután még néhány csacsit gázolt el vonatunk, végre valahára 7 óra 30 perc helyett, éjjeli 11 órakor értük el a hires Panamát.

A kalauz állítása szerint a külön vonat által körülbelül 20 állatnak lett vére kiontva. Még jó, hogy emberi áldozatokat nem követelt, mert azok halála jogosan terhelte volna e borzasztó primitívül kezelt vasutak igazgatóságának és tudatlan hivatalnoki karának lelkiösmeretét.

Mint láthatjuk tehát a 13-as szám híréhez hű maradt s ha nem is hozott éppen szerencsétlenséget reánk, de minden esetre sok kellemetlenséggel fűszerezte vasuti utazásunkat, két ízben fenyegetve éltünket nagy veszélylyel.

E szám előtt kezdek respectussal viseltetni, de még inkább a panamai szorosan vasuti szolgálatot teljesítő észak-amerikai hivatalnokok előtt.

Bizonyosan átok sulya alatt van e szerencsétlen «Panama» s azért nem sikerül semmi, mi e névvel némi összefüggésben áll.

„PANAMA“ VÁROS.

Megérkezve Panamára, már az állomáson várt bennünket a «Pacific» gőzhajó társulat ügynöke, hogy azonnal magával vigyen hivatalába, megveendő a szükséges hajójegyeket.

Még Colonból táviratilag tudakozódtunk, hogy lesz-e tizenkettőnk számára hely a hajón (a 13-ik dél felé, Equador Államba utazott, megszabadultunk tehát a rossz ómentől) honnét azt válaszolták, hogy igen, de szükséges, hogy külön vonaton jöjjünk, mert a gőzhajó minden bizonynyal másnap reggeli hat órakor fog indulni, addig pedig nincsen rendes személyvonat.

Miután megvettük a cabinjegyeket, melyek óriási drágaságuk folytán mindannyiunkat megleptek, az agencia hivatalnoka azon hirrel lepett meg, hogy az éjjel már semmi esetre sem mehetünk a hajó fedélzetére, mert a vizállás az apály folytán alacsony lévén, a nyílt tengeren horgonyzó hajó és kikötő mólója között a személyszállítást közvetítő kis gőzös sem közelítheti meg a partot, tehát azon jó tanácscsal szolgált, hogy menjünk vendéglőbe s reggeli 9 órakor jelenjünk meg a tengerparton, mert a kis gőzös alig fog délelőtti fél 10 óra előtt elindulhatni az oceáni gőzös felé.

Egyszóval, mint kiderült, mi e két észak-amerikai társulat együttes machinációja által (a coloni vasuti társulat és a Pacific gőzhajó társaság) szépen megcsalattunk.

A háromszáz dollár legnagyobb része, melyet a külön vonatért pengő aranyban fizettünk, egyszerűen tőlünk elsikkasztott pénz volt, mert a reggeli vonattal már 7 órakor elértük volna Panamát s teljesen elég idővel rendelkezünk a gőzhajó elindulásáig s vasuti jegyünk személyenkint csak 5 dollárba került volna, míg így annak csaknem négyszeresét fizettük.

A gőzhajó társulat ezen eljárását az északamerikaiak szemességnek nevezik, én azonban egyszerű lopásnak és csalásnak kvalifikálom azt.

E hir természetesen mindnyájunkra igen kellemetlenül hatott; éjfélkor

vendéglőt keresni idegen helyen, nem valami kellemes multság, különösen ha valaki annyira fáradt az utazástól, mint mi voltunk.

Éjfél után egy óra volt, midőn végre valahára vendéglőbe értünk s néhány pohárka veres borral lecsillapítottuk már vasuti utazásunk alatt keletkezett szomjúnkat.

Az erős bor kissé jobb hangulatra ösztönte társaságunkat s mi megfeledkezve fáradságunkról, még egy jó órát együtt maradtunk, míg végre Morfeus hatalmas ur győzött s mi mindnyájan nyugalomra tértünk.

Egy hasznom mégis volt az egész dologból, és pedig Panama város megtekintésére szánhattam néhány órát, mi elég értékkel birt reám nézve.

Panama, mint már megjegyeztem, Columbia köztársaság legnagyobb s egyuttal legfontosabb kikötő városa s tekintve előnyös fekvését, a Csendes-oceáni világforgalom egyik legfőbb gócpontját képezi s különösen a csatorna létesítése esetében foglalt volna el az amerikai kikötők között mint átmeneti «transito» állomás, igen fontos helyet.

A régi spanyolok is már nagy fontosságot tulajdonítottak e városnak s gonddal építék azt, mint azt a sok hatalmas épület és szép palota eléggé bizonyítja.

Panama városnak 40—50 ezer lakosa van, kik között sok európaít, de még több észak-amerikait találni; az összes fontosabb kereskedelmi házak és vállalatok ezek kezeiben vannak.

A benszült itt nagyon is másodrendű szerepet játszik s alig jön számításba; általában az egész panamai kerület, melyhez a fővároson, Panamán kívül, Colon szabad kikötő is tartozik, s melyek bár politikailag a columbiai köztársaság egy részét képezik is, attól csaknem teljesen függetlenül s az európaiaknak és utóbbi időben az észak-amerikaiaknak is fontos kiváltságokat nyújtó törvények szerint, mint külön «Territorium» lesz kormányozva. A köztársaságtól teljesen független posta szolgálata van, más törvényei s angol mintára rendezett rendőrsége, melynek úgy tisztikara, mint legénysége is többnyire kipróbált európai katonai egyénekből áll.

Panama környéke gyönyörű s különösen a tengerpart bir az emberre varázshatással. Meg kell adni a spanyoloknak, hogy városaik építésénél nagy gonddal választották ki a szép vidékeket s valódi tündérvilágot alkottak a távol Amerikában.

Yerba-Buena (most San-Francisco), Los Angelos, San-Diego, Santiago de Cuba, Havanna, Caracas, Cartagena de las Indias, Bogota, Valparaiso és száz meg száz közép- és dél-amerikai város bir igazi paradicsomi vidékkel.

Éppugy Panamában is, mint Colonban az alsó osztályt a négerek képviselik, kik az összes külvárosokat óriási pizsofészekké s éjjeli orgiák tanyájává tették, melyekbe az európaiak csak undorral pillanthatnak be.

Az ágens által meghatározott időben, vagyis 9 órakor reggel mindnyájan megjelentünk a kikötőben s vártuk a kis gőzhajó megérkezését; ez tényleg meg is jött tíz órakor s átvitt az oceáni hajóhoz.

San-José gőzösön — így hívták a hajót — új és kellemetlen meglepetés várt reánk, mely mindnyájunkat méltó haragra lobbantott; a fedélzetre jutva,

megtudtuk ugyanis, hogy csakis a társaság női vendégei számára vannak üres cabinok és hogy mi férfiak a szűk dohányzó terembe préseltetünk be, mint a heringek s éjjeli szállásul kényelmetlen s egymás felibe helyezett függő ágyakat kapunk, csakugy, mint a legközönségesebb matrózok.

Minden protestálásunk és méltatlankodásunk hiába való volt; a parancsnok igazi észak-amerikai modorban, tehát elég impertinentiával közölte velünk, hogy ha kedvünk tartja visszamaradhatunk ugyan az utazástól, de a befizetett pénzből egy garast sem kapunk vissza.

Valóban el nem képzelhető, hogy ezen Dél-Amerikában lévő észak-amerikai társulatok mennyire kizsákmányolják helyzetüket s mennyi kellemetlenségnek teszik ki az utazó közönséget.

A Pacific Stim Schipp Male compani az egyedüli társulat, mely a Csendes-oceánon Panamától Közép-Amerika és Mexicó kikötői felé a személyforgalmat közvetíti s így monopolizálván azt, az utazó közönségtől nem lévén mit félnie, semmi visszaéléstől sem riad vissza.

Az utas természetesen nem tehet egyebet, mint vagy nem utazik e vidéken, vagy pedig elfojtva haragját, belenyugszik a sorsba.

Mi sem tehattünk tehát egyebet, mint magunkba fojtani felindulásunkat s megerősíteni az észak-amerikaiak iránt eddig alkotott véleményünket s türni azok kvalifikálhatlan eljárását.

Szerencsére ez állapotok Panamától északra fekvő összes államok lakosainak nagy örömére nemsokára meg fog változni a Csendes-oceánon, mert egy nagy kapitálissal bíró chilei társulat alakult, mely havonta több járatot biztosít Panamából a közönségnek s fél áron sokkal nagyobb kényelmet kíván annak nyújtani s az áruszállítás tarifáját is tetemesen leszállítandja.

Mexicó és Közép-Amerika államai hajlandóak e vállalatot subvencionálni, mely esetben az észak-amerikai Pacific társulat bezárhatja boltját, mert menthetlenül veszve van s megérdemlett bukása idő kérdés maradhat csak.

A CSENDES-OCEÁNON.

«San-José» gőzös fedélzete telve volt már Észak-Amerikából érkező utasokkal, kik egy nappal előbb jöttek meg a new-yorki gyorshajóval s lefoglalták az összes I-ső osztályu cayüttokat.

Különösen hölgyek voltak nagyszámban képviselve, kik feltűnő öltönyeikkel és hányja-veti mozdulataikkal nem egy mosolyt vontak az európai s a szerény dél- s közép-amerikai nők ajkaira.

Az észak-amerikai utasok legnagyobb része San-Diego és San-Francisco kikötők felé igyekezett s e nagy körutat, mely New-Yorkból éppen egy hónapot igényel, tisztán kényutazás gyanánt, nos és megtakarítási szempontból is választotta.

Miután magyarázat nélkül alig érthetnék meg állításomat, szükségesnek tartom a következő rövid felvilágosítást adni:

A vasuti utazás New-Yorktól San-Franciscoig avagy San-Diegoig I-ső osztályban s a legegyszerűsebb uton személyenként 120 dollárba kerül, az étkezési költségek nincsenek e díjba beleszámítva; a hajó utazás, dacára e roppant kerülésnek, a panamai vasuti utazással s 30 napi étkezéssel együtt, hasonlólag az I-ső osztályban csak 60 dollárba, vagyis a fennemlített vasuti költségnek felébe kerül, igen érthető tehát, hogy sok észak-amerikai utazik ily módon, mert ez, különösen több tagu családnál nagyon is kifizeti magát.

A hajó-társulat concurrentiát kíván csinálni az észak-amerikai vasut társulatoknak s ezért szállította le ennyire ez utirányon át díjait, számítva arra, hogy e speculáció levét a Dél- és Közép-Amerikából jövő utasok busásan megisszák, oly óriási árakat szedve be tőlük, hogy az valóságos zsarolásnak tekinthető; így p. o. Panamától Acapulcoig (Mexicó kikötője), mely ut a new-york—san-franciscoi vonalnak még egy negyed részét sem teszi, 90 amerikai dollárt fizettem, vagyis 200 forintnál többet s ráadásul, mint a hogy látni méltóztattak, még cabint sem kaptam.

Végre valahára, bosszusággal bár keblünkbe s nem kis nehézséggel,

elhelyezkedtünk hatan a szűk dohányzó-kamrába; én és egy idősebb spanyol uri ember, a legalsóbb ágyakat foglaltuk el, míg felettünk, tekintve a bekövetkezhető tengeri betegségeket s azok eredményeit, nem éppen kecsegtető helyzetben lebegtek a többi ágyak, melyek négy fiatal ember nyugvó helyét lettek volna hivatva képezni.

Az ágyak oly szűkek voltak s annyira primitív módon alkotva, hogy egy éjjelen a «papagallos» szél által kissé felkorbácsolt hullámok a legfelsőbb nyugvóhely mély álomban heverő lakóját kivetették s az a padlóra zuhanva, ájultan terült el.

Holtnak véltük a szegényt s minden élesztési fáradságunk eredménytelennek látszott lenni, egyikünk felzavarta a hajó orvost, kinek erős szerekkel sikerült

AZTÉK RÉGISÉG.

felébreszteni csaknem szerencsétlenül járt szobatársunkat; természetesen egy óriási kék daganattal homlokán s összezúzott karokkal, melyek fájdalomra bizonyára hónapokig társai maradtak s örökké emlékeztetni fogják az észak-amerikai Pacific társulat «San-José» hajóján töltött napokra.

Déltájban felszedte gőzösünk horgonyait s mi nemsokára a tengerek legnagyobbikán, a Csendes-oceánon zakatoltunk tovább.

Éveket éltem a Pacific tenger partjainál s annak szemlélése mindenkor nagy hatással volt reám, de most annak tudata, hogy hosszabb időt töltök rajta s szelid hullámainak ringatását napokig élvezhetem, de a nélkül, hogy a tengeri betegség fájdalmai gyötörnének, még nagyobb hatással birt reám, még kellemesebb érzéssel töltött el.

Minő más ez, mint az Atlanti-oceán, mely folytonos háborgásaival nem egyszer a kétségbeesésig gyötörte gyomromat s igazi apatikussá, teljesen lehangolttá tett.

A Csendes-tenger megérdemli nevét, olyan az, mint a szelid gyermek; sima, engedelmes; a legnagyobb ritkaságok közé tartozik, ha kissé háborog, de akkor sem haragszik, mint társai, a többi tengerek, hanem csak játszik szeliden, kedvesen s ringatja a hajót, mint az anya a bölcsőt, melyben szeretett magzatja szendereg.

Nyolc napig utaztam a Csendes-oceánon, de a tengeri betegségnek még előjeleit sem éreztem, pedig az Atlantin ugyancsak kijutott belőle részem.

A «Pacificon» utazni valódi élvezet s különösen úgy, ahogy mi utaztunk a gyönyörű partokat sohasem veszítve el szemeink előtt, de folyton új, érdekesebbnél-érdekesebb panorámát varázsolván elibénk, töltött el mindnyájunkat igazi kényélvezettel.

E tenger maga is sok változatosságot nyújt. Itt delphineek hömpölyögnek a víz sima tükrén s versenyt látszanak uszni hajónkkal s éppen nem ijednek meg annak zakatolásától, régi ismerősöktől nincs mit félni; a tiszta légen át tengeri madarak cikáznak ide s tova, melyeknek némelyike az alpesi sasok nagyságát is túlhaladja; most egy pelikán károg el felettünk és sans-géne a hajó ormányára ült, gyorsabban haladt, mint mi; a víz színén kettős szökőkút veti ki sugarait, ugyan mi lehet az? Jenő szégyeld magad! hát így olvastad «Brém» híres műveit? Hisz ez cethal, mely hajónk fél nagyságával vetekedik, csakhogy teste víz alatt van s te csak a kiköpött vizet látod, melyet az fejének két üregén bocsájt ki.

Ismét új tünemény köti le figyelmedet; a vízből apró halak emelkednek ki s repülve közelednek hajónk felé; ellenségnek, veszélyes ellenségnek kell közelbe lennie, mely e szegény fecske halakat ez utolsó és kétségbeesést jelző vállalkozásra ösztönözte.

Az ellenség nemsokára meg is érkezett egy hatalmas cápa alakjában, mely nem nagy fáradságot vett magának a megijedt repülő halakat követni, más, sokkal fontosabb dolog foglalkoztatja ő kelmét, embert látott a hajó fedélzetén s annak husára vágyik 360 foga. (Ennyi fogat számláltam a Puerto Angelben fegyverem által elejtett cápa torkában).

E szörny megközelítve hajónkat, hosszú ideig kísérte azt, nem egyszer nézve velem farkasszemet, kár, hogy gőzhajókon nincsen megengedve fegyvert használni, mert különben néhány golyót repítettem volna utána. A matrózok szigonyt vettek elő s azzal igyekeztek elfogni a tengerek legvérengzőbb teremtményét; az egyik szigony bele is furódott hátába, de el is tört azonnal s csak egy csonka rúd s a kötél maradt vissza, a cápa pedig búcsút mondván a hajónak a tört szigonynyal hátában eliramodott s biztosabb vidékre vándorolt.

Egy amerikai lady egy apró felfordított ladikra tett mindnyájunkat figyelmeztetéssel, én elmosolyogtam magam, mert jól tudtam, hogy az óriási teknőnc, mely a napon sütkezézik s a mint megközelíti hajónk, eltűnik a tenger fenekére. Ezen óriási teknőncök régi ismerőseim, már 20 évvel ezelőtt, fiatal tengerész koromban, Marokkó partjainál vadásztam rájuk s «Paicurich» kapitány rettentő kosztja mellett igazi csemegének látszott fagygyu szagot terjesztő fehér színű husa.

Ily módon teltek napjaink a Csendes-oceánon folyton a leggyönyörűbb időben s a legszebb kék ég mellett, mely bátran versenyezhet Itália egével, mert épp oly tiszta, épp oly átlátszó.

A Pacific tengeren töltött napjaim annyira mélyen vésődtek elmémbe, hogy azokra örökké és édesen fogok visszaemlékezni.

KÖZÉP-AMERIKA.

(COSTA RICA, NICARAGUA, SAN-SALVADOR ÉS GUATEMALA.)

A Pacific tengeren tett utazásunk első napján még «Columbia» köztársaság partjainál haladtunk; január 10-én déltájban azonban elhagytuk azt s így Dél-Amerikát is és megpillantottuk a már Közép-Amerikához tartozó Costa Rica erdőkkel bővelkedő hegyeit, melyek közvetlen a tenger partján, többnyire óriási erődökhöz hasonló sziklákban végződván, azokon a tenger hullámai milliárdnyi részekre morzsolódva, forrva, pezsegve fehér habos tajtékká fejlődnek.

Miután hajónk menetrendje szerint «Costa Rica»-nak egyetlen kikötőjét sem volt érintendő, de közvetlenül Corinthus Nicaraguai kikötő felé tartott, ezen apró köztársaság kikötőjének — Punta Arenasnak házait — a távolból csak mint apró fehérlődő pontokat láthattuk.

Costa Rica, San-Salvador után Közép-Amerika legkisebb köztársasága.

Néhány tized előtt, mint többi társai is, sokat szenvedett a belvillongások, a polgárháborúk által; most azonban, miután több év óta béke uralkodik, erősen virágzásnak indult s különösen a két utolsó évben zárta le kitűnő eredménnyel budgetjét, három millió forint tiszta többletet mutatva ki eredményül, mely tekintve csekély lakosainak számát (összesen 600 ezer) igen rendezett viszonyokra enged következtetni.

Az európaiak bevándorlása már ide is megkezdődött, sőt a köztársasági kormány e bevándorlásokat nemcsak erkölcsileg segíti elő, de anyagilag is nagy áldozatokat hoz, a mennyiben a csaknem ingyen adott földekhez még a szükséges vetőmaggal is ellátja az illetőket.

Tudtommal Vörösmarthy László barátom s néhány társa, kik Venezuelát elhagyva, e kis köztársaságban telepedtek le, hasonlólag a kormány segélyében részesültek, sőt állítólag a fizetett hajójegyek ára is visszatérített nekik.

Különösen a kávé-cultura fejlődik Costa Ricában erősen s a legtöbb európai is ezen foglalkozásra szánja magát és pedig — mint hallottam — többnyire szerencsés eredménnyel.

Costa Ricában a kávé, valószínűleg a víz hiánya miatt nem tisztítatik le cseresznye burkolatjáról, de azzal együtt lesz szárítva s úgy kerül piacra; ezen termelési módszernek mindenesetre van egy haszna és pedig az, hogy a kávémag magába sziván a cseresznyehéj zamatját, erőben gyarapszik s kitűnő minőségű lesz.

E kis köztársaság az utóbbi években néhány fontos vasutat is épített már; egy «San-Josét» a fővárost összekötötte az Atlanti-oczeán «Puerto Limon» kikötőjével, most pedig a Csendes-tengeren fekvő «Punta Arenas» kikötője leendő, nemsokára azzal sűrű összeköttetésbe hozva. Ezen tengerek közötti vasut, ha elkészül, erős konkurenciát fog okozni a panamai vasutnak, lévén ez az európai utnak a Csendes-tenger világforgalma felé a rövidebb összeköttetési vonala.

Costa Rica fővárosa San-José 40—45 ezer lakossal bír s mennyiben magas fekvésénél fogva igen egészséges léggel van megáldva, az európai kereskedelmi világ egyik kedvenc tartózkodási helyét képezi.

A város csak az európai emigráció kezdete óta indult virágzásnak, de azóta igazi amerikai módon gyarapszik és halad gyors léptekkel előre.

A fővároson San-Josén kívül a már említett két kikötő és Cartago város bír elég fontossággal, különösen pedig ez utóbbi a kávé zóna főhelyét képezvén, a termelők központja gyanánt tekinthető.

Másnap kora hajnalban megpillantottam a füstölgő Omoltepec tűzhányó hegyet, mely már messziről jelezte Nicaragua határát. Később a hatalmas Momotongo, majd a gula alaku Chimondéga óriási vulkánok tűntek szemeimbe, mely utóbbinak alján fekszik Corinthus, Nicaragua köztársaság legfontosabb kikötőhelye, mely felé gőzhajónk most gyors zakatolással közeledett.

Nicaraguát bátran a tűzhányó hegyek birodalmának nevezhetjük el, mert talán az egész világon nincs ország, melynek földjén annyi működő és már kialudt vulkán legyen, mint itt; mindenüvé, a hova tekintünk, tüzes avagy füstölgő hegycsúcsot látunk, mely mintmegannyi Vezuv ijesztgeti a lakosságot láva folyamai által való elpusztítással. Csak az a szerencse, hogy ezek közepében se Herculánus, se Pompey, se Castellamare, sem pedig Portici avagy Sibari nem fekszenek, de még falvakat sem látni a hegyek talpán és csakis legfeljebb egyes bátrabb indiánusok kunyhóit pillanthatjuk meg, melyek, ha előttenének a láva által, nem szenvednének nagy kárt, mert pár mérfölddel odább s néhány nap múlva ismét ott diszelegnének primitív egyszerűségökben. Az indián maga pedig állítólag (?) előre megérezvén a bekövetkezendő eruptiót, már ideje korán biztosabb vidékre vándorol.

Corinthus kikötő-város, bár közel fekszik a Chimondéga félig kialudt tűzhányó hegyhez, de attól épp úgy, mint Nápolyt a Vezuvtól egy hatalmas tenger választván el, még kitörés esetében sem birna szomszédsága reá nézve semminemű veszélyvel.

Corinthus kikötőt déltájban s óriási hőségben értük el; itt több utas

elhagyván a hajót, mi végre valahára kiszállásoltuk magunkat a szűk dohányzó kamarából s kabinba helyezkedtünk.

Miután gőzhajónk a be- és kirakodásokkal estve 6 óráig volt elfoglalva, én néhány órát e kis kikötőhely megtekintésére szánhattam.

Corinthus, bár neve igen hangzatos is, tulajdonképpen egy egyszerű indián falu, melynek lakosai bizonyára nem is képzelik, honnét származott történelmi nevezetességü elnevezése. A vámházat (duana), egy primitív vendéglőt és a vasuti indóházat kivéve az egész helységben csakis nádkunyhók léteznek és pedig igazi homok-tenger tetejére építve s rettentő módon kitéve a hevítő nap sugarainak.

E falut tisztavérű nicaraguai indiánok lakják, melyek ép úgy mint a mexikói Aztékok, Zapotékok és egyéb létező törzsek, állítólag a hajdanta híres

ANTIMANO I.

toltékok utódait képezik; típusuk igen érdekes, s különösen a nők között láttam feltűnő szép alakokat, melyek szép szemeikkel és kedves modorukkal még a pretenszív európaiat is letudják bilincselni.

Az indián nő általában félénk természetű, s az európai tekintete előtt néha megretten, máskor pedig erős elfogultságot érez, s nézésének varázs hatása alatt csaknem mindig lesüti szemeit; ezek itt kivételt képeznek, mert nemcsak hogy ki nem kerülnek az ember tekintetét, de azt szívesen felkeresik s kedves mosolylyal s utánozhatlan természetességgel üdvözlők az idegent, s azonnal készek tüzhelyöket az illető rendelkezésére bocsájtani.

Egy elég csinnal épített nádházikó előtt elhaladva több fiatal indián leánykát láttam annak küszöbén ülni festőies nemzeti öltönyeikben egy jól megtermett matrona társaságában, ki bizonyára a sennoriták anyja volt.

Én mexicói és délamerikai szokás szerint idegen létemre is üdvözöltem őket s megbámulandó kissé az egyik tüzes szemű leányka feltűnő szépségét, mintegy lebilincselve megállottam s nem minden zavar nélkül kerestem témát a beszélgetéshez.

Köszöntésem a legszívélyesebben viszonztatott s a leánykák mosolylyal ajkukon hallgatták szavaimat.

«Nem volnának szivesek néhány narancsot pénzért adni? a forráság irtózatoss s nagy szomjamat óhajtanám kissé oltani», kérdém őket.

«Eladni nem, de ajándékban szívesen felajánlunk önnek néhányat» felelé a matróna s jelt adott kezével, hogy sétáljak be a ház küszöbén.

Én nem sokat kérettem magam, dél-mexicói s közép-amerikai szokás szerint, sorba kezét fogtam a nőkkel s azok kíséretében együtt beléptem a barátságos lakásba.

Itt egy nagy asztalhoz ültettek, a leánykák pedig minden teketória nélkül körülvettek s éppen nem szégyenkezve vizsgálták bennem az idegent, a mama pedig különféle izletesebbnél-izletesebb gyümölcsöt helyezett elibém.

Persze nemsokára megkezdődött a diskurzus; eleinte a mama, később pedig a leánykák kérdeztek ki minden iránt; honnét jövök? hová megyek? hol születtem? hogy hívnak? mi a foglalkozásom? stb. stb.

A négy leány között a legszebbik még azt kérdezte, hogy meddig maradok Corinthusban? s azon válaszomra, hogy este 6 órakor a gőzössel tovább indulok, egyszerre elszomorodott a szegényke s mély sóhajt bocsájtott ki lenge öltönynyel borított keblecskéjén.

Nemsokára a papa is megjött s rendkívüli nagy örömét fejezte ki a felett, hogy egy ilyen kiváló uri emberrel — már tudniillik engem tartott kiváló egyéniségnek — hozta össze a sors s természetesen indián szokás szerint, mindjárt egész házáat, háznépét és összes vagyonát is rendelkezésemre bocsájtotta.

Ez alkalommal szükségesnek véletem megjegyezni, hogy Mexicóban is épp úgy a művelt, mint a műveletlen falusi indián a beszédben mindenkor feltűnő előzékenységet tanusít és túlszívesége által nem egyszer a legnagyobb zavarba hozza a honi szokásokat még nem teljes járatossággal bíró idegent.

Az indián sohasem beszél a sajátjáról, de mindenkor az «önét» (de Usted) hangoztatja s példával élve, vendégét a következő módon hívja meg házához:

«Permita me Usted que lo invito en su casa, y tendrê mucho gusto de poder presentarlo a su familia cual como yo mismo-siempre estará a sus ordenes».

Mi magyarra fordítva a következőket jelentené:

«Engedje meg, hogy meghívjam önt házához (az ő házáat érti) és nagy örömöm leend bemutatni önt családjának, (családjáról szól) mely épp úgy, mint én is mindenkor rendelkezésére álland».

Körülbelül két órát maradtam e kedves indián családdal együtt, kik semmi áron sem akartak elereszteni anélkül, hogy zsebeimet tele ne tömjék gyümölcscsel. Midőn elbucsuztam tőlük s a kis «Szaloméval» (így hívták a legszebbet) kezét fogtam, annak apró kacsója reszketett, nagy fekete szemeiben pedig egy könny csillogott.

Ugyan ki tudná megmondani e szegény kicsike titkát?

«Adios Senor! Adios Caballero!» kiáltotta utánam s azután gyorsan eltűnt a házba.

Corinthusnak, mint már említettem, vasutja is van, mely azt az állam régi fővárosával, Leonnal köti össze; Leonból egy szárnyvonal vezet a managuaui tóhoz, hol apró gőzhajók várják az utast s azt az elég terjedelmes vizen néhány óra alatt átszállítják; itt ismét vasutra ül az idegen s egy óra alatt a fővárosba Managuasba érkeznek.

Managuasnak 50—60 ezer lakosa van, kik vagy tiszta indiánok, mestizek s legkisebb számban európaiak.

Környékén, különösen az utolsó években nagy virágzásnak indult a kávé és cacao cultura, melyek kivitele a különféle nemes fákkal együtt, u. m. cédrus, palisander, mahoni, ében és vas-fa az állam fő jövedelmi forrását képezik.

Managuas tó vidéke, ugymint a nálánál kétszer nagyobb nicaraguaui tóé is, szépségéről egész Amerikában híres s partjait tömérdek európai lakja, kik többnyire kávé és cacao-termeléssel foglalkoznak.

Hajónkat is két német család hagyta el Corinthusban, kik évek óta lakják e köztársaságot s nem győzték eléggé dicsérni annak gazdagságát s természeti szépségét.

A nicaraguai köztársaság épp úgy, mint többi közép-amerikai társai is, az utolsó években erősen virágzásnak indult, de most, miután ismét kitört benne a forradalom s polgárai ezer számban gyilkolják egymást, ki tudná hány évvel fog ismét vissza süllyedni?

Az utolsó években sokat emlegették a nicaraguai csatorna eszméjét és állítólag észak-amerikai tőkepénzesek nagy társulatot is alakítottak már annak kivitelére.

Mint hallottam tervök létesítéséhez a nicaraguai tavat és az abból kifolyó s az Atlanti-oceánba ömlő hatalmas San-Juan folyamot kívánták felhasználni, mely utóbbi állítólag csekély költség mellett a legnagyobb tengeri hajók elfogadására is szolgálhatna.

Ezen két hatalmas tényező mindenestre nagy mérvben elősegíthetné a tervezett vállalat valósíthatását, ha nem léteznének a Pacific tenger oldalán óriási akadályok.

A nicaraguai tó, mint tudjuk, több 100 lábra fekszik a tenger színe felett és mindamellett csak néhány mértföldnyire a Csendes-tenger partjától és elválasztva attól a Cordillerák egyik magas gerince által.

Az amerikai mérnökök, kik nem igen szoktak visszarettenni a természet-adta talajnehézségektől, egy igen érdekes sistémát ajánltak a társulatnak és pedig az angol doccockhoz hasonló basenek létesítését, melyek lépcsőzetesen volnának elhelyezve a Cordillerák lejtőjén és fokozatosan töltetnének meg a nicaraguai tó vizével, oly módon, hogy midőn a víz színe két-két basenben egyforma magasságot érne el a légmentesen elzárt kapuk kinyitattának s a hajók minden nehézség nélkül áthaladnának egyik tükörből a másikba.

Természetesen ezen óriási basének létesítése, tekintve különösen a Cordillerák

kedvezőtlen talajviszonyait, igen nagy költségekbe kerülnének, mindazonáltal a munka kivitele, legalább észak-amerikai vélemény, szerint nem tartozott volna a lehetetlenségek közé.

Különös, hogy mióta a panamai csatorna munkálatai kudarcot vallottak, a nicaraguai csatorna eszméjének pengetése is megszűnt. Valószínű, hogy e csatorna bukása új eszmére terelte Észak-Amerikát s ki tudja, nem fogjuk-e még megélni, hogy a franciák által ki nem vitt tervet a Yankeyk fogják létesíteni.

Corinthust 6 órakor este elhagytuk s a legszebb félhomályban folytattuk utunkat San-Salvador felé.

A nyílt tengerre érve, északnyugati irányban s mintegy közvetlenül a tenger tükréből kiemelkedve, egy piramis alaku csúcsot pillantottam meg: eleinte szigetnek véltem, később azonban kitűnt, hogy az San-Vincent kiégett vulkán, mely itt három köztársaságnak Nicaraguának, San-Salvadornak és Hondurásznak képezi határát, bár ez utóbbiból csakis egy keskeny nyelv nyúlik le a Csendes-óceánig, míg északról és keletről csaknem egészben az Atlanti-tenger vize által határoltatik.

Elhaladva San-Vincent tűzhányó hegy előtt, már San-Salvador köztársaság partjai mellett voltunk. Az éjjel bár el is érhattük volna e köztársaságnak «La Libertas» nevű kikötőjét, de parancsnokunk — tekintve a rév sekély vizét és félve a megfenekléstől — úgy intézkedett, hogy bár egész éjjel, de fél erővel haladjunk csak s hajnali 6 órakor, tehát már elég világos időben értük el a kikötőt.

Dacára a korai hajnalnak, az utasok legnagyobb része már talpon volt, hogy élvezhesse a gyönyörű reggelt, mely mondhatni, az egész forró égöv alatt a napnak egyedüli tűrhető részét képezi.

Itt egy számos tagból álló spanyol család két feltűnő szépségű kisaszszonynyal együtt hagyta el a hajót, oly célból, hogy a köztársaság hasonló nevű fővárosába San-Salvadorba letelepedjenek; utközben megismerkedtem e családdal s nem egy ízben volt alkalmam a hölgyek igazi művészi gitárjátékában és énekében gyönyörködni. Bogár fekete szemeikkel pedig ugyancsak lebilincseltek a sok észak-amerikai dandyt, kik, ha nem is nyíltan, de titokban mindenesetre bevallották, hogy e két egyszerűen öltözött, de a legháziasabban nevelt andaluzi virág több bájta rejt magában, mint Észak-Amerikának összes ugynevezett emancipált dámái.

San-Salvador nemcsak Közép-Amerikának, de általában az egész új világnak legkisebb köztársasága, alig képezi Oaxaca mexicói államnak felét, bár arányitva a területhez s tekintve az amerikai viszonyokat, elég számú (700 ezer) lakossággal bír.

San-Salvador földjét nagybárára tisztavérű indiánok lakják s csakis a városokban találni európaiakat és félvérűeket; ezen indiánok nevezetesen nagy hazaszeretetükről és vitézségükről is. Néhány évvel ezelőtt a köztársaság véres harcra keveredett szomszédjával, Guatemalával s dacára, hogy az nálánál háromszorta nagyobb, San-Salvador győztes maradt.

Guatemala ugyanis saját szárnyai alá kívánta vonni kis szomszédját s az

egyesülés eszméjét penditette meg, melyet San-Salvador hajlandó is lett volna elfogadni, de a midőn Guatemala népszerűtlen elnökét kívánta az egyesítendő köztársaság élére helyezni, San-Salvador ellene szegült; az egyesülés eszméjét elvetette, s csaknem minden egyes ütközetben leverte szomszédját, s bebizonyította a világ előtt, hogy bár terület és lakosság tekintetében kisebb is annál, de harciasság és vitézség dolgában azonban nagyon is felette áll.

Elhagyva «La Libertad» kikötőt, még néhány órát San-Salvador partjainál haladtunk, éjjélkor azonban Guatemalához értünk, s másnap annak «San-José» kikötőjében horgonyt vetettünk.

Guatemala Közép-Amerikának leggazdagabb köztársasága s különösen a földművelés virágzik benne erősen; nincsen állam egész Amerikában, — még Braziliát sem véve ki, — a hol a kávé-cultura természetesen arányítva a területhez — magasabb színvonalon álljon s nagyobb mérveket öltön, mint emitt.

A kávételepek között különösen kettő «Mercedes» és «Porvenir» méltók megemlítésre, az első négy millió, a második három millió kávéplántát foglal magába s úgy egyik mint másik is, néha 5—6 ezer munkást foglalkoztat.

Mindkét telep német társulatok kezében van, melyek terményeik szállításához vasutat építettek e hatalmas coloniákon, s legújabbán Porvenirt szándékoznak Champerico kikötővel sini összeköttetésbe hozni.

Guatemala lakosainak zöme hasonlólág tisztavérű indiánokból áll, európaikat csak a nagyobb városokban és a Pacific tenger partján fekvő kávételepeken találni.

A guatemalai indián, jó lelkületű s munkakedvelő, de a mellett igen félénk természetű levén, mint katona nem sok értékkel bír s ennek folytán, mint már említettem is, könnyen legyőzetett a nálánál kisebb San-Salvador által.

Épp úgy, mint Mexicónak, Guatemalának is a Toltékok után az Aztékok és Zapotékok voltak régi urai, kiknek magas kulturája az elsőben Palonque és Mittla, itt meg Copan város romjaiban hagyott érdekes emléket az utókornak.

A köztársaság fővárosa, a hasonnevű Guatemala, Amerika legrégibb városaihoz tartozik, és mint a régi Tenohtitlan Mexicóban, ez emitt, már a spanyolok inváziója előtt is nagy szerepet játszott az új világ történetében.

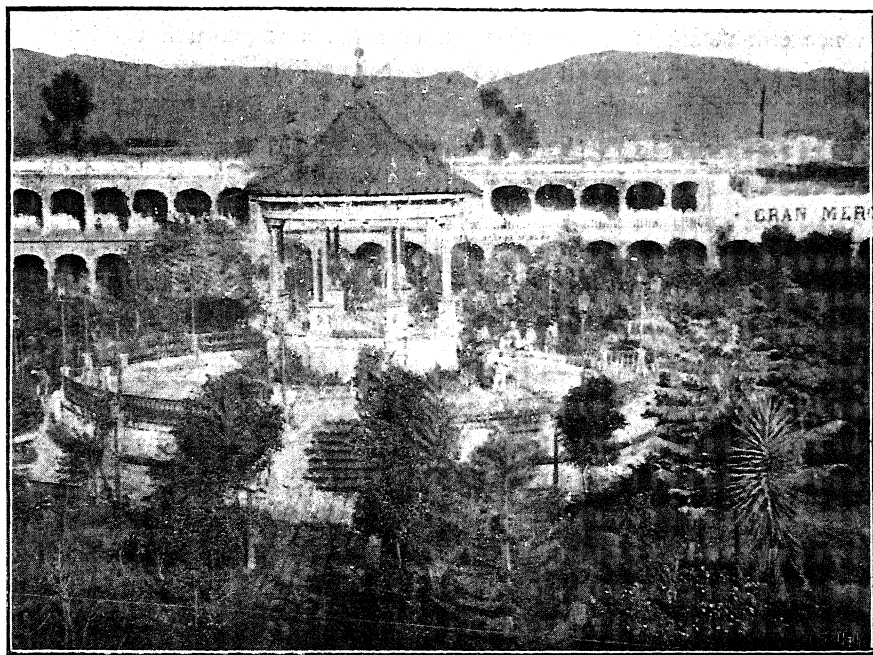
«San-José» kikötő, apró kis városka, mely alig számlál néhány száz lakost; házai többnyire fából vannak készítve s élénk színekkel festve és miután keretjét a legszebb zöld színű erdő képezi, a távolból igen kedves benyomást tesz a szemlélőre.

E kikötőnek szép emeletes vámháza s ujonnan épült vasszerkezetű mólója van, melyet azonban mély járatu hajók meg nem közelíthetnek; mi is nyílt tengeren vetettünk horgonyt s ladikok segítségével közelítettük meg a partot.

Guatemalát a fővárossal vasut köti össze, mely az Atlanti-tengeren fekvő «Liwinston» kikötőig leendő kiépítve, s minthogy két tengert köt majd össze, e vasut idővel nagy fontosságot nyerend.

San-José kikötő néhány év előtt egy politikai gyilkosságnak volt színhelye, melyről még az európai lapok is sokat irtak; itt öletett meg és pedig egy észak-amerikai gőzhajó fedélzetén Barundia tábornok, Guatemalának volt hadügyminisztere és elnök-prendense.

Miután ez esetet elég érdekesnek tartom, megengedek, hogy bár röviden, de a tényekhez hűen ecseteljem azt : Barundia tábornok, mint bukott hadügyminiszter, elhagyta hazáját s kikérve Mexicó protectióját családjával együtt Oaxaca állam hasonnevű fővárosában telepedett le; e helyen nekem is szerencsém volt vele és 5 leányból álló családjával megismerkedni. Szerény véleményem szerint a tábornok igen tehetséges ember volt s óriási ambícióval megajándékozva, mi néha erénynek, néha pedig hibának tartatik».

KIOSZK MEXICÓ VAROSBAN.

Ugy megjelenése, mint modora, nem kissé emlékeztetett Boulanger tábornokra, s ki tudja a tábornok nem-e ezen collegáját, — hisz ő is bukott hadügyminiszter volt — tűzte ki magának például, s talán éppen ezért bánt vele is a sors oly mostohán».

Midőn kiütött a háboru San-Salvador s Guatemala között és szó volt Guatemala elnökének bukásáról, Barundia tábornokban is elkezdett működni az ambíció s a remény az elnöki székre egyserűségére.

Elhagyta tehát Oaxacát s Puerto-Angel mexicói kikötőben tengerre szállt oly célból, hogy átvitorlázzék San-Salvadorra s szítsa onnét Guatemala ingó kormánya ellen a forradalmat.

Hogy mi módon? azt nem tudni, de a guatemalai kormány megtudta, — hiszen áruló mindenütt akad — Barundia utazását, és sejtve céljait,

állítólag B elnök személyes megbízásából elfogatási parancs adatott ki ellene.

Hogy az elfogatás észak-amerikai hajón foganatosítható legyen, szükséges volt a Guatemalában székelő észak-amerikai miniszter engedélye.

Ez engedély, — bár érthetetlenül és Észak-Amerika nagy szégyenére, (ily politikai egyének egy civilizált állam hatóságai által sem adatnak ki) — megadatott, s ez okmánynyal ellátva négy felfegyverkezett egyén lépett a fedélzetre, hogy az elfogatást gyorsan eszközölje.

Barundia tábornokot a gőzös egyik cabinjában találták a guatemalai kormány bérencei és a törvény nevében követésre szólították fel; ő azonban — és igen helyesen — hivatkozott azon körülményre, hogy ezen gőzhajón észak-amerikai területen van és ez állam védelme alatt áll, vonakodott a bérenceket követni; ennek azonban az lett aztán a szomorú következménye, hogy a négy közül egyik elsütve revolverét, szíven lőtte a szerencsétlen tábornokot, ki egy mukkantást sem téve többé, azonnal holtan rogyott össze és megszűnt örökre Guatemala elnök-aspiránsa lenni.

E véres drámának csaknem hasonlóan véres folytatása is volt a köztársaság fővárosában és pedig a következő módon:

Megtudva Barundia tábornoknak híres szépségű s Guatemalában élő férjezett (6-ik) leánya, lángolólag szeretett édesapján elkövetett gyalázatos gyilkosságot; boszut esküdött apjáért s fél örülten pisztolyt ragadva, M . . . északamerikai miniszter lakására rohant. A miniszter otthon volt; a nő sápadtan közeledett felé s e szavakkal: «Atyám gyilkosa, vedd méltó büntetésedet» intézett ellene négy lövést». A boszut lihegő nő keze reszketett s ennek folytán egy golyó sem talált, s mielőtt még pisztolyának utolsó két lövése eldördülhetett volna, berohant a szolgaszemélyzet s lefegyverezte a szerencsétlen nőt s átadta a rendőrségnek. Guatemala törvényszéke, tekintettel a sok enyhítő körülményre s M . . . észak-amerikai miniszter sürgős kérelmére és személyes közbenjárására — ki úgy látszik, belátta elkövetett nagy hibáját — felmentette az apját megboszulni szándékozó nőt, de családjával együtt kiutasította a köztársaság összes területéről.

E feltűnő szépségű fiatal nőt gyászoló ruhájában nem egy izben volt alkalmam Oaxaca utcáin láthatni, szomoruan s többnyire könnyelt szemekkel, apját siratta, kit bálványozásig szeretett; én mindenkor a legnagyobb tisztelettel köszöntöttem őt s becsültem tettéért, egy jó atyáért sokra képes az ember!

San-José kikötőben tömérdék kávéval rakták meg gőzhajónkat, mely mind San-Franciscóba szállítattott; e kávénak legnagyobb része csak cseresznye burkolatjától volt letisztítva és második burkolatjával (Pergamin Schale) továbbított.

Ezen szállítási módszer csak a legújabb időben lett divattossá és abban leli magyarázatát, hogy észak-amerikai kávékereskedők azt így kívánják és pedig azon egyszerű oknál fogva, mert ők vagy megrendelőik, úgy a kávé mint annak fás burkolatját is nagy mennyiségben pörköltetik, porrá zúzzák és azután eladják a munkás osztálynak.

Persze európai ember (nem beszélek a jó szászokról, ahol még a Blümchen-Kaffee divatos), ki kávé dolgában nagyobb gurman mint az észak-amerikai, könnyen rájönne a turpisságra s csakhamar véget vetne a divatnak, (az európai nagyon is megszokta már a cikoriát avagy füge kávé), az észak-amerikai azonban, ki nem annyira a minőségre, mint inkább a mennyiségre tekint, mindent megiszik, tehát cikoria s füge-kávéval együtt még a kávé burkolatját is, ha azt elibe teszik s megtömheti véle gyomrát.

Egyáltalában az összes kávé-termelők előtt, tehát mint olyan előtt, előttem is ösmert dolog, hogy míg az európai kereskedők a legjobb minőségű kávé-t keresik, addig az észak-amerikai kávé-kereskedők mindent, a minnek csak kávéformája van, megvesznek, sőt sok esetben keresik a salak-kávé-t, mert a kávé-termelő azt olcsón adja, a kereskedő pedig pörköelve s porrá törve, magas árt hoz ki belőle.

Nehogy észak-amerikai barátaim ezen állításom miatt megnehezteljenek reám, kijelentem, hogy az utóbb közölt titkokat észak-amerikai kávé-kereskedőktől tudtam meg, kiknek néhányával nemcsak itt Mexicóban, a kávé-telepeken, de magában San-Franciscóban is alkalmam volt megösmerni.

Miután hajónk megrakodott kávéval s több új utas szállott a fedélzetre, a legszebben fénylő hold világítása mellett hagytuk el San-José kikötőt; éjfél tájban a még Guatemalához tartozó Champericco rév előtt zakatoltunk el, míg végre hajnalban megpillantottuk a már mexicói köztársasághoz tartozó «Chiapas» állam Cordilleráinak égig nyúló kékes ormait, melyek itt már Sierra Madre név alatt ösmereteseek.

* * *

Csaknem naponta kapok hazámból, de egyéb európai államokból is levelet, sőt utóbbi időben Észak-Amerikából is, melyeknek legnagyobb része a mexicói köztársaság viszonyaira vonatkozó kérdéseket tartalmaz; a politikai és kereskedelmi ügyeken kívül, különösen az itteni agriculturális állapotok látszanak érdekelni a közönséget. Hogy tehát ezen óhajoknak némileg megfelelhessenek, azt hiszem, nem járok el helytelenül, ha Mexicó forró égővé alatt élő (a köztársaság északi vidékeinek viszonyaival nem foglalkozhatom, — mert nem ösmerem) s az itteni gazdaságokban legfontosabb szerepet játszó plánták termelési módjáról mondok el néhány — talán még hazánk gazdáit is érdeklő — dolgot.

«Utiképek Amerikából» és «Utazásom az Új világ tropusaiban» című műveimben (ez utóbbi tudtommal már nyomtatás alatt van) az átutazott érdekesebb vidékek leírásán és a személyemre ható benyomások ecsetelésén kívül, csak igen keveset foglalkoztam agriculturális dolgokkal és csakis első művemnek függelékében emlékeztem meg röviden a kávé-termelésről, de ebben is csak Oaxaca állam Csendes-tenger partján fekvő kávé-telepek termelési viszonyairól és módjáról szóltam; szükségesnek vélem tehát, — nehogy tökéletlen legyen jelen tanulmányom — a többi termelési cikkek között a kereskedelemben most oly nagy fontossággal bíró kávéról is újra megemlékezni és azt mint első-t sorolni fel:

A KÁVÉ. (EL CAFÉ) *

(COFEA ARABICA).

Épp úgy, mint hazánk terményei között a buza az, — mely dacára alacsony árának — még mindig legfontosabb kiviteli cikkeink közé tartozik, már vagy magban, lisztben vagy sütemény alakjában kerülve a külföldre; a mexicói forró égővi termények között most bátran a kávé említhetjük első helyen, a mennyiben pedig a kávénak ára évről-évre emelkedik — és nem száll le mint a búzáé — a mexicói termelők, hazánk szegény gazdáihoz képest óriási előnyben vannak; képzeljük még hozzá azt, hogy a köztársaság legnagyobb részében talán csak Veracruz államot véve ki, — a kávé-termelő gazdák az első tíz évben csaknem teljes adómentességet élveznek, — és fogalmunk lehet azon nagy nyereségekről, melyekkel a racionális módon gazdálkodók vagyonukat szaporítják.

A kávé kultiválása, nem oly könnyű dolog, mint azt az ide vándorló európaiknak csaknem legnagyobb része képzele; sok mellékkörülményre kell a termelőnek figyelnie, — ha azt kívánja, hogy befektetett tőkéjét és idejét el ne veszítse, nemcsak a föld megválasztásánál — de abban is, hogy a kávé minő magasságban és minő klimatikus viszonyok közötti vidékeken kívánja termelni.

Egészen más termelési módozat kívántató meg a Csendes-tenger partján mint az Atlantin; másként ültetendő a magasán fekvő földeken, mint az alantakon; végül különböző az ültetési mód a lejtőkön — különböző a síkokon is.

Nézetem szerint, helytelen a félett vitatkozni, — mint ezt a kávé-termelők igen gyakran teszik, — hogy a kávé ültetésnek melyik módja a legcélszerűbb. Ha a módszer a maga helyén és helyesen alkalmaztatik — akkor úgy vélem az eredményben sem lesz nagy különbség; egyben azonban minden termelő megegyezik, hogy akár egyik, akár másik módszert követve is, a földnek mindenkor a legjobb minőségű vegetális földnek, tehát humusosnak kell lennie, bár vannak, kik a fekete humusost, mások pedig az agyagos csokoládé-barnát részesítik előnyben.

A Csendes-tenger partján élő kávé-termelők, a csokoládé barnát tartják legjobbnak; míg az ottani partokon élők — a Tonto folyam mentén, — a fekete humusost dicsérik; ezen vélemény-különbség azonban igen érthető, ha meggondoljuk, hogy a Csendes-tenger partjain a föld csaknem kivétel nélkül barna, míg a Tonto folyam völgye fekete humusban bővelkedik.

En hat év óta tanulmányozom a kávé-termelést, s ez idő óta gyakorlatilag is üzöm e mesterséget úgy a Csendes-, mint az Atlanti-tenger partjain is, különféle ültetési módszert alkalmazva. A mexicói körtársaságon kívül, egyéb kávé-termelő országokat is beutaztam; jártam a kávéjáról még nálunk is nevezetes Cuba szigeten, Venezuelában, Columbiába és a közép-amerikai államokban, a hol különösen virágzik e cultura. E helyeken gyűjtöttem össze

* A műnek ezen részét a szerző később küldte be, s azt hitte, hogy ezen munkája már régen a közönség kezében van.

ösmereteimet, ha tehát a kávé-ültetésre vonatkozólag néhány utbaigazitással szolgálók azoknak, a kik e plánta termelése iránt némi érdeklődéssel viseltetnek, avagy a jövőben példámat követve, mexicói gazdának szándékoznak beállani, azt hiszem, — némileg hasznos munkát végeztem és több hazámfiának hozzám intézendő kérdéseire már előre is megadtam a választ.

A Csendes-tenger partján fekvő «Pochutla» és «Juquila» kerületben (Oaxaca állam) a kávé a tenger színe felett kétszáztól egészen ezernégyszáz méterek közötti magasságban lehet ültetni és pedig kivágott őserdők helyére, melyek levágott törzsei több héten át a hevítő nap által kiszáraitatván, az emésztő tűznek adatnak át.

Azért nem lehet e vidéken hétszáz méteren alul kávé ültetni, mert lejjebb nagy a szárazság és a föld rossz minőségű; ezernégyszáz méteren felül pedig gyakori a dér, a mely a kávé virágzásában tönkre teszi.

Pochutla kerület, — Pluma de Hidalgo vidékén, — a fa-iskolából kiszedett csemetéket két, két és fél, avagy három négyszög rőf vára = 84 centiméter egymástól távolságban ültetik és pedig fél négyszög rőf nyílású és háromnegyed rőf mélységű üregekbe (cajetas) melyeket egy fél ásó alakú eszközzel (coax) készítenek el.

A faiskolából (plantel) kiszedett plánták június, július és augusztus hónapokban, tehát az esős idő folyamán helyeztetnek el a már elkészített terryumra; a Csendes-tenger vidékén, ezen időn túl ültetni már célszerűtlen, mert ki nem fejlődhetvén eléggé a gyökér és így meg nem erősödvén a plánta, ki nem állja, sokszor már szeptember végén avagy október elején bekövetkezett száraz időszakot, melyben 6, sőt 7 hónapon át hevíti a fiatal plántát a nap melege.

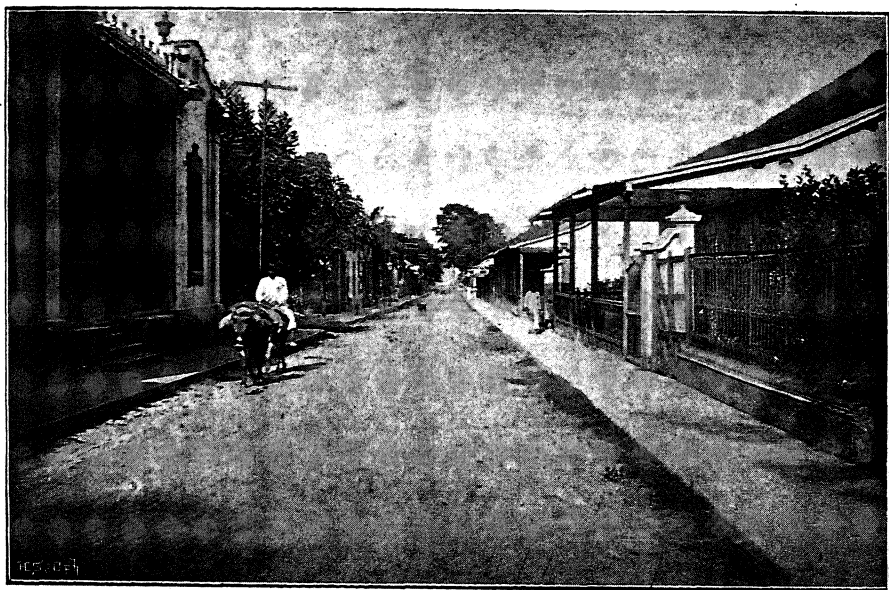
E tekintetben nagy előnyben vannak az Atlanti partok hegyeiben létező kávé-telepek, mert itt csak három hónapig szünetel az eső és így a termelő még szeptember, október, november, sőt némely esztendőben még december hónapban is jó eredménnyel ültetheti el kávéját. Az Atlanti partok egyes vidékein még az előnyös (Motzorongo és Chilchotla vidékén), hogy a gazdember egészen apró üregekbe ültetheti a kávé-csemetét, mert e vidék földje igen porhanyós lévén, — nincsen kitéve a gyökér annak, — mint a Csendes-tenger keményebb agyagos földjén, hogy az első fejlődésében akadályoztassék.

Az Atlanti-tengerpart vidéken az üregek készítéséhez nem használnak fél ásókat, hanem egy három hüvelyk szélességű és fél rőf hosszúságú vas ekét, (bareton) mely fanyélbe van helyezve; ezzel feltörik a földet és az apró-üregek készítéséhez kemény fából készült csúcsban végződő rudakat alkalmaznak.

Az Atlanti-tengerpart vidéken kávé a tenger színe felett 100 méteren alóli magasságban is lehet ültetni, mint például Oaxaca és Veracruz államokban a Tonto és Papaloapam folyamok völgyén, sőt némely helyen csak néhány lábnyira a tenger színe felett, mint például Otatitlánban és Tabasco állam több vidékén is a legjobb eredménnyel terem a kávé-plánta; természetesen e vidékek egész éven át sok nedvességgel bírnak, a miért örökösen buja a növényzet.

Az Atlanti-oceán partvidékén sem mindenütt egyformán jó kávé-ültetéshez a talaj, azért az eredmény sem egyformán kedvező; Orizába város mellett, a hol a telepek 1200—1300 méter magasságban vannak és a kávé-plánták árnyékban ültetnek, ugyszintén a 900 méter magas Fortin és Cordoba vidékén is alig ad egy-egy teljesen kifejlődött plánta átlag fél font kávé, ellenben a Tonto folyam mentén és Motzorongo vidékén valamint a chilchotlai hegyekben is átlag plántánként 2 font szokott a rendes termésnek eredménye lenni.

Hallottam, hogy Chiapas államban 3, sőt 4 fontot ad átlag; én azonban ezen állítás helyességét kétségbe vonom, mert ha el is ismerem, hogy vannak egyes bokrok, melyek 10, sőt 15 fontot is adhatnak, (ezek mindig kivételes állapotok), el nem hiszem, hogy telepek átlag plántánként 4 font termést hozhassanak.

UTCA «ANTIMANO» KÖZSÉGBEN.

Az Atlanti-partokon, kivéve az Oaxaca államban fekvő Chilchotla Tenango Huautla és Teotitla hegyvidékeket, — a kávé többnyire árnyékba ültetik és pedig a nap ereje miatt, mely könnyen elégethetné a kávé-csemete fiatal hajtásait, akadályozván azt fejlődésében.

Árnyék gyanánt többnyire a kiirtandó erdő egyes nagyobb fái szolgálnak, a melyek meghagyatnak, hogy koronáikkal enyhítsék a nap behatoló sugarainak melegét; ha nincsen erdő, mint a Veracrus államban fekvő Cordoba, Amatlan, Guadalupe községek vidékén, sőt Orizába város környékén is, akkor a gyorsan fejlődő banánával alkotnak mesterséges árnyékot.

A meleg zóna kávéja gyorsabban fejlődik, mint a mérsékelt éghajlaté, de gyakrabban el is hal; apróbb szemet ad, mint emez, de jobb illattal bírót, ennek folytán értéke nagyobb a kereskedelemben.

Az alacsony fekvésű vidékeken a kávé már 3 éves korában kifejlett, míg a hegyek között kifejlődéséhez 4 évre van szüksége.

A már érett kávé-mag apró cseresznyéhez hasonló édeskés ízű husos gyümölcsben kettésével foglal helyet; a mag szárítatlan állapotban szép, kékes, szürke színű, mely kiszáritva vagy megsárgul, megfehéredik avagy megzöldül.

Nagyobb telepeken a cseresznye-burkolatot gépek segítségével (des pulpadora) választják le, míg kisebb birtokosok vagy azzal együtt szárítják s nagy famozsarakba egyszerre törik le a héjakat, vagy pedig egy kőhengerrel (manga del metate) még friss állapotba választják le a cseresznye-burkolatot.

A cseresznye-burkolatból kihullott szemek nyálkás anyaggal vannak bevonva, melytől vízzel lemosatnak és elhelyeztetnek a szárítókra (patios).

A szárítók kisebb-nagyobb sík területek, melyek vagy cementtel vannak bevonva, vagy pedig gyékényekkel (petates) eltakarva.

A magnak 8—10 napig kell száradnia, hogy róla a második kemény héj (cascara de pergamina) (németül Piramidal-Schale) leválasztható legyen és a tisztán maradt mag, csont keménységet nyerjen.

Ezen pergamint borítékot új gép segítségével (descascadora) törik le a magról, hogy végre egy harmadik gépbe (separadora) helyezhessék be, mely a magot tetszés szerint osztályozza és levonja róla az utolsó finom hártya-kérget.

Vannak termelők, kik a kávé-magot még egy negyedik gépbe a Mocca-osztályozóba helyezik, hogy külön választhassák a kereskedelembe nagyobb értékkel bíró gyöngy kávé (Caracolio, Perl-Mocca).

A gyöngy-kávé a laikusok egy külön kávéfajnak vélik s neve után ítélve — «Mocca» — azt hiszik, hogy tényleg Arabiából származik; ez téves felfogás; mert a gyöngy-kávé bárhol megteremhet, nem lévén egyéb, mint egy kifejletlen gyümölcsnek összezsugorodott magja, mely gyümölcs kettő helyett egy gömbölyűt produkált.

A gyöngy-kávé többnyire még fiatal, nem teljesen fejlett, avagy már vég-perceit élő vén bokor legvégsőbb csúcsain szokott nőni, a hol a fa termőképessége már gyengébb, mint a törzs közelében. Azt tartják, hogy a gyöngy-kávé íze jobb, mint a közönséges kávé-magé, s ezt annak tulajdonítják, hogy az egész aróma, mely rendesen két magban van elosztva a «caracolinál» egy apró magba van koncentrálva. Hogy tényleg így van-e? meg nem mondhatom, mert eddig még fel nem fedeztem magamban ezen ital élvezetét illetőleg, annyi gurmandériát — ha mindjárt nagy kávé-kapacitásnak tartatnám is, — hogy ily apró ízbeli differenciákat megtudnék különböztetni és ne vegyék tőlem a kávé inyencek rossz néven, ha azt hiszem, hogy ez a differencia csak képzelt valami.

Ne értsenek félre! Nem azt mondom, hogy kávé és kávé között nincsen differencia; oh, dehogy nincsen, hiszen például a braziliai, tehát a Santos, Bajia, Rios és a mexicói kávé között óriási nagy a különbség, mely bizony a mexicói javára dől el; én csak azt állítom, hogy a santosi, bajiai, riosi avagy mexicói közönséges, és az ugyan e helyeken termett gyöngy-kávé

között semmi különbség nincsen, vagyis én különbséget eddig még fel nem fedeztem.

A kávé-fa vagyis helyesebben bokor, alakja legjobban hasonlít fiatal veres-fenyő fáinkhoz, mert galyai ennek is igen egyenletesen vannak elosztva, levele azonban fényes kemény és hosszú tojásdad alakú.

A kávé-bokor virága apró és fehér, jázmin szagához hasonló illattal bír; teljes virágzásban meglepően szép, mert úgy néz ki, mintha a szép zöld levelű fát hirtelenül eső friss hó lepte volna el.

A virágzás egyes vidékeken január és februárban, másutt március és április hónapokban kezdődik; a gyümölcsérés pedig október és február hónapok közötti időszakra esik.

A kávé-gyümölcs leszedéséhez, legcélszerűbb nőket és gyermekeket alkalmazni; mert ezek nagyobb türelemmel és óvatossággal dolgoznak, mint a férfiak, akik csak hogy nagyobb eredményt mutathassanak — a többnyire szakmányilag végzett munkában, — sokszor a még éretlen magot is leszedik.

Ezeket kívántam általánosságban megjegyezni; de miután lesznek olvasóim között olyanok is, kik apróbb részleteiben is megkivánnák ösmerni a nemes gyümölcs termelési módját, elmondom röviden, hogy hogyan szoktam én és a Tontó folyam völgyén élő termelők legnagyobb része kultiválni a kávé.

Miután már kiválasztottuk a kávé-termeléshez szükséges jó földet, a legelső és legfontosabb dolgunk legyen, a fa-iskola elkészítése; mely kiváló figyelmet és pontosságot követel; ettől függően egyedül, hogy a végleges ültetésnél minő csemeték állanak majd rendelkezésünkre.

A fa-iskola készítéséhez a legjobb időszak október, november és december hónapok. A fa-iskolát, legcélszerűbb folyamok avagy patakok partján fekvő árnyékos részekre helyezni. Ha az erdő nagyon sűrű lenne, szükséges a fák ritkítása, hogy a nap sugarai kissé behatolhassanak s elősegítsék a beültetett mag kicsirázását.

A fa-iskolához szükséges föld, 40—45 centiméter mélységig kapák és ásók segítségével lazává teendő s úgy a kövek mint gyökerek és fadaraboktól jól megtisztítandó s kéz segítségével teljesen porhanyóssá teendő.

Az így feldolgozott föld, épp úgy mint hazánkban zöldszeges kertjeinknél, egymástól apró utacsákák által elválasztott egyenlő nagyságu mesgyékre osztandó fel, a melyek hosszúsága ugyan tetszésszerű lehet, szélességek azonban — könnyebb kezelés céljából — egy méternél nagyobb ne legyen.

A mesgyék elkészítése után következik a beültetendő mag kiválasztása. Legjobb 5—6 éves kávé-plánták (már teljesen kifejlett) érett gyümölcsét használni fel, melyek cseresznye-burkolatukkal együtt néhány napra — a burkolat meglágyulása céljából — vízbe helyezendők s a burkolat a magról kéz segítségével leválasztandó. Ne válasszuk le soha segéd-eszközökkel a cseresznye-burkolatot, mert a mag könnyen sérül és elveszithetné csiraképességét.

Minden cseresznye-burkolatból, mint már említettem, két mag húl ki és pedig nyálkás anyaggal fedett kemény pergamin héjba; a mag a nyálkától jól lemosandó s szárítás végett árnyékos helyre fektetendő; a napon száradt mag elveszíti csiraképességét.

Mindazon mag, a mely vízbe helyezés alkalmával a víz színén uszik, mint teljesen haszontalan eldobandó, az összes csiraképes mag a víz fenekén marad.

Mielőtt a mag elültetéséhez kezdenénk, célszerű, ha egy-két centiméter mélységű s egymástól 8—10 centiméter távolságban elhelyezett egyenes vonalakat huzunk a már elkészített mesgyékre és ezekbe helyezzük — még pedig a sík rovatkás felülettel lefelé fordítva és egymástól hasonlóan 8—10 centiméter távolságra — a már említett magokat. Az így elültetett kávé-magokat én a mag saját vastagságával bíró földréteggel takarom be, s azonnal megöntözöm jó erősen és azután behintem egy rétes törmelékkal, levéllel avagy füvel.

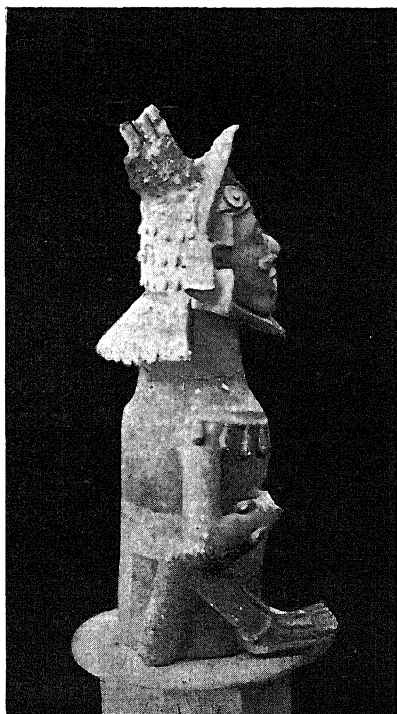
Ezen utóbbi eljárást azért tartom célszerűnek, mert nem szárad ki gyorsan a föld, s folytonos meleg nyirkosságot kölcsönözvén annak, gyorsan elősegíti úgy a mag kicsirázását, mint a kis növény kibuvását is. De amint kibuvott a kis csemete, szükséges, hogy leszedjük a fű, levél avagy törmelék réteget, nehogy az a tulságosan érzékeny növénykét hátráltassa fejlődésében.

A fa-iskolát célszerű, — természetesen ha hiányzik az eső — naponta öntöző-kannával (regadera) megöntözni s legalább kéthetenként egyszer megtisztítani a benne — sokszor nagyon buján növő — gáztól.

Egyes vidékeken a mag-iskolákból (semillero) kibujt plántácskákat még külön fa-iskolákba (plantel) ültetik el és pedig a plántákat egymástól 15—20 négyszögcéntiméter távolságra és csakis akkor ültetik ki véglegesen a már elkészített földbe, ha az átültetett csemete már két avagy három keresztgalyat (dos, tres cruses) kapott.

Ezen kettős átültetés leginkább az Atlanti-tenger partvidékein van szokásban, míg a Csendes-tenger partján a termelők csak a legritkább esetekben alkalmazzák. A Csendes-tenger partvidékén a mag-iskolából (almasiga) egyenesen a végleges s már üvegekkel ellátott terrenumra ültetik a még fiatal csemetéket, a nélkül, hogy bevárnák, hogy annak két vagy három keresztgalya nőjön.

Én mindkét módszert alkalmaztam, de azért nem tudnám határozottan megmondani, hogy melyiket tartom jobbnak és helyesebbnek, bár ugylátszik nekem, hogy az Atlanti-partokon általam észlelt egyes körülmények inkább a kettős fa-iskola készítése mellett szólnak s ennek alkalmazását ajánlják a termelőnek. Csakis botanicus ember fejthetné meg e problémákat, hagyjuk

AZTÉK RÉGISÉG.

tehát ő reájuk e két teoria bírálatát s mi csak maradjunk meg a praxisnál, mert ezt követve bizonyára nem járunk rosszul.

A Tonto folyam mentén február avagy március hónapokban kezdődik az erdőirtás, de a mennyiben mi árnyékba ültetjük kávékat, beérjük a fák ritkításával; e munkával sietnünk kell, hogy május hó elején elkezdhessük a szükséges üregek ásását.

Mielőtt e munka megkezdetné, szükséges, hogy az üregek helyét facölöpökkel (estacas) megjelöljük és pedig 2 és fél avagy 3 négyzet méter egymástól távolságban oly módon helyezve el (ezt hosszú zsinegekkel mérjük ki) hogy azok minden oldalról egyenes sorokat képezzenek.

Az üregek nagysága a föld minőségétől függ; jó laza földben apróra készíthetjük, míg agyagos, kemény földben a nagyobb terjedelmű üregeket találtam előnyösebbeknek.

Nálam a negyed □-méter a rendes nagyság s csak is ritka esetekben készítették nagyobb üregeket.

Az üregek ásásával, mely munka, mint már említettem fél ásóval (coax), avagy vas-lapos ékkel (bareton) történik, július hó elejéig el kell készülnünk, hogy a mint beáll az esős idő, azonnal megkezdhessük a kávé-plánták ültetését.

Az ültetés megkezdése előtt már előre és pedig a föld legfelsőbb, tehát legvegetálisabb rétegével, lazán betömjük az üregeket és egy rudacska segítségével lyukat készítnünk azok közepén, melybe azután bele helyezzük a fa-iskolából kiszedett apró csemetéket. Ha azonban a csemetét — mint ezt sokan teszik — a gyökeret körülvevő földdel együtt (pilon) ültetjük el, akkor természetesen nem előzi meg az ültetést az üregek betömése.

A fiatal csemeték igen óvatosan szedendők ki a fa-iskolából nehogy gyökereik megsérüljenek; azért az ültetéshez már betanított, ügyes, intelligens és igen megbízható egyéneket lehet csak alkalmazni, mert csupán ezek ügyes kezelésétől függ a kávé-plánta további élete. Ügyetlen, kezdő munkások által ültetett csemeték vagy elvesznek egészen, avagy elcsenevésznek.

A kávé-plántát nem szabad mélyen ültetni, de arra is figyelniünk kell, hogy gyökere egészen elfedessék a föld által.

Fekete, porhanyós földben célszerűnek bizonyult a gyökereket kéz segítségével földdel körülszorítani; míg agyagos földben jobb, ha a gyökér kissé lazán marad, óvakodjunk azonban a gyökér körül üres helyet hagyni és csak a felett szorítani meg a földet, mert ez plántájuk életébe kerülhetne; az üres hely ugyanis, az erős és gyakori esők következtében megtelik talajvízzel s a finom gyökerek megrothadását s ennek folytán halálát idézné elő.

Igen gyakran történik, hogy életerős plánta minden látszólagos külső ok nélkül gyorsan hervadni kezd s levele sárgul; ha kutatjuk a plánta betegségének okát, még megmenthetjük, mert kiemelve a növénykét a földből, látni fogjuk, hogy gyökere körül sok víz volt, melytől, ha megszabadítjuk, élve marad, ha pedig nem, a növény gyorsan és menthetetlenül elvész. Még más oka is lehet a kávé-növény gyors halálának, az eső-giliszta (németül Regen-Wurm), vagy a pajor, úgy egyik, mint másik beleveszi magát a finom gyökerek közé,

kiszívják a növény minden életerejét s azt csakhamar előlik; csak a gyors segély mentheti meg a plántát. A pajor ritkán fordul elő, az eső-giliszta azonban sajnos, igen gyakori s mondhatni egyedüli veszélyes ellensége nálunk a kávénak.

Ceylon szigetén ennél hatalmasabb ellenségei az ugynevezett fehér és fekete kávébogarak vannak, melyek mint a filoxerák a szőlőt, egész nagy kávé-telepeket képesek tönkre tenni. Istennek legyen hála, hogy a kávénak ezen átkai még eddig át nem jöttek Amerikába, bár egyes helyeken már jelezték e kellemetlen vendég megérkezését.

A már beültetett kávé évente legalább 3—4-szer tisztogatást igényel, e tisztogatás vagy a kard alaku hosszú késsel (machete) vagy pedig erős kapákkal (asadon) történik; a beretva élességű késekkel vágatnak le a kibuvó erősebb növények, fiatal fák, folyondárok és az árnyékul maradt fák hosszúra nyuló galyai is; míg a kapákkal a gyengébb fűvek lesznek gyökerestől kiemelve és meglazítva a föld felső rétege.

A levágott galyak, növények és fűvek maradványai összehalmozva a kávé sorok közé egyenes vonalba helyeztetnek, a hol lassan-lassan elrothadnak s emelik a föld vegetális erejét.

A másfél éves vagy a két éves plánták legfelsőbb kereszthajtását célszerű lecsipkedni, nehogy a növény nagyon magasra nőjön s ez által veszítsen termő képességéből; igen szükséges a hosszú oldalhajtásokat is ollók segítségével lenyesni, (podar) hogy ez által a növény ereje a törzs körül összpontosuljon, több legyen a gyümölcs-termés s a plánta szép gömbölyded alakot nyerjen.

A plánta törzsének alsó részén kibuvó apró hajtások a földtől egy avagy másfél láb magasságig kézzel leszedendők, nehogy ezek is galylyá fejlődve a plánta gyümölcstermő képességét gyengítsék.

A Tonto folyam völgyén fekvő kávé-telepek plántái egy vagy másfél éves korukban már virágzani kezdenek, kifejlődve azonban csak 3 éves korukban vannak, habár két éves korukban is hoznak már kis mennyiségben gyümölcsöt.

A mi vidékünkön a kávé január és február hónapokban virágzik, a gyümölcs pedig október és november hónapokban kezd pirosodni és így megérni is.

Miután e fejezet elején ösmertettem már a kávé gyümölcsét és szólottam annak technikai kezeléséről is, nem marad egyéb hátra, mint röviden érinteni a munkás és bérvizonyokat, melyek e köztársaságban ugyancsak különfélék és éppen nem mondhatók rendezetteknek.

Az Altanti-partok egyes vidékei e tekintetben is szerencsésebbek, mint a Csendes-oceán partvidékei, itt nem kell annyit küzdeni a munkaerő hiánya miatt, mint amott, mert míg a Csendes-tenger partjain élő telepések nem ritkán termésök egy részét is elvesztik a munkások hiánya miatt, addig nálunk annyi a munkás, hogy mind alkalmazni sem bírjuk.

Más tekintetben is rosszabb a Pochutla, Juquila és egyéb Csendes-tenger parti zónák — élükön Pluma de Hidalgoval — termelőinek helyzete a munkásokkal szemben, mint nálunk; ott a munkások nagyon is el vannak kényeztetve és hozzá szoktatva előlegek nyeréséhez s ha még ledolgoznák az előlegeket, nem volna

nagy baj, de éppen az a bökkenő, hogy e pénz nagy része előre is elveszettnek tekinthető, mert a munkás éjnek idején és titokban elhagyja a telepet, nem tesz eleget kötelezettségének. Ritkán kerithető meg az ilyen megszökött munkás, az vagy visszament több napi járásra fekvő falujába (pueblo) vagy pedig a legtávolabb fekvő telepeket keresi fel, a hol ismét hasonló csalással igyekszik rászedni munkaadóját.

A kormány már nehányszor igyekezett szigorú rendszabályokkal elejét venni e bajoknak, de miután ritkán számíthat energikus hatóságokkal, e visszaélések megszüntetése eddig még nem sikerült.

Nézetem szerint e bajt csak magok a termelők orvosalhatnák és pedig oly módon, ha közös akarattal elhatároznák, hogy többé egy centavos előleget sem adnak. Én ezen vidéken való tartózkodásom alatt nem egyszer tanácsoltam ezt a termelőknek és többnyire mind helyeselte is nézetemet, de a mikor a kivitelről volt szó, alig maradt egy kettő, ki ígérését beváltotta volna.

A termelők között is igen különböző és sokszor nagyon is megbízhatatlan elemek vannak, kik saját hasznukra aknázzák ki a többi telepesek jó szándékait és titokba adnak előleget a munkásoknak, hogy magukhoz vonzzák őket, éppen azoknak okozva a legnagyobb károkat, kik a munkásviszonyok rendezése körül legtöbb érdemeket szereztek. Természetes, hogy az így felültetett telepes elkeseredik s nem hajlandó többé semmiféle paktumra, de maga is folytatja s talán még nagyobb mértékben, mint azelőtt, új előlegek adása által a munkások demoralizálását.

Az Atlanti-tengerpartokon — tehát természetesen a Tonto folyam vidékén is — teljesen ismeretlen valami az előlegadás, de maga a munkás is, ki csaknem kivétel nélkül tiszta vérű indián, sokkal becsületesebb, mint a Csendes-tengerpartbeli honfitársa, avagy vérrokona, az alattomos természetű, megbízhatatlan és boszuálló mestiz (fél európai, fél indián).

A Tonto folyam vidékén én és francia barátom Roger de La Debutrie voltunk az első telepesek s két évre rá már 58 telep létezik Chilchotla község környékén, de egyiken sem divatozik előlegek adása; és egy sem panaszkodik munkások hiánya miatt.

Környékünkön, már tudniillik egy-két napi járásra tőlünk, nagy indián falvak vannak, Huautla (6 ezer lakóssal) San-Lucas, San-Mateo, Mazatlan és Chilchotla, a melyek bőven ellátnak bennünket munkásokkal és el fog látni még a jövőben is számtalan ide települni szándékozó külföldit és honfitársat.

Körülbelül egy év óta szomszédságomban egy magyar colonia létesült, melynek tagjai általam jutottak jó földekhez; ezeken kívül többen külföldiek, ugymint franciák, németek, spanyolok és legutóbbi időben észak-amerikaiak is az én segítségemmel jutottak jó kávétermő földekhez.

Végül azt említem még meg, hogy a munkások napibére jelenleg telepeinken 40—50 centavos között váltakozik és hogy a munkálatokat, kivéven a fa-iskolák készítését és a plánták ültetését, melyek nagy pontosságot és figyelmet követelnek, legcélszerűbb szakmánya (en tarea) végeztetni.

A CUKORNÁD. (LAT. ARUNDO SACCHARIFERA).

(LA CANA DE ARUCAR).

Mint neve is bizonyítja a nádfajokhoz tartozó hasznos növény, melynek szára sok cukortartalommal bírván — gépek segélyével — kiperéselve nyújtja az anyagot úgy a nádcukorhoz, valamint a legjobb és legerősebb szeszhez is.

A cukornád levele leginkább fiatal zöld kukoricánkhoz, de kiváltképpen a csalamádé leveléhez hasonlít.

A nád szára 3—4, de sötét buja földben 5—6 méter magasságra is megnő, és mind telve van cukortartalommal; alakra nézve ugyancsak kukoricánk szárára emlékeztet, habár annál vastagabbra nőhet.

A cukornád nem mondható csupán forró égövi növénynek, mert a mérsékelt égöv alatt is kitünően megterem. Különösen Észak-Amerikában — Mississippi, Luisiana, Florida, de sötét Texas állam egyes részeiben és a cukornád-termelés a telepések egyik kiváló, mondhatjuk talán a legfőbb gazdasági ágát képezi, habár a rabszolga-kereskedelem beszüntetése utáni években annak termelése nagy hanyatlásnak indult, legújabb időben azonban kezd újra virágzni.

A cukornád a folyamok mentén fekvő sík talajt kedveli legjobban, mely talaj nedvességben bővelkedik s földje iszapos homokkal van keverve. Nem ellensége azonban a nedves hegyi vidéknek sem, sőt szára itt még jobban kifejlődik, de nedve kevesebb cukortartalommal bír.

Ugy Mexicóban, Közép-Amerikában, Dél-Amerika északi köztársaságaiban, mint Észak-Amerika déli államaiban is, leginkább a folyamok alacsony völgyeire ültetik a cukornádat, hogy azt vagy a megáradt folyam vize járja, vagy hogy könnyű legyen mesterséges öntözése; a mexicói köztársaságban vannak azonban vidékek (telepem környéke is azokhoz tartozik) a hol az öntözés teljesen szükségtelen s mégis oly búján s jó minőségben terem, hogy az minden egyéb országbeli cukornáddal nemcsak nagyságra versenyezhet, de cukortartalomra nézve felül is mulja azokat.

Mexicóban a cukornádnak két fajtát ismerik, a zöld szárut, melyet a bennlakók tévesen fehérnek cana blanca vagy cana creolla-nak hívnak, és a kék szárut, melynek spanyolul «cana morada» a neve; az elsőt inkább szeszgyártáshoz, a másodikat pedig cukorkészítéséhez használják.

A cukornád ültetésének nincsen meghatározott ideje, minden vidéken más és más időre esik, bár sokan a tavaszi hónapokat — tehát március és május hónapok közötti időszakot tartják legcélszerűbbnek.

A cukornád teljes kifejlődéséhez a mérsékelt égöv alatt 14—16 hónapra van szükség, míg a forró égöv buja földjében már 12 hónapos korában érett és vágható.

Az ültetésre szánt földet legcélszerűbb téli időben, tehát január és február hónapokban elkészíteni, és pedig ha erdős a talaj, az erdőt teljesen kiirtani és elégetni; ha pedig rét, akkor a fű elégetendő és a föld jól felszántandó.

A cukornád mindig dugványokból, és pedig két módszer szerint lesz

ültetve; vagy apró, egymástól egy avagy másfélméter távolságra fekvő kánálisokat készítettünk s abba helyeztük a késsel összeapritott náddarabokat s leborítjuk vékony földréteggel, avagy erős fa-ékek segítségével apró üregeket csináltatunk s azokba tesszük a dugványokat. A második módszert inkább buja földben, kivágott erdők helyén, míg az elsőnek említettet sovány földön és rétek helyére alkalmazzák.

A cukornád aratásának ideje épp oly bizonytalan, mint az ültetése, mindazonáltal kimondható elvnek, hogy az esős időszak derekán nem célszerű vágatni, mert a mennyit veszít cukortartalmából, annyit nyer felesleges víztartalomból, a mi pedig úgy a cukor, mint a szesz készítésének is nagy hátrányára szolgálna.

A cukornád vágásához egy rövid kaszához hasonló, de még inkább régi török jatagányra emlékeztető kampós kardot használnak, a melylyel igen könnyű és kényelmes lenyesni még a legvastagabb száru cukornádat is.

A cukornád feldolgozása háromféle lehet; vagy közönséges, olcsó barna cukrot (panella) készítettünk belőle, melynek gyártásához egy rézkatlan és faforma szükséges csak és csekély költséggel jár; vagy szeszt (aguardiente di cana = Rum) égetünk, melyhez már gépek felállítására van szükségünk; vagy végre finom fehér cukrot csinálunk belőle, melynek gyártása komplikált s a befektetések nagyok.

Miután a szesz és fehércukor gyártási módjának leírásával foglalkozni hosszadalmas lenne és különben is terjedelmesen bennfoglaltatik úgy a mérnöki szakkönyvekben, mint a technikai lapok nagy részében is, a ki tehát érdeklődik — ezekből bővebb és autentikusabb felvilágosításokat nyerhet, mint tőlem; — én csak néhány szóval azt kívánom még megjegyezni, hogy kisebb s nem nagy vagyonnal rendelkező telepéseknek, legcélszerűbb a cukornádat szeszszé dolgoztatni fel, mert ehhez egy jó 300—400 forintot érő vasprésen (trapiche), szeszégető gépen (alambique) ára 500—600 forint s néhány cukornád levének (miel de cana) elhelyezéséhez szükséges rézkatlanon kívül, alig van egyébre szükség; míg jól berendezett cukorgyár felállítása igen költséges és hosszú időn át igényel nagy befektetéseket.

Egy kis szeszgyárnak felállítása, mely naponta 3—4 hordó szeszt képes égetni, háromezer vagy háromezeröttszáz mexicói dollárba kerül és tulajdonosa — természetesen okosan kezelve azt — biztosan számíthat arra, hogy az első égetési év befejezésével nemcsak kifizetheti a szeszgyár összes költségeit, de már szép tiszta jövedelmet is huzhat, dacára, hogy a szeszadó már Mexicóban is be van hozva, de természetesen nem oly fokban, mint nálunk Magyarországon, ahol az óriás nagy adó következtében a legtöbb kis szeszgyár megbukott s a gazdák a tönk szélén állanak.

Azt megítélni, hogy magyarországi apró szeszgyáraink működésének beszüntetése mily beszámíthatatlan károkkal járt, különösen az oly nagy trágyázást igénylő felső-magyarországi földbirtokokra, valóban *nem kíván nagy* nemzetgazdasági képzettséget, de igenis *kíván* tömérdék rosszakaratot hazám kormányai részéről, hogy ily súlyos fegyverrel — a kis szeszgyárak adójának emelésével — igyekezett s igyekszik még ma is elpusztítani kisgazdáinkat,

kik csakhogy megszabadulhassanak a teljes tönkremenés veszedelmétől, nem csoda, ha hozzám hasonlólag elhagyják a szeretett hazát s bár vérző sebbel és fájós szívvel új hazát keresnek, ahol a munka és szorgalom meghozza gyümölcsét.

Két év előtt voltam otthon Magyarországon és igazán vérzett a szívem — látni azt a nyomorúságot, amelyben kisgazdáink — mondhatni, a magyarság színe-java — szenved és nincsen semmi kilátás, hogy javítsanak sorsukon, de igen is szemmel látható az az örvény, amely felé közelednek s amely nemsokára el fogja őket sodorni; szegények! adósságot adósságra kénytelenek csinálni, — de nem azért, mintha nem volnának elég szorgalmasak, hiszen ölik magukat a munkával, — de azért, hogy legyen mivel fizetni a rettentő magas adót, nehogy még utolsó butodarabjukat is elszedje a végrehajtó, aki a törvény szigorával ruháztatván fel — nem bír könyörülettel.

Én senkit sem beszélek arra rá, hogy kövesse példámat s vándoroljon ki utánam, hiszen néhány év múlva magam is vissza szándékozom térni kedves hazámba, a melyet szeretni soha sem fogok megszűnni, vessen bármerre is a sors; az igazság kedvéért azonban még is ki kell jelentenem, hogy nem csodálkozom azon, hogy a jelenlegi viszonyok között kisgazdáink nem valami kitűnően érzik magukat otthon és oly sokan intéznek hozzám kérdést az itteni gazdasági viszonyokat illetőleg, a melyekről én eddigi tapasztalataim után ítélve — bár az én sorsom sem volt mindig rózsás — csak jót mondhatok, de természetesen azt is ajánlva mindenkinek, hogy az én hozzám hasonló expedíciókban vasakarat és kitartás szükségeltetik és lemondás sok oly dologról, melyet otthon még a legszerényebb viszonyok között sem nélkülözhetnénk.

A VANILIA. (LA VAINILLA).

(EPIDENDRUM VANILLA).

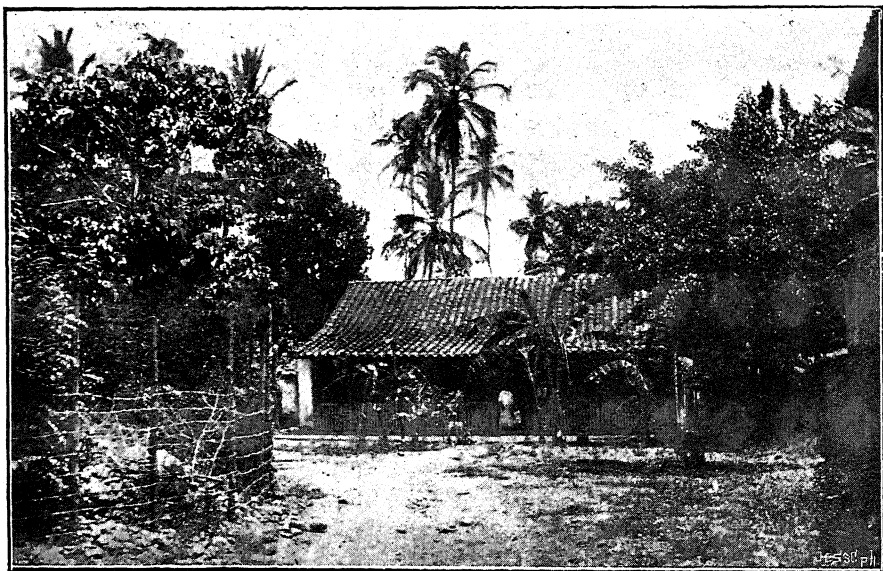
Az aretuseak osztályához tartozó értékes felfutó növény (lásd Schwartz Nyugat-India florája című művének III-ik kötet 1518. lapját) melynek hazája Amerika és Ázsia forró égőve. Leginkább a folyamok mentén elterülő sűrű erdőket kedveli, melynek fáira magasan felkúszik. Levelei általában lapos, hosszukás-tojásdad alakúak, virága pedig nagy és zöldes-fehér színű, mely egymás között szabályosan elosztott husos levélkével van ellátva, melyekből a megterményítés után fürt alakban (8—20 centiméter) hosszú hüvelyk-alakú zöldes színű gyümölcsök fejlődnek ki, melyek, ha érettek, kissé megsárgulnak s husos részük egy tapadós nedvvel telik meg, mely a nagy gondot igénylő izzasztás után adja a gyümölcs közepén nagy mennyiségben előforduló apró porszemhez hasonló fekete maggal együtt, az egész civilizált világon annyira nagyrabecsült illatot és egyes ételek számára ízt is.

A vanília-virágnak nincsen semmiféle szaga, s a gyümölcs is, mint már mondtam, csak az izzasztás után kapja meg kitűnő illatát, azért tehát téves

azon vélemény, ezt pedig igen sok a tropusok alá került idegen vallja, hogy a vaniliával bővelkedő erdőket fel lehet ismerni a nagy illat után, a mely bennök honol.

Tényleg vannak erdők, a melyekben feltűnő vanília szag van, ezen illat azonban más növények virágától származik, melyek csakhamar elhervadnak és legtávolabbi rokonságban sincsenek a drága vaniliával.

A vanília története hosszú ideig ismeretlen volt, s a szárított gyümölcsöt bár régen ismerték Európában s az igen nagy becsben tartatott is, arról bővebbet mondani nem igen tudtak, az első, aki a «vanilla aromatikát» vagyis régi botanikus nevén «*epidendrum vainilla*» de Linneo ismertette, Schwartz volt, csakhogy ennek vaniliája Dél-Amerikából és különösen Braziliából vette eredetét, a legillatosabb és legdrágább vanília pedig Mexicót

MAIQUETIA.

vallja hazájának. Igaza volt tehát Lindley urnak, a midőn «Orquidaceák története» című könyvének 434. lapja szerint tagadja, hogy a Braziliából származó vanília ugyanaz legyen, melyet szárítva a kereskedelembe Európában már régen ismertek, s melyet ő (Lindley ur) mexicói eredetűnek tartott.

A mexicói vaniliák között a laposlevelű «*vainilla planifolia*» az, a mely a legkeresettebb s a kereskedelembe a legértékesebb, ennek levelei laposak és hosszukás tojásdad alakúak, gyümölcsze pedig sokkal hosszabb és aránylag vékonyabb, mint többi fajkonáé.

A gyümölcs, mint már említettem, az izzasztás előtt halaványzöld, később megsötétül s végül csaknem egészen fekete színt kap.

A mexicói vaniliáknak, tudtommal a botanikus világ eddig csak hat fajtáját ösmeri; az első: a már említett és legértékesebb «*vainilla planifolia*»; a

második : a csaknem kerékalaku levelekkel s apró gyümölcsökkel bíró *vainilla rotundifolia*»; a harmadik : a szűk levelű *«vainilla angustifolia»* ; a negyedik a teljesen illatnélküli s *«Coban»* ősi indián városból származott *«vainilla cabanensis»* ; az ötödik a Schiede ur által említett *«vainilla saliva»*, melyet itt *vainilla manzá*»-nak (szelid vanilla) neveznek és végül a *«vainilla Sylvestris»*, a mely azonban Morren szerint az illatos lapos levelű vaniliának elkorcsosodása.

Ezeken kívül van még több fajta vanília is, de ezekkel már nem igen foglalkozott a botanika s így ismertette sincsenek, pedig egy a Mexicóban *«Vainillon»* név alatt (nagyvanília) ismert, több figyelmet érdemelt; mert illat tekintetében versenyzik fajrokonával a drága lapos levelű vaniliával, bár eledelekhez ez fejlesztőnek alig használható. A mexicói illatszerészek nagy előszeretettel veszik honi gyártmányokhoz, európai piacokra azonban alig kerülnek. Ennek gyümölcse sokkal tömöttebb, husosabb, de rövidebb, mint a lapos levelű vaniliáé.

Az itteni indiánok még egy fajta vaniliára tettek figyelmessé, a melyet ők *«vainilla simaron»*, elvadult, elhanyagolt vanília név alatt ösmernek, ez azonban egy és ugyanaz lesz a *«vainilla Sylvestris»*-szel; ha tehát Morren urnak igaza van abban, hogy a *«vainilla Sylvestris»* nem egyéb, mint a lapos levelű illatos vaniliának elfajulása, az indiánok neve *«vainilla simaron»* inkább illik rá, mint a *Sylvestris* elnevezés, mely nagyon is tág fogalmat, az erdőbeni éleést akarja kifejezni és miután eddig csaknem minden vaniliának az erdő a lakása, e név a többire is hasonló joggal lenne alkalmazható, míg ellenben az elhagyatott, elvadult, a mit a *«simaron»* szócska kifejez, nagyon is ráillik ezen a természet által mostohán bánt növényre, a mely nemcsak korcsszülött lett, de illatát is teljesen elvesztette.

A vanília csakis a legujabb idők óta termeltetik szisztematikusan és nagy gondgal; régente annak fejlődését tisztán a természetre bízák.

A mexicói indiánok a spanyolok uralma alatt ismerték már a vanília használatát s igazi gourmánnak voltak a fűszerrel, mert nemcsak a cacaoba keverték azt, de még dohányukat és szivarjaikat is azzal szagositották.

Mióta én vanília ültetvényessé lettem, az indiánok ezen szokását elfogadtam és most úgy csokoládémat iszom vaniliával fűszerezve, mint szivarjaimnak kölcsönzők azzal kellemes illatot és ízt.

Ajánlom ingyenc honfitársaimnak, hogy kövessék e tekintetben példámat és megvagyok győződve róla, hogy velem együtt ők is dicsérni fogják a rőt bőrűek kitiűő ízlését.

Mint már említettem a vanília a folyamok mentén elterülő sűrű erdőket kedveli leginkább, ha tehát e felfutó növényt ily erdős helyre szándékozunk ültetni, szükséges, hogy az erdőt előbb jól kitisztítsuk nemcsak a fákon nöő egyéb parazitáktól (a vanília is élősdű növény) de az alacsony bokroktól és füvektől is.

Az ültetésre szánt erdőnek nem szabad tulsűrűnek lennie, mert e körűmény akadályozná a felfutó vanília könnyű kezelhetését és termőképességét is, mert bár tény az, hogy sűrűbb erdőben a folyondár maga bujábban fog

nőni; — az is bizonyos, hogy a gyümölcs fejlődésében vissza fog maradni; ha tehát kívánjuk, hogy a virág megtermékenyítése könnyebben legyen esz-
közölhető s hogy a gyümölcs bővebb aratást adjon s jobban fejlődjék, szükség-
sleges, hogy a sűrű erdőt megritkítsuk kissé s utat engedjünk a fák lombjai
között az éltető nap egy-egy sugarának.

A vanília szaporítása igen egyszerű; kerestessünk az erdőkben belőle
hosszu folyondárokat s vágjuk fel azokat fél- vagy háromnegyed méter
hosszu darabokra s megvannak a szükséges dugványok.

E dugványok mindenkor nagyobb fák mellé helyezett apró üregekbe
ültetendők s a földből kinyuló rész vékony, de szilárd folyondárok száraival
az anya-fa törzséhez kötendő, a vanília csakhamar gyökeret kap s kuszni
kezd a fatörzsön felfelé.

Az ily dugványoknak három évre van szükségük, hogy gyümölcsöthozó
plántákká fejlődjenek.

Amikor a vanília virágzásában van, nem elég, hogy a virág megtermé-
kenyítését a szellőre avagy a méhekre bizzuk, mert ily esetben igen kevés
gyümölcstermésre számíthatunk, de okvetlenül szükséges, hogy finom ecse-
tekkel felszedjük a himport s azt a nőporral ellátott virágrészekkel érintkezésbe
hozzuk, miáltal a nőpor megtermékenyül s a rendes termésnek 4—5-szörösét
nyujthatja. E műtét egyszerű s nem kíván egyebet mint kevés óvatosságot
s hordozható lajtorját, melyeken a felmenés nem jár nehézségekkel.

Ha a vanília két-három méter magasságra kúszott, gyakran elválík felső
részén az anyatörzstől s vagy más szomszéd fákra igyekszik átvonulni, vagy
pedig vissza vágyik a földre s új fatörzset keres; — bizonyosan kevés ned-
vességgel bírt a fa életfentartásához s új anyára van szüksége, amelynek
kebelén több tápanyagot nyerhet s élete vidorabb, egészsége virulóbb lehet.
Az ilyen csere sokszor életét menti meg a növénynek, míg ellenben ha nem
akad új fára, lassan sárgulni kezdenek a levelek, a szár fonnyad, az új haj-
tások kiszáradnak s néhány hónap alatt, mint a tüdőbeteg, lassan, de biztosan
közeledik a halál felé. Ily esetben célszerű, segédgalyakkal istápolni a plánta
kivánságát, mely azt mohón elfogadja s csakhamar átvonul az új fatörzsre
s ismét teljes egészségben zöldül és kúszik azon fölfelé.

Az indiánok a gyümölcsöt többnyire még éretlenül szedik le, valószínűleg
csak azért, hogy mások által, kik hasonló szándékkal járják be az erdőket
meg ne előztessenek. Racionális termelés mellett azonban célszerű jól megérni
hagyni a gyümölcsöt és csak akkor szedni le, mikor az már halványsárga
színt (mely a teljes megérés jele) kapott.

A bennlakók az ilyen éretlen gyümölcsöt a napra teszik s annak melege
által hagyják megéretni, természetesen az ily erőszakos érlelés a fűszer rová-
sára történik, mert abban a későbbi izzasztás után sem képes többé a finom
illat tökéletesen kifejlődni s az egyes gyümölcsök a szükséges nedv hiányá-
ban nagyon is összeasszottak és szárazak maradnak.

A mikor a vanília gyümölcsé tökéletesen megérett, szedendő csak le;
gyapatvászonnal megtörölendő s néhány órára, hogy a felesleges vizanyag elil-
lanjék, napra helyezendő; a napról elvéve, száraz árnyékos helyre, fadesz-

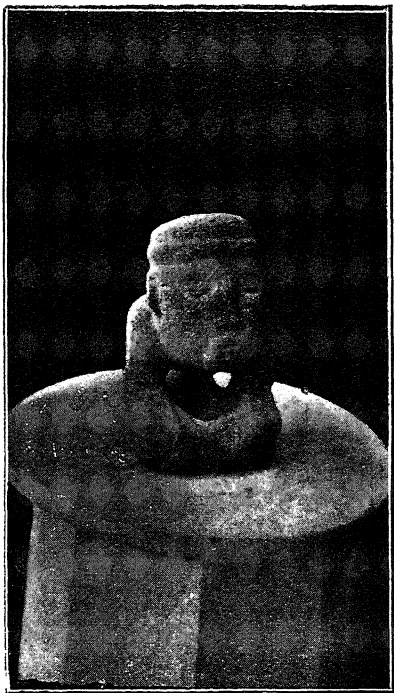
kákra helyezendő el és pedig oly módon, hogy minden egyes gyümölcs külön legyen és ne érintkezzék. Az est beálltával a vanília-gyümölcs összeszedetik s meleg gyapjupokrócokba csavartatik s elhelyeztetik hermetikusan zárható faládákban, a hol az izzasztás történik vagyis jobban mondva, egy bizonyos fokú erjesztés; ezen műtét több napon át ismétlendő, mignem az egyes gyümölcsök sötét fekete-barna színt kaptak s kifejlődött bennük az illat. Ezen illatot fejleszthetjük és pedig oly módon, hogy izzasztás előtt minden egyes gyümölcsöt finom asztali olajjal kenjük meg kissé és úgy burkoljuk be a melegített pokrócokba. A vaniliának ilyenkor a nedvesség a legnagyobb ellensége; óvjuk tehát ettől nagyon, mert csakis ez idézheti elő még mielőtt illatot kapjon, a gyümölcs rothadását és így teljes vesztét.

A már teljesen előkészített vanília, pléh dobozokba helyeztetik, a doboz forrasztva lesz s készen áll a drága fűszer a tengerentúli szállításhoz.

Mexicóban eddig igazán csak két helyen lesz racionalisan termelve és pedig a Veracrus államban fekvő Mirantla és Papantla községek vidékén, a hol annak termesztését eddig csak is francia társulatok üzik vagy jobban mondva monopolizálják s nem igen örvendenek, ha a gyümölcs technikai előállításának titkát valaki ellesi tőlük. Én mult év augusztus hónapjába ültettem el néhány ezer dugványt s örömmel észlelem, hogy csaknem mind megfogamzott s kitünő faiskolául s így bazisul fog szolgálni, úgy ez idei, mint későbbi ültetvényeimhez is.

Szándékom rövid idő múlva felkeresni a papantlai és mirantlai telepeket s eljáratítani tökéletesen annak technikai előállítását; reménylem a francia urak csak nem fognak nagy nehézségeket okozni; különben az egyik társulat vezetőjét, De Cambourg urat személyesen ismerem, talán annak révén könnyebben bejuthatok majd a telepekre. Végül még azt jegyzem meg, hogy «Hunnia» nevű telepemen a «Lodo» folyam partján kitünő és elegendő vaniliát termelhető erdővel rendelkezem, a hol ezen érdekes és értékes növény termesztését — esetleg nagyobb fokban is üzhetem; ha tehát hazám csokoládé-gyárosai, mert hiszen ezek a legnagyobb vanília fogyasztók — avagy fűszerkereskedők, szükségletük fedezését az én révemen óhajtanák eszközölni, én szívesen állok szolgálatjukra mindenben és biztosíthatom őket, hogy csak is a legjobb minőségű vaniliát küldeném hazám piacára.

Érdekes lenne «Hungáriát» Hunniából látni el vaniliával.

AZTÉK REGISEG.

A CACAO.

«El Cacao» (bot. neve — Cacao — Theobroma de Linnaeus).

Hogy a cacaoból készült csokoládét ismerték-e a régi görögök istenei? azt én nem tudom, — de nem is valószínű, mert e plánta Amerikából veszi eredetét az új világ létezését pedig talán még a bölcs Jupiter sem igen sejtette annak idején; annyi azonban tény, — hogy nevét «Theobroma», — mi görögül istenek eledelét jelenti — megérdemelte, mert be kell vallani, hogy egy csésze jól készült csokoládé, — igazi nektár — tehát isteni ital.

Minden embernek van kedvenc étele és kedvenc itala is, egyik a savanyu káposztát tartja legjobbnak, a másik a turós galuskáért lelkesedik; egyik a fekete kávé szörpölgeti törökösen s esküszik Mohammedre hogy ez az italok nonplusz ultrája, a másik a Budhaismusnak hódol s husz csésze kínai teával — cukor nélkül — birkózik meg.

Én nem vitatkozom sem egyikkel, sem másikkal, — de igen is igazat adok a botanikusnak s vele együtt a «Theobromát» tartom az italok legjobbjának és az ezen ital készítéséhez szükséges gyümölcsről, a cacaóról óhajtok egyet-mást közölni kedves honfitársaimmal, kik nincsenek azon helyzetben, mint én, hogy bár mikor, ha nagyon nagy a hőség egy terjedelmes «Cacao Theobromade Linnaeus» árnyában pihenhessék ki napi fáradalmaikat.

Én már gyermekkoromban is lelkesedtem a csokoládéért és még ma is visszaemlékszem arra, hogy egyik fiumei utazásom (tengerész növendék koromban) alkalmával két font «Chocolad Küfferlét» fogyasztottam el, mely excessus azután oly hatást gyakorolt gyomorbeli állapotjaimra, hogy annak helyrehozataláért nem kis fokban kellett folyamodnom a «ricinus africanával» eszközölt drasztikus gyógyítási módhoz.

Most pedig, miután megtanultam a mexicói indiánoktól, hogy tulajdonképpen hogyan kell azt régi azték szokás szerint inni, — kik pedig mesterei voltak ez ital készítésének, még inkább kedvelem és beismerem, hogy a hatalmas Moctezuma császár, — ki reggelenként vaniliás csokoládét — indiánul chokolatl-t ivott nagy gourmán lehetett és hogy ezen csokoládé italnak európai meghonosítását Cortes révén a spanyol udvar útján megalapította, — igen okos cselekedetet végzett, — fogadja bár utólagosan és kissé el is késve a leghálásabb köszönetemet érte.

A cacao-fa a «bittneriaceae» családjához tartozik, De Candolle szerint ez a «Malvaceaktól» teljesen külön törzset képez.

Az apró rózsaszín avagy sárgás virágok úgy a fatörzset, mint a galyakat köröskörül ellepik és megtermékenyítésük után fejlődik belőlük egy nem ritkán a gyermek fejének nagyságával vetekedő hüvely, a melyben mandula nagyságu és alaku magok 25—30-ával foglalnak helyet.

A mag vagyis a tulajdonképpeni cacao, mint a mandula, ha kihullott kemény csonthéjából, egy finom hártya kéreggel van bevonva, mely eleinte fehér, ha pedig megszárad, veres barnaszínű lesz.

A cacao íze nyersen kellemesen keserű, mely azonban megpörkölve, meg-

főzve, meggyurva, egy kis cukor és indián szokás szerint vanília hozzáadásával adja a már említett csokoládét.

A cacao minősége a magban rejlő olajtól függ, mely olaj csak a magnak pörkölés vagy főzése után fejlődik ki, s úgy nyújtja a finom arómát.

A cacaoból nemcsak csokoládét készíthetünk, de finom ugynevezett «cacao-olajat» is, mely bár külsőleg teljesen hasonlít zsírkainkhoz — azoktól íz dolgában igen különbözik. A cacao-olajnak azon tulajdonsága van, hogy hat, sőt tíz évig is eltart a nélkül, hogy megdohosodjék, a miért különösen gyógyszerárakban örvend nagy keresetnek.

A cacaonak Mexicóban főleg két fajtáját ismerik, a veres és a fehér hüvelyűt; ezek csak külsőleg különböznek egymástól, míg ízük teljesen egyenlő.

A cacao hazája Mexicó déli része, Közép-Amerika és Dél-Amerika egy része. A legjobb cacao Venezuelában terem s «Caracas» vagy «La Guajira» név alatt kerül a kereskedelembe; ezután a mexicói «Tabasco» az, mely igen ismert a világpiacra. E fának termelése igen nagy gondot igényel; először fa-iskola készítené a magból és pedig földdel telt hordozható kosarakba ültetve azt, melyek különösen a naptól, szélről, hangyák támadásától és egyéb kártékony rovarok inváziójától védendő; a mikor a növényke 20—30 centiméter magasságot elért, kiszedendő a kosarakból és átültetendő végleges helyére, a hol azután elég gyorsan fejlődik; széles helyre azonban akkor se helyezzük, mert a tulságosan érzékeny virág lehullik és semmi termésre sem számíthatunk.

A cacao fának fejlődéséhez, hogy gyümölcsöt hozzon, 6—7 évre van szüksége, de folytonos éber felügyeletben részesítendő, ha azt kívánjuk, hogy termést hozzon; talán egy gyümölcsnek sincsen annyi ellensége mint ennek, mert nemcsak a szél pusztíthatja el a termést, de a sokféle rovar, madár sőt emlős állat is leskelődik utána és sokszor még érése előtt elpusztítják tökéletesen. A madarak között a kajdác és egyéb nagy csőrű madarak azok, a melyek nagy károkat idéznek benne, az emlősök között pedig a mókus és majmok azok, melyek pusztítják igen erősen.

A mint tehát rossz felügyelet mellett veszteséggel jár cacaot ültetni, épugy egyike a legjövedelmezőbb gyümölcsnek, ha azt gondnal üzzük. Azt olvastam egy statisztikai kimutatásban, hogy a cacaonak rationális termesztése, közép számítás szerint 100 holdanként 10 ezer forint évi tiszta jövedelmet nyújthat.

Végül megemlítem, hogy az egész földkerekségen a francia Menie-czég a legnagyobb cacao fogyasztó, külön gőzhajókkal rendelkezik, melyekkel az amerikai vizekből többnyire Havre kikötőbe szállítják gyárai számára a tömérdek cacaot, ki azután ellepi csokoládé áruival az egész civilizált világot.

A KAUCSUK VAGY GUMMI-FA.

(Spanyolul: «EL HULE».)

A gummi-fa tulajdonképpen hazája Dél- és Közép-Amerika, de Mexicó déli részén is találni vadon, bár ugylátszik ez különbözik némileg brazíliai és venezuelai fajrokonától.

Braziliában az Amazon, Venezuelában pedig az Orinoco völgye az, a hol

e fa igen gyakori s nem ritkán egész erdőket képez; az elsőben a «papagayos», az utóbbiban pedig a «caribi» indiánok csapolják le a fákat, szedvén ki belőlük a kaucsuk anyagot, hogy azután az Amazon torkolatán fekvő «Para» városba szállítsák s átadják a kereskedelemnek, lévén «Para» emporiuma az egész kaucsuk forgalomnak.

A venezuelai «caribi» indiánok kaucsuk vállalatjokra nem ritkán az «Apure» (mellékfolyója az «Orinoko»-nak) partján fekvő San-Fernando városból indulnak el canoeikkal (ladik), beveznek a hatalmas Orinocoba s ár ellen haladva, behajtanak a Casiquiare csatornába, melyet a nagyevű Humboldt oly érdekesen ír le egyik nagy művében, elhagyva ezen a természet által alkotott egyik világcsodát, lesietnek a Rio-Negroba, mely már a folyamok királynéjának, az Amazonnak (Las Amazonas) képezi egyik hatalmas mellékfolyóját.

Hónapokat töltenek a Rio-Negro partján, szorgalmasan gyűjtve a kaucsuk-tejet, míg végül az Amazon hullámain találják magokat, melyek gyorsan viszik le a gyenge alkotású canoeit a már említett «Para» városba, a hol eladván áruikat, szép keresettel szaporítják vagyonukat.

Venezuelában létem alatt nekem is szándékom volt résztvenni egy ily expedíció, de kiűtött a forradalom és így nagy sajnálkozásomra le kellett tervemről mondani.

Ezen expedíció 8—10 hónapra volt tervezve s bizonyára sok érdekest tapasztaltam volna.

A caribi indián zsebre téve a kaucsuk eladásából befolyó pénzt, Parán gőzhajóra száll s visszatér hazájába, hogy az Orinoco partján fekvő «Bolivar» (régii Angosura) városba újra canoéba üljön s ismét folytassa a kaucsuk-üzletet. Ezen indiánok többnyire csak megbízottjai egyes nagyobb tőkepénzeseknek, kik igen jövedelmező kereskedést üznek ezen, különösen az újabb időben annyira fontos szerepet játszó árucikk által.

Caracasban (Venezuela fővárosa) hallottam, hogy az apurei, orinocoi, casiquiare és rio-negro-i kaucsuk-üzlet a venezuelai «Las Altas Amazonas» állam San-Fernando Atabapu városában lakó kormányzójának kezében van összpontosulva, ki az összes indiánok casiqueje (hercege) és igen nagy barátságban áll a jelenlegi köztársasági elnökkel, Crespo tábornokkal.

Mexicóban leginkább a Csendes-tenger partján találni vadon gummi-fát; a kaucsuk forgalomba hozatalát egyes, örökösen kóborló indiánok eszközölték, kik miután bebarangolták az elhagyatott őserdőket s összegyűjtötték a kaucsuk-tejet, felkeresték a kisebb-nagyobb városokat s eladták azt olcsó áron.

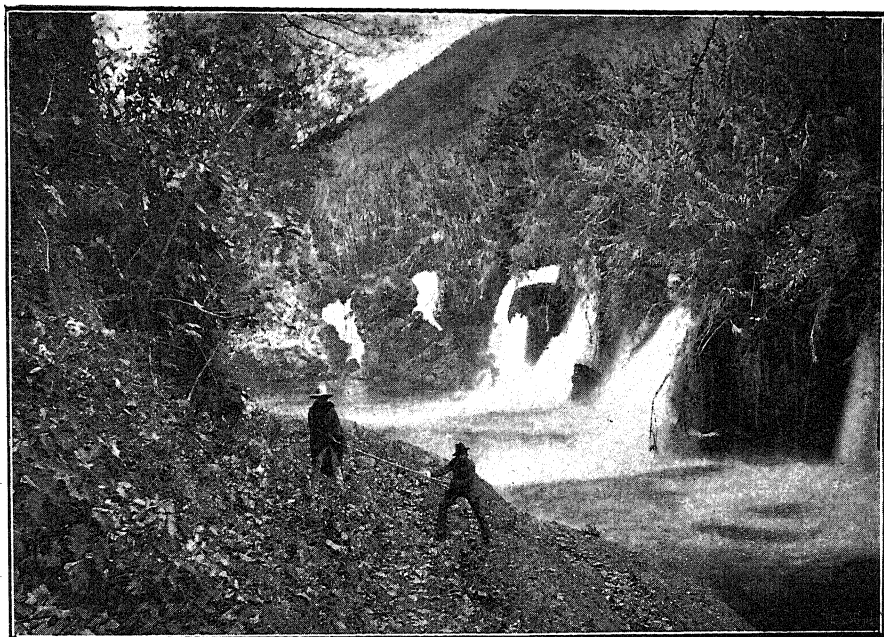
Csakis a legújabb időben kezdik a gummi-fa termelését racionális módon fejleszteni és különösen az Oaxaca államban fekvő «Juquila» vidékén van már néhány virágzásnak induló kaucsuk-fa telep. Hunnia telepemen én is eszközöltem próbáztatásokat s miután sikerültek azok, szándékom elültetni még néhány ezer csemetét, melyek már készen állanak fa-iskolámban a kiültetéshez.

Néhány év előtt Pacheco tábornok Mexicó volt, vállalkozó földmívelésügyi minisztere idejében Mexicóban egy nagy társulat alakult (a kormány is segitette subvencióval) melynek az volt célja, hogy 15 millió kaucsuk-fát

ültet, de miután az Administratio élén igen jellemtelen és megbízhatatlan egyének állottak, a társulat néhány évi működés után feloszlott, a befektetett pénz pedig elfecsérlődött.

A kaucsuk-fa termelésénél, mint általában minden plánta ültetésénél, a kezdet a legnehezebb, ha egyszer túl vagyunk azon, alig van többé bajunk, mert a növény gyorsan fejlődik.

A fa-iskola készítésénél, mint első munkálatnál, a fődolog az, hogy a mint megérett a kaucsuk gyümölcse, a fehér mag azonnal kiszedendő belőle, néhány napra vízbe helyezendő, a víz felületén uszók, tehát üres magok, kidobandók, a jók megmosandók, árnyékban megszáritandók s éppen úgy, mint a kávé-mag elültetendő a már elkészített mesgyékbe.

TÁJKÉP.

A magnak egy, avagy másfél hónapra van szüksége, hogy kicsirázzék és kibujjék a földből.

Amint zöldülni kezd az apró csemete, a mesgye azonnal gyomlálendő minden gaztól, nehogy előlje a nagyon is gyenge és érzékeny növénykét.

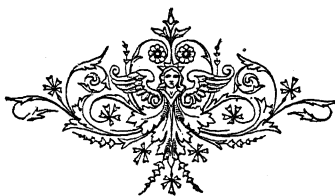
Ha a plánta 8—10 levéllel bír már, bátran átültethető végleges helyére, bár biztosabb a már fejlődöttebb plánták ültetése. Az átültetés után is két évig még nagy gondot igényel a kaucsuk-fa, különösen óvnunk kell a dudvától, mely között nem egy veszélyes felfutó létezik, a mely körülfonja a növényt és könnyen megfojtja. Két éven túl a kaucsuk már kevés gondozást igényel s elég, hogy annak talaját évenként egyszer megtisztítsuk és földjét kissé meglazítsuk, hogy könnyebben szívároghasson a gyökerekhez a nagyon is szükséges nedvesség.

Ha azt kívánjuk, hogy fáink magasak és szép egyenes növésiük legyenek, mi pedig igen fontos körülmény, az alsó hajtások mind lenyesendőek: ez által a levelek csakis a koronában fejlődnek mint a pálmánál s a törzs jobban vastagszik és szaporodik tej tartalomban. A jól gondozott gummi-fa 6—7 éves korában már érett és így csapolható is, a nélkül, hogy a fa sokat szenvedjen; elébb csapolt fa sebe lassan heged s könnyen veszélyt hozhat annak életére.

A fának lecsapolása oly módon történik, hogy a fa vastag kérgén alólról felfelé egy igen éles késsel szűk hasítékot vágunk ki, természetesen igen vigyázva, hogy a kés hegye át ne vágja teljesen a kérget s meg ne sebezze a fa belsejét. Miután a gummi-tej a kéreg pórusai között van, a hasítás után az nagy mennyiségben és elég gyorsan kezd kiömleni. A tej felfogásához ujhold alaku nagyobb és kisebb pléh-tányérok alkalmaztatnak a hasadék alján, úgy, hogy abba az összes kiömlő tej befolyjék. E félhold alaku edényekből a tejet beöntjük más nagyobb edényekbe s vizet töltünk rájuk; ezen műtét által a kaucsuktej megtisztul a salaktól, szint változtat (szürkés fekete lesz) megkeményedik és készen áll a kereskedelemhez.

A gummi-fa termelő csakis nyers anyagot küld a piacra, annak feldolgozása a gyárak dolga lévén, a kaucsuk technikai előállításával nem foglalkozhatom tehát.

Végül megjegyelem, hogy a gummi-fa évenként csak egyszer csapolandó és hogy egy teljesen kifejlődött fa évenként 15—20 font tejet, illetve nyers anyagot nyújthat a termelőnek.

VÉGSZÓ.

Befejezván a kávé, cukornád, vanília, cacao és kaucsuk-fa termelésére vonatkozó tanulmányomat, szükségesnek véltem még megemlíteni, hogy én azt csakis laikusok, tehát oly egyének számára irtam, kiket ezen forróégövi növények praktikus termelése érdekel; ha valaki azonban ezek tudományos oldalával is meg akar ismerkedni, ott a sok botanikai mű, azokból kiböngészheti azt, a mit éppen tudni óhajt.

Nekem itt a vadonban nem állott botanikai könyv rendelkezésemre, nem írhattam tehát egyebet, mint azt, a mire a több évi tapasztalat megtanított s a mely esetleg az engem követni szándékozó honfitársaimnak is némileg hasznukra lehet.

Kérem önöket, nyelvészeti képzettségem tekintetében se bíráljanak szigoruan, szolgáljon mentségemül azon körülmény, hogy már több mint hat éve távol vagyok hazámtól s szép zengzetes nyelvünket, bár a legnagyobb fájdalomra, csak a legritkább esetben használhatom és hogy teljesen el ne feledjem azt, a kajdácsokat utánzom, vagyis saját magam számára tartok hangos szavallatokat, melyeket természetesen csakis a rengeteg erdő szokott néhánéha visszhangozni, nagy ijedelmére az abban barangoló egy-egy szarvas, jaguár avagy a fára kuszó majomnak, a kik ily nyelven alig hallották még dicsérni a mindenható jó istent.

Végül kedves honfitársaimnak további jóakaratába ajánlva magamat, maradok hazafiui üdvözlöket küldve a távolból — tisztelőjük

Bánó Jenő.